

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

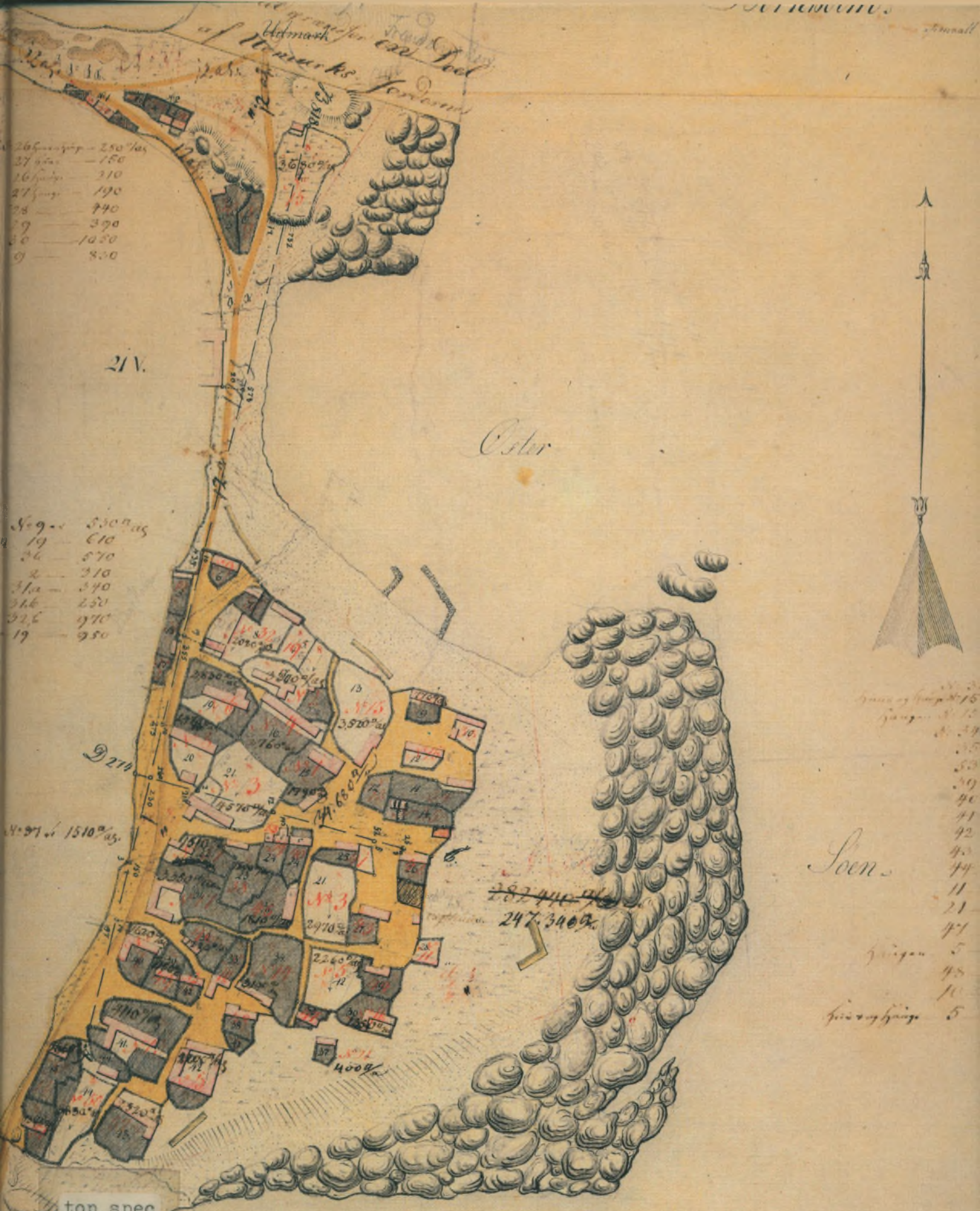
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

26	250
27	150
26	310
27	190
28	740
29	370
30	1050
31	850

32	530
33	610
34	570
35	310
36	540
37	250
38	970
39	950

1510

40	39
41	35
42	53
43	59
44	40
45	41
46	42
47	43
48	44
49	11
50	21
51	47
52	5
53	42
54	10
55	5

top spec
c 3
Aarsdale

Hist

Historiske huse i Aarsdale Fiskerleje

Nationalmuseet

Historiske huse i Aarsdale Fiskerleje er udarbejdet og tilrettelagt af Nationalmuseets 2. afdeling ved Hanne Christensen, Robert Egevang og Gunvor Petersen og udgivet i samarbejde med Nexø kommune og Foreningen til gamle bygningers bevaring 1980.

Fotografier: Nationalmuseets 2. afdeling (NM), Valdemar Myhre og andre.

Korttegning: Elna Jensen, Teknisk Forvaltning i Svaneke og Niels-Holger Larsen, Bornholms Museum.

Tryk: Poul Kristensen, Herning.

Papir: Maco-print.

Skrift: Baskerville.

Oplag: 4800 eks.

ISBN 87-480-0313-1

INDHOLD

Forord	side 3
Indledning	side 4
Ordforklaring	side 15
Jævnføringsregister	side 22
Fortegnelse over historiske huse i Aarsdale	side 27
Navneregister	side 179
Oversigtkort	side 186
Matrikelkort	side 188
Kilder og litteratur	side 190

Forsideillustrationen viser matrikelkortet fra 1818. På omslagets bagside en omtegning af samme kort fra 1858. (Matrikeldirektoratet).

FORORD

»Historiske huse i Aarsdale Fiskerleje« burde egentlig have været tilegnet ejerne af de gamle huse i Aarsdale, thi det er for dem, at bogen først og fremmest er blevet skrevet. Det er Nationalmuseets håb, at beboerne i fiskerlejet vil bruge bogen fremover, når de skal reparere deres huse eller bygge om, og at den må overbevise alle om, at deres huse ikke blot er »gamle rønner«, som ingen større værdi har, men »historiske huse«, der skal behandles anstændigt, som fine, gamle antikviteter. For langt størstedelen af Aarsdales bebyggelse er virkelig »historisk« og ikke blot »gammel«. De kan næsten alle se tilbage på en hundredårig eksistens eller mere, og hver for sig er de ved deres udformning, placering og indretning vidnesbyrd om lejets historie under vekslende forhold og konjunkturer. Ingen byer med gammel bebyggelse ligner hinanden. Derfor er også Aarsdale noget unikt, med en egenart, der bliver stadig mere iøjnefaldende og spændende, jo mere man fordyber sig i lejets historie. Men husene i Aarsdale er også »historiske« i en anden forstand. Gennem noget der kan minde om et detektivarbejde, er det lykkedes museet at bringe næsten fuldstændige lister over hvert enkelt hus' ejere fra dets opførelsestidspunkt og frem til 1979. Også personerne på de gamle fotografier, der bringes, er det i stor udstrækning lykkedes at identificere. Ca. 1200 personer er omtalt i bogen, og i personindekset, der bringes bag i bogen, er det muligt for den interesserede læser at finde frem til, hvor i byen forgangne slægtninge har haft tilhold gennem tiderne. Om disse mange personer kunne der skrives adskillige bind historie. Det har vi af gode grunde måttet afstå fra, men vi har ment det nyttigt for det fremtidige bevaringsarbejde i fiskerlejet, med disse mange navne, at give de nuværende beboere en forestilling om, at det »historiske hus«, de nu bebor, på sin vis blot er til låns i et vist spand af år, med de moralske forpligtelser til at værne om husene dette medfører. Hvis et hus har kunnet overleve til nutiden efter at have stået på stedet i måske 100 eller 150 år, skal der et godt bryst til i 1980 helt at bygge dette hus om i en stil, som ikke er i overensstemmelse med husets »sjæl« eller lejets traditioner. Det er i denne sammenhæng,

at det aktive bevaringsarbejde, Nexø kommune for et par år siden indledte i Aarsdale, må ses. Dette arbejde er *ikke* iværksat for at genere beboerne og det må heller ikke opfattes som »det offentliges trang til at blande sig i alle ting«, som det er blevet udtrykt. Tværtimod er det et tilbud om hjælp til Aarsdales beboere, som inderst inde alle ønsker at værne om det gamle, thi at et sådant ønske virkelig eksisterer, kan de bekræfte, der har udarbejdet bogen, og som har været i kontakt med de fleste af lejets beboere. I den forbindelse vil Nationalmuseet gerne bringe ejerne af Aarsdale fiskerlejes historiske huse en tak for den hjælpsomhed, museets medarbejdere har mødt overalt. En særlig hjertelig tak skal lyde til kaptajn Frantz Pepke, som museet har trukket de største vekslere på. Beredvilligt har han stillet sin store viden om ikke mindst lejets nu afdøde beboere til museets rådighed, og han har stedse vist bogens medarbejdere en gæstfrihed, som ikke mindst i de frostkolde vintermåneder har været kærkommen. Også en tak til Holger Beyer for gode råd og for udlån af gammelt fotografisk materiale. Endelig skal bringes en tak til Nexø kommune ved borgmester Preben Holm Jensen og formanden for ejendomsudvalget, Birte Skot-Hansen, som aktivt har medvirket til, at bogens økonomiske grundlag har været i orden. Det samme gælder Foreningen til gamle bygningers bevaring, som bogen udgives i samarbejde med.

Til sidst skal det understreges, at ansvaret for de fejl eller unøjagtigheder, som bogen uundgåeligt må indeholde, er Nationalmuseets. Der er brugt kolossalt megen tid på at tolke de ofte mangelfulde, gamle dokumenter, der er benyttet til at kortlægge husenes historie, og der er udført et stort arbejde for at få oplyst den korrekte stavemåde på de mange personer, som er nævnt i bogen. Vi kender alle problemerne med navnet Kofod eller Koefod eller Kofoed etc., men mere speget bliver det, når en og samme mand i gamle tinglysningsdokumenter, der ellers burde være en sikker kilde, til tider kalder sig Espersen til andre Esbergsen. Helt uoverskueligt bliver det, når det i et dokument oplyses, at fisker Mads Peter Jensen i daglig tale kalder sig Mads Espersen.

Nationalmuseets 2. afdeling

INDLEDNING

På et fremspring på klippekysten syd for Svaneke har fiskere i forgangen tid lagt grunden til Aarsdale, et af Bornholms mest betydningsfulde fiskerlejer. Bugten nord for halvøen har dannet et naturligt havneleje, hvor bådene i ly for den åbne sø kunne trækkes på land, og på det forholdsvis plane terræn har fiskerne kunnet rejse deres boliger uden større vanskelighed.

Fiskerlejets tidligste historie kendes ikke, men vi ved, at bornholmerne havde del i det store sildeeventyr i middelalderen, hvor silden stod tæt i Øresund og i farvandet østover – langs den skånske kyst og omkring Bornholm. Silden var eftertragtet, ikke mindst i fastetiden, hvor kød og mælk m.m. var bandlyst – både herhjemme og i det øvrige Europa. I sensommeren, når den fede høstsild var tjenlig, stævnedes hanseatiske opkøbere mod de faste markeder i Skanør, Dragør, Falsterbo, Ystad m.fl. – og på Bornholm. At de tyske købmænd regnede Bornholm for ét marked, fremgår af en overenskomst mellem hansestæderne fra 1442, og det samme må formodes at have været tilfældet forud. Fra hver en skærhavn og vig har bornholmerne kunnet tage del i sildeeventyret. I vid udstrækning var øens bønder med ved høstfiskeriet.

De hanseatiske købmænd bragte selv salt med til sildens nedsaltning – og til videresalg, men også andre varer, og markederne var en årligt tilbagevendende begivenhed, som, foruden fiskere, tiltrak kræmmere og håndværkere m.fl. fra fjern og nær. Når sæsonen var slut og alle regnskaber gjort op, satte de rummelige handelsskibe, koggerne, med den nedsaltede sild i lasten kursen mod aftagerne i syd.

Nær Frennehavn nord for Aarsdale er udgravet hustomter, antagelig fra fiskerboder, som ud fra fundene, blandt andet mønter, kan henføres til hansetiden. Stedet synes at være forladt omkring år 1500, og på samme tid blev et nærliggende kapel lagt øde; det er nu forlængst nedrevet. Bornholm var på den tid underlagt ærkebispesædet i Lund, og i 1379 forlyder det, at ærkebispens nylig havde ladet sin foged bygge seks boder til udlejning ved *havnelejet* Listed. Lidt senere hører vi om *Osdal*, nemlig i en optegnelse fra 1409, hvor Königsbergs købmænd efter at have lidt overlast opgør tabet af skibe, tovværk, salt og andet ved dette sted og ved Svaneke; naturligt nok var det især de preussiske stæder, Danzig, Elbing, Brunsberg og Königsberg, der dominerede det bornholmske marked. Med 1400-tallet klingede dette kapitel i historien ud, og for bornholmerne fulgte en omskiftelig tid, der blandt andet var præget af opgør med lybækkere og svenskere.

Selv om det er nærliggende at forestille sig, at aktiviteterne i området i forbindelse med sildemarkedet har lokket en bofast fiskerbefolkning til Aarsdale, er omtalen af stedet i 1409 ikke noget sikkert vidnesbyrd herom. Men i 1570, hvor Frederik II behøvede midler til »wortt kriigsfolckis behoff«, pålignedes bornholmerne en skat, som også skulle udredes fra fiskerlejerne. Heriblandt nævnes *Osdal*, hvorfra der skulle leveres tre tønder torsk. Fra 1600-årene har vi flere efterretninger. Ret udførligt skriver Rasmus Pedersen Ravn i sin *Borringholms Krønike* fra 1671, at der i Aarsdale bor ca. 30 familier (mand), som dels lever af den til fiskerlejet hørende »skønne agerjord«, dels af havet, som de »ideligen søger næring af for dennem selv og deres egne samt andre fremmede«. Også topografen Peder Hansen Resen omtaler fiskerlejet i sin

bornholmsbeskrivelse – i Atlas Danicus – fra o.1675, ligesom *Aasdal* er markeret på oversigtskortet over øen i dette værk.

Forlængst var de store sildestimer omkring Bornholm en saga blot, men der var stadig rigelige mængder til øens selvforsyning. Desuden havde man slået sig på torskefiskeri, ligesom laksen kom til at spille en stor rolle i den bornholmske husholdning. Da Laurids de Thurah i 1756 gjorde rede for fiskeriets tilstand på Bornholm, var laksen blevet den fordelagtigste fisk. En god fortjeneste kunne hentes hjem på udførslen af saltede eller røgede laks, og med gunstig vind kunne den leveres fersk i København. Lakselænkerne sattes ud året rundt – når vejret tillod det. »Ved [forbemeldte] Aarsdale fiskerleje«, skriver Thurah, »fanges dog næsten den største mængde, såsom dette sted har den fordel, at der sjældent fattes sild til bede (madding)«. I det hele taget faldt de fleste sild »østen på landet i Gudhjem, Listed og Aarsdale, endog om vinteren, når på de andre landsens kyster ingen fås«. De små bornholmske sild, som indbyggerne selv foretrak, var ikke efterspurgt udefra; lidt saltet sild gik dog til eksport. Aarsdale-fiskerne synes ikke desto mindre at have haft fuldt op at gøre med at fiske til sig selv og til afsætning på øen.

Torsken var dog på den tid den almindeligste fisk. Når man brugte ordet *fisk*, mentes simpelthen *torsk*. Den blev fanget hele året igennem, men var bedst i efterårsmånederne, der i bornholmsk sprogbrug er gået over til slet og ret at blive betegnet »fisket«. Størsteparten blev konsumeret på øen, men en del gik i nedsaltet tilstand til forhandling andetsteds. En ny æra for torskefiskeriet oprandt, da inspektør Niels Birch ved Frederiks Stenbrud i 1756 fandt på at føre et hyttefad med levende torsk efter en skude til København. Snart efter byggedes de første *fiskekvaser*, beregnet til sådanne overførsler af levende fisk, som opkøbtes fra øens fiskere. Der kom en fast fart i stand mellem Bornholm og hovedstaden, og det kunne ikke undgå at påvirke prisniveauet og tilførslerne til hjemligt forbrug.

Fiskeriets betydning for øen kan ikke overvurderes, så dybt greb det ind i den daglige tilværelse. Da finansråd Oeder o.1770 indhentede oplysninger om skibsfarten og fiskeriet i Danmark, forlød det om forholdene på Bornholm, at »de fleste, som bor ved strandsiderne, ikke alene i fiskerlejer, men endog bønder og udbyggere, betjener dem af fiskeriet, når årets tid og deres avlings- eller andre næringsomstændigheder tillader det«. Dog bemærkes det videre, at få kan siges at have ophold ved fiskeriet alene. De fleste endog i fiskerlejerne havde tillige anden næringsvej, ved jordbrug, håndværk eller som daglønner. Alt i alt skønnes omkring 300 personer at have fiskeri som hovederhverv.

For Aarsdales vedkommende fremgår det af folketællingerne fra omkring år 1800, at der ved siden af fiskeriet blev udført smede- og tømmerhåndværk samt lavet sko og træsko; enlige kvinder ernærede sig ved at spinde eller ved at binde sildegarn. I almindelighed var den enkelte familie dog selvhjulpne i en sådan grad, hvad angik forarbejdning af klæder, husgeråd, redskaber m.m., at der alene herved var tale om alle hænder »bierhverv«.

Den vigtigste næringsvej ved siden af fiskeriet var uden sammenligning avlsbruget.

Ved udarbejdelsen af matrikelkortet i 1818 blev der opmålt en byvang i tilknytning til lejet, ganske svarende til forholdene ved købstæderne. Byvngen grænsede op til byen i sydvest og var opdelt i mange små lodder. Yderligere lå der inden for fiskerlejets område flere private løkker, der ligesom fællesarealet, byens *frihed*, har kunnet bruges til græsning eller anden nytte. At avlsbrug ligesom forskellige håndværk blev udøvet sideløbende med fiskeri, fremgår for eksempel af et skøde fra 1802 vedrørende ejendommen Brugsebakken 9. Da afhændede avlsbruger Mons Pedersen dels selve bebyggelsen, 12 stolperum stue- og ladehus,

dels gødning og gødningssted, gård, haveplads og løkke samt ejendommens tilliggender i Aarsdale Vang. Men desuden omfattede handelen *en trediepart i en fiskerbåd og ti brugelige sildegarn* – samt i øvrigt adkomst til en brønd i naboens have (Gaden 9). I andre ældre skøder nævnes undertiden, at handelen omfatter enkelte eller flere nærmere bestemte *piletræer*, plantet på lejets grund. I det træfattige område har disse træer øjensynlig været eftertragtede, utvivlsomt som gavntre, det være sig til redskaber, bygningsmateriale, risbrændsel eller andet.

Fra den ældste folketælling i 1787 og frem til vor tid ved vi, at fællesskabet har konstitueret sig med en formand, og det samme kan have gjort sig gældende længe forud. Flere af formændene er navngivet her i bogen, og de synes alle at have siddet i »embedet« i en længere periode. Til at dække forefaldende udgifter var oprettet en fælleskasse, hvortil for eksempel købesummen indbetaltes ved udstykninger af byggegrunde fra Friheden.

Da matrikelkortet fra 1818 med den indtegnede bebyggelse blev opmålt, lå der godt og vel et halvt hundrede ejendomme i Aarsdale, dobbelt så mange som ved folketællingen i 1787. Udbygningstakten med én ny ejendom i gennemsnit pr. år var allerede sat ind i 1700-tallets slutning, idet antallet af husstande fra 1787 til 1801 var steget fra 27 til 39. I sammenligning med de foregående hundrede år var der tale om en eksplosiv vækst, og udviklingen kan tages som et håndgribeligt udtryk for, at der for Bornholm som for det øvrige land oprandt bedre tider i 1700-tallets sidste halvdel. I en rejsebeskrivelse fra 1815 bemærker de to forfattere, O.J.Rawert og G.Garlieb, efter at have besøgt stedet, at bygningerne i Aarsdale var *vel vedligeholdte*. Men mange huse har altså også været forholdsvis nye på dette tidspunkt.

Hvor i byen udbygningen havde fundet sted, kan man kun gisne om. Sandsynligheden taler dog for, at området mellem Laksegades vestlige del og Brugsebakken har været bebygget langt tilbage i tiden. Dette område ligger nær den gamle havn, og det optræder som en større samlet enklave af ejendomme. Rimeligvis er man dernæst søgt op ved roden af halvøen – altså til et bælte langs Gadens østside – og har så siden taget de ydre arealer i anvendelse. Noget sikkert kan dog ikke siges herom.

Ser man nøjere på matrikelkortet fra 1818 – jfr. bogens omslag – vil man bemærke, at de fleste huse ligger øst-vestvendte, en naturlig måde at skotte sig selv i det vindomsuste område. De ret lange, énlængede bygninger, ofte med en mindre tværbygning, var avlsbrugerejendomme med beboelse i den ene ende og ladehus i den anden; som hovedregel synes beboelsen at have været indrettet i »læsidens«, mod vest, men ikke altid. Blandt undtagelserne kan nævnes Gavlegade 15 og Brugsebakken 18, sidstnævnte kan dog være blevet ombygget før midten af 1800-tallet, hvor indretningen første gang omtales. De mindre huse var udelukkende indrettet til beboelse, måske dog med et mindre udhus eller værksted i den ene ende, ligesom loftsrummet kunne benyttes som oplagsrum. Desuden lå der to større avlsbrugerejendomme i byen, henholdsvis et tre- og et firlænget anlæg (No.17/Gaden 23 og No.5a/Skarvigens 8); sidstnævnte ejendom bliver nærmere omtalt i afsnittet om byggeskikken.

I øvrigt fremgår det klart af 1818-kortet, at byens udbygning, som man kunne forvente, var sket uden nogen forudfattet plan. Gadenettet var simpelthen den tiloversblevne del af det gamle fællesareal. Her var ikke tale om lige gennembrud, men om små krogede gænger, der havde vundet hævd, hvor det var praktisk at kunne skyde genvej. Først ved midten af forrige århundrede opgav man den gamle hovedregel med at placere husene med gavlene i øst og vest og begyndte at lægge nybygninger langs med gaderne, uagtet disses forløb. Dette forhold såvel som den tiltagende bebyggelsestæthed har i tidens løb givet lejet en mere bymæssig karakter. Som navnet siger, er det i Gavlegade, det gamle mønster

tydeligst markerer sig i dag, ligesom det sydøstre hjørne af byen som helhed endnu præges af en vis åbenhed i bebyggelsen. En stor »have« ved Skarvigen 7 ligger lykkeligvis stadig ubebygget hen. Rundt om denne og andre steder ses endnu rester af de gamle stengærder, hvormed man førhen hegnede grunde og løkker, men i vid udstrækning er disse nu erstattet af stakitter, nyere stensætninger eller cementmure.

De fire skanser, der er markeret på det gamle matrikelkort, er nu alle sløjfet, den østre først i sen tid. De indgik som led i kystbevogtningen, der især var veludbygget på Bornholms østside med de mange naturlige landgangssteder. Førhen påhvilede det enhver bornholmer at deltage i landeværnet, og i folketællingen fra 1787 er der ud for hver enkelt voksen, mandlig indvåner i Aarsdale gjort anmærkning om hans tilknytning til militsen. De yngre gjorde tjeneste som »national soldat« eller ved artilleriet, mens de ældre var indskrevet i herredskompagniet; en enkelt beboer, tømmermand og fisker Hans Andersen, tjente »ved Borgerskabet«, formentlig i Svaneke. Det lille vagthus i byens østre udkant må ses i denne sammenhæng.

En egentlig havn havde byen endnu ikke i 1818, men et par stensatte moler kunne tage brodden af de værste dønninger fra havet, så man i ly heraf kunne trække de åbne både op på stranden. Fra ældre skøder ved vi, at man undertiden var flere om at eje en båd. Men af en opgørelse over hjemmehørende både på Bornholm i 1808 fremgår det, at ikke mindre end 30 både da tilhørte Aarsdale-boerne. Adskillige herboende fiskere må således have haft egen båd. I en samtidig statistik over større fartøjer optræder Svaneke og Aarsdale i øvrigt i fællig – på lignende måde som Sandvig og Allinge – som hjemsted for en jagt, en jagtbåd og 12 fiskerkvaser. Størsteparten heraf tilhørte utvivlsomt borgerne i Svaneke, men i folketællingen fra 1801 optræder en kvaseskipper, Jørgen Hansen, i Aarsdale, og muligvis har en fiskerkvase tilhørende ham været indregistreret i Svaneke, eller han har haft part i et sådant fartøj. Også andre Aarsdale-boere kan have haft tilknytning til skibsfarten i Svaneke. Yderligere fandtes da i Ibsker sogn 34 både og tre eger i Listed samt et mindre antal både ved Frennestrand, Bognestrand og Bougne Vagtbodstrand. Aarsdale og Listed hører klart hjemme blandt øens største fiskerlejer, og i øvrigt fremhæves disse to steder sammen med Gudhjem stadig som de bedste sildepladser.

I løbet af 1800-årene bedredes de bornholmske havne væsentligt. Bassinerne uddybedes, og der blev bygget nye moler og kajlægg, hvor større skibe kunne lægge til. I århundredets sidste halvdel nåede udviklingen også fiskerlejerne, og det var i de fleste tilfælde havneingeniør H. Zahrtmann, der stod bag projekteringen. For Aarsdales vedkommende tog man fat på havnebyggeriet i 1869 og fortsatte i 1871. Yderligere udbygninger sattes i værk i 1885 og 1900, hvorefter havnen havde i alt tre bassiner med 2-2½ m's vanddybde og ophalerbedding. Udvidelsen med det nuværende, store østbassin er foretaget i nyere tid. Dette projekt blev udarbejdet i 1955 og udført i løbet af de nærmest følgende år.

De bedre havneforhold medførte, at de små, åbne både kunne udskiftes med større dæksbåde, hvormed man også kunne gå længere ud efter sine fangster. Den første dæksbåd byggedes i Nexø i 1867, og typen vandt snart betydeligt frem, bl.a. ved laksefiskeriet, som fra 1836 var sat i system af konsul Thor Rønne i Rønne. Han holdt opkøbere i fiskerlejerne og formidlede en betydelig eksport af frisk laks til Svinemünde, hvorfra den fersk eller letsaltet førtes ud over Europa. Under hans søn blev Christiansø centrum for lakseudførslerne, som dog op mod århundredskiftet mindskedes som følge af ringere forekomster i Østersøen. Da var de tider forlængst forbi, hvor bornholmske tjenestefolk betingede sig *kun* at få laks to gange om ugen. Nu var denne spise en sjælden og udsøgt ret – også på det bornholmske bord.

Da havde silden imidlertid fået en ny opblomstring som eksportvare. »Den røgede bornholmer« udførtes allerede før 1850 fra Gudhjem til København, og i løbet af århundredets sidste årtier fulgtes succes'en op i købstæder og fiskerlejer. Dæksbåden eller den lidt mindre halvdæksbåd, som man gerne brugte ved sildefiskeriet, var medvirkende til at gøre erhvervsfiskeriet rentabelt, og i 1901 dukkede den første motordrevne halvdæksbåd op i Tejn og indvarslede moderne tider. Røgningen fandt i den første tid sted i de åbne køkkenskorstene, men siden skød utallige små, private anlæg op rundt om; i Aarsdale har der kunnet påvises en lille snes røgerier. I dag er vi tilbøjelige til at karakterisere de bornholmske fiskerlejer netop ved dette indslag af røgerier i bebyggelsen.

Gennem årtier røg det lifligt fra skorstenene så godt som hver dag i sommerhalvåret, men antallet af igangværende røgerier er efterhånden dalet stærkt. Blandt andet fordi fangsterne af såvel sild som laks, torsk og andet nu efterbehandles i fiskesalgsforeningernes virksomheder, hvor nye metoder som nedisning og filettering er taget i brug ved siden af de gammelkendte. Aarsdale Fiskesalgsforening blev oprettet i 1918, hvor også en mindre kontorbygning blev bygget på havnen; siden overtoges ejendommen Laksegade 1, hvorved et større anlæg er opført.

Selv om fiskeri, søfart og avlsbrug fra gammel tid har været hovednæringsvejene på stedet, har den enkelte, som allerede berørt, også ad anden vej kunnet skaffe sig et udkomme.

Blandt egentlige næringer kan mølleriet nævnes. I dag ligger den hollandske mølle fra 1877 som et vartegn i byens sydvestre udkant. Den er endnu i funktion og leverer blandt andet mel til bageriet i Gaden. Omkring midten af 1800-tallet lå en stubmølle i det nordre byområde, i tilknytning til ejendommen Skolebakken 8, siden Nørre Næbbe 6. Endnu en stubmølle har, efter sigende, førhen ligget nedenfor den eksisterende mølle. Allerede o. 1800 var der en smed i byen, og gennem godt og vel hundrede år vides smedien at have ligget i Brugsebakken (ved ejendommen nr. 10); den nuværende bygning stammer dog fra dette århundrede. Dertil kommer en lang række håndtninger, som vi blandt andet har kendskab til fra 1800-årenes folketællinger. Byen har således haft værts-husholder (jfr. Skarvigen 8), ligesom der langt tilbage i tiden har været udøvet skomager-, tømrer- og snedkervirksomhed. Blandt andre håndværksbestillinger kan nævnes tækkemand, rebslager, skrædder, stenhugger (en del sådanne optræder i anden halvdel af århundredet, hvor der bl.a. blev brudt granit på *Nørremark*) og muremester. De fleste håndværksudøvere har utvivlsomt været selvlærte, og mange har velsagtens drevet deres næring både i og uden for Aarsdale, ofte som et bierhverv ved siden af fiskeri eller avlsbrug. Kvinder har ernæret sig ved fruentimmerarbejde, ved at bage, strikke, eller binde sildegarn og frem for alt ved at spinde; i folketællingen fra 1787 oplyses, at Karen Nielsdatter Fyhn, der boede til leje i et hus i Aarsdale, holdt skole for små børn.

Udøvelsen af disse næringer satte sig nok spor i form af opførelsen af møller og smedier, men hovedhusene ændredes ikke nævneværdigt herved. Anderledes forholder det sig, hvor handel eller servicefunktioner nu udøves. Disses indtog i fiskerlejet hører dog fortrinsvis dette århundrede til. Blandt de ældste forehavender hører Aarsdale Brugsforening, der efter et næsten 100-årigt virke – størstedelen af tiden i Brugsebakken 5-7 – blev lukket i 1979. Desuden har rundt om været indrettet mindre »handeler« eller udsalg. En stor selvbetjenings-købmandshandel findes i dag i Laksegade, og i Gaden er slagterforretning, barberson og bankfilialer foruden bageriet med udsalg. Butikker og skiltning m.m. er et forholdsvis nyt træk i bybilledet og i øvrigt ikke dominerende; dog virker det uheldigt i sammenhængen, hvor der er tale om voldsommere facadebeklædning.

I takt med at nye næringsveje har vundet indpas, og livsmønstret i det

hele er blevet omlagt, er avlsbruget lidt efter lidt trådt i baggrunden. Langt ind i dette århundrede var der dog endnu køer og heste i byen; oplysninger herom er bl.a. bevaret i vandværksregnskaberne, der også giver indblik i røgeriernes virksomhed. Vandværket, der blev grundlagt i 1911 og administreret af andelshaverne frem til overdragelsen til kommunen i 1969, var i sig selv udtryk for, at nye tider havde meldt sig.

I 1874 stod fællesskabet bag opførelsen af den første skole i byen (Gaden 18). Den blev senere anvendt som forsamlingshus og rummer nu det stedlige bibliotek. En ny skole blev bygget i 1902 oppe på Skolebakken, men også denne er nu nedlagt. Ligeledes har de religiøse vækkelser i samfundet givet sig udslag i opførelsen af tre missionshuse i fiskerlejet.

Den udbygning af byen, som allerede kunne spores i 1700-tallets sidste del, fortsatte i jævnt tempo op gennem 1800-årene, så der ved den nye matrikulering i 1890'erne blev registreret over 100 ejendomme inden for lejets område. Grundene var dels udstykket fra private haver og løkker, dels fra Aarsdale Frihed. Desuden var et mindre antal huse opført på Klippegaards jorder, der grænsede op til byen i vest; selve gården (også betegnet 21. vornedgård) lå mellem »hovedbyen« og det nordre byområde, jfr. Strandvejen 9. I dette århundrede er byens vækst overvejende sket ved yderligere udstykning af nævnte gård, men tillige er der sket en udbygning mod nord på Hullegaards jorder og på Frennemarken, det gamle udmarksområde ved fiskerlejets nordgrænse. Også dele af den tilstødende udmark i syd og den gamle byvang er nu bebygget.

Byggeskik:

Den bygningsmasse, der ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818, har utvivlsomt haft et meget ensartet præg, og husene i fiskerlejet har i øvrigt ikke på afgørende vis skilt sig ud fra den samtidige bebyggelse i de bornholmske købstæder eller på landet. Den fremherskende byggemåde var endnu overalt bindingsværk med stråtag.

Endnu er bevaret en del huse i Aarsdale, der kan føres tilbage til denne tid, og hvoraf enkelte rimeligvis er opført i 1700-årene. Desværre giver kildematerialet ikke sikre holdepunkter for disse formodninger. Ganske vist oprettedes Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger i 1792, men tilslutning hertil var frivillig, og først i 1838 indtegnedes ejendommen Skarvigen 8 til forsikring som den første i Aarsdale; en del forsikringstegninger fulgte dog i 1840'erne. For tiden før har vi således været henvist til at søge oplysninger om bebyggelsen i skøder og pantebreve, ligesom matrikelkortet fra 1818 og en husfortegnelse (med fagan-givelse), udarbejdet for herredsfogden i Svaneke i 1833, hver især har været en uvurderlig støtte ved de historiske undersøgelser.

Det er i øvrigt et spørgsmål, hvor stor interesse det har at få fastlagt et helt præcist opførelsesår for ældre bindingsværksbygninger af den anonyme type, der her er tale om. Husene har været 'levende organismer', der kunne øges eller afkortes med et eller flere fag uden at helhedspræget behøvede at ændres. Var et hus så nedslidt, at et nyt måtte rejses i dets sted, genanvendte man naturligt nok ofte syldsten og brugeligt tømmer, hvorved en given datering selvsagt mister sin absolutte karakter. Også ved opførelsen af bygninger på hidtil ubebyggede grunde benyttede man ofte genbrugstømmer, alt afhængigt af bygherrens økonomiske formåen og mulighederne for at skaffe sig nyt bygningstømmer. Kun egentlige bygningsarkæologiske undersøgelser vil kunne afsløre mange af disse sammenhænge, og sådanne har ligget uden for denne undersøgelses rammer.

Iagttagelser på stedet og det skriftlige materiale giver ikke desto mindre grundlag for at påpege en række generelle træk ved bebyggelsen. Således kan det fastslås, at alle huse i fiskerlejet, opført før ca. 1860, er af

én og samme type. På en kampestenssyld, eller fodmur, er stolpetømmeret rejst fag for fag med tilhørende, gennemtappet bindbjælke. Fodtømmer forekommer ikke i de stående huse, men har i ældre tid været anvendt på Bornholm. I husets længderetning styres konstruktionen af tagremmen, lejden, og de indtappede løsholter; i de ældre bygninger ses én nagle i løsholtsamlingerne, i de nyere – fra omkring midten af 1800-tallet – ofte to nagler. Til opdeling af vægfeltene er yderligere isat dokker, her benævnt oplængder, i både over- og undertavl. Fagbredden varierer ofte en del inden for samme bygning, og i de bredere fag ses ikke sjældent indskudt en hjælpbjælke i tilknytning til en oplængde. Felterne mellem tømmeret, tavlene, har været udfyldt med lerklining, d.v.s. ler, iblandet sand og strå, kastet på et skelet af lodrette stave (støjler), eventuelt med grenfletning, fra begge sider samtidig, indtil vægtykkelsen svarede til stolpetømmerets dimensioner. Undtagelsesvis har tavlene været udmuret med brændte sten som salsgavlen i Skarvigen 8, og muligvis har der også været anvendt granit og sandsten eller soltørrede lersten, men lerklining har været langt det almindeligste.

Udergavlene opførtes ligeledes i bindingsværk, og på hjørnestolperne udførtes førhen undertiden små udskårne gavlnægte; enkelte ses endnu, i Skarvigen 7, dog delvis dækket af tømmerstykker. Overgavlene beklædtes med lodrette brædder, der dannede overfald ved gavlbjælken. I gavltrekanten var som regel en lille lem, og med tiden isattes ofte tillige et lille vindue. Andetsteds fra vides, at strå, ris eller lyng førhen har været brugt til beklædning af »spidsgavle« på Bornholm.

Strå var den almindelige tagklædning, og rimeligvis anvendtes i hvert fald i en periode en form for raftetage, der førhen var den almindelige udformning på Bornholm. I Brugsebakken 2 ses et par rækker tegl ved tagskægget, en udformning, som også kendes fra mange ældre billeder af bebyggelsen; der kan dog være tale om et forholdsvis sent træk. De almindelige mønningsmaterialer har været græstørv, tang, lyngris eller halm.

Særlig omhu viede man gavlenes udsmykning i de ældre bindingsværkshuse. Udskårne knægte i udergavlene er allerede omtalt, men dertil kom en markant indfatning af gavltrekanten med kraftige vindskeuder, ofte med en fin, skåren karnis forneden. Øverst knejsede en lille udskåren »brand«, forskellig fra hus til hus, støttet af sidestykker med svungen profil, som det endnu ses i Gavlegade 4 og Brugsebakken 2, jfr. fig. 63 og 3.

Stråtagene var dog ikke helt enerådende i første halvdel af 1800-årene, såvel beboelsedelen i et par ældre avlsbrugerejendomme som et mindre beboelseshus, opført ca. 1820-25, stod med tegltage ved udarbejdelsen af ovennævnte husfortegnelse i 1833. Og inden for den følgende snes år opførtes Gaden 5 og Per Jørnsvej 1 ligeledes med tegltage.

Som før nævnt indtegnedes en del huse i byen i brandforsikringen i løbet af 1840'erne, og det er blandt andet på baggrund af oplysninger herfra, at det kan fastslås, at den ovenfor omtalte, traditionelle bindingsværksbyggemåde stadig var enerådende omkring midten af forrige århundrede. Yderligere fremgår det af dette materiale, at husene da stod med en hel del énrammede vinduer, men også torammede, sandsynligvis alle blysprossede. Billeder fra tiden omkring århundredskiftet giver samme indtryk og viser, at vinduerne sad i uregelmæssig rytme, idet de af praktiske hensyn og for ikke at svække konstruktionen var sat i sådan, at den ene side stødte op til en stolpe eller oplængde; forneden hvilede de på løsholterne.

En undtagelse fra det almindelige billede dannede stuehuset i den firlængede gård, Skarvigen 8, hvor alle vinduesfag var torammede. At bygningen også skilte sig ud ved at have brændte sten i salsgavlens tavler allerede påpeget, og ligeså svarede boligstandarden med to ildsteder til

de almindelige gårdstuehuse på øen; en yderligere omtale af indretningen findes under ejendommens bygningshistorie i registranten.

Almindeligvis var beboelserne i byen kun udstyret med én skorsten, men i øvrigt gøres der ikke i forbindelse med forsikringstegningerne nøjere rede for ruminddelingen. Dog omtales antallet af døre, både ind- og udvendige, og ligeså omfanget af bræddelofter – undertiden lagt som løst »tjille«, jfr. Brugsebakken 2 og Laksegade 6 – og ditto gulve. Så vidt man kan slutte ud fra stående huse og ældre billeder, var yderdørene i de ældre bindingsværkshuse alle simple revledøre, en del heraf formentlig halvdøre; ofte fandtes et lille sprossedelt vindue over døren.

Omkring 1860 sker en afgørende udvikling med byggeriet i byen. Ganske vist opføres fortsat bindingsværkshuse det meste af århundredet ud, men nu med tavlf af brændte sten og tegltage. Samtidig vinder det grundmurede byggeri indpas, i øvrigt kun med en forsinkelse på nogle få årtier i forhold til udviklingen i den nærliggende købstad, Svaneke.

Bindingsværksbyggeriet gennemgår i denne sene periode to faser. I første omgang bibeholdes hovedtrækkene i den hidtidige konstruktionsmåde. Stolperne rejses direkte på fodmuren med gennemtappede bindbjælker og fyldtømmer, men fagdelingen bliver regelmæssig og husdybden større end hidtil. Tavlene udmures som nævnt med brændte sten, og ligeså udmures gavlene inden for hjørnestolperne; overgavlens oprindelige beskaffenhed i huse af denne type er mere usikker, de kan have været bræddeklædte, men også muret op, som det eksempelvis ses i dag i Brugsebakken 14. Vindskeder og husbrande forsvinder, men gavlene får stadig et pynteligt præg, idet udhænget fra de ret kraftigt opskalkede tegltage understøttes af udskårne knægte ved hjørnestolperne. Vinduerne, som regel torammede og stadig med blysprosser, placeres midt i fagene, og for den pæne indgang sættes formentlig en tofløjet fyldingsdør, eventuelt med overvindue samt en tilhørende, glat vinterdør – se fig. 23, Laksegade 2.

Helhedspræget antager den nette karakter, vi kender fra så mange købstadsbygninger på Bornholm, ikke mindst i Svaneke. Dertil kommer at husene ofte opføres med højere sokkel, end det hidtil har været brugt, blandt andet fordi man ved den stadige udbygning af byen efterhånden henvises til mere kuperet terræn, men givet også fordi man heri ser muligheden for at indrette en god kælder. Dette medvirker selvsagt til at give husene rejsning.

Hvad helhedspræget angår, er der ikke stor forskel på disse huse og de seneste bindingsværksbygninger. Den afgørende udvikling sker i selve tømmerkonstruktionen, der reduceres til kun at omfatte stolper, bindbjælker og tagrem. Muligvis afstives konstruktionen af indvendige sidebånd, men disse giver sig ikke til kende på stolpernes yderside. Et andet karakteristisk træk ved de seneste bindingsværkshuse er gavlbjælkernes placering. Disse glammes ind i hjørnestolpernes inderside og åbner derved mulighed for gavlens opmuring i ubrudt flade fra sokkel til kip. Gavlbjælkernes fremspringende hoveder gives dog samme »flade« udformning som husenes øvrige, gennemtappede bjælker, men de er selvsagt uden kilelåsning. Formentlig sættes almindeligvis torammede, tværsprossede vinduer i disse huse, men mange har fået nye vinduer i tidens løb, så det er ikke muligt at sige noget sikkert herom. Et velbevaret eksempel på denne byggemåde ses i Gavlegade 1, der er opført 1881.

1860'erne var ikke alene årtiet, hvor bindingsværksbyggeriets kvalitet bedredes mærkbart, men også årtiet, hvor man tog skridtet fuldt ud og opførte huse helt og holdent i grundmur.

De ældre grundmurede bygninger er langhuse med pudset eller vandskuret murværk og tegltag. Husene af denne type præges ofte af en fin rytme i fagdelingen, især er en række bygninger fra 1870'erne og 1880'erne meget velproportionerede. Det væsentligste dekorationsele-

ment er hovedgesimsen, der ofte ses smykket med en murstenssat bort med tand- og/eller savsnit; undertiden er der tillige ført en muret gesims hen over facaden ved vinduernes underkant.

Der synes ikke at have været anvendt blysprossevinduer i grundmursbyggeriet, men i enkelte af de ældre huse isattes smårudede træsprossevinduer, se eksempelvis Møllevej 16. Det torammede, tværsprossede vindue og dannebrogsvinduet med tværsprosse i underrammerne bliver dog de gængse vinduestyper i husene fra denne tid, og hoveddøren var almindeligvis en tofløjet fyldingsdør med spressedelt overvindue. Ofte lå indgangen ud til gaden, og hvor pladsen var knap, trak man undertiden døren tilbage fra facadeplanet, som det endnu kan ses i Per Jørnsvej 2, og som det tidligere har været tilfældet i Strandvejen 15. I enkelte huse indrettedes et materialrum i den ene ende af bygningen, udstyret med tofløjet revleport ud til vejen. Sådanne indretninger har førhen kunnet ses i Gaden 8 og Laksegade 12 og 14, men de er siden sløjet i forbindelse med indretningen af butikker.

Omkring 1890 fik husene et lidt ændret formsprog, der blandt andet giver sig til kende i grundplanens tilnærmelse til et kvadrat, men også i facadens udformning, hvor brystningsblændinger og andre udsmykningsdetaljer vinder indpas. Også en del af disse bygninger står berappede eller pudsede, mens andre er opført i blank mur. Fra begyndelsen af dette århundrede og fremefter er det husene uden overfladebehandling – ofte opmurede i rød- og gulflammede sten – der er i overtal, men de bliver ikke enerådende. Tegl glider i denne periode i baggrunden som tagmateriale og erstattes af cementsten.

Der spores også en udvikling i vinduestyperne, hvor det »rene« dannebrogsvindue og brede, såkaldte trefagsvinduer tages i anvendelse. Ofte udformes som nævnt blændingsfelter herunder, ligesom det bliver almindeligt at indplacere kældervinduer i vinduestakten. I facaden sidder vinduerne oftest i ubrudt række, idet hovedindgangen som regel findes i gavlen, undertiden i et vindfang; en sådan placering af indgangen forekommer i øvrigt også i grundmurede huse fra årtierne forud, men ligeså ofte sættes hoveddøre da i facaden. Fyldingsdøre var stadig almindelige.

Bygningen Strandvejen 6 står med de omtalte karakteristika, hvad angår brystningsblændinger og kældervinduer, men stueetagens vinduer er torammede og tværsprossede, og hovedgesimsen har savsnitsbort. Huset er imidlertid opført omkring 1890 og står som udtryk for overgangen fra ældre til yngre type. I de senere grundmurede bygninger får hovedgesimsen ofte en simpel, aftrappet udformning, dog gerne med et rulskifte mellem løberskifterne, men nu føres den ofte som et gesimshoved om i gavlene, hvor den danner vederlag for lignende eller lidt spinklere gesimsbånd langs tagflugten.

Der findes flere afvigelser fra den her skitserede fremtoning og blandt disse kan fremhæves et par udprægede murerermesterhuse med individuelle detaljer fra tiden omkring 1910. Eksempelvis er dobbelthuset Brugsebakken 6 og 8, der står i blank mur, udsmykket med en dekoration i glaserede tegl på vinduespillerne i facaden, ligesom hoved- og gavlgesims er udført i fin mønstermur. I Skarvigen ligger to pudsede bygninger (nr. 5 og 12), henholdsvis med indfatning om vinduernes overkant og med en endnu mere righoldig udsmykning med gennemgående gesimsbånd under vinduerne, brystningsblændinger og vinduesindfatninger; dekorationerne er holdt i en farve, der afviger fra facadens grundfarve.

Endelig kan det påpeges, at også enkelte af disse senere grundmurshuse til gadesiden er forsynet med en port, der fører til et materialrum – jævnfør Brugsebakken 1, Laksegade 1 og ovennævnte Skarvigen 12.

Bortset fra havnen og aktiviteterne deromkring er det ved de små private

røgerier, der ligger spredt mellem den øvrige bebyggelse, at fiskerlejets egenart slår igennem. Røgerierne er dog, som allerede tidligere påpeget, et forholdsvis nyt fænomen. Vi kan ikke ad arkivalisk vej dokumentere deres tilstedeværelse i byen før 1870'erne og 1880'erne, og en enkelt af disse tidlige røgeskorstene var indrettet i en ende af beboelseshuset og synede således ikke af meget. Senere kommer flere til, og i alt kan knapt en snes røgerier påvises i byen. Flere er dog atter nedrevet, og andre står uudnyttede i dag. De få steder traditionen holdes i live, ser man endnu det kløvede ellebrænde tårne sig op ved sæsonens start, ligesom røgen herfra breder sig over byen i sommermånederne.

De ældste røgeriskorstene stod med pudset kappe og pibe, men fra begyndelsen af dette århundrede bliver det almindeligt at lade skorstenedes overdel stå i blank mur – med fin mønstermuring i kapperne. Røgeriskorstenene i Aarsdale har i øvrigt en forholdsvis kort og bred pibe, sammenlignet med udformningen af skorstenspiberne i for eksempel Listed og Gudhjem. Foruden skorstenen(e) omfatter røgerianlæggene som regel et »gælleri«, en mindre bygning – her i byen ofte med halvtag – der benyttes som arbejds- og oplagsrum.

Ud over bygningsmassen har Aarsdale mange kvaliteter, som påkalder sig opmærksomhed.

Fiskerlejet ligger på granitgrund, til dels smuldringsmateriale – det såkaldte Aarsdale-grus, og byområdet på halvøen er ikke særlig kuperet. I øst og syd ligger Oren, et åbent »forland«, der i havstokken får karakter af mindre klippeskær; mod nord ses havnen med sin granitsatte kaj langs Laksegade. Det nordlige byområde, der grænser op til indskæringen i kysten, er dog noget stærkere kuperet, og som helhed stiger terrænet i området ind mod baglandet.

Disse naturgivne forhold er afgørende for fiskerlejets karakter.

Et andet afgørende træk i bybilledet er den ramme, som gader og stræder, hegn og haver danner om husene. Her er tale om menneskeskabte rammer, der har udviklet sig i vekselvirkning med bebyggelsen og ligesom denne har rod i en stedlig tradition, der let kan forflygtiges.

Som allerede omtalt er gadenettet den del af det gamle fællesareal, man har ladet ligge hen til færdsel mellem de små enklaver af ejendomme. Dette intime samspil mellem de uregelmæssigt udstukne grunde og det tilsvarende krogede gadenet giver sig stadig til kende på stedet. Mindre reguleringer har dog fundet sted, så vejene har fået en nogenlunde ensartet bredde i hele deres forløb, og ligeså har asfalteringen, der overalt dækker de gamle grusveje og gænger, i nogen grad tilsløret det selvgroede billede.

De mange vejtræer, som førhen var med til at give gaderummene karakter, kendes nu kun fra ældre billeder – jfr. fig. 23 og 45. Dog ses ved flere ejendomme store enkeltstående træer, som en elm ved Skarvigen 8 og en valnød ved Møllevej 5. Men som helhed synes ældre billeder at afsløre et langt mere frodigt gadebillede omkring århundredskiftet.

Det grønne indslag i bybilledet findes derfor nu fortrinsvis i haverne, hvor løvfældende buske og træer er i overtal; kun i ringe omfang har de stedsegrønne vækster, der ellers er i almindelig fremmarch landet over, vundet indpas i fiskerlejet. Heldigvis må man sige.

Pryd- og nyttehaver veksler mellem hinanden, og sidstnævnte karakteriseres af det åbne præg, der naturligt fremkommer, hvor frugttræer, bærbuske og urtebede er fremherskende. Traditionen med at markere skellet ind til naboen med et stengærde, eller i nyere tid en cementmur, frem for hække eller læplantninger, giver ofte udsyn over flere haver på én gang.

Også i skellene ud til gaderne var stengærderne førhen fremherskende, men de er nu i vid udstrækning erstattet af nye indhegninger. En hel

del stakitter ses således rundt om i byen, og disse gør iøvrigt god fyldest i samspil med bebyggelse og beplantning. Nyere stensætninger ses også, men de er sat regelret – og undertiden udfuget – og har derfor ikke samme livfulde karakter som de gamle kampestensgærder. Mange steder ses desuden den helt enkle og beskedne, men også lidt tarveligere cementmur; muligvis danner gamle stengærder kernen i flere af disse mure, der ofte følger gamle skellinier. Enkelte steder ses havemure med en form for blændingsfelter – jfr. fig. 72. Raftehegn og mindre hækbeplantninger forekommer undtagelsesvis.

Der kan i denne sammenhæng kun blive tale om en summarisk gennemgang af de mange træk, der har været karakteristiske for bybilledet ud over bebyggelsen. Et enkelt indslag skal sluttelig omtales, nemlig de mange private brønde, som førhen lå rundt om i lejet. Ved ejendommen Gavlegade 2 ses den gamle brøndplads endnu markeret i et hjørne af haven, og på et par af de ældre billeder, der er gengivet her i bogen, ses gamle brønde. Dels en vippebrønd ved Laksegade 18 og dels en brønd med vinde – muligvis en bybrønd – ved Brugsebakken 14 (fig. 84 og 19).

For bebyggelsens vedkommende er det naturligt nok især den ældre bygningsmasse, der bærer præg af ombygninger og vedligeholdelsesarbejder. De svagt afrundede linier, der var forbundet med tagenes afdækning med strå og de klinede tavler, er gået tabt ved tavlenes udmuring og ved oplægningen af fast tag, det være sig cementsten, eternit eller tegl; sidstnævnte materiale forlignes dog bedst med de gamle bygninger og har også den længste tradition bag sig på stedet. I dag findes kun et og et halvt stråtag i Aarsdale, henholdsvis i Gavlegade 4 og Brugsebakken 2. De fleste stråtage forsvandt i dette århundredes første årtier, hvor cementstentagene fik stor udbredelse i byen. Ligeledes er den tidligere uregelmæssige vinduesfordeling og vekselvirkningen mellem én- og torammede vinduer stort set et forbigående fænomen. Nu er de gamle vinduer med små blyindfattede ruder i vid udstrækning erstattet af en jævn række torammede vinduer – tværsprossede, usprossede eller af anden type – placeret midt i fagene; dog ses også en del nyere blysprossede vinduer. De gamle revledøre er udskiftet med fyldingsdøre, eller i nyere tid med lameldøre eller lignende, eventuelt med et fast sidestykke, hvor disse erstatter tofløjede fyldingsdøre. Gavlene er ofte murede op til tagryggen, og i facaderne er fyldtømmeret ofte helt eller delvis fjernet. Andre steder er husenes bindingsværkskonstruktion dækket af en skalmur eller af et lag puds, hvorpå tømmeret dog ofte er opstreget.

Anderledes kan det ikke være, når husene har skullet stå for det daglige slid gennem mere end hundrede år, ja, nogle måske op mod det dobbelte, og ejerne gerne har villet have en tidssvarende og velholdt bolig. Mange af disse indgreb med karakter af vedligeholdelse har simpelthen været betingelsen for, at husene kunne beholde deres brugsværdi og overleve.

Til enhver tid – også i dag – vil der dog være materialer, der går bedre i spand med de gamle huse end andre. Og med den forståelse for den gamle bygningsmasses særlige kvaliteter, som ikke mindst i de seneste år har bredt sig, er der næppe grund til at frygte, at husenes identitet sættes yderligere over styr. Med enkle og ligefremme løsninger, der tager udgangspunkt i husenes historie, kan disse gamle bygninger opnå endnu en lang levetid til glæde for deres ejere.

I de nyere huse har vedligeholdelsesarbejderne kun i mindre grad sat sig spor. Fortrinsvis har der været tale om udskiftning af vinduer og døre, og der skal ikke her gås i detaljer med disse ting. Men et grundmurshus fra tiden omkring århundredskiftet står ligesåvel som de gamle bindingsværkshuse som udtryk for en bestemt byggetradition med karakteristiske enkeltheder, som man må værne om af hensyn til helhedspræget.

Ordforklaring

Ord anført med store bogstaver kan findes som selvstændige opslagsord.

- Baldakin:** Overdækning over indgangsdør. Forekommer kun undtagelsesvis i Aarsdale og da i nyere udformninger i akryl.
- Berapning:** Overfladebehandling af murværk, bestående af et tyndt, uglattet pudslag. Se også VANDSKURING.
- Bindbjælke:** Bjælke i bindingsværkskonstruktion. Vandret tømmerstykke, som, på tværs af huset, foroven forbinder de modsatstillede, lodrette STOLPER. Se også BINDINGSVÆRK. I Aarsdale er bjælkerne TAPPET gennem stolperne og fastholdes af to, undtagelsesvis dog blot én, TVÆRKILE. I det nyere bindingsværksbyggeri fra omkring 1870 blev gavlbjælkerne dog GLAMMET ind i hjørnestolperne, men i stedet for som andre steder, hvor denne tømmerstype anvendes, at lade BJÆLKEHOVEDET beholde bjælkens fulde dimension, tildannedes dette i lighed med de gennemtappede bjælkeender.
- Binder:** Sten anbragt på tværs af en murs længderetning. Smlgn. LØBER.
- Bindingsværk:** Tømmerkonstruktion, der danner skelet i bindingsværksbygning. Felterne mellem tømmeret – TAVLENE – udfyldes med LERKLINING, soltørrede lersten, natursten eller mursten. Den bærende konstruktion består af lodrette STOLPER i ydervæggene, foroven forbundet, på tværs af huset, med bjælker – BINDBJÆLKER –, og på langs af huset med en tagrem, på Bornholm kaldet LEJD. Andre bestanddele i bindingsværket (FYLDTØMMER, FODREM m.v.) samt metoden, hvorpå tømmeret er samlet, er egnsbestemt. I Aarsdale anvendes FYLDTØMMER i form af LØSHOLTER og OPLÆNGDER i bindingsværksbyggeriet frem til omkring 1870, hvor en nyere konstruktionstype uden fyltømmer vandt indpas. FODTØMMER anvendes ikke.
- Bjælke:** I bindingsværkskonstruktioner: se BINDBJÆLKE.
- Bjælkehoved:** Det yderste stykke af en BJÆLKE, som rager ud fra facadeplanet. I Aarsdale er bjælkerne TAPPET gennem STOLPERNE – dog er gavlbjælkerne i den nyere konstruktionstype, der vandt frem omkring 1870, GLAMMET ind i hjørnestolperne. Bjælkehovedet er dog også i sidstnævnte tilfælde fladt tildannet i overensstemmelse med de gennemtappede bjælkeender.
- Blank mur:** Teglstensmur uden overfladebehandling.
- Bloktandgesims:** GESIMS bestående af to SKIFTER, hvor hveranden sten er UDKRAGET, idet den udkragede sten i det øverste skifte er bredere end den tilsvarende i det nederste skifte.
- Blysprossevindue:** Se også VINDUESSPROSSE. Blysprossevinduer vil i Aarsdale så godt som altid være forsynet med såvel TVÆRSPROSSER som LODSPROSSER. Selv om blysprosserne i slutningen af forrige århundrede efterhånden afløstes af træsprosser, fortsatte fremstillingen af blysprossevinduer dog et godt stykke ind i dette århundrede. I de senere år er produktionen

atter taget op. Udformningen af disse nye blysprossevinduer, der også forekommer i Aarsdale, følger dog ikke altid traditionen.

- Blænding:** Flad niche eller fordybning i murværk.
- Brand(stang):** Se HUSBRAND.
- Brystning:** Arealet under et vindue fra dettes underkant til gulv.
- Brændt sten:** Teglsten, fremstillet ved brænding af en sten, formet af ler.
- Buestik:** Se STIK.
- Dannebrogsvindue:** Firrammet vindue, hvor LOD- og TVÆRPOST danner et latinsk kors – som i Dannebrog. Dannebrogsvinduer i denne rene form forekommer kun undtagelsesvis i Aarsdale og kun i huse fra dette århundrede. I en del GRUNDMURShuse fra de sidste årtier af forrige århundrede forekommer derimod vinduer af samme type, men med underrammerne delt af en TVÆRSPROSSE.
- Dokke:** På bornholmsk kaldet OPLÆNGDE, se denne.
- Fag:** Herved forstås normalt spærfag – partiet mellem to nabospær. I traditionelle BINDINGSVÆRKSbygninger svarer spærfag til stolpefag – partiet mellem to naboSTOLPER, i ældre kilder kaldet stolperum eller væggerum. Hvor intet andet udtrykkeligt er nævnt, menes der i denne bog stolpefag, hvor talen er om fag i bindingsværksbygninger. I GRUNDMURREDE bygninger kan ordet fag imidlertid også betegne vindues/dørfag, og det er denne betydning, der anvendes her i bogen, hvor det ikke udtrykkeligt er nævnt, at der menes spærfag.
- Fladbuestik:** Se STIK.
- Fodrem:** I BINDINGSVÆRKSbygning, vandret tømmerstykke, der ligger umiddelbart ovenpå SYLDSTENENE og hvori STOLPERNE er TAPPET. Fodtømmer anvendes ikke i Aarsdale-bindingsværk.
- Forbandt:** Det system hvorefter murstenene anbringes for at skabe god forbindelse mellem stenene i de enkelte SKIFTER.
- Fornagle:** At sammenlåse en tømmeransamling ved gennemboring med træNAGLE eller KILE.
- Fyldtømmer:** Betegnelse for ikke-bærende dele i BINDINGSVÆRKSkonstruktion: LØSHOLTER, DOKKER, på Bornholm kaldet OPLÆNGDER, og SKRÅBÅND. Medens løsholter og oplængder almindeligvis indgår i Aarsdale-bindingsværk indtil omkring 1870, ses skråbånd ikke at være anvendt.
- Gavlkvist:** Kvist med front i plan med den underliggende etages facade og med SADELTAG vinkelret på husets tagryg.
- Gavludmuring:** UDKRAGNING af et par sten ved bygningers eller kvistes gavle, således at der dannes en profil som en GESIMS – oftest aftrappet.
- Gesims:** Vandret, fremspringende led på en bygnings facade. Se også HOVEDGESIMS.

Glamning:	Tømmersamling, hvorved to stykker tømmer indpasses i hinanden ved indskæring halvt i hvert stykke. I Aarsdale blev det omkring 1870 almindeligt at glamme gavlBJÆLKERNE i indersiden på hjørneSTOLPERNE – et konstruktionstræk, der hænger sammen med de grundmurede gavle, der nu førtes helt op uden på gavlbjælken, som således er beskyttet mod vind og vejr. BJÆLKEHOVEDERNE er fladt tildannede i lighed med bygningens øvrige bjælker, der er TAPPET gennem stolperne.
Grundmur:	Murværk opført udelukkende af sten (i modsætning til BINDINGSVÆRK). De ældste grundmurshuse i Aarsdale opførtes i 1860'erne.
Gælleri:	Bygning i tilknytning til silderøgeri. I gælleriets renses (gælles – bornholmsk: gjælas) og beredes silden til røgningen. Gælleriets har oftest form af en halvtagsbygning.
Halvtag:	Tag, der kun har fald til én side.
Helglas:	Betegner at vinduesrammen ikke er opdelt af SPROSSER, men udfyldes af én stor rude. Vinduer med helglas, ofte i form af termoruder, har i de senere år erstattet en del sprossede vinduer.
Heltag:	Tag, der fra tagryggen har fald til to sider.
Herredsfogdens husfortegnelse:	Fortegnelse over Aarsdales bebyggelse, som herredsfogden i Svaneke lod udarbejde i 1833. Fortegnelsen angiver husnummer, ejerens navn og husets fagantal, endvidere gives oplysninger om tegltage. Se også arkivaliefortegnelsen.
Hodde:	Udbygning langs en bygnings sidemur, udført således at hovedbygningens tagværk fortsætter ud over tilbygningen.
Hovedgesims:	Overgangsled mellem ydermur og tagflade. Hovedgesimsen, der optræder på GRUNDMURShuse, består oftest af UDKRAGEDE SKIFTER.
Husbrand:	Udskåret stang på husgavl, anbragt således at den rager op over tagryggen.
Karnis:	S-formet profil.
Kile:	Kile eller tværkile anvendes her i bogen som betegnelse for det kileformede træstykke, der i BINDINGSVÆRKSbygninger anbringes i det gennemTAPPEDE BJÆLKEHOVED. Kilen anbringes vandret, på tværs af bjælkens længderetning og låser således bjælken fast i STOLPEN. I Aarsdale forekommer oftest to kiler i hver samling.
Kip:	Den øverste, vandrette linie i tagkonstruktion – rygningens linie, hvor de to modsatte spæroversider mødes.
Klining:	Se LERKLINING.
Knægt:	Lille fremspringende parti, der tjener som støtte under en BJÆLKE, GESIMS eller lignende. Svungne knægter, anbragt på hjørneSTOLPERNE under tagudhængen, forekommer i Aarsdale på BINDINGSVÆRKSbygninger fra sidste halvdel af forrige århundrede.
Konsol:	Profilert fremspring af træ eller sten, der bærer en bygningsdel, BALDAKIN eller lignende.

ORDFORKLARING

Kragtræ:	Se RYGNINGSTRÆ.
Kurvehanksbue:	Flad bueform, der på grund af sin lighed med en kurvehank har fået navn efter denne.
Kvaderpuds:	Facadepudsning, der efterligner kvadre (tilhugne natursten).
Lejd:	Den på Bornholm anvendte betegnelse for tagrem. Vandret tømmerstykke, der foroven forbinder STOLPERNE i en BINDINGSVÆRKSbygningens langside.
Lerklining:	Udfyldning i bindingsværkstavl. Ler, æltet med sand og strå, udkastet fra begge sider på et skelet af kæppe – støjler – mellem bindingsværkets tømmer. Se også BINDINGSVÆRK og TAVL.
Lersten:	Sol- eller lufttørrede lersten formet i trærammer, ofte hjemmeforarbejdede.
Lodpost:	Se VINDUESPOST.
Lodsprosse:	Se VINDUESSPROSSE.
Løber:	Sten anbragt i murs længderetning. Smlgn. BINDER.
Løsholt:	Vandret tømmerstykke mellem to STOLPER i BINDINGSVÆRKSbygning, oftest anbragt i højde med vinduernes underkant. I Aarsdale forekommer løsholter almindeligt i bindingsværksbygninger, opført før 1870. Løsholterne er TAPPET i stolperne og i det ældre byggeri fastholdt med én NAGLE, men op mod midten af forrige århundrede blev det almindeligt med to nagler i hver samling.
Matrikel:	Fortegnelse over faste ejendomme. Hver ejendom betegnes med et nummer.
Murpille:	Murværket mellem to muråbninger (vinduer eller døre).
Murstik:	Se STIK.
Mønning:	Se RYGNING.
Nagle:	Lille træstykke, der anvendes til at fastholde TAPPEDE tømmer-samlinger. LØSHOLTER, der i Aarsdale altid er tappede ind i stolperne, fastholdes ved én eller to nagler gennem samlingen. Samme metode anvendes ved OPLÆNGDERNES samling med løsholterne. Hvor FYLDTØMMERET senere er fjernet, afsløres dette ved de tilbageværende naglehuller.
Oplængde:	Den på Bornholm anvendte betegnelse for dokke. Oplængden, der hører til FYLDTØMMERET, opdeler TAVLET vertikalt. I Aarsdales ældre BINDINGSVÆRKSbyggeri forekommer oplængder såvel i under- som i overtavl; oplængderne er TAPPET ind i LØSHOLTERNE og låst med NAGLER. I den nyere konstruktionstype, der vandt frem omkring 1870, anvendes oplængder ikke.
Opskalkning:	Anbringelse af en SKALK, et trekantet tømmerstykke, på oversiden af spærenderne ved gesimslinien, således at taget i en bue føres ud over GESIMSEN.

Overvindue:	Lavt vindue anbragt øverst i yderdørs karm for at give lys til forstuen. Overvinduets ramme er ofte fast, således at vinduet ikke kan åbnes.
Pandeplade:	Tynd galvaniseret tagplade med parallelle, bølgeformede riller til forstærkning, anvendes navnlig til tage på udhuse, men ses undertiden også anvendt på tidligere stråtede tage.
Post:	Se VINDUESPOST.
Revledør:	Bræddedør, der er samlet med to vandrette planker (revler), hvorimellem en skråstiver.
Rulskifte:	MurstensSKIFTE bestående af BINDERE, stillet på højkant.
Rygning:	MØNNING. Stråtagets afslutning i tagryggen, dækket (rygget, mønnet) med halm, tang, lyngris eller tørv. De to tilbageværende stråtage i Aarsdale har halmdækket rygning fastholdt med hønsenet, men ældre fotografier synes at vise, at lyng tidligere har været et almindeligt rygningmateriale, ligesom andre steder på Bornholm.
Rygningstræ:	Det samme som kragtræ. Parvis sammennaglede tømmerstykker, der rider over tagryggen for at fastholde rygningmaterialet. Forekommer ikke i Aarsdale eller på Bornholm i almindelighed, se dog fig.54, s.83.
Rå sten:	Se LERSTEN.
Sadeltag:	Tag bestående af to tagflader, der fra ryggen har faldt til hver sin side.
Savskifte:	SKIFTE med skråtstillede sten, hvis hjørner stikker frem som savtakker. Anvendes oftest i forbindelse med HOVEDGESIMS.
Skalk:	Se OPSKALKNING.
Skalmur:	Tynd beklædningsmur, som mures uden på den oprindelige ydervæg. Skalmure af teglsten optræder i Aarsdale ved BINDINGSVÆRKSbygninger.
Skifte:	Det vandrette murstenslag i murværk.
Skorstenspipe:	Den del af skorstenen, der er synlig over tagryggen. Piben afsluttes traditionelt af en krone bestående af UDKRAGEDE SKIFTER.
Skråbånd:	Skråtstillet tømmerstykke i BINDINGSVÆRK; tjener til afstivning af STOLPER. Skråbånd anvendes ikke i det traditionelle bindingsværksbyggeri i Aarsdale.
Smårudet; småsproset:	Udtrykket anvendes i bygningsbeskrivelserne om stærkt opdelt vinduesrammer med såvel LOD- som TVÆRSROSSER. I Aarsdale har de fleste vinduer af denne type seks ruder i hver ramme.
Sprosse:	Se VINDUESSPROSSE.
Stabel:	Den faste del af et hængsel, som anbringes på karmen eller mures ind i væggen.
Stik:	Aflastende murværk over muråbninger og blændinger. Stikkene kan være lige (vandrette), rundbuede eller fladbuede.

ORDFORKLARING

Stolpe:	Se BINDINGSVÆRK.
Styrtrum:	Betegnelse for det oplags-loftsrum, der fremkommer i BINDINGSVÆRKSbygninger, hvor STOLPERNE er mærkbart forlænget op over bygningens BJÆLKElag.
Stænkpuds:	Sprutpuds. Mørtel med grovkornet puds, der kastes på facaden og afgiver en ujævn overflade.
Sugfjæl:	Skråtstillet bræt, anbragt på spærenderne, danner lukke mellem LEJDEN og tagskæggets underside. Ses kun sjældent i Aarsdale.
Svejfet:	Svunget eller buet.
Syld:	Fundament af natursten (syldsten), hvorpå murene eller BINDINGSVÆRKET rejses. I Aarsdale står bindingsværkets STOLPER direkte på syldstenene uden FODTØMMER.
Sålbænk:	Lille fremspring fra muren under et vindues underkarm; tjener til at lede vandet ud fra muren. Sålbænke forekommer af varierende materialer. I ældre tid var sålbænkene oftest af træ, disse forekommer stadig. Murede sålbænke forekommer også, disse er ofte forsynet med trukne profiler og stammer da hovedsageligt fra slutningen af forrige århundrede.
Tagrem:	På Bornholm kaldet LEJD, se denne.
Tandsnit:	Dekorativt element i gesims; formet af fremspringende, firkantede eller profilerede sten eller træklodser anbragt med korte mellemrum.
Tapning:	Tømmersamling, hvor den tilpassede ende af det ene tømmerstykke føres ind i et hul i det andet stykke og derefter låses ved en eller flere NAGLER eller KILER på tværs af samlingen. Denne tømmersamling var enerådende i det ældre BINDINGSVÆRKSbyggeri i Aarsdale. Omkring 1870 dukkede en ny konstruktionstype op, hvor gavlBJÆLKERNE GLAMMEDES i hjørneSTOLPERNE, medens de øvrige bjælker fortsat tappedes gennem stolperne.
Taskekvist:	Kvist med énsidigt tagfald, placeret oppe i tagfladen med front tilbage trukket fra facadeplanet.
Tavl:	Felterne mellem BINDINGSVÆRKETS tømmer. I ældre tid var tavlene LERKLINEDE, senere udfyldtes de med soltørrede lersten eller natursten, senest med brændte mursten. I ældre bindingsværksbygninger optræder disse forskellige materialer ofte sideordnet, grundet udbedringer foretaget i årenes løb. Særlig er undertavlene (felterne under LØSHOLTERNE) udsat for slagregn, der vasker leret væk. Til beskyttelse af undertavlene ses undertiden VANDBRÆDDER opsat.
Tilde:	Bornholmsk: tjlle. Betegnelse for loft, såvel i betydningen loftsrum som etageadskillelse. Her anvendt i sidstnævnte betydning for det – ofte løse – bræddeloft, der undertiden har været oplagt på bjælkerne for at gøre loftsetagen anvendelig til oplagsrum.
Tværkile:	Se KILE.
Tværpost:	Se VINDUESPOST.
Tværsprosse:	Se VINDUESSPROSSE.

Udkragning:	Fremspring.
Udligger:	Vandretliggende bjælke, der rager ud fra muren over en åbning i denne, oftest en luge, i forbindelse med et hejseværk.
Udlusning:	Reparation af tømmer ved indlægning af træstykke. Udlusning ses ofte i forbindelse med genanvendt tømmer, hvor indskæringer og huller fra tidligere tømmeramlinger udluses. Det samme gælder STOLPER i BINDINGSVÆRKSbygninger, hvor BJÆLKElaget er blevet hævet for at give større loftshøjde.
Udskud:	På Bornholm kaldet HODDE, se denne.
Vandbræt:	Vandret, skråstillet bræt, der leder regnvandet bort fra muren. Er som oftest anbragt fornedet på en bræddeklædt gavltrekanter eller på LØS-HOLTER.
Vandnæse:	Fremspringende, vandret kant eller flade af bygningsdel; tjener til at lede vandet ud over eller bort fra de underliggende dele.
Vandskuring:	Facadebehandling: tyndt pudslag, hvorigennem stenene kan ses. Fremgangsmåde: muren BERAPPES, hvorefter den skures med en mursten under stænkning med vand.
Vederlagsgesims:	Benyttes her i bogen som betegnelse for den lille UDKRAGNING ved gavltrekanterens fod, der tjener som »støtte« for gesimsbåndet. Vederlagsgesimsen er ofte en fortsættelse af HOVEDGESIMSSEN, der er trukket et lille stykke om på gavlen, hvor den afbrydes. Vederlagsgesimsen har ingen praktisk funktion, men er udelukkende et dekorativt element, der sammen med gesimsbåndet tjener til at give gavlen et »facadeagtigt« præg. Ses i Aarsdale ofte på gadevendte gavle fra dette århundrede.
Vindskede:	Bræt, der afslutter en bygnings tagflade ved gavlen. Vindskeden afsluttes ofte nedadtil med en KARNISprofil.
Vinduespost:	Fast tømmerstykke, der opdeler en vinduesåbning og adskiller vinduesrammerne. Almindeligst er den lodrette LODPOST, men en del nyere vinduer deles tillige vandret af en TVÆRPOST.
Vinduessprosse:	Sprossen opdeler vinduesrammen i flere mindre felter. Almindeligvis deles rammen vandret af TVÆRSPROSSER, men smårudede vinduer deles tillige lodret af LODSPROSSER. Disse sidste forekommer hyppigst i ældre ejendomme, idet de små rudeformater var enerådende indtil midten af forrige århundrede. I denne periode udførtes sprosserne i Aarsdale – som andre steder på Bornholm – udelukkende af bly. Gamle blysprossevinduer ses stadig bevaret i en del ældre BINDINGSVÆRKSbygninger. Efterhånden som de nyere vinduestyper med større ruder vandt frem i sidste halvdel af forrige århundrede, fortrængtes blysprosserne af træsprosser. Se også BLYSPROSSEVINDUE.

Jævnføringsregister

Nedenstående register er tænkt som en hjælp til den, der selv vil give sig i kast med det primære kildemateriale. Her vil man nemlig hurtigt støde på det problem, at det er uhyre vanskeligt at identificere bygningerne, idet adresser slet ikke anføres.

De nuværende matrikelnumre stammer fra en opmåling foretaget 1891/92. De trådte i kraft i 1893, men er dog først for alvor slået igennem som identifikation af ejendommene i dette århundrede.

Den ældre matrikulering, hvortil opmålingen foregik i 1818, synes slet ikke at have fået nogen praktisk anvendelse. Som hovedregel synes numrene fra 1818-kortet kun at være anvendt i den omkring 1826, i forbindelse med matrikuleringen, affattede sogneprotokol.

En ganske anden praktisk betydning synes derimod de gamle husnumre at have haft. Disse anføres i samtlige realregistre til skøde- og panteprotokollerne og betegnes her, såvel som i skøderne, undertiden direkte som »matrikelnummer«. Også efter at de nye matrikelnumre trådte i kraft i 1893, blev de gamle husnumre anvendt. Husnumrene kendes første gang fra den fortegnelse over Aarsdales bebyggelse, som blev udarbejdet i 1833 på foranledning af herredsfogden i Svaneke. Husnumrene har på dette tidspunkt formentlig været forholdsvis nye, idet numrene kun i et enkelt tilfælde er delt i litra a og b, medens en del ejendomme, der først er udskilt efter opmålingen af matrikelkortet i 1818, optræder med selvstændige husnumre.

I nedenstående register er såvel gammelt som nyt matrikelnummer samt husnummer anført for hver ejendom. I kolonnen med betegnelsen: evt. andet matrikelnummer anføres matr.nr. på grundstykker, som er købt til ejendommen efter 1893, og hvor matr.nr. senere er ophævet ved inddragelse under hovedmatriklen.

Et I efter matrikelnummeret angiver, at grunden ikke er matrikuleret under Aarsdale fiskerleje, men under Ibsker sogns hovedejerlav. Disse grunde har ikke noget ældre matrikelnummer, ej heller noget husnummer – begge dele markeret ved et ÷ i de pågældende kolonner.

Et F i kolonnen »matr.nr. 1818« betegner, at grunden på dette tidspunkt udgjorde en del af byens fællesarealer, den såkaldte Aarsdale Frihed, hvorfra den senere er udskilt. Hvor udskillelsen først har fundet sted efter den sidste matrikulering i 1893, har ejendommen heller intet husnummer, markeret ved et ÷ i denne kolonne.

Et + efter et nummer angiver, at den pågældende grund kun udgør en del af det areal, som nummeret dækker.

Inden for Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger – i det følgende forkortet LB – anvendes et internt nummersystem, idet der dog som regel tillige anføres husnummer – oftest betegnet som matrikelnummer – eller siden det nuværende matrikelnummer. I brandforsikringsprotokollerne anføres ejendommene efter forsikringsnumre med henvisning til de kronologisk førte taksationsprotokoller. I 1858 og 1887 ændredes systemerne, hvorved ejendommene fik nye numre, men ved hjælp af jævnføringsregisteret er det muligt at følge den enkelte ejendoms forsikringsnumre gennem tiderne.

Et ÷ i en af forsikringskolonnerne angiver, at ejendommen ikke har været forsikret i den i kolonnehovedet angivne periode, medens et ? angiver, at ejendommen muligvis har været forsikret, men at forsikringsnummeret ikke er kendt.

De i 1887 indførte forsikringsnumre er som hovedregel stadig gældende. Ved delinger af ejendomme vil den ene del som oftest beholde det oprindelige nummer, medens den anden del får et nyt nummer; sådanne delinger er angivet i kolonnen med 1887-forsikringsnummeret.

I begyndelsen af dette århundrede meldtes en del ejendomme ud af LB for i stedet at blive meldt ind i Østifternes Brandforsikring, forkortet ØB, eller Husmandsbrandkassen, forkortet HB. Nogle af disse ejendomme er senere vendt tilbage til LB, medens andre er meldt ind i ØB eller HB uden først at have været forsikret i LB. Det er oplysninger om disse forhold, der gives i den sidste kolonne under betegnelsen: evt. andet forsikringsnummer. Ved ØB angives policenummer, hvor dette er kendt, i de øvrige tilfælde anføres i parentes indmeldelsesåret eller den periode, hvori ejendommen har været forsikret her. Det samme gælder medlemskab af Husmandsbrandkassen, hvis arkiv dog ikke har været inddraget i undersøgelsen, hvorfor det ikke er muligt at anføre policenumre.

Når en ejendom udmeldtes af LB, og dennes hidtidige forsikringsnummer derved blev ledigt, kunne det ofte blive overført på en anden senere indmeldt ejendom, således at der altså har været to – eller flere – ejendomme på samme nummer. Dette er i registeret tilkendegivet ved et ° efter forsikringsnummeret.

ADRESSE	MATRIKELNUMRE				HUSNUMMER	BRANDFORSIKRINGSNUMRE			Evt. andet forsikringsnr.
	Nuv. nr.	Evt. andet nr.	1893	Gl. nr.		Den alm. Brandforsikring for Landbygninger 1800-1857	1858-1887	1887-d.d.	
Brugsebakken 1	68a		68 ⁺	3 ⁺	27a ⁺	÷	292	303	
Brugsebakken 2	58		58	37 ⁺	29	605	60	306	ØB (1907)
Brugsebakken 3	64a	{ 68b	64 ⁺	3 ⁺	{ 27b ⁺ 27a ⁺	÷	÷	372	ØB (1907)
Brugsebakken 4	59		59	37 ⁺	30	÷	269	307	
Brugsebakken 5-7	66a	{ 62b 64b }	65	1 ⁺	{ 19 18 ⁺	÷	168	290	ØB 224 ⁺
			66 ⁺			÷	199 ⁺	289 ⁺	
				3 ⁺	{ 27c 27b ⁺	÷	÷	310 ⁺	
Brugsebakken 6	60a }		60	38	31	367	313	308	ØB 243
Brugsebakken 8	60b }								
Brugsebakken 9	66b		66 ⁺	1 ⁺	18 ⁺	423 ⁺	199 ⁺	289 ⁺	ØB 224 ⁺
Brugsebakken 10	{ 61 62a 63 }		61	53	32 }	÷	308	310 ⁺	ØB 201
			62 ⁺	39	33 }				
			63	40	34	427	134	309 }	
Brugsebakken 11	83		83	15 ⁺	16 ⁺	423	123	284	
Brugsebakken 12	96a		96	41	35	÷	219	312	
Brugsebakken 13	82c		82 ⁺	15 ⁺	16 ⁺	÷	÷	384	
Brugsebakken 14	93		93	÷	17b	447	262	287	
Brugsebakken 16	82b }		82 ⁺	15 ⁺	15	448	147	282	{ 373 282 }
Brugsebakken 18	82a }								
Gaden 2	{ 20c 22c }	22a ⁺	20 ⁺	F	÷				
			22d }	22 ⁺	19 ⁺	7 ⁺	364 ⁺	303 ⁺	271 ⁺
Gaden 3	66y I		66 I ⁺	÷	÷				
		75a	75	32b ⁺	22	511	210	295	
Gaden 4	{ 22a 66i I }		22 ⁺	19 ⁺	7 ⁺	364 ⁺	303 ⁺	271 ⁺	ØB (1907-19)/LB 387
		66i I	66 I ⁺	÷	÷				
Gaden 5	74		74	32a ⁺	21b	424	300	294	
Gaden 6	{ 22b 66n I }	66i I ⁺	22 ⁺	19 ⁺	7 ⁺	÷	÷	÷	ØB 234
			66n I	66 I ⁺	÷	÷			
Gaden 7	73a, b		73	2 ⁺	21a	397	200	292	ØB (1909)
Gaden 8	{ 23 66v I }		23	36	23a	÷	260	297	
		66v I	66 I ⁺	÷	÷				
Gaden 9	67a		67 ⁺	4 ⁺	20	÷	218	291	
Gaden 10	{ 24 66h I }		24	2 ⁺	23b }	÷	152	296	
		66h I	66 I ⁺	÷	÷				
Gaden 12	25		25	F	25e	÷	÷	357	

ADRESSE	MATRIKELNUMRE			HUSNUMMER		BRANDFORSIKRINGSNUMRE			Evt. andet forsikringsnr.
	Nuv. nr.	Evt. andet nr.	1893	Gl. nr.		Den alm. Brandforsikring for Landbygninger 1800-1857	1858-1887	1887-d.d.	
Gaden 13	72a	{ 67b 71	72	4+ 6a	{ 24a 24b	425	211	298 355	ØB 227 } LB 355 ØB 226 }
Gaden 14	26	{ 66g I	26 66 I+	F } ÷	÷	÷	÷	÷	
Gaden 15	70a		70	8	25	426	231	299	
Gaden 16	{ 27 66f I		27 66 I+	F } ÷	{ 25b ÷ }	÷	232	301	ØB 225
Gaden 18	28	{ 66e I	28 66 I+	F } ÷	{ 28b ÷ }	÷	238	305	
Gaden 19	69a	{ 151	69+	3+	{ 26, 27a+ }	?	?	391	
Gaden 21	57		57	37+	28a	396	59	304	
Gaden 22	66d I		{ 29 66 I+	F } ÷	÷	÷	÷	?	ØB 205
Gaden 23	56		56	17	43	430	182	321	ØB (1962)
Gaden 25	50		50	7	56a	395	62	332	ØB 217
Gaden 26	{ 31 66b I		31 66 I+	F } ÷	{ 56d ÷ }	÷	÷	352	ØB 208
Gaden 27	35a		35+	50+	61	÷	235	338	
Gaden 28	32		32	F	56b	÷	126	333	ØB 209
Gaden 29	36		36	12	62	431	64	339	ØB (1907)/LB 292°
Gaden 33	37		{ 37	51	{ 63a 63d }	÷	162	{ 234 162	346 342
Gaden 35	38		38 }						
Gaden 37	39a		39+	F	63h	÷	245	344	
Gaden 39/Urmarken 1	42	{ 112i	42	F	54b	÷	÷	{ 360° 356 }	356
Gaden 44	113a		113+	Aarsdale Vang	Vangen 1	÷	256	261	
Gavlegade 1	92		92	35+	17c	÷	287	288	HB (1963)
Gavlegade 2	99		99	43	37	÷	263	313	
Gavlegade 3	91		91	35+	17a	447	133	286	HB (1963)
Gavlegade 4	104		104	44	41	491	212	318	
Gavlegade 7	94		94	42	36	÷	÷	360	ØB 230
Gavlegade 9	95		95	÷	38b	÷	136	315	HB (1926)
Gavlegade 11	101		101	÷	39	÷	÷	377	
Gavlegade 15	102		102	11	40	366	115	316	ØB 237
Gavlegade 17	103		103	F	40b	÷	221	317	
Laksegade 1	112h	{ 20b 112d 112h 112q }	{ 20+ 112+ }	F	÷	÷	÷	{ 370 368° }	368°
Laksegade 2	21a		21	9+	8a	÷	164	272	

Laksegade 4	76a		76 ⁺	{ 31a 31b }	9 10 }	549	148	274	
Laksegade 6	77a	{ 76b }	77 ⁺	32a ⁺	{ 11a 11b }	365	116	275	275
Laksegade 8	76c	{ 78b }	76 ⁺	19 ⁺	løkke	÷	÷		
Laksegade 10	78a		78 ⁺	2 ⁺	21c	÷	295	293	ØB 229
Laksegade 12	80a	{ 80a 80b }	80		15b	÷	290	283	
Laksegade 14	81a	{ 81a 81b }	81	15 ⁺	16b	÷	233	285	
Laksegade 16	84		84	20	12	422	146	276	
Laksegade 18	85		85	33 ⁺	13a	420	117	277	
Møllevvej 1	40		40	F	63c	÷	314	340	ØB 222
Møllevvej 2	41		41	F	63f	÷	267		
Møllevvej 4	112b	112l	112 ⁺	F	÷	÷		345	{ 345 395 }
Møllevvej 5	45a		45 ⁺	52 ⁺	60 ⁺	÷	187	337	ØB 211
Møllevvej 6	43		43	F	63e	÷	228	343	
Møllevvej 7	45b		45 ⁺	52 ⁺	60 ⁺	÷	÷	383	
Møllevvej 8	107		107	F	51b	÷	÷	367	ØB 232
Møllevvej 10	46b		46 ⁺	5a ⁺	59	÷	÷	368°	ØB 213
Møllevvej 11	55a	{ 54 }	55 ⁺	45 ⁺	42b	÷	÷	380	
Møllevvej 12	98		98	3 ⁺	54c	÷	÷	376	
Møllevvej 13	55b		55 ⁺	45 ⁺	42a	÷	142	319	
Møllevvej 14	21b		21 ⁺	3 ⁺	54a	÷	÷	381	
Møllevvej 16	97		97	3 ⁺	54b	÷	226	330	
Nørre Næbbe 1	13		13	F	3d	÷	÷	369	
Nørre Næbbe 3	12		12	F	3c	÷	÷	354	
Nørre Næbbe 6	7		7	F	3b	÷	177	265	
Per Jørns Længe	86b		86	33 ⁺	13b	421	165	278	{ ? 278 }
Per Jørnsvej 1	86a		90					÷	
Per Jørnsvej 2	90		90					÷	
Per Jørnsvej 4	89		89					÷	
Per Jørnsvej 6	88		88	34		517	167	{ 294 297 167 }	ØB?/LB 613
Per Jørnsvej 8	87		87					280 281	
Skarvigen 2	33	{ 34c 39b }	33	13 ⁺					
Skarvigen 3	49		49	F	56c	÷	302	334	ØB 210
Skarvigen 4	34b	{ 39c }	49	49	55	÷	220	331	ØB 216
Skarvigen 5	52		34 ⁺	13 ⁺	57 ⁺	÷	277 ⁺	335 ⁺	ØB (1907) ⁺ /LB 311°
Skarvigen 6	34a		52	10	45	÷	÷	351	?/LB 328°
Skarvigen 7	53		34 ⁺	13 ⁺	57 ⁺	÷	277 ⁺	335 ⁺	ØB (1907) ⁺ /LB 314°
Skarvigen 8	46a		53	14	46	429	275	323	ØB 236
Skarvigen 9	106		46 ⁺	5a ⁺	58	129b	63	336	ØB 212
			106	47	47	428	276	324	ØB 231

ADRESSE	MATRIKELNUMRE			HUSNUMMER	BRANDFORSIKRINGSNUMRE			Evt. andet forsikringsnr.	
	Nuv. nr.	Evt. andet nr.	1893		Gl. nr.	Den alm. Brandforsikring for Landbygninger 1800-1857	1858-1887		1887-d.d.
Skarvigen 10	47		47	48	52	÷	261	328	ØB (1907)
Skarvigen 11	105		105	16	{48 49}	÷	301	325	ØB (1907)/LB 293°
Skarvigen 12	108		108	21	51a	÷	÷	÷	ØB (-1920)/LB 388/HB (1963)
Skarvigen 14	110		110	F	50b	÷	135	327	ØB 218
Skarvigen 16a-b	109		109	÷	50a	497	61	326	ØB 240
Skolebakken 1	66ai I		{19 66 I ⁺	F	1h	÷	÷	397	
Skolebakken 2	17		17	30	5a ⁺	÷	÷	359	
Skolebakken 3-5	66 l I		66 I ⁺	÷	÷	÷	÷	375°	ØB (1911-28)/LB 308°
Skolebakken 4	16a		16 ⁺	F	4b,6a	÷	239	267	ØB (1907)
Skolebakken 7	66k,p I		66 I ⁺	÷	÷	÷	÷	361	
Skolebakken 8	{10a 11b		10 ⁺ 11 ⁺	28 ⁺ 29 ⁺	3a	÷	222	264	
Skolebakken 10	6		6	F	2b	÷	207	263	
Skolebakken 12	5		5	F	1e	÷	÷	362	
Skolebakken 14	4		{3 4	F	1g 1f	÷	÷	364 363	363
Skolebakken 15	1		1	F	1b	÷	157	262	ØB 235
Strandvejen 2	20a		20 ⁺	F	8b	÷	153	273	ØB 203
Strandvejen 6	16b		16 ⁺	15	6c	÷	÷	366	
Strandvejen 9	66ax I	66ag I ⁺	66 I ⁺	÷	÷	÷	236	115	ØB (1906) {LB 260 LB 396
Strandvejen 9A	66am I								
Strandvejen 12	15		15	F	5c	÷	124	270	
Strandvejen 15	18		18	9 ⁺	6b	÷	311	269	
Strandvejen 17	14		14	F	5b	÷	122	268	
Strandvejen 19	139f I	66ag I ⁺	139af I ⁺	÷	3e	÷	÷	358 365	
Strandvejen 21	139g I								
Veidichstræde 1	51		51	46	44	÷	291	322	ØB 219
Veidichstræde 2	48		48	5a ⁺	53	÷	265	329	

FORTEGNELSE

over historiske huse i Aarsdale Fiskerleje

Den efterfølgende fortegnelse omfatter de på kortet bag i bogen med sort indrammede bygninger. For hver ejendom gives en beskrivelse af hovedhuset, i mange tilfælde også af sekundære bygninger, en bygningshistorisk redegørelse samt en fortegnelse over ejerne gennem tiderne.

Hvad beskrivelsen angår har registreringen fundet sted i løbet af 1979, og der tages derfor forbehold med hensyn til ændringer foretaget i denne periode eller senere. De i beskrivelserne anvendte fagudtryk kan findes i ordforklaringen foran.

De bygningshistoriske redegørelser er hovedsageligt baseret på arkivaliske undersøgelser (se indledningen s. 4 og arkivaliefortegnelsen s. 190) og iagttagelse af bygningerne, som de står i dag. De oplysninger, der har kunnet udtrages heraf, er så suppleret med oplysninger fra husenes ejere og andre Aarsdaleboere. Da det arkivalske materiale på sine steder har været ganske sparsomt, har de oplysninger, som beboerne har været i stand til at give os, været til overordentlig stor nytte. Endelig har også gamle fotografier været inddraget i undersøgelsen – også disse i stor udstrækning stillet til rådighed af Aarsdaleboerne selv. En del af disse gamle fotografier er gengivet i bogen.

Ejerlisterne er nok den del af fortegnelsen, som kræver mest forklaring. Hovedkilden til ejerlisterne har været skøde- og panteprotokoller samt realregistrene til disse; for nyere ejerforhold skødedokumenter beroende på dommerkontoret i Rønne.

Først og fremmest må der gøres opmærksom på, at navnenes stavemåde i mange tilfælde beror på et skøn, idet stavemåden i kildematerialet, især i forrige århundrede, er varierende. Som eksempler herpå kan nævnes: Peder – Peter, Christian – Kristian, Kirstine – Kristine – Christine, Ane – Anne – Anna, Benedikte – Benditte, Carl – Karl osv. Det gælder dog ikke blot fornavne, men også efternavne; som et særligt karakteristisk eksempel kan her fremdrages navnet Beyer, der i kildematerialet yderligere optræder i følgende former: Bayer, Beier, Bejer og vel at mærke således, at det er de færreste personer, hvis navn konsekvent staves på samme måde. I disse tilfælde er der altså foretaget et valg. Hvor der er tale om særlig store variationer, er disse angivet i en parentes.

De anførte stillingsbetegnelser er primært de, der er angivet i skøderne ved køb eller salg undertiden dog suppleret med stillingsbetegnelser angivet i brandtaksationsmaterialet og folketællinger eller oplyst mundtligt fra Aarsdaleboere. Disse to sidste forhold gælder navnlig for dette århundrede, hvor stillingsbetegnelser kun sjældent optræder i skøderne. Hvor der er tale om langvarige ejerforhold, dækker den angivne stillingsbetegnelse undertiden blot en del af perioden, idet den har været gældende enten ved overtagelsen eller ved videresalget.

Listerne er søgt ført så langt tilbage, som det overhovedet har været muligt, uanset alderen af den nuværende bebyggelse på grunden. Ejerforholdene er ajourført til d.d., hvilket i dette tilfælde vil sige ejendomshandler tinglyst inden d. 30.5.1979.

De i ejerlisterne anførte årstal angiver som regel det år, skødet er dateret, hvilket undertiden kan afvige fra overtagelsesåret. Hertil kommer yderligere, at der ofte gik en købekontrakt forud for udfærdigelsen af selve skødet, der kunne finde sted mange år efter, at den egentlige

handel var sluttet. Dette forhold gælder især ved overdragelse af byggegrunde til nære slægtninge eller ved erhvervelse af en del af byens fællesarealer, den såkaldte Aarsdale Frihed. I enkelte tilfælde, specielt hvor det drejer sig om tidspunktet for bygherrens overtagelse, er, når det øvrige kildemateriale har givet mulighed herfor, i stedet for det år, hvor skødet er dateret, anført overtagelsesåret. Fra 1920'erne og frem vil der som regel være tale om det år, hvor skødet er tinglyst i stedet for det år, hvor det er skrevet, dette er i listerne markeret ved et *læst* foran årstallet.

I en del tilfælde, specielt for den ældste tids vedkommende, vil der være usikkerhed i ejerforholdene, idet skøderne ikke nødvendigvis har været tinglyst og derfor heller ikke er indført i skødeprotokollerne. Ejernavne og årstal støtter sig da ofte på andre kildegrupper, nemlig den såkaldte Sogneprotokol, affattet omkring 1826 i forbindelse med matrikuleringen, og den i 1833 på foranledning af herredsfogden i Svaneke udarbejdede fortegnelse over samtlige Aarsdales ejendomme med angivelse af ejernes navne. For senere tiders vedkommende har det været de i brandforsikringsarkivalierne angivne ejere, der har suppleret oplysningerne fra skøderne, hvor disse har været mangelfulde.

De mange usikkerheder med hensyn til ejerforholdene er i listerne søgt markeret ved hjælp af en række tegn og symboler, som nok bedst lader sig forklare ved hjælp af et konstrueret eksempel:

?-(1810)-?: Niels Jensen.

.....

?/(o. 1826)-(1833)/?: Ole Hansen, efterfulgt af enken, Anne Madsdatter.

?-1864: Mads Olsen og Anne Olsdatter, ovennævntes børn og arvinger.

Den første kendte ejer af ejendommen er således Niels Jensen; det eneste, der vides om ham er imidlertid, at han ejede den i 1810. Da det ikke vides, hvor længe Niels Jensen har haft ejendommen, og heller ikke hvornår den næste kendte ejer, Ole Hansen, har overtaget den, kan det ikke udelukkes, at der har været et eller flere ejerforhold imellem disse. Dette er tilkendegivet ved den stiplede linje mellem de to ejere.

(o. 1826) henviser til, at det fra sogneprotokollen vides, at Ole Hansen var i besiddelse af ejendommen; i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 er det imidlertid hans enke Anne Madsdatter, der er anført som ejer. Hvornår hun er død eller har overdraget ejendommen til børnene, vides ikke, men da huset i 1864 blev videresolgt, anføres det i skødet, at sælgerne, Mads Olsen og Anne Olsdatter er Ole Hansens og Anne Madsdatters børn og arvinger, således at det altså her kan udelukkes, at der har været andre ejere før disse.

BRUGSEBAKKEN

Brugsebakken 1, matr.nr. 68a.

Ejere:

?(o. 1826)–1831: Knud Poulsen (jævnfør Gaden 19).

1831–1847: Snedker Anders Pedersen (Rohmann).

1847–1895: Fisker Casper Peter Fischer, i 1881 efterfulgt af enken, Signe Margrethe, f. Lou.

1895–1898: Frk. Hansine Marie Fischer (ovennævntes datter).

Fig. 1. Sildene hænges til tørring og på spid parat til røgning – formentlig i skorstenen på den overfor liggende ejendom i Gaden, nr. 16. Stedet er helt forandret i dag, hvor bebyggelsen er rykket nærmere Brugsebakken og de to bindingsværkshuse (oprindeligt én bygning) med stengærder om grundene er erstattet af »Bethel« og Brugsebakken 1 med stakitindhegninger. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1905).

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret beboelseshus i fem fag med heltag, beklædt med cementtagsten. Bygningen, der har kælder, hviler på en sokkel af granitkvadre. En gennemgående gesims i flugt med vinduernes underkant deler gadefacaden i en nedre del i rødflammede sten og en vandskuret og hvid overfacade. Hovedgesimsen er uden overfladebehandling og består af udkragede rul- og løberskifter. I husets vestligste fag er portåbning med kurvehanksbuet overkant og tofløjet, rødmalet revleport. Øst herfor fire fag dannebrogsvinduer i fladbuede åbninger. Gavle og bagside har vandskuret og hvidt murværk og vinduer af samme type som facadens; dog er loftsetagens gavlvinduer torammede og tværsprossede. Der er indgang i østgavlen med tofløjet dør med tilhørende udvendig forsatsrevledør og støbt, sidevendt trappe. Desuden er i bagsiden – modsat porten – et dørfag med halvdør. Skorstenen er i blank mur og har sokkel og udkragning.

Bygningshistorie: Bygningshistorien er baseret på oplysninger fra Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, hvoraf det fremgår, at der endnu i 1904 lå et bindingsværkshus på grunden. Tre år senere lod fisker Ludvig Andreas Jensen grundmurshuset i fem fag med »tegltag« – formentlig cementsten som i dag – forsikre. Sandsynligheden taler for, at

BRUGSEBAKKEN

Fig. 2. Brugsebakken 1 er fra dette århundredes første årti. Porten i facaden fører til et materialhus i denne ende af huset, sammenlign Laksegade 1, fig. 71. Førhen var grunden bebygget med et bindingsværkshus, jfr. billedet på foregående side. (Fot. NM, 1974).

1898–1900: Signe Margrethe, f. Lou, enke efter fisker C. P. Fischer, (overtager på ny huset efter datteren).
1900–1907: Frk. Eline Cecilie Jensen.
1907–1920: Fisker Ludvig Andreas Jensen.
1920–læst 1929: Partikulier Hans Peter Pedersen.
læst 1929–d.d.: Augusta Marie Beyer.

Brugsebakken 2, matr.nr. 58.

Ejere:

Indtil 1819 udgjorde grunden en del af ejendommen med nuværende adresse Gaden 21.

1819–1822: Hans Clemen Christiansen, efterfulgt af enken, Ane Cathrine Andersdatter.

1822–?: Clemen Nielsen (g.m. ovennævnte Ane Cathrine Andersdatter).

.....

?(1833)–1853: Daglejer Hans Bærildsen (overtog muligvis i forbindelse med sit giftermål i 1826).

1853–1893: Snedker Diderik Hansen (ovennævntes søn), i 1892 efterfulgt af enken, Juliane Margrethe, f. Thygesen.

1893–læst 1942: Frk. Anine Julie Margrethe Hansen (ovennævntes datter).

læst 1942: Albert Pedersen.

læst 1942–læst 1951: Erik Alexandersen.

læst 1951–læst 1973: Ernst Schack.

læst 1973–d.d.: Skoleinspektør Torben H. Schack, Dragør, m.fl.

Ludvig Jensen var bygherren, eftersom han fik skøde på ejendommen allerede i januar måned 1907, og huset først forsikredes i fjerde kvartal samme år. Det nye hus rykkedes i henhold til kortmaterialet nærmere ud til vejen, end det gamle havde ligget. Bygningen står i alt væsentligt uændret siden opførelsen og har således bl.a. sine tidstypiske vinduer i behold; bag porten i vest er indrettet materialhus, en tilsvarende udformning med port i facaden ses for eksempel i Laksegade 1, der er opført nogenlunde samtidigt.

Bygningsbeskrivelse: Bygningen, der er sammenbygget med Brugsebakken 4 i øst, står i fire brede, uregelmæssige bindingsværksfag og med heltag, stråttækt til gaden. I bindingsværkskonstruktionen indgår fyldtømmer, i det østligste fag dog påmalet, og bjælkerne er tappet igennem stolperne og låst med to tværkiler; en enkelt »mellembjælke« er ført til en oplængde over et vindue. Tavlene står gule, tømmer og syld er sorttjæret. I andet fag fra vest er indgang, traditionelt udformet med en løsholt som dørhammer og lille trerudet overvindue samt udvendigt ophængt revledør med klinkefaldslukke. Øst herfor er to fag torammede vinduer, et med blysprosser og et smårudet med træsprosser; vest for døren et énrammet blysprossevindue. Vestgavlen står forneden i grundmur med påmalet bindingsværk, og heri er et torammet sprossevindue; gavltrekanter er bræddeklædt og forsynet med et vindue i stil med undergavlens samt en lille loftslem. Bagsiden er ligeledes i bindingsværk, dog er det østligste fag dækket af en nyere tilbygning. Fra denne side er en indgang med fransk dør og i øvrigt torammede sprossevinduer. Taget har halmdækket mønning, og den stråttækte tagflade til gaden afsluttes med to rækker tagsten forneden; til samme side er en lille stråtagkvist med halvrunder sprossevindue. Den søndre tagflade er eternitklædt, og heri er opsat en taskkvist. I vestgavlen ses de for den ældre lokale byggeskik karakteristiske kraftige vindsceder – her tre sæt uden på hinanden – kronet med to karnissvungne »knægte«, der fra hver sin side støtter den knejsende »brand«. I tagryggen en nyere skorsten i blank mur og med overdækning.

Vest for huset ligger et lille grundmuret anneks med fladt tag.

Fig. 3. Brugsebakken 2, der udgør den vestre (nærmeste) ende af bygningen i forgrunden til højre, står i store træk, som da den blev opført o. 1820. Især kan man hæfte sig ved dørpartiet og det énrammede vindue vest herfor, de kraftige vindskeder og den udskårne husbrand, som er karakteristiske træk for stedets ældre bindingsværksbebyggelse. Endnu omkring midten af dette århundrede var haven afgrænset ud til gaden af en kampestensmur. Sammenbygget med Brugsebakken 2 ses nr. 4; i forgrunden til venstre skimtes missionshuset »Bethel« med spidsbuede vinduesåbninger. (Fot. NM, 1979).

Bygningshistorie: Da Hans Clemen Christiansen i 1819 afhændede sin ejendom, nuværende Gaden 21 og på matrikelkortet fra 1818 grund No. 37, forbeholdt han sig et stykke af ejendommens have: »en ved det nordre gærde udvist plads til derpå at bygge mig fornødent våningshus, og i sønder for dette så meget rum, at til bemeldte hus kan opsættes en stige ...«(!). Endnu i dag er pladsen knap langs husets sydside. Til gengæld blev der mod vest udvist en lille have. Skødet er dateret i maj måned, og det må formodes, at Hans Clemen Christiansen byggede sin nye bolig samme sommer. Ifølge herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 var huset allerede før dette år blevet opdelt i to beboelser, hvoraf denne vestligste var den største med sine fire fag; ejer var nu Hans Bærildsen, der muligvis købte huset i forbindelse med sit giftermål i 1826.

En fyldigere beskrivelse af huset kendes fra 1854, hvor Diderik Hansen begærede huset takseret til brandforsikring. Firfagshuset blev da anført som otte alen bredt og $3\frac{1}{2}$ alen højt. Bindingsværksvæggene havde klinede tavl, gavltrekanten i vest var bræddeklædt og taget stråttækt; mod øst, hvor huset var tilbygget nabostedet, var en lergavl – der endnu er bevaret i loftsetagen. Endvidere fremgår det, at huset da havde to yderdøre, og at vinduerne overvejende var énrammede, nemlig de fem, mens kun et enkelt var torammede. Om loftet forlød det desuden i 1854, at der over køkkenet og det vestre fag lå løse loftsplanker, og kun over et enkelt fag var faste brædder – jfr. det løse »tilde« nævnt under Laksegade 6.

I tidens løb er de fleste tavl blevet udmuret, ligesom vinduerne er blevet udskiftet, så der nu er flest torammede. Tidligere i dette århundrede blev der lagt blikplader på tagets søndre side, og disse er atter omkring 1970 blevet udskiftet med det nuværende eternittag, hvori taskevisten ved samme lejlighed sattes op. Også grundmuringen af vestgavlens nedre del og gadesidens østfag er sket i de senere år, ligeså opførelsen af tilbygningen ved gårdsidens østende. Disse arbejder til trods er der ændret så forholdsvis lidt ved husets fremtræden til gaden, at det i dag kan fremhæves som eksempel på ældre lokal byggeskik.

Anneksbygningen afløste omkring 1965 et ældre kampestensudhus med teglhængt heltag, beliggende på samme plads; dette sidstnævnte var opført i slutningen af forrige århundrede og ses indtegnet på matrikelkortet fra 1891/92.

BRUGSEBAKKEN

Fig. 4. Brugsebakken 3 er bygget o.1850 som et firfagshus, men ændret ved om- og tilbygninger. Gadesidens vestligste bindingsværksfag og bagsidens tømmerkonstruktion røber dog, ligesom husets dimensioner, den ret høje alder. (Fot.NM, 1974).

Et tidligere kampestensgærde i skellet mellem haven og Brugsebakken blev efter sigende nedbrudt omkring 1955 i forbindelse med en vejregulering og erstattet af den nuværende havemur. På et ældre fotografi ses kampestensmuren overkalket.

Brugsebakken 3, matr.nr. 64a.

Ejere:

Indtil 1845 samme ejere som Brugsebakken 1.

1845–1893: Fisker Jens Peter Pedersen, efterfulgt af enken, Bodil Kirstine Pedersen, f. Tranberg.

1893–1899: Fisker Julius Martin Hjorth Hansen (ovennævntes svigersøn).

1899–1910: Karl Peter Beyer.

1910–læst 1929: Hans Julius Lolle, efterfulgt af enken, Margrethe Lolle, f. Sørensens.

læst 1929–læst 1931: Hansine Nicoline Beyer, f. Hansen.

læst 1931–d.d.: Jens Edvard Hjorth Hansen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt gadebygning med bindingsværksbeboelse i de fire-fem østligste fag og med et grundmuret parti i vest. Bygningen har heltag med rødlige cementtagsten. Bindingsværkskonstruktionen står i de fire østre fag til gaden med regelmæssig fagdeling og uden fyldtømmer; bjælkehovederne er afsavede. Det følgende bindingsværksfag mod vest står mindre regelret, bl.a. noget udskredet forneden, hvilket tydeligt aftegner sig i sokkellinien, der ved overgangen til den grundmurede del i vest slår et knæk bagud. Tømmeret er rødmalet, tavlene hvide og soklen sort; under tagudhænget er en rødmalet kassegesims af brædder om skalkenderne. I hvert af de fire østre bindingsværksfag i facaden er et torammet, tværsproset vindue, og et tilsvarende vindue ses i den grundmurede del, mens der i det mellemliggende, »gamle« bindingsværksfag er et énrammet, tværsproset vindue. Østgavlen står i bindingsværk med fyldtømmer forneden, derover bræddeklædt gavltrekant, hvori et énrammet, sprosseløst vindue. Bagsidens bindingsværk fremtræder i stil med gadesidens vestre bindingsværksfag: med mindre rette stolper, uregelmæssig fagdeling og en del fyldtømmer; i øvrigt er tømmeret til denne side overkalket. Her er indgang i andet fag fra øst. Den grundmurede del er til gården dækket af et grundmuret sidehus, hvori findes endnu en indgang. I vestgavlen, der står grundmuret til tagryggen, er sprossevindue både i lofts- og stueetage. I østgavlen er vindskeder, og i tagryggen en skorsten i røde sten og med sokkel.

Bygningshistorie: Grunden er udskilt fra den store grund, der ved den ældste matrikulering fik No. 3, og hvis bebyggelse lå, hvor nu missionshuset »Bethel« og Brugsebakken 1 ligger. Sidstnævnte ejendom tilhørte i 1845 Anders Pedersen Rohmann, der samme år afhændede et stykke af sin tilhørende haveplads, udvist øst for hans iboende hus. Køberen, fisker Jens Peter Pedersen, var i henhold til skødet berettiget til at opføre et

beboelseshus på stedet, således at dette blev hæftet til sælgers hus; det lader sig dog ikke i dag afsløre, om køber benyttede sig af dette tilbud.

Formentlig bebyggede J. P. Pedersen grunden straks efter overtagelsen, og huset regnedes i såvel realregister til skøde- og panteprotokoller fra 1864 som ved indtegningen i brandforsikringen i 1899 i fire fag. I 1899 stod det stadig med klinede tavl og stråtag samt to bræddeovergavl; omtalen af tavlene som værende udelukkende klinede må betyde, at ombygningen af facadens østre del, inklusive fjernelse af fyldtømmer, endnu ikke kan have fundet sted. I henhold til mundtlig oplysning fandt ombygningen sted o. 1930, hvor taget med en vis sandsynlighed også kan være blevet belagt med cementstenene. Grundmurspartiet i vest beskrives i den nævnte vurderingsforretning fra 1899 som et materialhus, ca. seks meter langt og med granitvægge og tagpapbeklædt halvtag, sammenbygget med stuehuset. Så vidt det er oplyst blev udhusdelen gennemgribende ombygget og fik fuld tagrejsning med cementsten i lighed med beboelsedelen o. 1960.

Brugsebakken 4, matr.nr. 59.

Fig. 5. Billedet viser klarere end ord kan udtrykke det, hvad ændringer i materialer kan betyde for en bygnings identitet. Sandsynligvis blev de to huse, der stammer fra tiden o. 1820, opført som én bygning, der dog allerede før 1833 var delt i to beboelser. I dag står Brugsebakken 2 (bagest) og 4 som fjerne slægtninge. Sidstnævntes bræddeovergavl burde – i overensstemmelse med lokal tradition – males mørk over det hele. (Fot. NM, 1974).

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt beboelseshus i to grundmurede fag med heltag, beklædt med rødmalet eternit; i vest sammenbygget med Brugsebakken 2. Tjæret sokkel og vandskuret, lysegult murværk. I gadefacaden er to énrammede vinduer, hvert med tolv små ruder – fordelt med seks på hver side af en kraftig lodret midtersprosse, der illuderer lodpost, så vinduet opfattes som torammet. Den frie østgavl har fornedet to fag torammede, sprosseløse vinduer, og i gavltrekanten er nyere bræddebeklædning samt et torammet, tværsproset vindue. Ved bygningens sydøstre hjørne er en forstuetilbygning med flammeret dør. Hovedhusets skorstenspipe er i røde sten og placeret i den søndre tagflade.

BRUGSEBAKKEN

Ejere:

For tiden før 1822 som Brugsebakken 2.
1822–(1833)? : Daglejer Clemen
Nielsen, gift med Ane Cathrine An-
dersdatter, enke efter forrige ejer.

.....

?–1860: Hans Andersen Funch.

1860–1866: Juliane Cathrine Funch
(ovennævntes datter).

1866–1868: Undertagsmand Ole
Nielsen og hustru, Ellen Kirstine
Hansen.

1868: Anders Hansen Nielsen af Skovs-
holmgaards grund (ovennævntes
søn).

1868–1874: Frk. Ane Margrethe Jensen.

1874–1879: Ellen Margrethe Olsen.

1879: Mathilde Juliane Olsen, f. Hansen,
enke efter skipper Jørgen Olsen i
Rønne, (ovennævntes datter).

1879–1894: Frk. Margrethe Olsen.

1894–1895: Fisker Jens Hansen Andreas
Jensen.

1895–1922: Mejerist Jens Olaus Munch
(Munck).

1922–læst 1936: Skomagermester Peter
Pedersen.

læst 1936–læst 1942: Sadelmager Poul
August Nowak.

læst 1942–læst 1944: Skomagermester
Erik Pihl.

læst 1944–læst 1949: Carl Jensen.

læst 1949–læst 1950: Hans Marius Frede-
riksen.

læst 1950: Carl Ejner Larsen.

læst 1950–læst 1952: Kjeld Johansen.

læst 1952–læst 1954: Clara Kirstine Ko-
foed, f. Mortensen.

læst 1954–læst 1956: Poul Carsten Nimb.

læst 1956–d.d.: Repræsentant Oscar Flor
Hansen, København.

Brugsebakken 5-7, matr.nr. 66a.

Ejere:

Ejerforholdene er lidt komplicerede for
denne ejendoms vedkommende, idet
brugsen med udgangspunkt i den tidli-
gere matrikel nr. 65 er ekspanderet på
de tilstødende matriklers bekostning. Så-
ledes blev såvel nævnte matr.nr. 65 som
nr. 62b i 1946 henlagt under matr.nr. 66
og denne store parcel i 1974 opdelt i litra
a og b, hvoraf sidstnævnte siden har
været identisk med ejendommen Brug-
sebakken 9. I indeværende år (1979) er
matr.nr. 64b blevet optaget i matr.nr.
66a.

Bygningshistorie: Huset er efter al sandsynlighed opført i eller kort efter
1819 som en del af den bygning, Hans Clemen Christiansen lod bygge
nord for bygningen med nuværende adresse Gaden 21, og hvoraf Brug-
sebakken 2 udgør den vestre del.

Af herredsfogedens husfortegnelse fremgår det, at bygningens opde-
ling i to beboelser var sket allerede før 1833, idet daværende ejer, Clemen
Nielsen, formentlig i 1826 havde afhændet den vestre del til Hans
Bærildsen, se Brugsebakken 2. Tilbage var en beboelse på to fag, som,
hvad udstrækningen angår, har stået uforandret til i dag. Disse to fag stod
i lighed med det øvrige i bindingsværk og med stråtag til ind i dette
århundrede, men var senest i 1922 blevet forsynet med tjærepap på taget
i stedet for strå. Endvidere blev facadens murværk, så vidt det er mundt-
ligt oplyst, grundmuret i 1920'rne, mens Peter Pedersen havde ejendom-
men. I en tid var der en dør i gadesidens østligste fag – til en butik. Døren
blev tilmuret ved en større istandsættelse omkring 1960, hvor bygningen
fik sin nuværende fremtræden. I en vurdering fra denne tid omtales i
øvrigt den skillevæg i ler på loftet, som også er nævnt i taksationen fra
1854 vedrørende Brugsebakken 2.

Tilbygningen i sydøst er efter arkivalierne at dømme opført som en
værkstedbygning i anden fjerdedel af dette århundrede.

Fig. 6. Billedet gengiver Aarsdale Forbrugs- eller Husholdningsforenings bygning o. 1920.
Huset er siden udvidet med fire fag mod sydvest. Dobbeltløbstrappen med overdækket
indgang havde afløst en oprindelig ligeløbstrappe. Foran huset har uddeler Nielsens kone og
datter samt to butiksjomfruer taget opstilling. (Fot. ca. 1920, tilh. Holger Beyer).

Bygningsbeskrivelse: Lang, grundmuret gadebygning med sokkel af granit-
kvadre i det meste af facaden, dog pudset sokkel i de fire vestligste fag.
Herover pudset, gult murværk, der øverst afsluttes med en profileret
hovedgesims. Bygningen har teglhængt heltag. De seks vestre fag er
indrettet til beboelse, mens den østre del rummer et ca. 15 meter langt
butiksaftsnit. I beboelsesafdelingen er en fyldingsdør med ruder og fem
fag dannebrogsvinduer i åbninger med fladbuede murstik; under vin-
duerne er murede sælbænke og brystningsblændinger. I faget umiddel-
bart øst for beboelsen er en indlagt butiksidegang med glasdør, og i det
følgende murparti anes endnu seks tidligere åbninger; dels en tidligere
dør, dels fem store butiksvinduer, nu tilmurede eller blændede. Også
flere kældervinduer i denne del er muret til, så der kun er et par stykker
tilbage. Bagsiden står med aftrappet hovedgesims, og granitsoklen stræk-
ker sig ikke så langt mod vest som i gadesiden; her har de syv vestligste
fag pudset sokkel – jfr. bygningshistorien. Fra denne side er ligeledes to

Fig. 7. Brugsen er opført i 1904 og udbygget mod sydvest et par gange. Pakhuset med gavlen til gaden er fra 1925. Efter 75 år her på stedet er brugsforeningens virke ophørt i 1979. (Fot. NM, 1974).

indgange og i øvrigt dannebrogsvinduer i stil med gadesidens. I taget er opsat fire taskeviste mod syd og en enkelt mod nord. I tagryggen to skorstene med sokkel, gule som det øvrige murværk.

Ved butiksafsnittets østgavl er tilbygget et grundmuret pakhus med gavlen til gaden. Denne bygning er i to etager og har ligeledes teglhængt heltag. Murværket er pudset og gult som hovedhusets, og i gavltrekanten til gaden er et gesimsbånd langs tagflugten, hvilende på små vederlagsgesimsers, hvoraf den sydøstre er omløbende fra hovedgesimsen i pakhusets østre langside. I samme gavl er en tofløjet revleport forneden og en lem med to fløje i gavltrekanten, over sidstnævnte en udligger med hejsetov. I stueetagen er desuden en mindre, blændet åbning på hver side af porten.

Endnu et pakhus, beliggende med gavlen til butikkens bagside, hører til ejendommen. Det står ligeledes i grundmur og har heltag, beklædt med tagpap.

Bygningshistorie: Hvor brugsens ældste del ligger i dag, bygningskompleksets midterste del, lå i 1800-tallet en bindingsværksbygning, som i hvert fald i slutningen af århundredet regnedes i fem fag og lå på daværende matrikel nr. 65. I juli måned 1904 afhændede sømand og fisker Jens Nicolai Jensen denne ejendom til Aarsdale Forbrugs- eller Husholdningsforening. Antagelig gik man straks efter i gang med at bygge første etape af brugsen, som udgøres af den del af hovedhuset, der ligger øst for den nuværende butiksendgang. Disse syv fag blev indtegnet i brandforsikringen allerede i tredje kvartal 1904 og beskrives da som værende i grundmur og med tegltag samt indrettet til såvel beboelse som butik. Nord for lå lidt herfra et grundmuret vaske- og pakhus med paptag. På et ældre fotografi taget fra vest, mens brugsen endnu stod i sin tidligste skikkelse, ses hovedhusets oprindelige gadedør at have været i det fag, der om end nu tilmuret, kan anes som butiksafsnittets fjerde fag fra øst. Soklen er ret høj i dette ældste parti, og til døren førte dengang en ligeløbstrappe i granit med seks trin og jerngelænder i begge sider. I fagene omkring døren var dannebrogsvinduer; dog ses det ikke klart, hvordan de to østligste fag fremtrådte i facaden.

I 1910 erhvervede brugsen en tilstødende grund mod vest, matr.nr. 62b. Denne parcel købtes af smedemester Carl Johs. Larsen, der havde overtaget en ældre smedie her på stedet (se Brugsebakken 10) og forbeholdt sig fri adgang over den solgte grund til en brønd hos naboen. Før en nyvurdering til brandforsikringen i 1914 var denne nyanskaffede plads blevet bebygget, så hovedhuset nu var ti fag langt, opmålt til 21,5 meter, og fra vest indrettet som følger: fire fag stuehus, fire fag butik og kontor samt to fag lagerrum; under seks fag (vel i den ældste del) var

Matr.nr. 62b:

Indtil 1910 samme ejere som Brugsebakken 10.

1910–1946: Aarsdale Brugsforening. Herefter er matriklen henlagt under matr.nr. 66.

Matr.nr. 64b:

Indtil 1946 samme ejere som Brugsebakken 3.

1946–1979: Aarsdale Brugsforening. Herefter er matriklen henlagt under matr.nr. 66a.

BRUGSEBAKKEN

Matr.nr. 65:

Indtil 1847 antagelig samme ejere som Brugsebakken 9, arkivmaterialet er ikke helt entydigt; først fra 1853 og fremefter er ejerforholdene utvetydige.

1847: Hans Christian Rog (ombygger et femfagsladehus til beboelse).

1847-?: Ungkarl og fisker Christopher Jensen.

.....

1853-1861: Jens Rasmussen.

1861-1864: Sømand Hans Peter Kam.

1864-1878: Skipper, fisker Hans Madsen.

1878-1880: Fisker Julius Pedersen.

1880-1881: Arbejdsmand Johan Olsen.

1881-1899: Fisker Veidik Veidiksen.

1899-1904: Fisker, sømand Jens Nicolai Jensen.

1904-1946: Aarsdale Forbrugs- eller Husholdningsforening.

Herefter er matriklen henlagt under matr.nr. 66.

Matr.nr. 66a:

Indtil 1925 samme ejere som Brugsebakken 9; herefter har matriklen tilhørt Aarsdale Brugsforening, dog således at en del (litra b) af den tidligere matr.nr. 66 tilbageførtes til Brugsebakken 9, da denne i 1974 atter fik status som selvstændig ejendom.

1925-d.d.: Aarsdale Brugsforening.

I 1946, 1974 og 1979 foretoges de indledningsvis anførte justeringer af ejendommens matrikulære forhold, så dette matrikelnummer nu er enerådende.

Brugsebakken 6,

matr.nr. 60a.

Ejere:

?(o.1826)-1836: Kirstine Pedersdatter, enke efter Claus Hansen.

1836-1893: Fisker Christen Clausen (søn), i 1862 efterfulgt af enken, Karen Margrethe, f. Jensen.

1893-1906: Marie Kirstine Ipsen, f. Christensen, enke efter Martin Ipsen, (ovennævntes datter).

1906-1954: Fisker Otto Janus Bayer, efterfulgt af enken.

1954-d.d.: Fisker Hans Chr. Beyer (ovennævntes søn).

kælder. Også fremtoningen herefter kendes fra et ældre fotografi; på ny ses dog kun den sydvestre ende (jævnfør fig.6, side 34). Trappen til indgangen fra gaden var blevet ombygget til en dobbeltløbstrappe med et vindfang af træ på reposen i stil med det, der stadig ses i Brugsebakken 16. Det tilbyggede parti fik i overensstemmelse med den eksisterende bebyggelse fuget granitsokkel til gadesiden, men kun støbt sokkel mod gården.

De fire vestligste fag af hovedhuset er tilbygget efter overtagelsen af endnu et grundstykke, matr.nr. 64b, i 1946. Dette seneste bygningsafsnit tilkendegiver sig i facaden ved den støbte sokkel, men blev ellers afstemt efter det stående hus.

Det er ikke længere muligt at se, at der i det meste af det nuværende butiksafsnit førhen har været almindelige dannebrogsvinduer; de blev engang omkring midten af dette århundrede udskiftet med spejlglasrunder i større åbninger. Nu er også disse store vinduers tid forbi, i dag står butiksfacaden tilmuret eller med blændede vinduer. Den nuværende placering af butiksdøren er af nyere dato (efter 1974), indtil da sad døren på sin oprindelige plads i det ældste bygningsafsnit.

Også mod nordøst er brugsen ekspanderet. I 1925 erhvervedes således hele den store tilstødende matrikel, nr. 66, med et ældre bindingsværkshus, Brugsebakken 9, nordligt på grunden; i 1974 blev nævnte bygning og en mindre del af matr.nr. 66, betegnet litra b, dog på ny udskilt. Nogenlunde samtidig med overtagelsen af matr.nr. 66 blev det gavlvendte pakhus ved hovedhusets østgavl opført. Byggetidspunktet oplyses i en nyvurdering til brandforsikringen fra november måned 1925, hvor det om pakhuset anføres, at »bygningen er opført i sommer godt og solidt«. Under det nederste loft var murene i beton og derover i helstensmur af brændte sten, taget var teglhængt; indeni var lagt to bræddelofter og støbt cementgulv, og der var installeret et elektrisk hejseapparat. Der er ikke ændret ved bygningens ydre siden opførelsen.

Inden for en halv snes år (senest 1937) blev endnu en lagerbygning tilføjet. Denne bygning, der med gavlen er tilbygget butikkens bagside, blev opført i helstensmur af brændte sten og fik tag med lav rejsning. Indretningen omtales i 1937 som bagbutik og kælder med lagerrum. I det væsentligste står bygningen uforandret.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret beboelseshus, sammenbygget med nabohuset i øst, inddelt i to brede fag og med høj kælder samt heltag med cementsten. Soklen er kvaderpudset, og facaden ovenover står i blank mur af rødflammede sten; den aftrappede hovedgesims er mønstermuret og omløbende og afbrudt i gavlen, hvor den danner vederlag for et gesimsbånd med savsnitsbort langs gavlens skrå sider. De to trefagsvinduer til gaden er indsat i åbninger med fladbuede stik, og på murpillen mellem vinduerne er en dekoration i glaserede tegl. I kælderetagen er ligeledes to fag vinduer, torammede og smårudede. Der er indgang til huset i grundmuret vindfang med heltag med cementsten ved vestgavlen; gadedøren er en tofløjet, malet fyldingsdør, og i vindfanget er desuden et dannebrogsvindue. Fra vest er endvidere en kældernedgang med overdækning. I gavltrekanter er to fag dannebrogsvinduer, og på murpillen mellem disse læses årstallet 1910. Ved bagsiden en grundmuret tilbygning. Der er brandkam ind mod nabohuset i øst, og skorstenspipen er i rød, blank mur.

Bygningshistorie: Huset er opført for fisker Otto J. Bayer i 1910 – som anført på gavlen. I en taksationsforretning fra september måned samme år forlyder det: »Huset er bygget i denne sommer, godt og solidt over det hele«. Fra opførelsen har det været sammenbygget med Brugsebakken 8,

Fig. 8. Det velproportionerede dobbelthus, Brugsebakken 6 og 8, er fra 1910. Stedet var førhen bebygget med et bindingsværkshus. (Fot. NM, 1974).

dog skilt ved den fælles brandgavl. Før den tid lå her et bindingsværkshus, som ses indtegnet på de ældre matrikelkort – fra 1818 og 1890'erne. Først i 1911, året efter dobbelthuset opførelse, blev den gamle matrikel delt i nr. 60a og 60b. I det store og hele står huset uændret siden opførelsen. Tilbygningen ved bagsiden blev opført samtidig med hovedhuset – i cementsten og indrettet til vaskehus.

Brugsebakken 8, matr.nr. 60b.

Ejere:

Indtil 1911 ejere som Brugsebakken 6.
1911–læst 1960: Fisker Carl Peter Bayer.
læst 1960–læst 1966: Marie Beyer.
læst 1966: Ovennævntes arvinger.
læst 1966–læst 1973: Svend Erik Knudsen.
læst 1973–d.d.: Værktøjsmager Jan Erik Pedersen.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret beboelseshus, der udgør den østre halvdel af dobbelthuset, hvor Brugsebakken 6 udgør den vestre del. Facade, gavl og tag som i nabohuset. I denne del er indgang fra østgavlen i et lidt ombygget vindfang, hvor bl.a. det oprindelige vindue er tilmuret, og hvor der er isat en nyere lakeret dør med rude samt fast sidestykke, ligeledes med ruder; trappen har klinkebelagte trin. De to vinduesfag i gavltrekanter er forsynet med store sprosseløse ruder. Ved bagsiden en grundmuret tilbygning. I tagryggen en skorsten i røde sten.

Bygningshistorie: Huset er opført i 1910 samtidig med og sammenbygget med Brugsebakken 6 og som dette »godt og solidt over det hele«. Bygherre for denne del var fisker Carl Bayer. Først i 1911 forelå godkendelsen af matrikelopdelingen, hvorefter denne udskilte matrikel fik nr. 60b. Til gaden står huset i det væsentligste uforandret siden opførelsen, mens der, som det fremgår af beskrivelsen, i senere tid er fornyet vinduer i østgavlen og sket forandring på vindfanget.

Tilbygningen ved hovedhusets bagside er bygget som vaskehus og opført i cementsten ligesom den tilsvarende bygning på naboejendommen. Før en vurdering i 1941 var denne tilbygning imidlertid blevet ombygget til forstue, og et nyt vaske- og hønsehus i beton og med fladt tagpapbeklædt tag var opført sydøstligt på grunden.

Brugsebakken 9, matr.nr. 66b.

Ejere:

?–1802: Avlsbruger Mons (Mogens) Pedersen.
1802–1833: Avlsbruger Hans Low

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværkshus i fire lettere uregelmæssige fag med teglhængt heltag (røde vingetegl), beliggende øst-vestorienteret tilbagetrukket fra gaden. Bjælkeenderne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler, og i konstruktionen indgår fyldtømmer i form af oplængder og løsholter; sidstnævnte oprindeligt fastholdt i stolperne med én nagle i hver samling. Nu er flere løsholter sænket, og i øvrigt er

BRUGSEBAKKEN

Fig. 9. Bygningen udgør den beskedne rest af en tidligere avlsbrugerejendom, der kan følges i arkivalierne tilbage til ca. 1800. Tegltaget er blandt de ældste i byen, oplagt før 1833. Her ses nordfacaden, hvis vestfag endnu tydeligvis har klinede overtavl. Brugsebakken 9 har stået i sin nuværende udstrækning fra midten af dette århundrede. Siden billedet blev taget i 1974 er der kommet skorsten på huset, der i dag benyttes som feriebolig. (Fot.NM, 1974).

(Lou), efterfulgt af enken, Anne Jacobsdatter.
 1833–1868: Avlsbruger og fisker Peder Jensen (ovennævntes svigersøn).
 1868–1910: Stenhugger og avlsbruger, senere fisker Andreas Valdemar Kofoed (ovennævntes svigersøn).
 1910–1925: Fisker Hans Peter Kofoed, Nexø, Andrea Margrethe Syphers, f. Kofoed, Amerika, og maler Magn. Andr. Kofoed, Amerika (afstår sin part til broderen i 1916). (Ovennævntes børn og arvinger).
 1925–læst 1974: Aarsdale Brugsforening.
 læst 1974–læst 1975: Willy Frederiksen.
 læst 1975–læst 1979: Sigrid Munch.
 læst 1979–d.d.: Anny Kofoed Hansen.

Fig. 10. Brugsebakken 9, set fra sydøst. (Fot.NM, 1974).

bygningens tømmer i dag delvis påmalet. Nordsidens vestfag er husets mest uberørte, her er endnu højsiddende løsholt og lerklining, de øvrige fag har i dag murede tav. Tømmeret er sort og ligeså soklen, der næsten dækkes af det omgivende terræn, tavlene er gule. Indgang fra syd med nyere revlehalvdør med sidestykke, og til samme side er desuden tre fag torammede vinduer med blysprosseruder og med vandnæser i karmtræet, både foroven og forneden. I nordsiden er to énrammede vinduer, ligeledes med vandnæser, de er i dag uden sprossedeling, men i rammerne ses spor efter tidligere beslag til blysprossevinduer. I samme side er desuden et vindue med to små tophængte rammer. Begge gavle står grundmurede, vestgavlen til tagryggen og med et torammet, småsproset vindue i undergavlen. Østgavlen er kun muret op i den nedre del, gavltrekanten er bræddeklædt og forsynet med et navnebræt, hvorpå står »Gina«; i undergavlen ses påmalet bindingsværk og et torammet sprossløst vindue. Der er kraftige vindskeder i østgavlen, og i tagryggen er en skorsten i blank mur med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: Bygningen udgør den bevarede del af stuehuset i en ældre avlsbrugsejendom, der kan følges i arkivalierne tilbage til en handel i 1802, og som hele fremtoningen taget i betragtning må formodes at stamme tilbage fra 1700-tallet. Handelen i 1802 omfattede »12 stolperum stue- og ladehus«, der sandsynligvis udgjorde én lang længe, hvor ladehuset var tilbygget stuehuset i øst. Af et senere skøde, fra 1833, og herredsfogedens husfortegnelse fra samme år, fremgår det, at ejendommens bebyggelse stadig omfattede 12 fag, hvoraf syv fag nu omtales som teglhængte og indrettet til beboelse, mens fem fag var stråtækte og fungerede som ladehus. Sammenholdes disse oplysninger fra 1833 med den situation, der aftegner sig på matrikelkortet fra 1818, hvor denne ejendom er betegnet No. 1 og ses bebygget med to adskilte længer, synes forklaringen at være den, at det eventuelle ladehus i forlængelse af stuehuset var blevet nedrevet mellem 1802 og 1818 og afløst af et nyt, fritliggende ladehus sydligere på grunden. Denne sidstnævnte bygning synes at være identisk med de fem fag ladehus, Peder Jensen i 1847 afhændede til Hans Christian Rog, og som køberen lod indrette til beboelse – jfr. Brugsebakken 5-7. Som kompensation for dette solgte ladehus havde Peder Jensen, før overdragelsen af ejendommen til An-

dreas Kofoed i 1868, i så fald ladet det tilbageblevne stuehus forlænge med to fag mod øst. Ved indtegningen i brandforsikringen det følgende år omtales ligeledes en nifagsbygning på grunden, indrettet til stuehus i de seks vestligste fag og til ladehus i østenden; tagdækningen var dels tegl, dels strå. Hodden i nord, der afspejler sig i kortmaterialet helt tilbage fra 1818 og endnu i dag giver sig til kende i matrikelskellinien, omtales ikke i de skriftlige kilder. Ved nyvurdering til brandforsikring i 1884 blev tavlene stadig beskrevet som klinede, men hele længden havde tilsyneladende nu fået tegltag og betegnedes som stuehus.

Efter Andreas Kofoeds død i 1910 arvede hans børn ejendommen. Ved afhændelsen til Aarsdale Brugsforening i 1925 betingede Hans Peter Kofoed sig brugsretten til det solgte hus, sålænge tanten, Gine Kofoed, der beboede huset, var i live; brugsforeningen overtog dog vedligeholdelsespligten. Så vidt det er oplyst, blev bygningen afkortet til nuværende længde og forsynet med den grundmurede gavl i øst o. 1958. Som det fremgår af beskrivelsen, er der foretaget flere ændringer med karakter af vedligeholdelse såsom udmuring af tavl og opmuring af gavle, men i hovedtræk står det resterende bygningsafsnit som vidnesbyrd om den ældre byggeskik på stedet, og tegltaget er blandt de ældste i byen; i henhold til den omtalte husfortegnelse fra 1833 var kun to andre bygninger i Aarsdale da teglhængte.

Brugsebakken 10,
matr.nr. 61, 62a, 63.

Ejere:

I forrige århundrede var der en lang periode tre ejere af den nuværende ejendoms grundstykke. Dette blev dog efterhånden samlet under én ejer, men matrikelskellinierne er endnu ikke formelt ophævet.

Matr.nr. 61:

?(o. 1826)–(1833)?: Marie Hansdatter.

.....

1850–1852: Fisker Lars Peter Beyer.

1852–1863: Inger Kirstine Jørgensdatter (ugift).

1863: Anders Hansen Nielsen af Skovholmmsgaards grund.

1863–1866: Caroline Nielsen, Mogens Hartvigs hustru (ovennævntes søster).

1866: Snedker Hans Mortensen.

1866–?: Arbejdsmand Jonas Olsen.

.....

?(1870)?: Cecilie Kathrine Madsen.

?–1904: Smed Johan Peter Grønberg, i 1904 J. P. Grønberg og afdøde hustrus bo.

Herefter samme ejere som matr.nr. 62a, se nedenfor.

Fig. 11. Brugsebakken 10, set fra nord. Bygningen er opført i 1920'erne som nyt beboelseshus til en af byens gamle smedier. Den nuværende smedie er opført o. 1910. (Fot.NM, 1974).

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret beboelseshus i fem fag med kælder og heltag, beklædt med vingetagsten i cement. Grå, kvaderpudset sokkel, hvorover bygningen fremtræder i blank mur af rødflammede sten med brændte fuger. Muret hovedgesims med trappet udkrægning, opbygget af et rulskifte mellem løberskifter. Gesimsen er omløbende og afbrudt i gavlene, hvor den danner vederlag for lignende, men enklere gesimsbånd langs tagflugten. I gadesidens fem fag er indsat dannebrogsvinduer i åbninger med fladbuede murstik; i kælderetagen er fem torammede sprossevinduer, placeret lodret under stueetagens vinduer. Der er indgang i østgavlen med nyere dør med rude og fast sidestykke, ligeledes med rude; til døren er anlagt en sidevendt trappe med repos og trægelænder. I samme gavls øvre etage er to fag vinduer som facadens. I den modsatte gavl er fire tilsvarende vinduer, to fornedet og to foroven. Desuden er her et vindfang med tofløjet dør. Endnu en indgang findes i vestsiden af en tilbygget fløj ved husets sydside; ved siden af nævnte dør

BRUGSEBAKKEN

Matr.nr. 62a:

?(o. 1826)–1848: Fisker Jens Didriksen.

1848–?: Fisker Peder Jensen Hansen.

.....

?(1864)–1905: Smed Johan Peter Grønberg, fra 1904 er boet anført som ejer. (Købekontrakt mellem J. P. Grønberg og C. J. Larsen forelå fra 1902).

1905–1912: Smedemester Carl Johannes Larsen. (Under denne ejer fik ejendommen matr.nr. 62a, idet et tilliggende vest for Brugsebakken blev udmatrikuleret som nr. 62b i 1910 og afhændet til Aarsdale Brugsforening).

1912–læst 1930: Smedemester Rudolf Anker Jørgensen, efterfulgt af enken, Karen Jørgensen, f. Mogensen.

læst 1930–læst 1966: Smedemester Julius Jacobsen Schou.

læst 1966–d.d.: Smedemester Niels Møller.

Matr.nr. 63:

?–1810: Diderik Pedersen.

1810–1867: Rasmus Pedersen (Møller), efterfulgt af Rasmus Pedersen og hustrus bo.

1867–1872: Arbejdsmand Jens Peter Marker.

1872–1880: Sømand Peter Larsen Beyer.

1880–1887: Gårdejer Hans Kofoed Jensen, 16. vornedgård, Øster Marie, i 1887 efterfulgt af enken, Johanne Marie Pedersen (Brun).

1887–1914: Mejeribestyrer Hans Peter Laurentius Rasmussen (ovennævnte Johanne M. Pedersens søstersøns søn).

Herefter samme ejere som matr.nr. 62a, se ovenfor.

Brugsebakken 11

matr.nr. 83.

Ejere:

Indtil 1841 udgjorde ejendommen en del af en ældre avlsbrugsejendom, der formentlig havde beboelse i bygningen med nuværende adresse Brugsebakken 18. En kort overgang blev de to dele på ny samlet undet ét, ved giftermål mellem parterne indehavere i 1857; imidlertid afhændedes nærværende bygning allerede i 1858 til trediemand og har siden haft selvstændig status – sammenlign Brugsebakken 13.

er et torammet, tværsproset vindue. I hovedhusets tagryg en skorsten i røde sten med sokkel. Til gadesiden et ovenlysvindue.

Bag beboelsen og parallelt med denne ligger en grundmuret værkstedsbygning (smedie) i en etage med heltag, beklædt med cementtagsten. Sort sokkel og pudset, hvidt murværk; i langsiderne er aftrappet hovedgesims. Såvel sydsidens tre vinduer som et vindue til gårdsiden – i nord – har sprossedeling (småsprosser i den nederste del og tværsprosser i den øverste). I nordsiden en tofløjet, malet revleport med lille rude. Ved vestgavlen en malet revledør. I vestgavlen er to vinduer, i stil med de allerede omtalte, forneden og et torammet, tværsproset i gavltrekanten. Ved østgavlen er en grundmuret tilbygning med en stor malet skyderevleport. Endelig er der ved nordsiden et stort halvtag af bølgeeternit, der mod vest bæres af en mur. Bygningen har skorsten i røde sten.

Bygningshistorie: Da smedemester R. A. Jørgensen i december 1924 lod sin ejendom nyvurdere til brandforsikring omtaltes det grundmurede stuehus som værende »nybygget godt og solidt«. Huset var forsynet med »tegltag«, formentlig cementsten som i dag, og der var kælder under hele huset, indrettet til lagerrum, brændehus m.v. Tværbygningen ved bagsidens vestende, der var indrettet til vaskehus, gang og brænderum forsikredes ved samme lejlighed og må være opført samtidig med beboelsen. I det væsentligste står denne bebyggelse uændret i dag. Førhen lå på pladsen en lang øst-vestorienteret bindingsværkslænge, som på tidspunktet for udarbejdelsen af den ældste matrikel (ca. 1818-1826) var delt i tre beboelser; først omkring århundredskiftet blev de tre parter samlet under én ejer. I eller omkring 1915 blev den gamle bebyggelse på matr.nr. 63 (den østligste parcel) nedrevet, og inden for de følgende ti år blev den resterende del af bindingsværkslæggen nedbrudt og det nuværende hus rejst i stedet.

Smedien, der blev opført af betonblokke og med cementsten på taget, er bygget for smedemester Carl Johannes Larsen mellem 1906 og 1910; i vurderingsforretningen fra sidstnævnte år oplyses, at der i smedelokalet var træloft og gulv af brosten, samt at smedeskorstenen havde en lysvidde på 9"×14". I hovedtræk står bygningen uforandret siden opførelsen, men som nævnt er der vedføjte tilbygninger. Allerede i 1885 omtales i brandforsikringsarkivalierne en smedie på ejendommen, indrettet i en tofagstværbbygning i nord til den mellemste beboelse (No. 39 på matrikelkortet på bogens omslag) – da tilhørende smed Johan P. Grønberg, der må formodes at have grundlagt denne blivende og gradvis ekspanderende virksomhed på stedet. Senere indrettede han smedie i en bygning på den modsatte side af gaden, jfr. Brugsebakken 5-7. I øvrigt havde samme J. P. Grønberg bygget hus med smedie ude på Strandvejen (nr. 12) i 1861 – vel før han overtog denne ejendom.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret beboelseshus i seks fag bindingsværk til gaden og med heltag, beklædt med cementtagsten. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler, dog ses en »hjelpebjælke« låst med enkelt kile. I konstruktionen er anvendt fyldtømmer, og hvor løsholtsamlingerne er synlige ses heri én nagle. Løsholten i et af de søndre fag har i underkanten en kjølbue-udskæring, der peger på genanvendelse andetsteds fra. Den lave sokkel er sorttjæret ligesom tømmeret, mens tavlene er pudsede og hvide. I hvert af gadesidens fag er et torammet, tværsproset vindue med vandnæse ved karmunderkanten. Begge gavle er grundmurede og står med hvidt murværk; ved overgangen til den opskalkede tagfod er en lille udkrægning med skrå linieføring. I hver gavltrekant er et vindue i stil med facadens, disse dog tillige med vandnæse ved karmoverkanten. Det meste af bagsiden fremtræder som

Fig. 12. Brugsebakken 11, set fra vest, o. 1910. Huset ses i sin oprindelige bindingsværksfremtræden og med blysprossevinduer og revledør samt stråtag og husbrand på sydgavlen. Grunden er afgrænset ud til et af byens gamle stræder (gøjnager) med et stengærde, formentlig det samme, som er markeret på kortet fra 1818. (Fot. ca. 1910, tilh. Holger Beyer).

en grundmuret hodde med skråt afskåret hjørne i sydvest; i denne er tre vinduer (de to trefags) med tværsprossede rammer og en nyere, lakeret dør. Skorstenen er i blank mur og har sokkel og udkragning.

Ved husets nordvestre hjørne er en forstuebygning i bindingsværk og med halvtag. Denne bygning forbinder hovedhuset med et bindingsværksudhus i grundens nordskel. Sidstnævnte bygning er i to fag med heltag, beklædt med cementtagsten, og har i tagryggen en hvid skorsten med sokkel og udkragning.

Bygningshistorie: Huset hørte i hvert fald i en periode i 1800-tallet til samme avlsbrugsejendom som bygningen, der nu betegnes Brugsebakken 18, og denne sidstnævnte antages at have rummet stedets beboelse. Hvor længe sammenlægningen havde været en realitet, før den klart fremgår af sogneprotokollen o. 1826, kan ikke siges med sikkerhed, blot kan det påpeges, at parcellerne i henholdsvis øst og vest har hver sit nummer på den forberedende opmåling til den ældste matrikel – jævnfør matrikelkortet fra 1818, hvor grundene er betegnet respektivt nr. 12 og 13, mens det (med rødt) indtegnede matrikelnummer er fælles: No. 15. Det er således tænkeligt, at sammenlægningen først er sket engang omkring 1820.

I 1841 delte Signe K. Abrahamsdatter, enke efter skipper Jørgen Hansen, den store ejendom (No. 15) mellem to sønner, således at sømand Jørgen Jørgensen fik den formodede ladelænge (Brugsebakken 11 og 13), beliggende vest for gaden, mens Hans Jørgen Jørgensen fik Brugsebakken 18, se denne. Længen her i vest blev i herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 regnet i ni fag, men forlængedes tilsyneladende med et tiende fag efter Jørgen Jørgensens overtagelse. Den omstændighed, at

1841–1857: Sømand Jørgen Jørgensen (søn af forrige ejer – se Brugsebakken 18), efterfulgt af enken, Grethe Marie Hansdatter.

1857–1858: Fisker Hans Jørgen Jørgensen (bror til ovennævnte Jørgen Jørgensen og gift med dennes enke).

1858–1893: Skomager Hans Peter Espersen, før 1883 efterfulgt af enken, Kirstine (Stine) Marie Knudsdatter.

1893–1902: Caroline Kirstine Espersen (ovennævntes datter).

1902–1904: Fisker Ansgarius Johannes Jacobsen.

1904–læst 1949: Fisker Johan Alfred Beyer.

læst 1949–d.d.: Arbejdsmand Holger Hansen Beyer.

BRUGSEBAKKEN

Fig. 13. Brugsebakken 11 har stået i denne skikkelse fra o. 1915. Førhen strakte bygningen sig længere mod nord – sammenlign foregående foto og fig. 19. De stående seks fag har i hvert fald fra 1840'rne været indrettet til beboelse, men blev muligvis tidligere (måske kun en overgang) benyttet som ladehus. (Fot. NM, 1974).

længen – vel i hvert fald fra slutningen af 1840'rne, hvor Jørgen Jørgensen blev gift – skulle bruges til boligformål, kan også have betydet større indgreb i hele bygningen.

Ved indtegningen i brandforsikringen i 1848 beskrives bygningen som værende i ti fag (8½ alen dyb) bindingsværk med klinede vægge, bræddegavle og stråtag. I seks fag (sydligst) var beboelse, og her var isat fire torammede og et tilsvarende antal énrammede vinduer samt tre yderdøre; i de resterende fire fag var ladehus, der ved østsiden var tilbygget en tofags-hodde, der endnu ses på billeder af huset fra tiden omkring århundredskiftet. Inden for en overskuelig årrække deltes bygningen mellem to ejere, idet Jørgen Jørgensens enke ved giftermålet med svogeren Hans Jørgen Jørgensen i 1857 flyttede over i Brugsebakken 18, hvorved beboelsen her blev ledig. Allerede i 1858 solgtes stuehusdelen, nuværende Brugsebakken 11, til skomager Hans Peter Espersen; ladehusdelen beholdt Hans Jørgen Jørgensen derimod – jfr. Brugsebakken 13.

Fig. 14. Løsholten med kjølbueudskæring i underkanten ses i et af de søndre fag til gaden i Brugsebakken 11. Noget sikkert vides ikke om tømmerstykkets historie, men det kan have været anvendt som dørhammer. (Fot. NM, 1979).

Da Hans Peter Espersens enke i 1883 lod sin part af huset nyvurdere, var tavlene fortsat klinede, men tagbeklædningen omtaltes da som værende dels strå, dels tegl; så vidt de ældre billeder afslører synes stråtekningen imidlertid stadig at have været enerådende omkring århundredskiftet; måske sigtes med oplysningen til, at der i en periode har været et par rækker tegl nederst, ved tagskægget, en udformning, som kendes fra andre huse i byen. På samme fotografier ser man, at der tidligere har været indgang fra gaden i det fag, der nu er husets nordligste, men som dengang stødte op til de fire fag ladehus. Døren var en revledør, der var placeret midt i faget, og en løsholt tjente som overkarm (dørhammer). Efter Johan Alfred Beyers overtagelse ændredes indgangsforholdene, idet han lod den lille forstuetilbygning ved husets nordvestre hjørne opføre og den ovenfor omtalte gadedør sløjfe; vaskehuset er opført før denne forandring – jfr. billedet på foregående side. Omkring 1915, i forbindelse med ladehusdelens nedbrydning og nordgavlens frilægning, blev hovedhuset gennemgribende istandsat og fik cementmurede gavle samt cementsten på taget. Den grundmurede hodde ved husets bagside er bygget til ved midten af dette århundrede; hjørneafskæringen i sydvest er forårsaget af de daværende snævre tilkørselsforhold på stedet, idet Brugsebakken 9 dengang strakte sig noget længere mod øst end i dag.

Fig. 15. Brugsebakken 12, set fra sydvest. Beboelseshuset er formentlig fra o.1800, røgeriet fra o.1920. (Fot. NM, 1974).

Brugsebakken 12, matr.nr. 96a.

Ejere:

Oplysninger om tidligere ejer(e) har ikke været tilgængelige, da handelen i 1809 ikke er tinglyst.

1809–1852: Fisker Jens Christophersen, fra 1845 enken, Maren Margrethe Rasmusdatter.

1852–læst 1896: Christoffer Jensen (ovennævntes søn).

læst 1896–1908: Fisker Hans Peter Bejer (g.m. Christine Marie, f. Christensen, ovennævnte Christoffer Jensens søsterdatter og arving).

1908–1910: Fisker Carl Peter Beyer, fisker Otto Beyer, Andrea Møller, f. Beyer, Anine Jensen, f. Beyer, Hansine Kofoed, f. Beyer, Mathea Petersen, f. Beyer, fisker Ludvig R. Beyer, Emma Jensen, f. Beyer, Caroline Beyer (ovennævntes børn og arvinger).

1910–læst 1960: Fisker og fiskehandler Jens Rasmus Funch Jensen.

læst 1960–læst 1961: Sofie Funch Jensen.
læst 1961–d.d.: Fisker Svend Aage Hjorth Jacobsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i ca. syv uregelmæssige fag med heltag med cementtagsten. Der indgår fyldtømmer i konstruktionen, og bjælkerne, der er tappet gennem stolper eller oplængder, er overvejende fastholdt med en enkelt tværkile. Tømmeret er rødmalet, og tavl og gavle står i berappet og hvidt murværk. Soklen, der fremtræder i størst højde i nord, er sorttjæret. Der er indgang i nordfacadens vestligste fag med enkelt fyldingsdør; i karmen ses desuden stabler og lukkeanordning til udvendig forsatsdør. Foran døren en firetrins-trappe med klinkebelagte trin, hvis lodrette sider er tjærede ligesom soklen; i denne vestre ende af huset er i øvrigt i henhold til oplysning på stedet en jordkælder. Vinduerne er torammede og uden sprosser, men en del er med en lille ventilationsrude øverst i den ene ramme. I nordsiden er fire fag vinduer, i sydsiden fem fag, og et tilsvarende vindue ses øverst i vestgavlen; østgavlens loftsvindue er også torammet, men tværsprosset. Endelig ses et enkeltrammet, tophængt vindue i gadesidens østende. Taget afsluttes ved begge gavle med vindsceder, og husets skorsten er ført op gennem taget nord for tagryggen.

Sammenbygget med hovedhuset ligger i øst et røgeri, bestående af en hvidmalet halvtagsbygning med betonvægge og tjæret tagpap samt af røgeriskorstenen, opmuret i mønstermur af gul- og rødflammede sten; den brede skorstenskappe rummer to ildsteder.

Bygningshistorie: Huset er opført før handelen i 1809, hvor det overtoges af Jens Christophersen, men næppe væsentligt ældre at dømme efter bygningens dimensioner og tømmerets beskaffenhed. På matrikelkortet fra 1818 ses, hvorledes grunden (No.41) var udstykket i kanten af den store løkke, No. 3, også kaldet Brændeløkken; ligeledes ses, at et stykke af

BRUGSEBAKKEN

Fig. 16. Brugsebakken 12, set fra nord – sammenlign foto på foregående side – blev forsynet med de nuværende vinduer og den nye skorstenspibe ved en istandsættelse omkring 1960. Cementtagstenene er lagt op omkring århundredskiftet. På pladsen foran huset er bæringerne kørt frem, men ellers er ikke tegn på aktivitet i røgeriet. (Fot.NM, 1974).

gadearealet tilsyneladende er medgået til den østre del af denne parcel. Senere i 1800-tallet udvidedes matriklen yderligere mod sydøst, og endelig tillagdes ejendommen pladsen foran og vest for huset i 1938.

I herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 regnedes bygningen i seks fag, og samme fagantal er anført i realregisteret til skøde- og panteprotokoller fra 1864; men senere hen regnes huset i taksationsmaterialet fra brandforsikringen i otte fag. Er der tale om en reel udvidelse – og ikke blot forskellige måder at opregne fagene på – synes forlængelsen at være sket mod øst, hvor de gennemtappede bjælkehoveder er låst med to tværkiler, mens husets øvrige bjælker blot er fastholdt med én kile. De oprindeligt klinede tavler blev formentlig udmurede i løbet af 1800-tallet, og i en nyvurdering fra 1915 beskrives gavlene som murede i cement, ligesom taget var blevet beklædt med 'tegl', antagelig de nuværende cementtagsten; førhen havde huset stråtag. Et ældre fotografi gengiver husets nordside med to indgange og fem énrammede vinduer; denne fremtoning blev først ændret omkring 1960, hvor bygningen blev gennemgribende sat i stand og den ene (østre) dør sløjfet samt de nye vinduer til gade- og haveside isat; også skorstenspipen fornyedes ved denne lejlighed.

Røgeriet øst for beboelseshuset er i henhold til vandværksregnskaber taget i brug i 1922 og formentlig bygget året før for fisker Jens Funch Jensen. Før den tid lå her et lille materialhus i to fag, opført i granit.

En lille strimmel jord på grundens sydligste del, betegnet matr.nr. 96b, afhændedes i begyndelsen af 1920'erne til naboejendommen, Gavlegade 2.

Brugsebakken 13, matr.nr. 82c.

Ejere:

Indtil 1915 samme ejere som Brugsebakken 18, dog mellem 1841 og 1857 samme ejere som Brugsebakken 11.

1915–læst 1959: Jørgen Peter Espersen.
læst 1959–læst 1978: Fisker Johannes Espersen.

læst 1978–d.d.: Børge Espersen.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret beboelseshus, orienteret nord-syd, i fire fag med høj kælder og heltag, beklædt med cementtagsten. Soklen er kvaderpudset og lysegrå, mens murværket derover står uden overfladebehandling i rød- og gulflammede sten med brændte fuger. Hovedgesimsen er opbygget af fremkragede rul- og løberskifter og omløbende og afbrudt i gavlene, hvor den tjener som vederlag for lignende gesimser i gavltrekanterne. Der er indgang i sydgavlen, hvori en fyldingsdør med ruder og med fast sidestykke; foran er anlagt en sidevendt trappe med repos og muret gelænder. I gadefacadens fire vinduesfag er indsat store ruder med ventilationsramme øverst i hver karm, og i kælderetagen er lodret herunder anbragt fire mindre, torammede vinduer. Nordgavlen har i stueetagen vinduer i stil med gadefacadens og i gavltrekanterne to fag

Fig. 17. Brugsebakken 13 er bygget i 1915 for Jørgen Peter Espersen; i senere tid er isat nye vinduer. Genboens sild hænger parat til røgning; selv i dag er trafikken ikke voldsomme, end at man kan tillade sig at bruge vejen som arbejdsplads – sammenlign fig. 1. (Fot. NM, 1979).

torammede og tværsprossede vinduer; ved samme gavl er en lille tilbygning med dør til kælderen. Også i den sydvendte gavltrekant er to fag torammede sprossevinduer. I taget er til gadesiden opsat en taskekvist med bræddeklædte flunker og et firerammet, sprosseløst vindue. I tagryggen en skorsten med sokkel og udkragning, opmuret i røde sten. Ved bagsiden en forstuetilbygning.

Bygningshistorie: I tredje kvartal 1915 lod Jørgen Peter Espersen grundmurshuset i fire fag indtegne i brandforsikringen, og rimeligvis stod bygningen da nyopført, eftersom bygherren først havde fået skøde på grunden i maj måned samme år – se nedenfor. I det væsentligste står huset uændret siden opførelsen; dog er foretaget mindre forandringer som eksempelvis opsætningen af taskekvisten og isætningen af de eksisterende vinduer; ligeså er husets oprindelige falstagsten udskiftet med de nuværende vingetagsten – ligeledes i cement – inden for de sidste år.

Grunden blev i 1915 udskilt fra den gamle avlsbrugsejendom, hvis hovedhus nu har adressen Brugsebakken 18, og hvorunder den havde henhørt langt tilbage i tiden; i en periode (1841-1857) var parcellen dog sammen med nuværende Brugsebakken 11 udskilt som en separat ejendom – se nærmere under sidstnævnte. På fotografier fra tiden omkring århundredskiftet ses, hvordan grunden her var bebygget med et ladehus, der udgjorde den nordre del af en lang bindingsværkslænge, hvoraf omtalte Brugsebakken 11 udgjorde den søndre del. De gamle udhusfag synes først at være blevet nedrevet i 1914 i forbindelse med udstykningen.

Brugsebakken 14, matr.nr. 93.

Ejere:

?(1864)–1876: Fisker Christian Peter Bayer.

1876–1905: Sømand Jørgen Espersen.

1905–1909: Fisker Laurits Peter Espersen (søn).

1909–1919: Fisker Jørgen Espersen (tidligere ejer og far til ovennævnte).

1919: Sammes børn og arvinger: Augu-

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydvendt beboelseshus i fire regelmæssige bindingsværksfag med høj granitsokkel, aftagende mod syd med det stigende terræn. Bygningen har heltag med cementtagsten. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler; anden og fjerde bjælke er hævet. I tilknytning til hjørnestolperne er opsat vandrette, svungne knægte under det opskalkede tagudhæng; en hvidmalet »kasse-gesims« omslutter skalkenderne. Bindingsværket er i dag uden fyldtømmer, men i stolperne sidder endnu nagler efter tidligere løsholter – to i hver samling. Tømmeret og soklen er tjæret, de murede tavle og gavle er berappede og gule. I vest – ud til gaden – er fire fag torammede sprossevinduer med lakeret træværk og termoruder, i nordgavlen et

BRUGSEBAKKEN

sta Katrine Hjorth Hansen, f. Espersen, fisker Jens Espersen, Lovise Nielsen, f. Espersen, Anna Jørgine Jensen, f. Espersen, fisker Laurits Espersen, Elise Hansen, f. Espersen, Christine Hansen, f. Espersen og fisker Jørgen Espersen.

1919–1920: Bagersvend Jens Ludvig Christoffersen.

1920–læst 1935: Fisker Anker Theodor Rasmussen.

læst 1935–læst 1942: Fisker Hans Christian Laurits Rasmussen.

læst 1942–d.d.: Fisker Arne Hjorth Hansen.

lignende trefagsvindue og i gavltrekannten sammesteds et torammet. Desuden er i nævnte gavlkælderindgang med en revledør. I sydgavlen er et torammet, smårudet vindue foroven og et mindre, sprosseløst forned. Husets hovedindgang er i østfacaden – fra gårdsiden – i andet fag fra nord, hvor der er isat en nyere lakeret dør med lamelbeklædning og fast siderude; de omgivende vinduer er i stil med gadesidens. Ved bagsidens søndre ende er en bryggerstilbygning i 1-stensmur på betonsokkel, via denne er endnu en indgang. Nyere skorsten i blank mur, ført op lige øst for hovedhusets tagryg. I øvrigt er den tilliggende gårdsplads indhegnet med en mur, der i farveholdning til gaden fremtræder i overensstemmelse med husets sorte under- og gule overdel.

Nordøst for huset, på den anden side af gaden, ligger et lille tofags bindingsværkshus – uden fyldtømmer – indrettet til materialhus. Bygningen har heltag med cementsten. I sydgavlen er dels en tofløjet port, dels et lille vindue i gavltrekannten. Mod vest er to fag torammede og småsprossede vinduer. Også ved denne parcel er opført en mur i skellet ud til gaden.

Bygningshistorie: Grunden ligger som en lille »ø« i det omgivende terræn, på matrikelkortet fra 1818 endnu ikke udparcelleret. Huset optræder første gang i arkivalierne i realregisteret til skøde- og panteprotokoller fra 1864, hvor det tilhørte Christian Peter Bayer, der dog holdt det uden tinglyst adkomst. Hvornår Chr. Bayer har erhvervet grunden lader sig således ikke fastslå, men at det var ham, der bebyggede den, fremgår af skødet ved afhændelsen til sømand Jørgen Espersen i 1876, hvor Chr. Bayer omtaler huset som »det af mig selv opførte ... 4 fag stort ...«. I henhold til folketællingen fra 1860 boede Chr. Bayer da endnu hos moderen i Per Jørnsvej 4-6, men han blev gift i februar måned samme år og byggede rimeligvis huset samme sommer. I al fald er det opført i begyndelsen af 1860'erne, og i proportioner og byggemåde har det udpræget lighed med Laksegade 2, Møllevej 6 og Skarvigen 14, der kan henføres til samme årti. Oplysningerne om tegltag og om murede tavlgavle i taksationsforretningerne til brandforsikringen fra henholdsvis 1879 og 1915 beskriver derfor utvivlsomt oprindelige træk. Fotografier

Fig. 18. Brugsebakken 14, set fra nordvest. Bygningen repræsenterer den solidere byggemåde, man tog i anvendelse i 1860'erne. I byen findes flere huse fra denne tid, opført i bindingsværk med fyldtømmer (dog senere fjernet i denne bygning) og med murede tavlgavle samt tegltag – sammenlign Laksegade 2, Møllevej 6 og Skarvigen 14. I øvrigt var det også i 1860'erne de første grundmurede huse dukkede op i byen. Siden billedet er taget, er der isat nye vinduer i stil med de her sete, men med termoruder. (Fot. NM, 1974).

Fig. 19. På billedet ses fra venstre mod højre Brugsebakken 14, 11 og 16 – i baggrunden et kig mod nord ud over havnen. Ved brønden står Jørgen Espersens kone, bosiddende i nr. 14, omgivet af børnebørn fra nr. 16 og en større dreng. Bemærk, at Brugsebakken 14 (fra 1860'erne) endnu har sin oprindelige skikkelse med tegltag og fyldtømmer samt bly-sprossevindue(r) med vindjern og fyldingsdør – sammenlign fig. 18. Ligeledes står den noget ældre bygning, Brugsebakken 11, endnu i sin traditionelle skikkelse med karakteristisk, pyntelig gavls samt en af de førhen så almindelige hodder. Brugsebakken 16, opført o. 1900, ses med falstagsten, de er siden udskiftet med vingetaststen – ligeledes i cement. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1910).

fra begyndelsen af dette århundrede viser huset stort set, som det må have stået ved opførelsen: bindingsværket var endnu med løsholter og med oplængder i undertavlene, vinduerne var torammede med blysprosser og indgangen, der var placeret sammesteds som i dag, var forsynet med en fyldingsdør med sprossedelt overvindue. Den markante sokkel var dengang hvidkalket, og foran husets vestfacade stod en række træer. På gadearealet øst for huset stod en brønd – med vinde, hvor der nu er indhegnet gårdsplads. Fyldtømmeret er således først fjernet i dette århundrede – efter sigende før nuværende ejer overtog i 1942 – muligvis samtidig med, at cementtagstenene blev lagt op. I de seneste årtier er sket udskiftning af vinduer – herunder genetablering af et vindue i nordgavlen – og dør, ligesom der er opført en ny skorsten.

Det lille materialhus på den modsatte side af gaden omtales første gang under denne ejendom i forbindelse med en nyvurdering til brandforsikringen i 1915.

Brugsebakken 16, matr.nr. 82b.

Ejere:

Indtil 1901 formelt samme ejere som Brugsebakken 18.

?/1901–læst 1968: Jens Peter Laurits Espersen.

læst 1968: Ovennævntes arvinger.

læst 1968–d.d.: Smedesvend Preben Holm.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret beboelseshus, beliggende med vestgavlen til Brugsebakken og nordfacaden til Per Jørnsvej, i fire fag og en etage med høj kælder og heltag med rødlig cementsten. Murværket er pudset, i soklen brunmalet og derover gulmalet, øverst afsluttes nordfacaden med en muret gesims med trukken profilering og sydfacaden (havesiden) med afrappet gesims. Der er indgangsparti i gavlen til Brugsebakken med nordvendt sideløbstrappe og åbent bislag i træ med dekorativ tremmevirkning og lavt heltag. Hoveddøren er en tofløjet, brunmalet fyldingsdør med overvindue, og under bislagets repos er kælderindgang, ligeledes med tofløjet, malet fyldingsdør. På hver side af hoveddøren et dannebrogsvindue og i gavltrekanten to ditto. Facaden til Per Jørnsvej er forsynet med fire tilsvarende vinduer i stueetagen og lodret herunder fire torammede kældervinduer med en enkelt tvær-

BRUGSEBAKKEN

Fig. 20. Brugsebakken 16 midt i billedet er opført lige omkring år 1900; bislaget med tremmeværk er oprindeligt. Bygningen t.h. herfor er Per Jørnsvej 2, bygget i begyndelsen af 1880'erne. (Fot.NM, 1979).

sprosse i hver ramme. Også i østgavlen et dannebrogsvindue. Til havesiden (i syd) er vinduer af samme type; et af stueetagens vinduer dog treleddet. Til samme side er ved husets østre ende en grundmuret tilbygning med tagpapbeklædt halvtag; heri er endnu en indgang med malet, flammeret halvdør med rude. Skorstenen er i røde sten og med sokkel og udkræning.

Bygningshistorie: Huset er opført omkring århundredskiftet på en tidligere løkke eller havelod til ejendommen Brugsebakken 18. Udstykningen blev approberet i juli måned 1901, og sandsynligvis har man afventet denne formalitet, før det endelige skøde kunne udfærdiges i september måned samme år. Heri forlyder imidlertid, at køber, J.P.L. Espersen, »har taget parcellen i besiddelse og bebygget samme ...«. Hvornår byggeriet har stået på lader sig således ikke med sikkerhed fastslå, men sandsynligheden synes at tale for, at det er sket samme sommer, eventuelt året før. I forbindelse med bygningens indtegnings i brandforsikringen i første kvartal 1902 er gjort anmærkning om dispensation fra amtet, formentlig på grund af opførelsen i skellet til naboen – nuværende Per Jørnsvej 2. Husets fremtoning og ældre fotografier godtgør i forening, at det i det væsentligste har stået uændret siden opførelsen; dog er tilbygningen ved sydsiden en senere tilføjelse. De tidstypiske vinduer og døre er i behold, og ligeså har huset haft sit karakteristiske bislag fra opførelsen; i øvrigt har brugsforeningen overfor tidligere haft en lignende overdækket indgang.

Brugsebakken 18, matr.nr. 82a.

Ejere:

?(o. 1826)–1841: Avlsbruger Signe Kirstine Abrahamsdatter, enke efter kvaseskipper Jørgen Hansen.

1841–1882: Fisker og avlsbruger Hans Jørgen Jørgensen (ovennævntes søn).

1882–1908: Fisker og avlsbruger Hans Sinius Abrahamsen (ovennævntes brorsøn).

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt beboelseshus i otte lettere uregelmæssige bindingsværksfag med opskalket, eternitklædt heltag. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler; undtagelsesvis – i 2. og 4. stolpe fra øst – med én kile. I konstruktionen indgår desuden fyldtømmer; løsholtsamlingerne er som vanligt i de ældste bindingsværkshuse på stedet fastholdt med én enkelt nagle. Soklen er tjæret, tømmeret brunt og de udmurede tavler står hvide. I husets facade, der vender mod syd, er vinduerne og døren i de fem østre fag indsat i åbninger, der går op i niveau med bjælkelaget; døren, der er af nyere dato og med fast sidestykke, er indsat i den eksisterende dobbeltdørskarm og har sprossedelt overvindue, vinduerne er torammede og tværsprossede i karme med

Fig. 21. »Hjorths røgeri« i Brugsebakken er grundlagt o. 1920 af Vilhelm Andreas Hjorth Hansen. Røgeriskorstene er opmurede i flammede sten, som det var almindeligt på den tid; de ældre skorstene i byen var pudsede eller vandskurede og kalkede. »Galleriet« er ombygget til større højde for nogle år siden. Billedet er fra april 1979, umiddelbart før sæsonens start. Det kløvede brænde (elletræ) tårner sig op, og »bæringerne« er kørt ud. (Fot. NM, 1979).

1908–1915: Avlsbruger Laurits Emil Abrahamsen (ovennævntes søn).

1915–1919: Fisker og fiskehandler Julius Hjorth Hansen.

1919–læst 1973: Fisker og røgeriejer Vilhelm Andreas (Hjorth) Hansen, fra læst 1933 efterfulgt af enken, Clara Sofie Hansen.

læst 1973–d.d.: Røgeriejer, fru Karla Hjorth Hansen (ovennævntes datter).

Bygningen har efter alt at dømme været beboelseshus i den gamle avlsbrugsejendom, der på matrikelkortet fra 1818 betegnes No. 15, og hvorfra mange af de omliggende ejendomme siden hen er udstykket. Se Brugsebakken 11, 13 og 16 samt Laksegade 12 og 14.

vandnæser. I fagene vest herfor er åbningerne lavere og når kun op i niveau med bjælkernes underkant; heri er dels smårudede blysprossevinduer, hvoraf det ene er énrammet, og dels en nyere, malet lameldør med rude. Langs det meste af bagsiden – de fem fag – er tilbygget en hodde. Vinduerne til denne side har dels tværsprosser, dels små blysprosser. Ved nordsidens østende er nedgang til kælderen, der befinder sig under denne part af bygningen. Gavlene er murede helt til tagryggen og står hvide ligesom langsidernes tavl. I østgavlen er et torammet blysprossevindue i gavltrekanten, i vestgavlen et lignende vindue foroven og forneden et trerammet af samme type. Taget er ved begge gavle forsynet med vindskeder, der i tagryggen føjer sig sammen om en lille udskåret husbrand. Bygningen er uden skorsten.

Sydvest for beboelseshuset ligger et røgeri, bestående af en grundmuret, hvid bygning med eternitplader på taget samt af to røgeriskorstene med kappe og pibe, opmurede i mønstermur af rød- og gulflammede sten. Sammenbygget med det nævnte kompleks ligger mod øst et halvtagskur.

Bygningshistorie: Bygningen er opført før udfærdigelsen af matrikelkortet i 1818, hvor den tillige med nuværende Brugsebakken 11 ses indtegnet på grund No. 15. Allerede ved folketællingen i 1801 boede den Jørgen Hansen, hvis enke senere med sikkerhed kan siges at have beboet denne ejendom, i Aarsdale; han var da 34 år gammel og gift med den da 25-årige Signe K. Abrahamsdatter. Hvorvidt Jørgen Hansen i 1801 beboede denne ejendom lader sig dog ikke fastslå, men muligheden foreligger. Efter sin fremtoning og beliggenhed at dømme kan huset i øvrigt meget vel være opført omkring år 1800.

I 1841 afhændede Signe Abrahamsdatter sin ejendom til to sønner, og

Fig. 22. Brugsebakken 18, set fra sydøst. Bygningen er antagelig fra omkring 1800, og den strakte sig førhen længere mod vest. Den oprindelige byggemåde med klinede tavl og stråtag er ændret efterhånden som vedligeholdelsen har krævet indgreb. Nu er tavl og gavle murede, og som så mange andre bindingsværkshuse i byen fik dette cementsten på taget omkring århundredskiftet. Tagklædningen er atter udskiftet til eternit i de senere år; ved denne omlægning har man holdt traditionen med de pyntelige husbrande i hævd. Ligeledes kan det fremhæves, at man har isat traditionelle, smårudede blysprosevinduer ved vinduesudskiftningerne i gavlene. (Fot. NM, 1974).

denne østre bygning, der antages da at have rummet stedets beboelse, tilfaldt Hans Jørgen Jørgensen, mens den formodede ladebygning i vest overgik til Jørgen Jørgensen – se Brugsebakken 11.

En mere fyldig redegørelse for husets udformning kendes først fra 1848, hvor Hans Jørgen Jørgensen indtegnede sin ejendom i brandforsikringen. Bygningen regnedes da – ligesom i herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 – i 11 fag; husdybden var ni alen, byggemåden bindingsværk med klinede tavl, bræddeovergavle og stråtag, og huset havde én skorsten. De syv fag østligst var indrettet til stuehus og var forsynet med fire torammede og syv énrammede vinduer samt fire yderdøre; i ladehusdelen mod vest var kun én dør. Den i 1841 delte ejendom blev på ny sammenføjet, da Hans Jørgen Jørgensen i 1857 ægtede broderens enke; dog blev kun ladehusafdelingen af Jørgen Jørgensens part for længere tid knyttet hertil – jfr. henholdsvis Brugsebakken 11 og 13. Den her behandlede bygning synes ikke at undergå større forandringer i løbet af 1800-årene; dog tilføjedes hen mod århundredets slutning den endnu eksisterende hodde langs nordsiden. Omkring århundredskiftet lagdes cementsten på taget – og tjærepap på hoddens halvtag. Bygningen har stået i sin afkortede skikkelse fra begyndelsen af dette århundrede; formentlig fra omkring 1915-20 – førhen strakte den gamle ladehusdel sig længere ud mod Brugsebakken. Som det fremgår af bygningsbeskrivelsen er der også sket mindre forandringer i de senere år. Der er kommet nye døre, og også vinduerne er i nogen udstrækning fornyede – men i traditionel udførelse. Ligeså er eternittaget af nyere dato, og huset har i denne forbindelse tillige fået nye vindskeder og husbrande.

Røgeriet er opført for Vilhelm Andreas Hjorth Hansen omkring 1920; første registrerede driftsår i vandværksregnskaberne er 1922. For få år siden forhøjedes halvtagshusets mure, og taget blev nylagt med eternit til afløsning for den hidtidige tagdækning med tjærepap. Materialhuset ved røgeriets østside optræder også første gang i arkivalierne i begyndelsen af dette århundrede.

GADEN

Gaden 2,
matr.nr. 20c, 22c, 22d af Aarsdale
fiskerleje, 66y af Ibsker sogn.

Fig. 23. Indkørselen til Gaden fra nord omkring år 1900. Grusbelægning, vejtræer og hesteforspand, bindingsværkshuse og stengærder – ikke et eneste af disse træk genfindes på stedet i dag. Dog sidder en del af bindingsværket i huset til venstre i billedet (Laksegade 2) under facadens nuværende pudslag. Huset er opført i samme bindingsværks-byggemåde som f.eks. Brugsebakken 14 – sammenlign fig. 19; begge ses med torammede blysprosevinduer på de ældre billeder. (Fot. 1906, formentlig Vald. Myhre, KB).

Bygningsbeskrivelse: Beboelsen udgør nordre halvdel (2 fag) af et dobbelthus i grundmur med heltag, beklædt med cementtagsten. Facaden står i blank mur af flammede sten, og under de to trefagsvinduer er lysmalede brystningsblændinger; i den ret høje, kvaderpudsede sokkel er ligeledes to vinduer ud til gaden. Den aftrappede hovedgesims er opbygget af et rulskifte mellem løberskifter og er omløbende og afbrudt i nordgavlen, hvor den danner vederlag for en muret gesims langs tagflugten. Gavlens murværk er malet, og der er to dannebrogsvinduer foroven. Ved undergavlen er indgang i et muret vindfang med heltag med cementsten; døren sidder i øst og er lakeret, i nordsiden et torammet, tværsprosset vindue. I tagets østside er en taskekvist med trerammet, småsprosset vindue, og i tagryggen en nyere skorsten i blank mur.

Nord for beboelsen ligger et røgeri. Den grundmurede skorsten har sortmalet kappe og pibe i gul, blank mur. Soklen er delvis skjult af nyere, grundmurede bygninger med eternitklædte heltage med lav tagrejsning.

Bygningshistorie: Bygherre for denne nordre del af dobbelthuset var fisker Albert Marius Pedersen, søn af Anton Peter Pedersen, der stod for opførelsen af den søndre del, og som på bebyggelsestidspunktet endnu var ejer af begge grunde. Da sidstnævnte i 1907 overførte sin ejendom til

GADEN

Fig. 24. »Aarsdale røgeri« med bænke og borde, hvor man kan indtage en lækker, nyrøget sild, mens den endnu er varm! Røgeriet er ombygget for nogle år siden (ca. 1973), men virksomhedens tradition på stedet går i hvert fald tilbage til begyndelsen af dette århundrede. Beboelseshuset bag røgeriet er et dobbelthuset (Gaden 2 og 4), bygget omkring 1920. (Fot. NM, 1979).

Ejere:

Indtil 1920 formelt samme ejere som Gaden 4 (siden 1920 er foretaget flere matrikulære justeringer, bl.a. i forbindelse med udvidelser af ejendommen).
?/1920–læst 1963/64: Fisker Albert Marius Pedersen.

læst 1963/64–d.d.: Røgeriejere Bent og Valborg Larsen (ovennævntes datter og svigersøn).

Gaden 3, matr.nr. 75a.

Ejere:

Førhen samme ejere som Laksegade 6.
?(o. 1826)–(1833)? : Fisker Peder Hansen Dahl.

.....

1836–1851: Søfarende, senere skipper Knud Jørgensen.

1851–1854: Sømand Andreas Hansen Kam, fra 1853 enken, Ane Margrethe Kam, f. Jensen.

1854–(1870)? : Sømand Michael Hansen, g.m. ovennævnte Ane Margrethe Kam.

?–1903: Ludvig og Charles Clausen (ovennævntes arvinger).

1903–1915: Gårdejer Hans P. Munch, i 1908 efterfulgt af enken, Stine Marie, f. Dahl.

1915–1916: Urmager Andreas Munch.

1916–1918: Avlsbruger Niels Peter Hansen.

Østifternes Brandforsikring lå et bindingsværkshus på grunden, og der har ikke været tilgængelige arkivalier fra forsikringstagningen i nævnte selskab. Ved tilbageføring til Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger i 1919 indtegnedes dobbelthuset til forsikring, og det må formodes at være opført samme år eller kort forinden. Først i september måned det følgende år fik Albert Pedersen skøde på grunden; udstykningsgodkendelse forelå fra maj 1920. Huset er ikke væsentligt ændret siden opførelsen.

I henhold til skødet fra 1920 tilhørte røgerivirksomheden på stedet da endnu Anton Pedersen, der dels benævner sig selv som fiskehandler og dels i skødet forbeholder sig »... ret til færdsel vest om bygningen på den solgte ejendom til mit (sit) røgeri ...«. Senere overtog Albert Pedersen røgeriet. Det eksisterende anlæg er dog af nyere dato.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bindingsværkshus, beliggende med vestgavlen til Gaden; bygningen er inddelt i fire fag i sydfacaden, heraf et fag i dobbelt bredde, og har teglhængt heltag, hvori en taskekvist mod syd. I stolperne ses spor efter tidligere gennemstukne bjælkehoveder, og i bindingsværkskonstruktionen er anvendt fyldtømmer; løsholterne fastholdes i stolperne med én nagle i hver samling. Soklen er tjæret, tømmeret rødmalet, og de udmurede tavler står gule. I nævnte facade er isat fem fag torammede og tværsprossede vinduer. Indgangen er i nordre langsides vestligste fag, foran hvilket er anlagt en vestvendt sideløbstrappe med tre trin og jerngelænder om reposen; over døren et halvtag af akrylplade. Fra samme side er nedgang med lem for til kælder. Den østre del af denne side er dækket af henholdsvis en bindingsværkshodde i to fag og en mindre grundmuret tilbygning med pladetag (bygget ud over hodden i det østligste fag). Ud til gaden er opført en grundmursgavl med trappet udkrægning under det opskalkede tagudhæng; i gavltrekanten er langs tagfladerne et muret gesimsbånd, hvilende på små vederlagsgesimser. Gesimsen er hvidmalet, mens gavlen i øvrigt står pudset og gulmalet som tavlene. I samme gavl et torammet, tværsprosset vindue foroven og to tilsvarende vinduer forneden; sidstnævnte i åbninger med buede murstik. Østgavlen er i bindingsværk, dog for en stor del udmuret, forneden og har bræddeklædning i gavltrekanten, hvor der også er et torammet, sprosseløst vindue med ventilationsrude øverst i den ene ramme. I tagryggen en nyere skorsten i røde sten.

Fig. 25. Gaden 3 er bygget o.1820 og har efter alt at dømme haft tegltag fra opførelsen. Der har tidligere været indgang her i sydsiden. Vestgavlen har stået grundmuret fra slutningen af 1800-tallet, men har først fået sin nuværende fremtræden i dette århundrede. Taskekvisten er af nyere dato, og muren omkring haven afslører sig ved sin regelmæssige fremtræden og udfugningen som et nyere »gærde«. (Fot.NM, 1979).

1918–læst 1942: Oluf Peter Hansen
(ovennævntes søn).

læst 1942–læst 1944: Andreas Christian
Jensen.

læst 1944–læst 1947: Hans Andreas Due.

læst 1947–læst 1960: Vognmand Karl
Ludvig Kofoed.

læst 1960–d.d. Frisørmester Verner
Elleby.

Bygningshistorie: Ved ejendommens indtegnning i brandforsikringen i 1851 oplyste ejeren, at bygningen var »henimod 30 år gammel«, hvilket betyder, at opførelsesåret må ligge omkring 1820. 1818-kortet synes at bekræfte dateringen i og med, at grunden ikke har noget »selvstændigt« nummer på dette ældste matrikelkort, men er betegnet No.32b og må formodes efter kortets udarbejdelse – men før o. 1826 (sogneprotokollen) – at være blevet udskilt fra No.32a (Laksegade 6). Det hus, der ses indtegnet på matrikel 32b, fylder grunden i hele dens bredde og er utvivlsomt identisk med den eksisterende bygning. I såvel taksationerne til brandforsikringen (tidligst den ovenfor omtalte fra 1851) som i herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 beskrives huset som en femfagsbygning med *tegltag*, hvilket sandsynliggør, at huset er opført i denne skikkelse og således har byens ældste datérbare tegltag. I taksationen fra 1851 oplyses videre, at huset var opført af blandingstømmer og havde klinede tavl samt bræddeovergavl. Desuden omtales to yderdøre, tre torammede og fire énrammede vinduer samt én skorsten. I løbet af den følgende snes år blev hodden i nord bygget til – i en længde af 11½ alen, og efter arkivalierne at dømme udmuredes tavlene inden for samme tidsrum. En muret gavl i vest omtales indirekte i 1872 og utvetydigt i 1897, men fotografier fra første halvdel af dette århundrede, der gengiver huset med en vandskuret gavl uden gesimsbånd, men med karnis-svungne knægte under tagudhænget, godtgør, at gavlen siden (efter 1944) er forandret, eventuelt afløst af en ny grundmuret gavl. På samme fotografier ses, at begge sydsidens yderfag førhen var uden åbninger, og at der i andet fag fra vest tidligere var indgang med revledør og lille sprossedelt overvindue – i stil med gadedøren i Brugsebakken 2; øst for døren var da to torammede og et trerammet sprossevindue. Ligeledes var de gennemtappede bjælkehoveder endnu intakte så sent som i 1944; i øvrigt sad skorstenen da østligere end nu. Trods de nævnte ændringer står huset i sin hovedform endnu som ved opførelsen.

Gaden 4,

matr.nr. 22a af Aarsdale fiskerleje,
66i af Ibsker sogn.

Ejere:

1816–1856: Kvasefører Jens Larsen.

Bygningsbeskrivelse: Søndre halvdel (2 fag) af et dobbelthus, i udformning svarende til den under Gaden 2 beskrevne nordre halvdel. Til denne del er indgang i den frie sydgavl. Skorstenen har sokkel og overdækning.

Bygningshistorie: Bygningen er formentlig opført i eller kort før 1919 – samtidig med Gaden 2, jfr. denne. Bygherre for nærværende del var

Fig. 26. Lunt i svinget ligger det lille bindingsværkshus, som Morten Peter Nielsen lod bygge omkring 1840. Som nabohuset Gaden 3 har dette haft tegltag fra opførelsen. I øvrigt har huset, hvad alder og byggemåde angår, fællestræk med Per Jørnsvej 1, der dog nu har skalmuret facade, sammenlign fig.103. En gennemgribende istandsættelse i 1979 er foretaget under hensyntagen til husets hidtidige fremtræden. (Fot. NM, 1974).

1856–1858: Fisker Lars Jørgen Jensen (ovennævntes søn).

1858–1884: Fisker Søren Peter Pedersen.

1884–læst 1937: Sømand, fiskehandler Anton Peter Pedersen (ovennævntes søn). I 1897 erhvervedes matr.nr. 66i af Ibsker sogn fra 21. vornedgård, se Strandvejen 9; en del heraf havde forud været holdt i fæste.

læst 1937: Ovennævntes arvinger.

læst 1937–læst 1955: Erik Funch Jensen.

læst 1955–d.d.: Anny Kathrine Jensen, g. Hjorth Hansen.

Gaden 5, matr.nr. 74.

Ejere:

Førhen samme ejere som Laksegade 6. ?/(1848)–1884: Søfarende, fisker Morten Peter Nielsen.

1884–læst 1970: Fisker Christian Magnus Hjorth (Hansen).

læst 1970: Hansine K. J. Pedersen, Albine J. Pedersen, Kristian J. J. Hansen, Jacob E. Hansen samt Gerda K. Mortensen.

læst 1970: Hansine K. J. Pedersen, Albine J. Pedersen, Jacob E. Hansen, Ingeborg Hjorth Hansen samt Valdemar Mortensen.

Anton Peter Pedersen, der i forbindelse med byggeriet lod den hidtidige bindingsværksbebyggelse på stedet nedrive; der var tale om en øst-vestvendt bygning i seks fag, der ses indtegnet på det ældste matrikelkort fra 1818.

Røgerivirksomheden, der nu henhører under Gaden 2, blev startet af Anton Pedersen i tilknytning til denne ejendom – engang omkring århundredskiftet.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværkshus, inddelt i seks uregelmæssige fag, med teglhængt heltag. Bjælkelaget, der er tappet gennem stolperne, er hævet i de fire østre fag. I sydsiden er kun stolpetømmeret bevaret, mens der tillige ses fyldtømmer i nordsiden. Tømmeret er rødmalet, de udmurede tavler hvide og soklen sort. Begge gavle er grundmurede og står hvide ligesom tavlene, den vestre dog med bræddeklædt gavltrekan; den østre er opført som en beklædningsmur uden på den gamle bindingsværksgavl og har trappet udkræning under tagudhænget. I sydfacaden er indgang i andet fag fra øst, hvori ses en ny fyldingsdør med fast sidestykke og overvindue. Ligeledes er huset forsynet med nye sprossevinduer – med blysprosser. I taget er et enkelt ovenlysvindue mod syd og to mod nord, hvor der tillige er opsat en taskekvist. I tagryggen en ny skorsten.

Bag hovedhuset ligger parallelt med dette et lille bindingsværksudhus, ligeledes teglhængt. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne, og der er isat løsholter til opdeling af vægfeltene. Der er indgang med revledør i

Fig. 27. Ikke meget er ændret siden århundredskiftet – jfr. fig. 26; dog har et pæretræ vokset sig stort og flot! Foran huset står Chr. Hjorth Hansens kone sammen med døtre og børnebørn. (Fot. ca. 1911, tilh. H. Beyer).

læst 1970–læst 1978: Albine J. Pedersen.
læst 1978: Peter Christian Pedersen.
læst 1978–d.d.: Bodil Pedersen og Finn Pedersen.

syd. Østgavlen er grundmuret helt til tagryggen. Baghuset er forbundet med hovedhuset ved en mellembbygning.

Bygningshistorie: Da Morten Peter Nielsen i 1884 solgte sit hus til Christian Magnus Hjorth (Hansen) oplystes i skødet, at han for mange år siden havde købt grunden og selv opført huset. Da han imidlertid holdt sin ejendom uden tinglyst adkomst, er det ikke muligt at få oplysning om tidspunktet for Morten Peter Niensens grundkøb via skøde- og panteprotokollerne. Dog blev huset brandforsikret i 1848 og er altså opført før dette år; sandsynligvis var byggeåret 1839, hvor Morten Nielsen blev gift. Under alle omstændigheder er huset yngre end 1833, eftersom det ikke optræder i herredsfogdens husfortegnelse fra det pågældende år.

I vurderingen til brandforsikring i 1848 angives længden som fem fag og dybden til 9¼ alen. Om byggemåden forlyder, at huset var rejst af *fuldtømmer* med klinede tavler, bræddeovergavle og tegltag. Der var isat fire énrammede og fem torammede vinduer samt to yderdøre og rejst én skorsten. Bygningen har i mangt og meget lighed med Per Jørnsvej 1, der blev bygget af broderen, Peder Jørgen Nielsen, nogenlunde samtidigt. Der er ingen tvivl om, at begge huse har haft tegltag fra opførelsen og var gode og solide for deres tid. Ved nyvurdering til brandforsikring i 1885 regnedes bygningen i seks fag, men den bærer ikke umiddelbart præg af at være blevet forlænget. I bagsiden står huset i dag i fem fag, og der kan således have været tale om en ændring inden for den givne udstrækning. På samme tid (1885) beskrives tavlene som murede. Et fotografi af huset, set fra syd, fra omkring århundredskiftet godtgør, at der ikke er sket større ændringer siden da. Den grundmurede gavlmur mod øst var allerede da blevet opført – og på den modsatte gavlspejls var en lille husbrand, som ikke længere ses. Derimod var dør- og vinduesplaceringen som den endnu forefindes, og fyldtømmeret var fjernet. I 1979 er bygningen

Gaden 6,
matr.nr. 22b af Aarsdale fiskerleje,
66n af Ibsker sogn.

Ejere:

Indtil 1909 formelt samme ejere som
Gaden 4.

?(1907)/1909–læst 1954: Fisker Anton
Ludvig Pedersen.

læst 1954: Anton Ludvig Pedersen og
Mathea Margrethe Pedersens ar-
vinger.

læst 1954–d.d.: Fisker Christian Hjorth
Hansen.

Gaden 7,
matr.nr. 73a, b.

Ejere:

1816–1861: Avlsbruger Rasmus Larsen.

1861–1906: Jens Rasmussen (ovennæv-
tes søn).

1906–1908/1913: Fisker, senere for-
mand for fiskerlejet, Andreas
Clausen, i 1913 efterfulgt af enken,
Hansigne Laurie Clausen, f. Rasmus-
sen (ovennævntes datter).

1908/1913–1918: Fisker og fiskehandler
Anders Pedersen.

1918–læst 1973: Fiskehandler Christian
Jacob Julius Hjorth Hansen.

læst 1973–læst 1973/læst 1974: Christian
Hjorth Hansen og Ellen Kirstine Ras-
mussen (ovennævntes arvinger).

læst 1973/læst 1974–d.d.: Ludvig Bech.
(Matr.nr. 73b blev udskilt ved overdra-
gelsen til Anders Pedersen i 1908, men
begge litra samledes atter under én ejer i
1913. I 1973/74 blev de to halvdele på ny
solgt successivt – først litra a dernæst
litra b).

*Fig. 28. I forgrunden Gaden 8, uheldigt do-
mineret af sparekassens facade. Bagved ses
Gaden 6. (Fot. NM, 1974).*

gennemgribende istandsat. Bl.a. er vinduerne blevet fornyet, men helt i overensstemmelse med de hidtidige; ligeså er taget nylagt med genanvendelse af husets tegl og vestgavlens bræddeklædning udskiftet.

Baghuset forsikredes første gang i 1920, hvor det anvendtes som vaskehus, men det ses indtegnet på matrikelkortet fra 1891/92 og stammer altså fra forrige århundrede.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret gadebygning i fire fag med heltag, beklædt med cementtagsten. Bygningen har en ret høj sokkel af granitkvadre, hvorover gadefacaden står i blank mur af rødflammede sten og smykket med et gennemgående gesimsbånd under vinduerne. Foroven muret hovedgesims, opbygget af et rulskifte mellem to løberskifter. Gavlene er malede og har pudset, tjæret sokkel. I gadesidens fire fag er indsat storrudede vinduer med ventilationsramme foroven i åbninger med fladbuede murstik; under hvert af disse fag er et torammet kælder-vindue. Der er indgang fra vestsiden. I østre tagflade er en lille tagkvist med torammet, tværsproset vindue. Nyere skorsten med overdækning, placeret vestligt i tagryggen.

Bygningshistorie: Huset indtegnedes i Østifternes Brandforsikring i december måned 1907 og er formentlig opført kort forinden, muligvis samme sommer. I forsikringspolice er fisker Anton Ludvig Pedersen anført som ejer, og han var utvivlsomt også bygherre, selv om han først i 1909 fik skøde på grunden, der udstykkedes fra faderen, Anton Peter Pedersens ejendom – jfr. Gaden 4. I det væsentligste står huset uforandret siden opførelsen, men som nævnt er der i senere tid indsat nye vinduer.

Bygningsbeskrivelse: Røgeri, bestående af grundmurede bygninger og røgeriskorsten med vandskuret, gulkalket kappe og tjæret pibe.

Bygningshistorie: I ejendommens skøder omtales røgeriet første gang i 1918, og det er formentlig opført i Anders Pedersens tid. I henhold til vandværksregnskaberne var røgeriet i drift i 1913 og er altså opført før dette år. Driften indstilledes, så vidt det er oplyst, i midten af 1950'erne.

På grunden lå førhen et langt, øst-vestvendt bindingsværkshus, der blev nedrevet i begyndelsen af dette århundrede. I stedet opførtes (i 1910) det eksisterende beboelseshus.

Gaden 8,
matr.nr. 23 af Aarsdale fiskerleje og
66v af Ibsker sogn.

Ejere:

?(o. 1826)–(1833)/?: Hans Lassen.

?(1834)–(1870)/1896: St. Ibs sogneråd (i
folketælling fra 1834 omtales huset
som *fattighus*).

?(1879)/1896–læst 1943: Kvaseskipper
Claus Hansen Clausen, efterfulgt af
arvingerne. I 1919 erhvervede Claus
H. Clausen matr.nr. 66v af Ibsker
sogn fra 21. vornedgård, se Strandve-
jen 9.

læst 1943–læst 1947: Albert Christian
Nielsen.

læst 1947: Karl Ludvig Kofoed.

læst 1947–læst 1956: Karl Martin Due.

læst 1956–læst 1961: Tom Knudsen.

læst 1961–læst 1962: Børge Tranberg.

læst 1962–læst 1966: Fisker Egon

Lauridsen.

læst 1966–d.d.: Sparekassen for Svaneke
og omegn.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydvendt gadebygning i seks grundmurede fag med teglhængt heltag; under en del af bygningen er kælder. Soklen er pudset og malet mørkegrå, og derover står murværket vandskuret og lysegråt; øverst afsluttes facaden med en muret hovedgesims med savsnitsbort. I gadesidens nordligste fag er indgang med nyere fyldingsdør og fast sidestykke med råglasruder; foran døren er en granittrappe med fire trin. I de følgende tre fag er torammede sprossevinduer, indsat i åbninger med fladbuede murstik og sålbænke. De to sydligste fag er i dag indtaget til bankens brug og fremtræder med bræddeklædt facade samt med tremmевærk i den østre del af sydgavlen, der danner væg i et indlagt indgangsparti. Derudover er nævnte gavlforsynet med et vindue af samme type som facadens i såvel stue- som loftsetage. I den modsatte gavlforsynet er et torammet, sprosseløst vindue i gavltrekanten. Bagsidens murværk har samme behandling og farveholdning som det øvrige. I østre tagflade er en taskekvist med trerammet sprossevindue og derforuden et ovenlysvindue; mod vest er to små ovenlysvinduer samt en skorsten med høj pibe, opmuret i gule sten.

Bygningshistorie: Huset blev indtegnet i brandforsikringen i første kvartal 1879 af kvaseskipper Claus Hansen Clausen, der formentlig havde ladet det opføre kort forinden – i al fald inden for samme årti, jævnfør nedenfor. Først i 1896 fik Claus Clausen dog skøde på grunden, der afhændedes af St. Ibs sogneråd. Så vidt det er oplyst, blev en tidligere vognport (eller materialhus) i syd i begyndelsen af 1950'erne ombygget til butik, og fra midten af 1960'erne har »Sparekassen for Svaneke og omegn« haft lokale her; beklædningen af facaden stammer fra bankens indretning. Bortset fra denne forandring står huset i det væsentligste som ved opførelsen.

Ejendommen ligger på den lille strimmel jord vest for gaden, der allerede i 1818 var udstykket i private grunde, og denne fik ved den første matrikulering No. 36 – jfr. det ældste matrikelkort. Ved sogneprotokollens udarbejdelse o. 1826 tilhørte stedet Hans Lassen. Tilsyneladende erhvervedes grunden i begyndelsen af 1830'erne af sognet, som anvendte en her stående bindingsværksbygning (3-4 fag) som fattighus. I henhold til folketællingen fra 1870 boede sognets ubemidlede stadig her.

Gaden 9,
matr.nr. 67a.

Ejere:

?–1790: Jeppe Rasmussen.

1790–1833: Avlsbruger Ole Hansen.

1833–1871: Margrethe Kirstine Olsdatter (ovennævntes datter), fra 1834 i ægteskab med fisker, senere jordbruger Mikkel Hansen.

1871–1896: Hans Peter Munch.

1896–1918: Fiskehandler Christian Marius Stange.

1918–læst 1931: Styrmand Marius Hellesen.

læst 1931–d.d.: Fisker Otto Henry Rasmussen.

Bygningsbeskrivelse: Langt, øst-vestorienteret beboelseshus, dels i grundmur, dels i skalmursbeklædt bindingsværk, med opskalket teglhængt heltag. Sydsidens sorte sokkel er vestligst sat i kampesten, østligst pudset ligesom murværket ovenover, der står gulmalet; under tagudhængen er en kassegesims af brædder, omsluttende skalkenderne. I samme side er tre indgange, alle med fyldingsdøre, heraf to med rude. Desuden er der syv vinduesfag i stueetagen, som på nær et enkelt énrammet er torammede og tværsprossede. Over en del af facaden er opført en ca. seks meter lang pultopbygning, hvori to fag trerammede, sprosseløse vinduer og østligst et énrammet vindue. Ved samme side er helt i vest en lille grundmuret halvtagstilbygning med paptag og med en revledør i østsiden; på sammes sydside er ophængt en port, der danner lukke til den overfor værende cementmur, hvormed grunden er afgrænset i sydvest. Hovedhusets nordside og østgavl står ligeledes pudset og gulmalet. Mod nord er vinduer af forskellig type, og i nævnte gavlforsynet er et tværsprosset vindue. I øvrigt er ved samme gavlforsynet en udvendig skorsten, ligesom et udhus med eternitklædt heltag slutter sig til østgavlen og flugter med hovedhusets nordside, men ligger tilbagetrukket i forhold til dets sydfacade. Hovedhusets vestgavl, der vender ud til en lille stikvej til Gaden, står derimod i blank mur af røde sten og med hvidmalet, muret og profileret gesimsbånd langs tagflugten, hvilende på tilsvarende små ve-

GADEN

Fig. 29. Gaden 9, sydfacaden. Det er ikke let at genkende den gamle avlsbrugerejendom, der ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818, i den eksisterende bebyggelse, men husets kerne har utvivlsomt en høj alder; tegltaget omtales allerede i 1833. Skalmuren, der dækker syd- og nordfacade, stammer fra tiden omkring århundredskiftet, kvisten er efter sigende påbygget i 1940'rne. Bygningen strakte sig førhen længere mod øst. (Fot. NM, 1979).

derlagsgesimser; i gavlspidsen en pudset, hvid kvadersten. I denne gavl er to torammede, tværsprossede vinduer fornedet og et tilsvarende vindue med hvid indfatning om den øvre del i gavltrekanten, alle i fladbuede åbninger og med hvidmalede sålbænke.

Østligt på grunden ligger endnu to øst-vestvendte udhuse i grundmur og med heltag, og mellem disse er en port ud til Brugsebakken.

Bygningshistorie: Bygningen har formentlig rod i den lange længe med samme orientering, der ses indtegnet på grund No.4 på matrikelkortet fra 1818. Huset synes bygget før 1790, hvor et skøde omhandler en 14 fag lang bygning på grunden, indrettet til stue- og ladehus. De følgende 100 år skete der ikke store forandringer. Men det kan nævnes, at bygningen i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 beskrives som værende med tegltag over beboelsedelen, de syv fag i vest, mens der på det øvrige lå strå. I øvrigt har huset da utvivlsomt stået i bindingsværk med klinede tavler. De klinede vægge prægede endnu delvis husets fremtræden, da Christian Marius Stange i 1897 lod ejendommen nyvurdere til brandforsikring. Da var imidlertid kun stuehuset (nu i alt ni fag) tilbage, idet handelen det foregående år udtrykkeligt undtog de »6 østre fag ladehus«, som enten må være blevet nedrevet på grund af forfald, eller nedtaget og genopstillet andetsteds; en praksis, som ikke var uhørt – jfr. eksempelvis Strandvejen 19–21. Skalmuren, der dækker det meste af huset, er formentlig påbygget omkring århundredskiftet, og den grundmurede gavl i vest med hvidmalede murdetaljer har iøjnefaldende lighed med andet byggeri i byen fra o. 1910. Pultopbygningen over sydsiden er efter sigende opført i slutningen af 1940'rne.

De tre omtalte udhuse beskrives i en taksationsforretning fra 1960 som material- eller redskabshuse, opført i betonmure i løbet af 1950'erne.

Gaden 10,

matr.nr. 24 af Aarsdale fiskerleje, 66h af Ibsker sogn.

Ejere:

?(1854)–?: Sømand Hans Christensen, i 1854 efterfulgt af enken, Elisabeth Kirstine Rasmusdatter.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning med gavlen til gaden og heltag, beklædt med cementtagsten. Bygningen er inddelt i syv fag og hviler på en sort kampestenssokkel. Bindingsværkskonstruktionen er med gennemtappet bjælkelag og fyldtømmer i form af såvel løsholter som oplængder. Tømmeret er grønt, de dels murede, dels klinede tavler er hvide. Der er indgang nogenlunde midt for nordfacaden med en glat, lakeret dør og to matte ruder; foran døren er anlagt en dobbeltløbstrappe med tre trin og gelænder. Øst for indgangen er kældernedgang i soklen. Til samme

Fig. 30. Gaden 10, set fra nordøst. Husets østgavl, der vender ud til Gaden, er blevet muret op i sin nuværende skikkelse med gesimsbånd langs gavlens skrå sider i dette århundrede. I langsiderne giver huset sig dog til kende i sin oprindelige byggemåde af bindingsværk. Bygningen, der stammer fra midten af forrige århundrede, fik cementsten på taget i stedet for strå omkring århundredskiftet. Bemærk det fine, lille udhus bagest på grunden. (Fot.NM, 1979).

?(1864)–1888: Fisker Jens Peter Sommer, g.m. ovennævnte Elisabeth Christensen.

1888–læst 1929: Sømand Christian Holm, efterfulgt af enken, Lise Regine Holm, f. Hansen (datter af ovennævnte Hans og Elisabeth Christensen). (Matr.nr. 66h overtoges formelt i 1903 fra 21. vornedgård, Klippegaard, se Strandvejen 9).

læst 1929: Christian Ludvig Holm.

læst 1929–læst 1946: Sinius Edvard Andreas Hansen.

læst 1946–d.d.: Fisker Gunnar Jens Edvard Knudsen, nu boet efter samme.

side ses fire smårudede vinduer, dels torammede, dels énrammede. I sydfacaden er tværsprossede vinduer, ligeledes såvel to- som énrammede; andet fag fra øst er dækket af en grundmuret hodde, og det østligste fag er uden åbning. I hodden er endnu en indgang til huset og herfor en tofløjet fyldingsdør med tilhørende forsatsdør. Begge gavle står grundmurede og med pudset, sort sokkel og hvidt murværk. Østgavlen, der vender ud til gaden, har langs tagfladerne et muret aftrappet bånd, hvilende på små vederlagsgesimser af tilsvarende udformning. I samme gavl er tre torammede og tværsprossede vinduer, ét i gavltrekanten og to i stueetagen. Vestgavlen har et torammet vindue, hvis ene ramme er sprosseløs, den anden blysprosset. I tagfladen mod nord er en skorsten i rød blank mur med kraftig sokkel.

Nord for beboelseshuset, ud for dets vestre del, ligger et lille nord-sydvendt bindingsværksudhus i to fag med teglklædt heltag. I østsiden er indgang ad en revlehalvdør.

Bygningshistorie: Af skødet fra handelen i 1888 fremgår, at huset er bygget af sømand Hans Christensen, og opførelsesåret synes at ligge lige om-

Fig. 31. Gaden 10, set fra sydøst – sammenlign ovenstående foto. (Fot.NM, 1979).

kring 1850, idet bygherren blev gift i en alder af 30 år i 1846 og døde allerede i 1854; det kan dog ikke udelukkes, at huset er bygget før indgåelsen af ægteskab. I realregistret til skøde- og panteprotokoller fra 1864 regnedes bygningen i seks fag, og ved indtegningen i brandforsikringen det følgende år oplystes, at huset anvendtes til beboelse, og at byggemåden var bindingsværk med klinede tavl og stråtag; fagantallet anførtes ikke.

I nævnte skøde (fra 1888) påpegedes, at et fag af huset (vestenden) var opført på 21.vornedgårds grund, og at der som betaling herfor årligt skulle ydes en dags arbejde til ejeren. Med erhvervelsen af matr.nr.66h af Ibsker sogn i november 1903 ophørte dette lejeforhold. Ved nyvurdering til brandforsikring tidligere samme år blev huset regnet i syv fag, som det står i dag; såfremt de afvigende fagangivelser ikke blot skyldtes forskellige måder at tælle fagene på, men en reel udvidelse, må huset være blevet forlænget i vestlig retning, ind på den senere tilskødte parcel. I 1903 var også sket andre forandringer, blandt andet havde bygningen fået tagklædning af cementsten, ligesom en del af tavlene var blevet udmurede; men huset havde stadig traditionelt udformede gavle med bræddekledning foroven. Det er ikke muligt at pege på noget årstal for opførelsen af de grundmurede gavle ud fra det anvendte materiale, men østgavlen har lighed med andre gavle i byen fra begyndelsen og frem til midten af dette århundrede.

Det lille udhus optræder første gang i arkivalierne i vurderingsforretningen fra 1903, hvor det beskrives som et bindingsværkshus med murede tavl og tegltag, indrettet til svine- og hønsehus. Bygningen kan da have været forholdsvis ny, idet den ikke er indtegnet på matrikelkortet fra 1891/92.

Gaden 12,
matr.nr. 25.

Ejere:

Indtil 1896 udgjorde grunden formelt en del af Aarsdale Frihed.

?(1890)/1896–1900: Jensine Kirstine Madsen, enke efter Anders Due Madsen.

1900–1914: Fisker Ludvig Timan Koch.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydvendt gadebygning i tre grundmurede fag med kælder og teglhængt heltag. Soklen er sort og murværket ovenover vandskuret og hvidt med muret aftrappet hovedgesims. Ud til gaden er isat tre fag torammede og tværsprossede vinduer, malede og indsat i åbninger med fladbuede stik og sålbænke; under det midterste fag er et torammet kældervindue. I begge gavle er vinduer som facadens, og ved sydgavlen er desuden to mindre halvtagstilbygninger med tjærepap på taget, heri er indgang til henholdsvis forstue og kælder. I tagryggen en skorsten i blank mur og med sokkel og udkrægning.

Fig. 32. Gaden 12, set fra sydøst. Det lille harmoniske hus er opført o. 1890 på en hidtil ubebygget grund, udstykket fra Aarsdale Frihed, fiskerlejets tidligere fællesgrund. Det samme gælder flere af de øvrige grunde på Gadens vestside – syd for denne. Jfr. dog fig. 34. (Fot. NM, 1974).

Fig. 33. Gaden 13, set fra syd. Bygningen til venstre i billedet er opført i slutningen af 1880'erne. Den fine bloktandshovedgesims er den eneste af sin art i byen. I sin hovedform er bygningen uændret, men stænkpudslaget og klinkesålbænkene er detaljer, som ikke hører til husets oprindelige fremtræden, og de nye vinduer burde males for at falde ind i den stedlige tradition. Bindingsværkshuset til højre i billedet er en bevaret rest af den gamle avlsbruger-ejendom på stedet, der førhen strakte sig længere mod øst – jfr. matrikelkortet fra 1818. Bag husets skorsten ses toppen af skorstenen til ejendommens røgeri, der dog ikke længere er i brug. (Fot. NM, 1979).

1914–1925: Fisker, senere fiskehandler Christian Peter Christensen.

1925–læst 1978: Fisker Johannes Andreas Koch, efterfulgt af enken, Magda Koch.

læst 1978: Ruth Elisabeth Jacobsen, Holger Peter Koch, Erik Johs. Koch, Willy Andreas Koch og Kirsten Marie Clausen (ovennævntes arvinger).

læst 1978–d.d.: Adolf Pedersen.

Gaden 13, matr.nr. 72a.

Ejere:

Matriklen udgjorde også førhen én stor ejendom – på matrikelkortet fra 1818 betegnet No. 6a, men i en årrække omkring århundredskiftet var den vestligste del af grunden med et nyopført beboelseshus udskilt som selvstændig ejendom matr.nr. 71; formelt blev denne matrikel først nedlagt i 1960.

Matr.nr. 71:

(1891/92)–1894: Else Marie Madsen, enke efter sømand Hans Peter Madsen.

1894–læst 1935: Fisker Hans Christian Laurits Rasmussen (fra 1907 tillige ejer af matr.nr. 72a).

Herefter samme ejere som matr.nr. 72a.

Matr.nr. 72a:

?–1827: Mikkil Pedersen, efterfulgt af enken, Margrethe Jeppesdatter.

1827–1880: Fisker Mikkil Olsen.

1880–1907: Sømand Hans Peter Madsen (almindelig kaldet Peter Espersen), i 1887 efterfulgt af enken, Else Marie Madsen (ovennævntes datter).

Bygningshistorie: I 1896 udstedte Johs. Hansen i sin egenskab af formand for fiskerlejet skøde til Jensine Kirstine Madsen, enke efter Anders Due Madsen, på en parcel af Aarsdale Frihed. I skødet er imidlertid noteret, at køber forlængst har taget pladsen i besiddelse og ladet opføre et beboelseshus på samme. Helt præcist kan opførelsestidspunktet ikke fastlægges, men det må ligge efter juni 1888, hvor Jensine Madsen blev enke, og før hun i 1890 lod trefagshuset indtegne i brandforsikringen. Så vidt det kan udledes af forsikringsprotokollen er forstuen ved sydgavlen bygget som vaskehus omkring 1930. Selve hovedhuset står uden væsentlige ændringer siden opførelsen.

Bygningsbeskrivelse: På grunden ligger to sammenbyggede huse, begge orienteret øst-vest.

Den vestre bygning står i fire grundmurede fag og med heltag, beklædt med vingetagsten i cement; der er kælder under huset. Soklen er pudset og brunmalet, og murværket står derover stænkpudset og gult med hvid bloktandsgesims i langsiderne. I sydfacadens fire fag er indsat torammede, tværsprossede vinduer med klinkesålbænke, og lodret under de tre østre fag ses torammede kældervinduer. I vestgavlen, der vender ud til gaden, er foroven to fag vinduer i stil med de omtalte. Facaden i nord har også vinduer som sydsidens og i vestfaget er en indgang med rødmalet dør med råglas i øverste trediedel, trappen foran er klinkebelagt. Østgavlen dækkes stort set af det tilstødende bindingsværkshus, men er i den søndre side tilbygget et muret vindfang med kældernedgang. I søndre tagflade er opsat en taskekvist med trerammes, tværsprosset vindue.

Den østre bygning står i seks fag bindingsværk og med heltag, beklædt med falstagsten i cement. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne, og der er anvendt fyldtømmer i konstruktionen. Farveholdningen er her sort sokkel, rødt tømmer og hvide tavler. I sydsiden er indsat tre fag torammede og smårudede vinduer, desuden ses et mindre énrammet vindue i andet fag fra øst, der at dømme efter en højtsiddende løsholt førhen har været dør- eller portfag. Helt i øst er indgang med revlehalvdør, og i vest er ligeledes indgang, her forsynet med en fyldingsdør. Nordsiden er med undtagelse af et halvt fag dækket af det tilstødende røgeri. I vest er huset sammenbygget med ovennævnte bygning, østgavlen har bræddeklædt gavltrekant og vindskeder og er forneden delvis dækket af en tilbygning. Skorsten i røde sten ved tagryggens nordside.

GADEN

1907–læst 1935: Fisker Hans Christian Laurits Rasmussen.

læst 1935–læst 1974: Anker Theodor Rasmussen.

læst 1974: Gertrud Andrea Rasmussen (ovennævntes arving).

læst 1974–d.d.: Specialarbejder Arne Rasmussen.

Røgeriets bygninger, der ligger nordligt på grunden, er opført i grundmur og med lav tagrejsning. Selve røgeriskorstenen, med to ildsteder, står med vandskuret kappe og pibe i flammede sten.

Bygningshistorie: Den vestre del: I henhold til skødet fra handelen i 1894 var den fire fag lange grundmursbygning opført af sælgerinden, Else Marie Madsen, enke efter Hans Peter Madsen. Eftersom denne først var blevet enke i 1887, og huset allerede i 1889 optræder i brandforsikringsarkivalierne, kan opførelsestidspunktet indkredses til de mellemliggende 2-3 år. Huset synes at være bygget til køberen, Hans Christian Laurits Rasmussen, idet denne står som forsikringstager i 1889, om end han først får skøde på ejendommen fem år senere. Af omtalte skøde fremgår det i øvrigt, at den grundmurede del blev opført i forlængelse af bindingsværkshuset, eftersom det er noteret, at køber har ret til at afbenytte et værelse i bindingsværkshuset og til færdsel gennem en i sidstnævnte bygning værende dør og forstue. I en taksation fra 1963 oplyses, at bygningen står i 2/2-stens hulmur og med kælder under 30 m². Huset er ikke nævneværdigt ændret siden opførelsen, dog er taskekivsten af nyere dato.

Den østre del og røgeriet: Bindingsværkshuset udgør den bevarede del af en ældre bygning, der ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818. Samme bygning blev indtegnet i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger i 1848 og beskrives i denne forbindelse som værende i 13 fag, hvoraf de syv fag var beboelse, de øvrige ladehus; stuehusdelen var formentlig i vest, selv om dette først kan udledes af senere taksationer. Husets dybde var 8³/₄ alen, og det havde klinede tavl og stråtag samt én skorsten, hvortil var knyttet såvel kakkelovn som murkedel. I beboelsedelen var seks fag torammede og tre énrammede vinduer samt to yderdøre. (Førhen var et par af ladehusfagene tilbygget som en fløj på nordsiden, hvilket både ses af kortet fra 1818 og antydes i herredsfogedens husfortegnelse fra 1833, hvor bebyggelsen beskrives som værende i 9 + 2 fag). I slutningen af forrige århundrede blev en del af tavlene udmurede, men der var ikke sket afgørende ændringer med bygningen, da Else Marie Madsen i april 1907 lod den nyforsikre i Østifternes Brandforsikring for mindre Landbygninger. Længen havde stadig stråtag og stod i en længde af 9 fag – en udstrækning, den havde haft siden 1880'erne. I juni samme år (1907) overtog Hans Christian Laurits Rasmussen tillige dette nabohus mod øst, dog muligvis kun den del, der eksisterer i dag – de øvrige fag kan være blevet nedrevet ved samme lejlighed. I hvert fald omfattede den nyvurdering, som Hans C.L. Rasmussen foranledigede i december 1907, kun den grundmurede bygning og fem fag bindingsværkshus, begge indrettet til stuehus. Før den kommende vurdering i 1914 havde bebyggelsen antaget sin nuværende form, idet der ved bindingsværkshusets nordside var udbygget et røgeri, hvortil det gamle hus også henregnedes; det havde nu fået lagt cementsten på taget, mens røgeriets øvrige bebyggelse havde grundmurede (15 cm beton) vægge og halvtæg med tjærepap; i en vurdering fra 1963 angives piben at nå op i 9 meters højde. I vandværksregnskaberne, der starter i 1911, ses røgeriet med sikkerhed registreret fra 1913, så opførelsen må være sket senest dette år. Driften indstilledes, så vidt det kan udledes af forsikringsprotokollen, i 1963.

Gaden 14,
matr.nr. 26 af Aarsdale fiskerleje og
matr.nr. 66g af Ibsker sogn.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bindingsværksbygning med heltæg med cementsten. Bygningen, der ligger med vestgavlen ud til Indenmarken, er inddelt i seks uregelmæssige fag. Bindingsværkets bjælker er tappet gennem stolperne og fastholdt af to tværkiler. I nordfacadens fire østligste fag er fyldtømmer i form af såvel løsholter som oplængder. Sydface-

Fig. 34. Som flere af de ældre huse på Gaden 14 oprindeligt lå også Gaden 14 oprindeligt på lejejord fra 21. voredgård, Klippegaard. Bygningen, der her ses fra nordøst, er formentlig opført omkring midten af forrige århundrede. (Fot. NM, 1979).

Ejere:

Matr.nr. 66g af Ibsker hovedejerslav er en parcel, der i 1901 blev udstykket fra matr.nr. 66, tilhørende 21. voredgård, Klippegaard. Jorden havde dog i længere tid været bortlejet, og lejeren heraf ejede et på grunden stående hus. De nedenfor anførte ejere har således – indtil 1901 – været ejere af huset, men lejere (eller fæstere) af jorden, der tilhørte ejeren af Klippegaard, se Strandvejen 9. Om dette ejer/fæsterforhold har gjort sig gældende længere tilbage end 1861 lader sig ikke afgøre på det foreliggende kildegrundlag.

Samtidig med at husets ejer i 1901 overtog matr.nr. 66g, købte han den øst herfor liggende strimmel jord, betegnet matr.nr. 26 af Aarsdale fiskerleje, som indtil da havde udgjort en del af Aarsdale Frihed.

1861–1867: Stenhugger Christian Peter Holm.

1867–1879: Arbejdsmand, stenhugger Hans Peter Hansen.

1879–læst 1966: Skræddermester Hans Christian Kofoed, efterfulgt af arvingerne.

læst 1966–læst 1971: Ingeniør Gert Poulsen.

læst 1971–d.d.: Betjentformand Karl Henrik Sjøholm.

Gaden 15, matr.nr. 70a.

Ejere:

?(o. 1826)–1832: Formand for fiskerlejet Jens Pedersen Dahl.

1832–1875: Kvaseskipper, formand for fiskerlejet, Peder Jensen Dahl (ovennævntes søn), i 1871 efterfulgt af enken, Magdalene Margrethe Pedersdatter.

1875: Ovennævntes arvinger.

den står uden fyldtømmer, men naglehuller i stolperne vidner om, at der også her har været i al fald løsholter. I begge facader er tavlene udmurede. Begge gavle står grundmurede med bræddeklædte gavltrekanter med vindskeder. Over den sorte kampestenssokkel står bygningen med sort tømmer og hvidt murværk. Bygningen er forsynet med torammede, smårudede blysprossevinduer, dog har gavltrekanterne hver et trerammet, sprosseløst vindue; i den vestre gavltrekant er tillige en lille lem. I sydfacadens andet fag fra øst er indgang med en nyere, imprægneret, flammeret dør med rude, herover en baldakin. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: I januar 1862 stillede Chr. Holm sit »ejende og påboende« hus, beliggende på 21. voredgårds grund som sikkerhed for et lån. Holm havde fået skøde på grunden i 1861, da dette skøde imidlertid ikke var tinglyst, er det ikke muligt at denne vej at følge huset længere tilbage, hverken hvad ejerforhold eller bygningshistorie angår. Såvel i 1862 som i skøderne fra 1867 og 1879 omtales huset som værende i fem fag, men en nærmere beskrivelse anføres ikke. Da ejendommen ikke har været brandforsikret i denne periode, fortaber dens historie sig således i det uvisse. Efter bygningens hele fremtræden at dømmes er den dog opført omkring midten af forrige århundrede. Muligvis er den senere udvidet med et fag mod øst, men noget sikkert herom kan ikke siges. Det må formodes, at taget oprindeligt har været stråttækt, og at den nuværende tagbeklædning stammer fra dette århundrede. Gavlene har fået ny brædebeklædning inden for de senere år.

Bygningsbeskrivelse: Bebyggelsen består af to øst-vestvendte længer, liggende i forlængelse af hinanden, men med et fags mellemrum.

Den vestre bygning er indrettet til beboelse og står i ca. otte fag med heltag med cementsten (røde mod syd). I nordsiden fremtræder huset i bindingsværk i de vestligste ca. 3½ fag og med en grundmuret hodde ud for de øvrige fag. Bindingsværket har gennemtappet bjælkelag, og i konstruktionen indgår løsholter, låst i stolperne med en enkelt nagle i hver samling. Sokkel og tømmer er sort, de udmurede tavler står gule. Der er to indgange, begge med revledøre, den ene i hodden; vinduerne er overvejende torammede og tværsprossede. Helt i vest er en lav tilbygning i grundmur og med tjærepaptag, hvori nedgang til kælder. Sydfacaden er i grundmur, og står pudset og gul som nordsidens tavler; de seks vindues-

GADEN

Fig. 35. Gaden 15, sydfacaden. I 1800-årene stod huset i forgrunden og længen til højre i billedet som én lang bindingsværksbygning (13-14 fag) med beboelse i vest og ladehus i øst. En far og søn af familien Dahl, som da beboede stedet, blev begge formænd for fiskerlejet. Den anselige bygning blev tidligere i dette århundrede delt op i to længer ved nedrivning af et fag ca. midt for bygningen. Omkring samme tid fik beboelseshuset den fremtræden mod syd, som ses på billedet. (Fot.NM, 1979).

1875–1908: Kvaseskipper Hans Peter Dahl (søn af forrige ejer).

1908–læst 1939: Julius Peter Pedersen.

læst 1939–læst 1947: Karl Ludvig Kofoed.

læst 1947–d.d.: Avlsbruger Albert Christian Nielsen.

og to dørfag sidder i uregelmæssig rytme. Over de to midterste fag er gavlkvist med trerammet, tværsprosset vindue; de øvrige vinduer er torammede og tværsprossede, dørene er vestligst en fyldingsdør med ruder, østligst en flammeret dør med rude. Gavlen i vest, ud til gaden, står i grundmur helt til tagryggen og med et vindue i stil med de nævnte såvel i over- som undergavl; østgavlen er ligeledes grundmuret – i betonblokke – og har et torammet vindue både foroven og forneden, førstnævnte med blysprosser. I tagryggen en skorsten med sokkel og udkragning.

Den østre bygning: Bindingsværkshus, anvendt som materialhus m.m., i fem regelmæssige fag med heltag, beklædt med falstagsten i cement. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne, og i konstruktionen indgår både løsholter og oplængder; løsholtsamlingerne er som i vestre bygning låst med én nagle. I nordsidens vestligste fag er tavlene udmuret med brændte sten, mens der er ler i tavlene øst herfor. Farveholdningen svarer til nabobygningens. Til samme side er to revledøre, den østligste en halvdør, samt et torammet, smårudet blysprossevindue. Sydfacadens bindingsværk – med lertavl – står overkalket, og til denne side er tre revledøre samt en ditto lem og vinduer af forskellig type – bl.a. to jernstaldvinduer. Østgavlen står i grundmur af gasbetonsten forneden og med bræddeklædt gavltrekant; vestgavlen er ligeledes grundmuret forneden, mens den derover har form af helvalmet taggavl.

Bygningshistorie: De to, forhen sammenbyggede, længer blev indtegnet som en 14 fag lang bygning i brandforsikringen i 1848, hvor fiskerlejets daværende formand, Peder Jensen Dahl, var bosiddende her. Stuehuset regnedes da i otte fag og stod ni alen dybt og $3\frac{3}{4}$ alen højt, ladehuset stod i seks fag, lidt dybere ($9\frac{3}{4}$ alen) og højere (4 alen) end førstnævnte; målangivelserne skal efter de stående huse at dømme tages med lidt forbehold. Begge var opført i bindingsværk med klinede tavl og stråtag, gavltrekanterne havde bræddeafdækning, ligesom en bræddevæg skilte bygningernes loftsrum. I beboelsedelen var syv fag torammede vinduer og fire énrammede ditto og desuden tre yderdøre; bygningen havde én skorsten, hvortil var knyttet kakkellovn og murkedel. I ladehuset var to yderdøre.

Ved udarbejdelsen af det ældste matrikelkort i 1818 lå allerede en lang længe med samme orientering på stedet, og fra begyndelsen af 1830'erne haves oplysning om, at bygningen stod i 13 fag. Meget tyder således på, at det er samme bebyggelse, der optræder op gennem 1800-tallet, men noget sikkert kan ikke siges herom. Den omstændighed, at ladehuset har

større dimensioner end stuehuset, kan måske være udtryk for, at sidstnævnte er gennemgribende ombygget eller ligefrem nyopført på et eller andet tidspunkt – indridsningen af årstallet 183? i leret over en dør giver i så fald muligvis et fingerpeg. Også stuehuset kan have gennemgået forbedringer af mere eller mindre gennemgribende karakter i forrige århundrede, uden at det er muligt at klarlægge dette for nærværende. I slutningen af 1800-årene påbegyndtes udskiftningen af de klinede tavler med udmuringer af soltørrede eller brændte lersten. Hodden ved stuehusets nordside nævnes første gang ved en nyvurdering i 1910, hvor den endnu stod i bindingsværk; den hidrører dog formentlig fra 1800-tallets sidste årtier. I øvrigt stod den lange bygning ved nævnte taksation i 1910 stadig i traditionel fremtoning. Stråtaget er først efter dette tidspunkt udskiftet med tagklædninger af cementsten. De indgreb, der har givet bebyggelsen dens nuværende fremtræden, er formentlig foretaget i anden fjerdedel af dette århundrede. Det drejer sig i første omgang om adskillelsen af stue- og ladehus ved nedrivning af et fag af sidstnævnte. Desuden gælder det grundmuringen af stuehuset i syd og vest samt opførelsen af gavlkvisten over sydfacaden; i forbindelse med ombygningen blev huset, så vidt det kan skønnes, afkortet med $\frac{3}{4}$ fag i vest. Første fase af disse byggearbejder er formentlig foretaget for Julius Pedersen, mens stuehusets ombygning mod syd efter sigende iværksattes af Karl Kofoed o. 1940. Siden er kun foretaget mindre forandringer. I store træk er bebyggelsen fra 1848 genkendelig i de eksisterende huse, men helhedsindtrykket er i dag noget forandret.

I arkivmaterialet optræder langt tilbage i 1800-tallet en bindingsværksbygning i tre fag, indrettet til bl.a. køreport, beliggende sydligt på grunden parallelt med den lange længe. Omkring århundredskiftet opførtes flere avlsbygninger til ejendommen. I dag er disse udhuse dog atter solgt fra og for en del fjernet eller ombygget.

Gaden 16,
matr.nr. 27 af Aarsdale fiskerleje,
66f af Ibsker sogn.

Ejere:

Matr.nr. 27 af Aarsdale fiskerleje udgjorde førhen en del af Aarsdale Frihed,

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret beboelseshus, orienteret nord-syd, indelt i fem fag og med teglhængt heltag. Soklen er malet rødbrun, og derover står murværket vandskuret og hvidmalet; der er ført et muret bånd hen over facaden i flugt med vinduernes underkant, og øverst afsluttes med en mørkmalet trappet hovedgesims med savsnitsbort. Der sidder torammede og tværsprossede vinduer i samtlige facadens fem fag;

Fig. 36. Gaden 16 er opført mellem 1864 og 1870 og dermed et af byens ældste grundmurshuse. En overgang var der slagterbutik i husets nordende, men den er siden flyttet til tilbygningen ved nordgavlen. Før slagtervirksomheden grundlagdes på stedet i 1932 havde der været røgeri på ejendommen, grundlagt af bygherren, Hans Peter Christensen. (Fot. NM, 1974).

hvorfra den blev udstykket ved salget til Hans Peter Christensen, der fik skøde på grunden i 1895.

Matr.nr. 66f af Ibsker sogn hørte tidligere under 21.vornedgård, Klippegaard – jfr. Strandvejen 9; også denne parcel tilskødedes Hans Peter Christensen i 1895.

?(1870)/1895–læst 1932: Fiskehandler Hans Peter Christensen, efterfulgt af enken, Ane Kirstine Christensen, samt deres arvinger.

læst 1932–læst 1948: Slagtermester Christian Michael Pedersen.

læst 1948–læst 1960: Fru Marie Helene Caroline Mortensen, f. Kure.

læst 1960–d.d.: Slagtermester Karl Erik Thunberg.

over åbningerne er fladbuede murstik. Adgang til bygningen finder sted via et lille muret vindfang ved sydgavlen, døren er glat og selve vindfanget afsluttet herover – i østsiden – med en murkrone med tandsnitsgesims. I hovedhusets hosliggende gavl er et torammet sprossevindue forneden og et mindre vindue i gavltrekanten. Nordgavlen er forneden dækket af en nyere butikstilbygning med fladt tag, hvorpå en altan. Også ved bagsiden er tilbygninger. I østre tagflade er tre ovenlysvinduer og i tagryggen en skorsten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: Huset er en af byens ældste grundmurede bygninger, opført mellem 1864 og 1870 for fisker Hans Peter Christensen. Opførelsestidspunktet er indkredset ved hjælp af et realregister til skøde- og panteprotokoller og en folketælling; bygningen indtegnedes i brandforsikringen i 1874. Først i 1895 fik H. P. Christensen dog skøde på grunden, der var udstykket fra Aarsdale Frihed, og blev overdraget ham af fiskerlejets formand, Johs. Hansen. Af skødet fremgår, at der forud var afsluttet en handel med den tidligere formand, og at købesummen på 50 kr. forlængst var indbetalt til fiskerlejets kasse.

Fra slutningen af forrige og et stykke ind i dette århundrede var der røgeri på ejendommen. Det omtales første gang i en vurderingsforretning til brandforsikringen i 1891 og var opført på en parcel af 21.vornedgård, der holdtes i fæste indtil overtagelsen i 1895 – jfr. ejerfortegnelsen. Sidste registrerede driftsår i henhold til vandværksregnskaber er 1922. Røgeriets bygninger er siden i nogen grad benyttet i den slagtervirksomhed, som Christian Michael Pedersen grundlagde på stedet i 1932, og i forbindelse med hvilken, der indrettedes butik i forhuset. Ved sidstnævntes vestgavl opførtes o.1950 et 10 m² stort kølehus, indvendig beklædt med molersten og med tilsvarende isolationslag under cementgulvet; dette er siden udvidet og nu sammenbygget med den nye butiksbygning, der stammer fra midten af 1960'erne. Vindfanget ved sydgavlen omtales første gang i arkivalierne i 1942. Ingen af de nævnte tilbygninger griber dog ind i hovedhuset, dette står i dag i det væsentligste som ved opførelsen.

Fig. 37. Aarsdale gamle skole, bygget i 1874. Skolen afløstes i 1902 af en ny skole oppe på Skolebakken (nr.5), og bygningen anvendtes derefter i en lang årrække som forsamlingshus; en kort tid o. 1920 fungerede den som forskole. Fra 1967 har der været bibliotek her. (Fot.NM, 1974).

Gaden 18,
matr.nr. 28, Aarsdale gamle skole.

Ejere:

Aarsdale fiskerleje, senere Nexø kommune.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret gadebygning i fem grundmurede fag med teglhængt heltag. Bygningen har sort kampestenssokkel, hvorover murværket står vandskuret og gulkalket med muret, hvid hovedgesims med tandsnitsbort. I samtlige facadens fem fag er torammede og tværsprossede vinduer, indsat i åbninger med fladbuede murstik. Indgangen til huset findes i et grundmuret vindfang ved sydgavlen, hvori en nyere dør med rude og fast sidestykke, ligeledes med rude. Nordgavlen er uden åbninger. Bagsiden fremtræder som facaden. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: Bygningens opførelse omtales i et såkaldt byggebrev, dateret den 7. januar 1875, som entreprenøren, snedker Johannes Hansen, den senere formand for fiskerlejet, lod udfærdige i forbindelse med byggeriets færdiggørelse, og som blev læst ved herredstinget i Svaneke den følgende dag. Det fremgår heraf, at Johannes Hansen havde indgået akkord med daværende formand for fiskerlejet, Peder Rasmussen Møller, om i sommeren 1874 at bygge et fem fag stort hus i grundmur, inklusive brandgavle, og med tegltag, forsynet med fornødne vinduer og døre »samt i det hele taget ... af gode materialier«. Huset skulle benyttes som fiskerlejets skole. Så vidt det er oplyst, ophørte bygningens funktion som skole i 1902, hvorefter den en årrække anvendtes som forsamlingshus; en kort periode, ca. 1920-22, skal her have været forskole. I 1967 indrettedes bibliotek.

Gaden 19,
matr.nr. 69a.

Ejere:

I 1830 udskiltes ejendommen fra Brugsebakken 1, da tilhørende Knud Poulsen.

1830–1868: Fisker Christian Pedersen (ovennævntes svigersøn), efterfulgt af enken, Dorthea Knudsdatter.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret grundmursbygning (ca. 12,5 m lang) med kamtakket gavnl i vest og med heltag, beklædt med cementtagsten. Pudset sokkel, hvorover bygningen i syd, øst og nord står i blank mur af rødflammede sten, i langsiderne afsluttet med tandsnitsgesims foroven. Vestgavlen står rødmalet. Vinduerne i stueplan sidder i slanke spidsbuede blændinger med hvidmalede spejl i buespidsen og er placeret parvis med fælles sålbænk; i sydsiden ud til Brugsebakken er tre »fag«, i nordsiden to »fag« – samt en indgang i det vestligste fag, hvori en tofløjet, malet fyldingsdør med matte ruder og fast overvindue og segmentformet

Fig. 38. Gaden 19, missionshuset »Bethel«, tilhørende Indre Mission. Bygningen er opført i 1923 og har med sin kamtakkede vestgavl og de rund- og spidsbuede blændingsfelter over dør og vinduer et åbenlyst kirkeligt tilsnit. I byen er desuden et missionshus for Bornholms Forening til Evangeliets Fremme, jfr. Møllevej 12. Sammenlign også fig. 1. (Fot. NM, 1974).

Fig. 39. En ung maler, senere overlærer, Anker E.Kofoed, er standset op for at få en passiar med Peter Kofoed og hustru, Gaden 19. Den pragtfulde person- og miljøskildring er indfanget af V.Myhre o.1910.

1868–1916: Petrea Dorthea Pedersen (ovennævntes datter), fra 1876 til 1913 i ægteskab med Peter Mikael Kofoed.

1916–1920: Fisker Hans Christian Kofoed.

1920–1923: Indre Missions Samfund i Aarsdale.

1923–læst 1949: Kirkelig Forening for Indre Mission paa Bornholm.

læst 1949–d.d.: Kirkelig Forening for den indre Mission i Danmark.

Missionshusets byggegrund omfattede tillige et areal af gaden, matr.nr. 151, der i 1979 blev inddraget under matr.nr. 69a.

Gaden 21, matr.nr. 57.

Ejere:

?–1816: Jens Rasmussen.

1816–1819: Hans Clemen Christiansen.

1819–1831: Hans Christian Rog.

1831–1879: Fisker Jens Nielsen, efterfulgt af enken, Ane Marie Hansdatter.

1879–læst 1929: Fisker Jens Nicolaj Jensen.

læst 1929: Nikolaj Magelius Jensen og Ludvig Andreas Jensen.

læst 1929–læst 1941: Carl Ludvig Kofoed.

læst 1941–læst 1946: Vognmand Arne Carl Louis Kofoed.

læst 1946–læst 1947: Vognmand Aage M. Kristian Hansen.

spejl. Udsmykningen er i øvrigt hovedsageligt koncentreret i vestgavlen, der vender ud til Gaden. I underetagen er to fag vinduer af den nævnte type og i gavltrekanten et vindue, hvor de to vinduesrammer ligeledes er delt ved en lodret mursøjle, men hvor der er et »fælles« segmentformet blændingsfelt ovenover, hvidmalet som de øvrige vinduesspejl. Under dette vindue en blænding med navnet »Bethel«, og i gavlspidsen en rund blænding med ligearmet kors på hvid bund. Øverst krones kamtakgavlen af et hvidmalet trækors. I tagryggen en nyere skorsten i røde sten.

Bygningshistorie: Bygningen er opført som missionshus af »Kirkelig Forening for Indre Mission paa Bornholm« i 1923 og står i det væsentligste i uændret skikkelse. Grunden var erhvervet af Indre Mission for Aarsdale allerede tre år før, hvor stedet endnu var bebygget med et ældre bindingsværkshus – den vestre ende af den lange længe, der ses indtegnet på grund No.3 på matrikelkortet fra 1818. Af skødet fra 1920 fremgår dog, at handelen ikke omfattede denne på grunden stående bygning, som sælger, fisker Hans Christian Kofoed, forpligtede sig til at nedrive.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bindingsværksbygning, beliggende tilbagetrukket på grunden og inddelt i syv uregelmæssige fag med heltag, beklædt med nye vingetegl. I husets facade, der vender mod syd, er kun bindingsværkets stolpetømmer bevaret, og på nær et enkelt er bjælkehovederne afsavede. Sokkel og tømmer er sort, tavlene hvide. Til samme side er isat seks fag torammede, tværsprossede vinduer. Ved den murede østgavl er et skråt afskåret hjørne. Vestgavlen, der vender ud til gaden, står i grundmur og har trappet udkrøgning ved tagfoden i syd; forneden er her to fag vinduer i stil med de omtalte og i gavltrekanten et torammet, sprosseløst vindue med ventilationsrude øverst i den ene ramme. Indgangen fra vest er i en lille hoddelignende forstuetilbygning ved husets nordside. Døren er lamelbeklædt og med ruder. Fra øst er endnu en indgang. I tagryggen en hvid skorsten med sokkel. Mod nord tre og mod syd to ovenlysvinduer.

Bygningshistorie: Efter alt at dømme er den bygning, der ses indtegnet på grund No.37 på matrikelkortet fra 1818, identisk med det hus, der

Fig. 40. Gaden 21, set fra sydvest. Huset har antagelig rod i den bygning, der ses indtegnet på stedet på matrikelkortet fra 1818, men det er ombygget flere gange. Cementtagstenene, der havde afløst det oprindelige stråtag, blev i 1979 udskiftet med et tegltag. Der har tidligere været røgeri på ejendommen. Se i øvrigt det ældre billede af stedet, fig.45. (Fot.NM, 1974).

Fig. 41. Nicolaj Jensen, Gaden 21, hjælper galant sin kone, der – vel til ære for fotografen – er iført pæn kjole og hat. Selv katten synes at være klar over øjeblikkets betydning! (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1900).

læst 1947–læst 1965: Vognmand Carl Haagensen Skougaard.

læst 1965–læst 1969: Ib Hansen.

læst 1969–d.d.: Fisker Niels Clausen.

endnu ligger på stedet, om end en del ombygget. Bygningen omtales første gang i de skriftlige kilder i et skøde fra handelen i 1831, hvor det beskrives som seks fag langt; før udarbejdelsen af herredsfogdens husfortegnelse i 1833 var det dog blevet tilbygget to fag, og ved indtegningen i brandforsikringen i 1847 omtales bebyggelsen som bestående af seks fag beboelse, tilbygget fire fag ladehus i vest. Beboelsedelen blev da opmålt til 9 alen i dybden og $3\frac{3}{4}$ alen i højden, og ladehuset stod i samme dimensioner. Ved førstnævnte omtaltes to bræddegavle, heraf altså én med funktion som skillevæg. I stuehuset var ni fag torammede og et enkelt énrammet vindue samt to yderdøre; bygningen havde én skorsten. Hele den lange længe havde klinede tavler og var stråttækt. I slutningen af forrige århundrede blev tavlene udmurede, og i samme periode (mellem 1885 og 1896) opførte Jens Nicolaj Jensen et røgeri på ejendommen.

I dag er kun bevaret en mindre del af det tidligere bygningsanlæg, der ud over det allerede omtalte omfattede en lille nord-sydvendt bindingsværksbygning, beliggende ud til Gaden ved ladehusdelens sydside. I dette århundrede er såvel denne bygning som ladehusdelen blevet nedrevet, sidstnævnte ses på ældre billede i en periode at have stået med trempelopbygning. På den tilbageblevne del er også sket en del forandring. Tidligere i århundredet blev stråtaget udskiftet med cementsten og sydsidens fyldtømmer fjernet; i indeværende år (1979) er tagklædningen på ny ændret – til tegl. Endvidere er i flere tempi opført hodder eller udbygninger langs hovedhusets nordside, der nu står helt dækket, og endelig er ved østgavlen udformet et grundmursparti med den omtalte skrå hjørneafskæring ind til gårdsiden – antagelig betinget af de snævre tilkørselsforhold til grundens bageste del, hvor der i hvert fald tilbage fra 1940'erne har ligget garage(r). Førhen lå røgeriet heromkring.

Gaden 22,

matr.nr. 29 af Aarsdale fiskerleje og matr.nr. 66d af Ibsker sogn.

Ejere:

Matr.nr. 66d er en parcel, der i 1893 blev udstykket fra 21. vornedgård, Klippegaard. Jorden havde indtil da været bortfæstet, og fæsteren ejede et på grunden stående hus, se også indledningen til ejerlisten for Gaden 14. Det første tinglyste skøde på dette hus er fra 1876, og det er derfor ikke muligt at føre ejerlisten længere tilbage end dette.

Til denne grund erhvervedes i 1901 det østfor liggende grundstykke, matr.nr. 29 af Aarsdale fiskerleje, der indtil da havde udgjort en del af Aarsdale Frihed.

Bygningsbeskrivelse: På grunden ligger en fra Gaden tilbagetrukken vinkelbebyggelse, bestående af en lang vestlænge og en lille nordlænge.

Den vestre længe er grundmuret og har heltag med bølgeeternit. Bygningen står rødmalet med påmalet sort »bindingsværk«. I østfacaden er to indgange, begge med en fyldingsdør med rude, vinduerne er torammede og sprosseløse. I østre tagflade en taskekvist med et firrammet vindue samt en høj skorstenspipe i blank mur.

Nordfløjen står ligeledes i grundmur med heltag med cementsten. Sydfacaden og østgavlen har påmalet sort »bindingsværk«, bygningen er i øvrigt rødmalet. I vestgavlen er en enkelt vinduesramme med helglas i såvel under- som overgavl, medens bygningen i øvrigt har torammede,

Fig. 42. Gaden 22, i dag domineret af den lange vestfløj. Det er imidlertid den lille nordfløj, til højre i billedet, der rummer rester af den oprindelige bebyggelse på grunden – se fig. 43. (Fot.NM, 1979).

GADEN

Fig. 43. Dette fotografi af Gaden 22, taget omkring 1920, gengives trods dets ikke særlig gode kvalitet, fordi det viser den nu kraftigt ombyggede og udvidede ejendom i sin oprindelige skikkelse – sammenlign med fig. 42. Huset, der er opført på lejevold fra Klippegaard, formentlig omkring midten af forrige århundrede, er nu totalt ombygget og fremtræder i grundmur med påmalet bindingsværk i lighed med den nyere vestfløj. (Fot. ca. 1920, tilh. Holger Beyer).

De nedenfor anførte ejere var således indtil 1893 kun lejere eller fæstere af jorden, ifølge fæstebrevet skulle der herfor betales med to arbejdsdage udført af én mandsperson. For ejere af grunden frem til 1893, se ejerlisten for Strandvejen 9.

?–1876: Peder Clausen.

1876: Hans Larsen Kjøllet til Gramme-
gaard, 14. voredgård, Østermarie
sogn. (Ovennævntes svigersøn).

1876–1917: Stenhugger Jeppe Madsen.

1917–læst 1927: Hans Kristian Jakob
Hansen.

læst 1927–læst 1935: Martin Peter Jes-
persen.

læst 1935–læst 1944: Malermester Frede-
rik Neumann Petersen.

læst 1944–læst 1949: Skomagermester
Erik Pihl.

læst 1949–læst 1966: Carl Ejner Larsen.

læst 1966–d.d.: Jørn Nørregaard Hen-
riksen.

Gaden 23, matr.nr. 56.

Ejere:

?–1827: Avlsbruger og fisker Hans Wei-
dik Andersen.

1827–1843: Erik Hansen.

1843–1884: Snedker Peder Rasmussen
Møller.

1884–1906: Snedker Niels Peter Møller.

1906: Skibsfører Jens Peter Møller, Thu-
rø, lærer Rasmus Petersen Møller,
Tåsinge, enkefru Johanne Kathrine
Hansen, f. Møller, Nexø. (Ovennævntes
arvinger).

smårudede vinduer. I søndre tagflade er en firrammet taskekvist. I tagryggen en skorsten i blank mur med sokkel.

Bygningshistorie: Ejendommen har fået sit nuværende udseende ved midten af dette århundrede ved om- og tilbygninger, foretaget for malermester Petersen og skomager Pihl; herfra stammer hele den lange vestfløj, oprindeligt opført som værksted. Den lille nordfløj er derimod i sin kerne en gammel bindingsværksbygning fra 1800-tallet, der er blevet totalt ombygget inden for det sidste halve århundrede.

Hvornår huset er opført lader sig ikke afgøre. Som nævnt under ejerlisten har grunden været bebygget før 1876, hvor huset lå på lejevold fra 21. voredgård. Bygningen blev indtegnet til brandforsikring i 1887, hvor den lå i fem bindingsværksfag med lerklinede tavler og stråtag. Et ældre fotografi, gengivet ovenfor, viser huset i denne skikkelse, østgavlen havde bræddeklædt gavltrekanter med den karakteristiske kraftige vindskede og husbrand, undergavlen var grundmuret og havde to torammede vinduer. Ved tagskægget ses to rækker tagsten, således som det var almindeligt på stråtagte bygninger. Efter bygningens hele fremtræden at dømme, synes den senest at kunne være opført i 1860'erne, men den kan meget vel være en hel del ældre. I dette århundrede er bygningen helt omsat i grundmur, vinduerne udskiftet og tagets strå erstattet med cementsten.

Bygningsbeskrivelse: Bebyggelsen på grunden består af fire længer, hvoraf den vestre og den søndre er sammenbyggede, mens den østre og den nordre ligger frit, men med ganske lille afstand til de øvrige længer.

Den nordre længe, der ligger med gavlen ud til Gaden, står i bindingsværk og har heltag med cementsten. Bygningen er inddelt i ti forholdsvis regelmæssige fag med fyldtømmer i form af såvel løsholter som oplængder. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med tværkiler; alle tavler er udmurede med brændte sten. Under en del af bygningen, der hviler på en ret høj, sort kampestenssokkel, er kælder. Herover står det meget regelmæssige tømmer sort, mens tavlene er hvide. I bygningen forekommer én- og torammede vinduer, de fleste med tværspisser, enkelte dog uden spisser. I sydfacaden er indgang til bygningen med en nyere, malet fyldingsdør; i denne side er tillige nedgang til kælderen. Begge

1906–læst 1952: Mads Christian Mikkelsen, efterfulgt af enken, Ane Johanne Mikkelsen.

læst 1952–læst 1965: Snedkermester Vagn Hother Matthebjerg.

læst 1965–d.d.: A/S Svaneke Bank.

gavle er grundmurede. Vestgavlen til gaden står glatpudset og hvidmalet, de skrå sider indrammes af et aftrappet gesimsbånd, der hviler på små tilsvarende gesimser ved gavltrekantens fod. Østgavlen står grå med bræddebeklædt gavltrekant, hvori en glasdør, der fører ud til en balkon. I nordre tagflade er to ovenlysvinduer.

Den vestre længe står dels i bindingsværk, dels i grundmur og har heltag med cementsten. De 4 fag i syd står i bindingsværk med bjælkerne tappet gennem stolperne og fyldtømmer i form af løsholter og oplængder. Tømmeret står sort, de udmurede tavl hvide. Den nordre del af bygningen står grundmuret, vandskuret og gulmalet. I bindingsværksdelen er torammede, smårude vinduer og i vestfacadens søndre fag indgang med en nyere fyldingsdør med stor rude. Den grundmurede del, der er indrettet til bank, har en stor og en lille helglasrude, desuden indgang med en dør med stor rude. Gavlene står i bindingsværk, med sorte, bræddebeklædte gavltrekanter og vindsceder. Østfacaden står dels i bindingsværk, dels i grundmur. Vinduerne i denne side er torammede med én tværsporse.

Den søndre længe står i grundmur og har heltag med cementsten. Over den lave sorte sokkel står bygningen hvidmalet med aftrappet hovedgesims. I sydfacaden er seks smårude vinduesfag, de to vestre trerammede, de øvrige torammede. I nordfacaden er torammede, smårude vinduer samt indgang med en nyere dør med ruder. En del af gårdsiden er skjult af en grundmuret tilbygning. Den frie østgavl har et trerammet og et torammet vindue i undergavlen, begge smårude; i gavltrekanten et stort, ligeledes smårudet, vindue samt en lem. I nordre tagflade en stor skorsten i røde sten.

Endelig står den lille østlænge i grundmur med heltag med cementsten. Bygningen hviler på en sort kampestensokkel, hvorover facaderne står hvide. I vestfacaden er indgang med en revledør. Østfacaden og nordgavlen har hver et énrammet, smårudet vindue, medens sydgavlen har et dannebrogsvindue i undergavlen samt en lem og et lille vindue i gavltrekanten.

Bygningshistorie: På matrikelkortet fra 1818 ses indtegnet en trelænget gård på denne grund, bestående af tre nogenlunde lige store længer i nord, vest og syd. Da ejendommen blev solgt i 1827, oplystes det i skødet, at den bestod af tre længer på i alt 20 fag, medens herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 nævner et stuehus i ni fag og to ladelænger i

Fig. 44. Gaden 23 er en gammel avlsbrugs-ejendom, der kan følges tilbage til begyndelsen af forrige århundrede. Den nordre længe, der ses her, udgjorde stuehuset og er formentlig stærkt ombygget, om ikke nybygget, i 1830'erne. Sin nuværende fremtræden – med cementtagstenene og den skalmurede gavl med det »knækkede gesimsbånd«, der genfindes mange steder i Aarsdale – har længen fået i dette århundrede. Se også de følgende fotografier. (Fot. NM, 1974).

GADEN

Fig. 45. Gaden 23, da der stadig var knyttet landbrug til ejendommen. Billedet er taget omkring 1910, da længerne endnu i det store og hele fremtrådte i den skikkelse, som de havde fået i 1830'erne. Den gamle ladelænge i vest kan med sikkerhed følges tilbage til 1833 og er muligvis endda en del ældre; den er kraftigt ombygget ved midten af dette århundrede – sammenlign fig. 46. (Fot. ca. 1910, tilh. Holger Beyer).

Fig. 46. Gaden 23 – samme motiv som ovenfor! Bygningerne har fået tagets strå udskiftet med cementsten i flere tempi i dette århundredes første årtier, ligesom stuehusets vestgavl er blevet skalmuret. Den største ændring er dog sket, da der i 1950'erne indrettedes bank i den nordre del af vestlængen, der omsattes i grundmur og forsynedes med stor butiksrude og moderne dør; den søndre del af bygningen er nu indrettet til beboelse. (Fot. NM, 1974).

henholdsvis seks og to fag. Ladelængerne genfinder vi uændret, da Peder Rasmussen Møller i 1848 lod ejendommen indtegne til brandforsikring, det var den vestre længe, der var på seks fag og den søndre på to fag.

Stuelængen stod i 1848 i ti fag, var ni alen bred og $3\frac{3}{4}$ alen høj. Bygningen havde tre yderdøre, fem torammede og tre énrammede vinduer, stråtag, lerklinede tavler og brædegavle. Der er ingen tvivl om, at dette stuehus er identisk med den nuværende nordre længe, medens dennes forbindelse til nordlængen på 1818-kortet er mere usikker.

Hele ejendommen synes at være undergået en del ændringer i perioden mellem 1818 og 1843, hvor Peder Rasmussen Møller erhvervede ejendommen, der da ifølge skødet bestod af tre længer på i alt 18 fag, altså svarende til situationen fem år senere. Ændringerne synes hovedsagelig af være foretaget i den periode, hvor Erik Hansen var i besiddelse af ejendommen. Omfanget af disse ændringer lader sig ikke belyse ud fra kildematerialet, men da stuehuset i dag fremtræder overordentlig regelmæssigt, forekommer det sandsynligt, at bygningen i alt væsentligt har fået sin form i denne periode, om end det ikke kan udelukkes, at det er sket ved ombygning af det gamle stuehus. Da bygningen i 1843 altså synes at have været på ti fag, mens den ifølge herredsfogdens husfortegnelse

fra 1833 var på ni fag, er ombygningen eller nybygningen sandsynligvis sket inden for de mellemliggende ti år. Tavlenes udmuring synes at være påbegyndt allerede inden næste vurdering i 1868. Endnu i begyndelsen af dette århundrede stod en del af tavlene dog lerklinede, og bygningen havde stråtaget og bræddeklædt gavltrekan også ud til Gaden, således som det fremgår af fig.45. Tagets strå udskiftedes med cementsten et stykke ind i århundredet, medens gavlen er skalmuret senere, formentlig i 1930'erne eller 40'erne.

Vestlængen har fået sit nuværende udseende i dette århundrede, men går tilbage til det seksfags ladehus, der nævnes i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833, og har muligvis rødder tilbage til 1818-kortets vestlænge. Ved vurderingen i 1848 omtales én yderdør, to porte samt to vinduesfag. Bygningens faginddeling var, som det fremgår af ældre fotografier, ret uregelmæssig, og det er formentlig heri, forklaringen skal søges på, at bygningen i 1894 beskrives som syv fag lang. Bindingsværkets tag er først udmuret i dette århundrede. Den vestre tagflades strå blev formentlig udskiftet med cementsten samtidig med omlægningen af stuehusets tag, medens den østre tagflade først senere har fået cementsten. I al fald viser et ældre fotografi, formentlig fra omkring 1920, bygningen med cementsten til Gaden, men med halmdækket rygning. Da der i 1956 blev indrettet bank i den nordre del af bygningen, blev denne totalt ombygget til sit nuværende udseende.

Den søndre længe er, ifølge oplysning til Østifternes Brandforsikring i 1956, opført i 1929, hvor den erstattede den gamle bindingsværkslænge på to fag, der havde tjent som kostald. Den nuværende bygning er næppe ændret væsentligt siden opførelsen. I 1956 var her indrettet snedkerværksted.

Den østre længe er opført i 1894 som svine- og brændehus i tre grundmurede fag med spåntag. Cementtagstenene er oplagt inden 1926.

Gaden 25,
matr.nr. 50.

Ejere:

?(o. 1826)–1848: Hans Thuesen efterfulgt af enken, Kirstine Andersdatter.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bygning i ni fag, beliggende med vestgavlen ud til gaden og med heltag med cementsten. Sydfacaden står i bindingsværk, nordfacaden har 7½ fag bindingsværk i vest og 1½ fag grundmur i øst. Bindingsværkets bjælker er tappet igennem stolperne og fastholdt med tværkiler; sydfacaden har intet fyldtømmer, mens nordfacaden har både løsholter og oplængder. Tavlene er udmurede og hvide,

Fig. 47. Gaden 25, formentlig opført i begyndelsen af 1800-tallet. Indtil 1930'erne hørte der avlsbrug til ejendommen, og bygningen rummede ladehus i øst og beboelse i vest. Sydfacaden, som ses her, står endnu helt i bindingsværk; cementstenene på taget er oplagt omkring århundredskiftet – tidligere havde bygningen stråtag. (Fot. NM, 1979).

GADEN

Fig. 48. Gaden 25, nordfacade. Da landbruget nedlagdes i 1930'erne, ombyggedes de tre østre fag, der hidtil havde tjent som ladehus. Nordfacadens østre del – svarende til 1½ fag – står nu i grundmur men med påmalet bindingsværk – under denne del er kælder. Den murede gavl ud til Gaden med gesimsbånd langs tagflugten, hvilende på små vederlagsgesimser, er en af de nyeste repræsentanter for denne i Aarsdale almindeligt forekommende gavltipe, idet den er opført efter at ejendommen ved midten af dette århundrede blev påkøbt af en lastbil. (Fot. NM, 1974).

1848–1890: Smed Jens Hansen Thuesen (ovennævntes søn), efterfulgt af enken, Karen Margrethe Thuesen.

1890–1911: Fisker Jørgen Peter Thuesen.

1911–læst 1938: Avlsbruger Hans Mathias Møller, fra læst 1929 enken, Anna Møller.

læst 1938–d.d.: Karen Cecilie Hansine Møller (til læst 1975), Anna Karoline Methea Møller (til læst 1973), Esther Laura Margrethe Møller (til læst 1977) og Agnes Margrethe Møller. (Ovennævntes arvinger).

mens tømmeret står sort over den ligeledes sorte kampestenssokkel. Den grundmurede del i øst har påmalet bindingsværk og en høj pudset sokkel; under denne del er kælder med nedgang fra nord. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer, samt forskellige mindre, ligeledes sprossedelte rammer. I nordfacaden er indgang med en fyldingsdør med rude, i sydfacaden er dels en tofløjet revledør, dels en dør med ruder i den øverste del. Begge gavle står grundmurede. Vestgavlen til gaden har aftrappet gavlmuring og langs de skrå sider et gesimsbånd, der hviler på små, tilsvarende gesimser ved gavltrekantens fod. I gavlen er tre torammede vinduer, heraf det ene i gavltrekanten. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel og udkrægning. Ved østgavlen er opmuret en skorsten, ligeledes i røde sten.

Nord herfor ligger en ligeledes øst-vestorienteret bygning i fire fag med teglhængt heltag. Nordfacaden og gavlene er grundmurede, mens sydfacaden står i bindingsværk. Over den sorte kampestenssokkel står tømmeret sort, murværket hvidt. Nordfacaden er uden muråbninger, i sydfacaden er blysprossevinduer og revledøre. I vestre gavltrekant er et blysprossevindue samt en lem, i østre gavltrekant et halvrundt staldvindue. I tagryggen en skorsten i blank mur.

Fig. 49. Sydfacade af det tidligere svine- og brænde- og ladehus til avlsbrugsejendommen Gaden 25. En udhustype, som endnu er bevaret en del steder i byen. (Fot. NM, 1974).

Bygningshistorie: Den lange beboelselænge udgør stuehuset til en gammel avlsbrugerejendom, hvor landbruget blev nedlagt engang i 1930'erne, hvorefter bygningen har fået sit nuværende udseende.

Ejendommen blev indtegnet til brandforsikring i 1847, hvor den bestod af et stuehus og to ladehuse, alle i bindingsværk med lerklinede tavler og stråtag. Stuehuset var på syv fag, orienteret øst-vest, og havde fem torammede og tre énrammede vinduer. Til bygningen var tre indgange, hvis placering ikke fremgår. Bygningen havde én skorsten. I forlængelse af stuehuset mod øst, og med samme højde og dybde som dette, lå et ladehus på tre fag, hertil var to indgange. Den frie østgavl var bræddebeklædt. Også det andet ladehus var på tre fag, det var orienteret nord-syd, men dets placering på grunden fremgår ikke.

På matrikelkortet fra 1818 ses indtegnet en vinkelbebyggelse på denne grund, bestående af en lang øst-vestvendt længe og en mindre længe, beliggende ud til Gaden, tilbygget hovedbygningens sydside.

Det nu stående stuehus kan direkte føres tilbage til den i 1847 forsikrede beboelselænge, og ud fra bygningens hele holdning at dømme er der ingen grund til at tvivle på, at det også er identisk med bygningen på

1818-kortet. Selve stuehuset, hvis længde i 1847 angives som syv fag og fra 1909 som 7½ fag, udgør altså den del af bygningen, der stadig står helt i bindingsværk. Muligvis har det hermed sammenbyggede ladehus været underkastet nogle om- eller tilbygninger i årenes løb, idet bygnings samlede længde svinger fra ni fag i 1833 (herredsfogdens husfortegnelse) til 11 fag i 1890. Under alle omstændigheder har den østre ende fået sin nuværende udformning i 1930'erne, da avlsbruget blev nedlagt og ladehuset dermed overflødiggjort. Bindingsværkets tavl blev udmuret med brændte sten omkring århundredskiftet, hvor også tagets strå blev udskiftet med de nuværende cementsten. Endnu i 1930'erne var der dog enkelte lerklinede tavl tilbage. Mens østgavlen blev grundmuret i forbindelse med ombygningen af det gamle ladehus, stod vestgavlen endnu i 1939 bræddebeklædt. Den nuværende grundmurede vestgavl er opført i midten af dette århundrede efter påkørsel af en lastbil. Derudover er bygningen ikke ændret væsentligt i det ydre.

Den nordre bygning nævnes første gang i en vurderingsforretning fra 1890, hvor den udgjorde den nordre længe i det da trelængede anlæg. Hvor gammel bygningen har været på dette tidspunkt lader sig ikke afgøre, men i al fald omtales den ikke i skødet udfærdiget i forbindelse med ejendomshandelen i 1848, og den må således være opført i sidste halvdel af forrige århundrede. Bygningen omtales i 1890 som svine- og brænde- og stod allerede på dette tidspunkt delvis i grundmur, med bindingsværkets tavl udmurede og med teglhængt tag. Bygningens ydre synes ikke ændret væsentligt siden.

Gaden 26,

matr.nr. 31 af Aarsdale fiskerleje og matr.nr. 66b af Ibsker sogn.

Ejere:

Matr.nr. 31 af Aarsdale udgjorde oprindeligt en del af Aarsdale Frihed, hvorfra den blev udstykket ved salget til Chr. Thuesen, der fik skøde på grunden i 1896.

Matr.nr. 66b af Ibsker hørte oprindeligt til 21. voredgård, Klippegaard, hvorfra den solgtes til Chr. Thuesen, der fik skøde på grunden i 1896. For de tidligere ejere af denne grund, se Strandvejen 9. De to grunde har derefter haft samme ejer.

?(1888)/1896–1903: Fisker, senere avlsbruger Christian Julius Thuesen.

1903–1905: Bagermester Henrik Mikael Johannes Beyer, »almindelig kaldet Johannes Beyer«.

1905–1907: Bagermester Hans Andreas Mogensen.

1907–1914: Bagermester Oluf Anton Beyer (Bayer), fra 1912 enken, Kristine Petrea Hansine Bayer, f. Espersen.

1914–1948: Bager Niels Peter Hansen, gift med ovennævnte enke, der i 1938 atter får lyst skifteudskrift som adkomst på huset.

1948–1954: Bagermester Ove Funch Hansen.

1954–d.d.: Bagermester Werner Olsen.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i 10 fag med kælder og heltag med rød bølgeeternit. Over den kvaderpudsede, hvidmalede sokkel med torammede, tværsprossede kældervinduer står bygningen i røde sten med hvidmalet, muret hovedgesims, bestående af et udkraget skifte nederst og derover et skifte med vekslende tand- og savsnit. I en del af bygningen er indrettet bagerbutik, og hertil fører en høj, støbt dobbeltløbstrappe med rækværk. Nord for butiksdøren er et udstillingsvindue med stor rude, i øvrigt har bygningen énrammede vinduer med store udelte ruder og en lille trækrude foroven, under vinduerne er hvide sålbænke. I nordgavlen er en luge med udligger. I østre tagflade er to små heltagskviste med brandstager. I tagryggen en skorsten i blank mur med sokkel.

Bygningshistorie: Bygningen har i det væsentligste fået sit nuværende udseende i 1922 ved en gennemgribende ombygning og udvidelse af en ældre bygning, formentlig opført i 1880'erne. Bygningen var opført for fisker Chr. Thuesen, der imidlertid først fik skøder på de to grunde i 1896; begge sælgere, Johs. Hansen på fiskerlejets vegne og Lars Chr. Hansen som ejer af Klippegaard, oplyser dog i skøderne, at handelen har fundet sted »i sin tid«, ligesom Johs. Hansen tilføjer, at køberen forlængst har taget grunden i besiddelse og opført beboelse herpå. Ejendommen blev da også indtegnet til brandforsikring i 1888, hvor huset lå i seks grundmurede fag med teglhængt heltag. Da bagermester Johannes Beyer i 1903 havde overtaget ejendommen, lod han indrette bageri i kælderen og udsalg i en del af stueetagen. Bygningen synes derefter i det store og hele at have stået uændret indtil ombygningen i 1922, hvor den forlængedes mod nord til sin nuværende udstrækning. En vurderingsforretning fra 1931 omtaler, at der var vognport i den søndre ende af huset, her omtales også de to kviste i den østre tagflade for første gang. Den nuværende ejer har udskiftet vinduerne, oplagt bølgeeternit på den østre tagflade og sløjfet vognporten. En brand i 1955 forårsagede kun ubetydelige skader på ejendommen.

GADEN

Fig. 50. Gaden 27, sydfacade. Huset er opført i begyndelsen af forrige århundrede, men udvidet mod vest flere gange siden. Bygningen var oprindeligt stråtagt, men fik oplagt cementsten i 1916. (Fot.NM, 1974).

Gaden 27, matr.nr. 35a.

Ejere:

?!(o.1826)–1830: Tømmermand Peder Ipsen.

1830–1873: Fisker Peder Pedersen (ovennævntes søn).

1873–1909: Skomager Jørgen Peder Pedersen (ovennævntes søn).

1909–1926: Gårdejer og træskomager Jens Peter Jensen.

1926–læst 1933: Arbejdsmand Hans Peter Andreas Jensen.

læst 1933–læst 1951: Alma Harriet Winther, fra 1944 enkemanden, Anton Chr. Olsen Winther.

læst 1951: Arvingerne efter Alma Harriet Winther og A. C. Olsen Winther.

læst 1951–læst 1957: Arbejdsmand Aage Gunnar Knudsen (ovennævntes svigersøn).

læst 1957–d.d.: Fisker Svend Tranberg.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bygning, dels i grundmur, dels i bindingsværk, med heltag med cementsten. Nordfacaden og gavlene står i grundmur, mens sydfacaden har to grundmurede fag i vest og syv bindingsværksfag i øst. Bindingsværkets bjælker er tappet igennem stolperne, og de gennemstukne bjælkeender fastholdes af to tværkiler. Der er fyldtømmer i form af løsholter samt oplængder i undertavlene. Tavlene er udmurede. Over den sorte sokkel står tømmeret sort, murværket rødmalet. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer, der er fældet lidt ned i løsholterne. I sydfacaden er to indgange med henholdsvis en lameldør med rude og en glasfyldingsdør. I nordfacaden er en grundmuret tilbygning over to fag. I tagryggen en rødmalet skorsten med sokkel.

Mod nordvest på grunden ligger en grundmuret bygning i beton med heltag med cementsten. Bygningen er pudset og gulmalet og har støbejernsstdlvinduer. I vestgavlen en tofløjet revleport.

Bygningshistorie: Da Peder Ipsen i 1830 solgte ejendommen til sin søn, blev det derpå liggende hus beskrevet som bestående af seks fag; med i handelen fulgte »de ved huset stående piletræer«. Dette hus er formentlig identisk med den på matrikelkortet fra 1818 indtegnede bygning, men noget nærmere om denne bygnings alder, er det ikke muligt at afgøre ud fra det benyttede kildemateriale. Også herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 omtaler et seksfagshus på grunden. Disse seks fag udgør den østre del af den nu stående bygning, som engang i midten af forrige århundrede er udvidet med et fag mod vest, indrettet til brændehus, medens den øvrige del af bygningen tjente beboelsesformål. Huset er opført med lerklinede tavl og stråtag, og således lå det stadig, da det i 1874 blev indtegnet til brandforsikring. Tavlene synes at være udmuret omkring århundredskiftet, hvor brændehuset blev inddraget i beboelsen. Tagets strå udskiftedes med cementsten i 1916. Omkring 1940 tilbyggedes en køkkenbygning på nordsiden, og kort efter udvidedes bygningen mod vest med den grundmurede del. Det er muligvis også først i forbindelse hermed, at nordfacaden omsattes i grundmur, idet samtlige brandtaksationsforretninger helt frem til 1941 udelukkende omtaler bindingsværk.

Materialhuset mod nordvest på grunden er formentlig opført i begyndelsen af dette århundrede. Bygningen havde oprindeligt paptag og

tjente i 1930 som hønsehus. Sit nuværende udseende har bygningen fået omkring 1940, hvor de nuværende cementtagsten blev oplagt. I en kort periode omkring denne tid var der indrettet et træskæreri i bygningen.

Gaden 28,
matr.nr. 32.

Ejere:

Da der ikke findes tinglyste skøder på denne ejendom før 1900, er ejerforholdene i den forudgående periode kun sparsomt belyst.

?-(1862)/?: Marcus M. Christensen.

.....

?/(1864)-?: Hans Christian Jensen.

.....

?-(1894)/?: Karen Kirstine Larsen (der er den eneste beboer af huset ved folketællingen i 1870 og nævnes som ejer i det i 1894 indrettede realregister til skøde- og panteprotokollen).

.....

?-1900: Jens Peter Christoffersen.

1900-læst 1947: Fisker Hans Peter Kofoed.

læst 1947: Bolette Marie Kofoed.

læst 1947: Ludvig Peter Petersen.

læst 1947: Arvingerne efter ovennævnte.

læst 1947-læst 1973: Ane Madsine Petersen.

læst 1973-d.d.: Ingrid Hansen.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret bindingsværksbygning i fire fag med teglhængt heltag. Bindingsværkets bjælker er tappet gennem stolperne. Østfacaden, der vender direkte ud til Gaden, er overpudset og har påmalede stolper. I vestfacaden, der kun er synlig i 2½ fag, idet resten er skjult af tilbygninger, ses to stolper samt en enkelt løsholt; men derudover har stolperne naglehuller, der viser, at der tidligere har været løsholter med én nagle i hver samling. Begge gavle er grundmurede, den nordre med brædebeklædt gavltrekan. Under bygningen er kælder, hvortil nedgang i gadefacadens nordre fag med lem. Over den sorte sokkel står murværket hvidmalet, tømmeret sort. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer. Over de to fag i søndre undergavl, der er i lidt højere formater end gadefacadens vinduer, er fladbuestik, i søndre overgavl et smårudet vindue. Nordgavlen har blot en enkelt smårudet ramme i gavltrekanen. I tagryggen en ny, hvidmalet skorsten med overdækning. Adgangen til huset finder sted fra vestsiden med en nyere, imprægneret dør i tredie fag fra nord.

Bygningshistorie: Som bygningen fremtræder i dag, leder den nærmest tanken hen på det nyeste bindingsværksbyggeri i Aarsdale, som udfoldede sig i de sidste årtier af forrige århundrede. Bygningens historie er dog mere kompliceret end som så og fortæber sig, grundet et yderst sparsomt kildemateriale, i det uvisse. Huset blev indtegnet til brandforsikring i 1862, hvor det stod i bindingsværk med lerklinede tavl, inddelt i fire fag og med teglhængt tag. Hvor gammelt huset har været på dette tidspunkt, lader sig ikke afgøre, men i al fald er ejendommen ikke anført i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 og er således nyere end dette år. Inden århundredskiftet var tavlene blevet udmuret med brændte sten, og samtidig hermed var fyldtømmeret blevet fjernet; begge gavle stod brædeklædte. Ifølge mundtlig oplysning stod huset således frem til 1920'erne, hvor det i det store og hele fik sit nuværende udseende, idet gadefacadens bindingsværk da blev overpudset og nye »stolper« påmalet. Gavlene har formentlig også fået deres nuværende udseende ved denne lejlighed, dog er nordgavlens brædebeklædning af langt nyere dato. Skorstenen er fornyet i midten af 1970'erne.

Fig. 51. Det lille hus i forgrunden, Gaden 28, har været underkastet en del ombygninger i tidens løb og fremtræder derfor ved første øjekast som en nyere bindingsværksbygning fra slutningen af forrige århundrede. Den er imidlertid opført ved århundredets midte eller lidt tidligere og stod oprindelig med fyldtømmer og lerklinede tavl, som senere er udmuret. I dag er hele østfacaden overpudset, og de stolper, der ses på billedet, er trukket op udenpå puds. I baggrunden ses Gaden 26. (Fot. NM, 1979).

Gaden 29,
matr.nr. 36.

Ejere:

?(o. 1826)–1836: Smed Mads Pedersen.

1836–1879: Sømand Jens Espersen
Madsen (ovennævntes søn).

1879–1888: Sømand, senere fiskehand-
ler Niels Peter Nielsen.

1888–1914: Fisker, senere fiskehandler
Andreas Olsen, fra 1898 enken, An-
drea Christine Olsen, f. Jensen.

1914–læst 1938: Fiskehandler Otto Fer-
dinand Andreas Olsen.

læst 1938–læst 1939: Svend Aage Myhre.

læst 1939–læst 1964: Karl Edvard Viktor
Jensen.

læst 1964–læst 1972: Vagn Nielsen.

læst 1972–d.d.: Ole Pedersen.

Bygningsbeskrivelse: Ejendommen udgøres af en vinkelbebyggelse, bestående af en hovedbygning, beliggende med vestgavlen direkte ud til Gaden, og sammenbygget hermed mod nord et sidehus.

Hovedhuset står i syv fag bindingsværk med heltag med cementsten. Bindingsværkets bjælker er tappet gennem stolperne, fyldtømmer forekommer ikke. Den vestre hjørnestolpe i sydfacaden er påmalet, mens det tilsvarende bjælkehoved er bevaret. Tavlene mellem stolperne er udmurede og gulmalede, mens tømmeret står sort over den ligeledes sorte kampestenssokkel. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer. I sydfacadens vestre fag er indgang med en nyere fyldingsdør med rude, endnu en indgang er placeret i andet til tredie fag fra øst, direkte under bjælkehovedet. Gavlene står grundmurede, vestgavlen med påmalet »bindingsværk« og aftrappet gavlmuring i syd. Den østre gavltrekant er bræddebeklædt. Ved nordsiden en grundmuret tilbygning. I søndre tagflade et lille ovenlysvindue. I tagryggen en gulmalet skorsten med sokkel.

Sidehuset, der ligger med vestfacaden direkte ud til Gaden, består af tre grundmurede fag med heltag. Den vestre tagflade samt østre tagflade over det søndre fag er belagt med cementsten, medens den resterende del af østre tagflade er teglhængt. Bygningen står gulmalet med påmalede sorte »bindingsværksstolper«, dog er en enkelt stolpe i tømmer bevaret i østfacaden. I vestfacaden er tre torammede, tværsprossede vinduer. I den frie nordgavl er indgang med en fyldingsdør med rude, overgavlen har sort bræddebeklædning. Østfacaden er delvis skjult af en grundmuret tilbygning, men står i øvrigt som vestfacaden.

Bygningshistorie: Stuehuset har fået sit nuværende udseende i dette århundrede, men kan i al fald føres tilbage til begyndelsen af 1800-tallet. Da Mads Pedersen i 1836 solgte ejendommen til sin søn, oplyste han i skødet, at huset »af mig selv er opført på et forhen ubebygget sted«. Desværre nævnes der intet om, hvornår byggeriet havde fundet sted. På matrikelkortet fra 1818 ses imidlertid indtegnet en bygning beliggende på dette sted, og huset er altså senest opført dette år. Ved folketællingen i 1801 optrådte Mads Pedersen med selvstændig husholdning, men det er ikke muligt at afgøre, hvor i byen han boede; da han imidlertid på dette tidspunkt kun var 31 år gammel, kan huset tidligst være opført i 1790'erne. Bygningen blev indtegnet til brandforsikring i 1848, hvor den stod med lerklinede tvælvægge, brædegavle og stråtag, med fire hele og fire halve vinduesfag og en tilbygning over to fag i nord. Angivelsen af fagantallet veksler mellem seks fag (vurderingen 1848) og syv fag (senere vurderinger samt herredsfogdens husfortegnelse 1833). Det er dog tvivlsomt, om der ligger reelle ændringer bag disse varierende angivelser. Bygningen fremviser i dag flere uregelmæssige træk i faginddelingen, ligesom det vestre fag skiller sig ud ved en betydelig højere sokkel end den øvrige del af bygningen. Om årsagerne hertil skal søges i flere byggefaser, lader sig ikke udlede på det foreliggende grundlag. Lige så sandsynligt er det, at disse uregelmæssigheder er fremkommet ved senere bygningsændringer blandt andet i forbindelse med tavlenes udmuring, som synes at have fundet sted i flere etaper. Det må formodes, at bygningen oprindeligt har haft fyldtømmer, der er fjernet i forbindelse med disse ombygninger. Da bygningen blev nyvurderet i 1903, hvor en del af tavlene var blevet udmuret, var også vestgavlen blevet muret helt op i spidsen. Den nuværende gavl er dog af langt nyere dato. Tagets strå er udskiftet med de nuværende cementsten lidt ind i dette århundrede.

Sidehuset har formentlig sin oprindelse i det stråtede ladehus på tre lerklinede bindingsværksfag, som omtales første gang i en taksationsforretning, foretaget i 1879. I 1903, hvor en del af tavlene synes at være udmurede, men det ydre i øvrigt uændret, var en del af bygningen

Fig. 52. Gaden 29 er formentlig opført i begyndelsen af 1800-tallet men har fået sit nuværende udseende i dette århundrede. Den grundmurede vestgavl har fået sin unaturlige »bindingsværks«-bemaling indenfor de seneste år. (Fot. NM, 1974).

indrettet til kostald. Sidehuset er stærkt ombygget i dette århundrede, hvor begge facader er omsat i grundmur. Halvtags tilbygningen på østsiden omtales første gang i 1903.

Sit nuværende udseende med det påmalede bindingsværk mod Gaden, har ejendommen fået inden for de allerseneste år.

I 1880'erne opførtes mod nordøst på grunden et røgeri, som er nedrevet i 1960'erne.

Gaden 33,
matr.nr. 37.

Ejere:

?(o. 1826)–1853: Fisker Hans Didriksen, efterfulgt af enken, Karen Kirstine Hansen.

1853–1856: Michael Hansen (ovennævntes søn).

1856–1870: Snedker Hans Mortensen.

1870–1874: Karen Kirstine Jensen, enke efter sømand Rasmus Jensen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bygning i tre til fire overpudsede bindingsværksfag med heltag med cementsten. Den frie vestgavl, der vender direkte ud til Gaden, er grundmuret og har aftrappet gavlmuring, mens bygningen mod øst er sammenbygget med Gaden 35. Over den lave sorte sokkel står de glatpudsede facader gulmalede. I sydfacaden er tre, uregelmæssigt placerede, torammede vinduer med tværsprosser, i vestre gavltrekant et tilsvarende fag, i undergavlen et højtstående, udelt vindue. Nordsiden er skjult af en tilbygning, hvori indgang med en imprægneret dør. I tagryggen en nyere skorsten i røde sten. I taget mod naboen i øst en brandkam.

Bygningshistorie: Huset udgør den vestre del af en ældre bindingsværksbygning, der i 1870 blev delt i to selvstændige ejendomme. Da huset først

GADEN

Fig. 53. Gaden 33 og 35 udgjorde oprindeligt én ejendom, opført i begyndelsen af forrige århundrede og senere udvidet, formentlig mod vest. Gaden 33, forrest i billedet, har bindingsværk under den pudsede sydfacade, se også fig. 54, der viser Gaden 33 kort efter århundredskiftet. På det gamle billede ses blandt andet de to rækker tagsten ved tag-skægget, der tidligere ofte forekom ved stråtagene, som beskyttelse mod udrykninger forårsaget af vind og vejr, fugle m.v. (Fot. NM, 1979).

1874–1880: Cecilie Margrethe Hansen (senere gift med fisker Hans Peter Mortensen) og Marie Hansen.
1880–1884: Karen Kirstine Jakobsen.
1884–1888: Arbejdsmand Ludvig Johan Lind.
1888–?: Caroline Marie Stekal, f. Larsen («gift med Hans Johan Stekal, der formentlig er bleven borte paa Søen»).

.....

?–1907: Fisker Ludvig Andreas Jensen.
1907–1916: Petrea Dorthea Jensen, f. Pedersen, enke efter Jens Morten Jensen.
1916–1917: Anna Hansen, f. Jensen, Anton Julius Jensen, (Nord Amerika), avlsbruger Emil August Jensen, avlsbruger Peter Jensen, Johs. Otto Jensen, frk. Sanna Mathea Jensen. (Ovennævntes børn og arvinger).
1917–læst 1941: Frk. Sanna Mathea Jensen.
læst 1941–læst 1944: Mekaniker Konrad Jensen.
læst 1944–læst 1947: Cykelhandler Knud Arne Beyer.
læst 1947–læst 1954: Sømmand Holger Nørgaard Petersen.

blev forsikret så sent som i 1865, og det ældste tinglyste skøde på ejendommen er fra 1853, er det ikke muligt at følge bygningen længere tilbage ad denne vej. Herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 omtaler imidlertid et seksfagshus på grunden, og en bygning svarende hertil er indtegnet på matrikelkortet fra 1818. Da denne klart ligger i yderkanten af det da bebyggede område, er det rimeligt at tænke sig, at det er den ældste bebyggelse på stedet og – i betragtning af at byen i denne periode synes at have været genstand for en stadig udvidelse – at den er opført i begyndelsen af 1800-tallet.

Da snedker Mortensen i 1856 overtog huset, bestod det ifølge skødet stadig af seks fag. Ved den ovennævnte vurdering til brangens størrelse, den beskrives blot som en stråttækt bindingsværksbygning, indrettet til beboelse og snedkerværksted. I maj 1870 frasolgte Hans Mortensen de fire østre fag, der nu udgør Gaden 35, og der indrettedes nu en selvstændig beboelseslejlighed i hver ejendom. Allerede i december måned samme år solgtes også den tilbageblevne vestre del, svarende til Gaden 33. Huset angives i skødet at være på tre fag, således som det også omtales ved en vurdering i 1890, mens det i 1914 betegnes som fire fag stort. Formentlig ligger der ikke en reel udvidelse bag variationen fra tre til fire fag, idet bygningen på matrikelkortet fra 1891/92 er indtegnet med nøjagtig samme udstrækning, som den har i dag. Variationen i fagantallet skyldes snarere en uregelmæssig faginddeling, som stadig afspejles i vinduernes placering.

Den samlede bebyggelse Gaden 33-35 er altså på et tidspunkt mellem 1856 og 1870 blevet udvidet med ét til to fag. Om denne udvidelse er sket mod øst eller vest lader sig ikke afgøre med sikkerhed, men sammenligner man de to matrikelkort fra henholdsvis 1818 og 1891/92, synes

Fig. 54. Passiar i Gaden nedenfor Aarsdale Mølle. Til højre i billedet ses Gaden 33, der senere er ombygget, sammenlign fig. 53. Bemærk den på tagryggen ved gavlen anbragte anordning, i lighed med det i øvrigt på Bornholm ukendte rygningstræ (kragtræ), hvis funktion har været at fastholde rygningmaterialet. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1900).

læst 1954–læst 1959: Tømrer Ole Johansen.

læst 1959–læst 1975: Fisker Kjeld Kofoed.

læst 1975–d.d.: Knud Bergenholz.

bygningen inden for dette tidsrum at være udvidet mod vest. Da denne del i dag er overpudset, er det ikke muligt at få dette bekræftet ved iagttagelser af bindingsværket. Udvidelsen er altså foretaget i den tid, hvor Hans Mortensen var i besiddelse af ejendommen, og hænger muligvis sammen med det snedkerværksted, som han lod indrette i bygningen.

Da Gaden 35 i 1870 blev solgt fra, blev køberen i skødet pålagt følgende forpligtelse: »Imellem de to beboelseslejligheder, hvoraf huset kommer til at bestå, bliver at opføre en skillevæg, hvis bekostning bliver at udrede af køberinden«. Denne gavl opførtes i grundmur, mens den frie vestgavl blev stående i sin gamle skikkelse med bræddeklædt gavltrekant et stykke ind i dette århundrede. Bygningen er opført med lerklinede tavl, og således stod den stadig, da Gaden 33 i 1874 for første gang blev vurderet som en selvstændig ejendom. Inden den næste vurdering fandt sted i 1890 var tavlene delvis blevet udmuret med sandsten, men endnu i 1914 var en del af bygningen lerklinet, de udmurede tavls beskaffenhed uddybes da ikke nærmere. Ovenstående fotografi viser bygningen med stråtag med to rækker tagsten ved tagskægget, vestgavlen med bræddeklædt overgavl med de karakteristiske kraftige vindskeder og husbrand og bindingsværket med fyldtømmer i form af såvel løsholter som oplængder. Inden vurderingen i 1914 var tagets strå blevet udskiftet med cementsten, se også Gaden 35. Det var Holger N. Petersen, der umiddelbart efter, at han havde overtaget ejendommen, lod sydfacadebindingværk overpudse; samtidig fik vestgavlen sit nuværende udseende, dog er vinduerne her først udskiftet i 1970'erne. Den lille forstuebygning på nordsiden er opført af Kjeld Kofoed. Også skorstenen er nyopført i dette århundrede.

Gaden 35,
matr.nr. 38.*Ejere:*

Indtil 1870 som Gaden 33.

1870–1875: Signe Margrethe Pedersen
(fra 1871 i ægteskab med arbejds-
mand Hans Peter Mortensen).1875–1880: Sømmand Jens Peter Nielsen,
efterfulgt af enken, Margrethe Ma-
rie, f. Beyer, og dennes anden mand,
fisker Jens Peter Knudsen.1880–1884: Skrædder Ola Pehrsson »el-
ler Pedersen«.1884–1909: Elise Margrethe Holm,
f. Hansen, enke efter snedker Jens
Didrik Holm.1909–1914: Thorvald Edvard Christian
Nimb.1914–læst 1928: Andrea Christine Olsen,
f. Jensen, enke efter fiskehandler An-
dreas Olsen.

læst 1928: Christian Vegelius Olsen.

læst 1928–læst 1947: Aksel Johan Mo-
gensen.læst 1947–læst 1957: Vognmand Hans Pe-
ter Mikkelsen.læst 1957–d.d.: Fisker Vagn Hjorth
Hansen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bygning i fire uregelmæssige fag, mod vest sammenbygget med Gaden 33. Bygningen har heltag med cementsten. Sydfacaden står i bindingsværk med gennemstukne bjælkeender, men uden fyldtømmer, mens nordfacaden står i grundmur. Under bygningen er kælder. Den høje kampestenssokkel er sort, bindingsværkets tømmer ligeledes, mens murværket er hvidt. De to østre bindingsværksfag er bredere end de vestre. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer og indgang i sydfacadens vestre fag med en malet fyldingsdør med stor rude. I sydfacaden er desuden nedgang til kælderen med en revledør. Nordfacaden har påmalet bindingsværk og er kun synlig i to fag, idet resten er skjult af en grundmuret tilbygning. Østgavlen har bræddebeklædt gavltrekan, hvori et torammet, tværsprosset vindue, undergavlen er opmuret i kampesten, heri et trerammet, ligeledes tværsprosset vindue. I tagryggen en nyere skorsten i røde sten, i søndre tagflade et ovenlysvindue.

Bygningshistorie: I 1870 udskiltes disse fire fag fra en større bindingsværksbygning, for hvis tidligere historie, der er redegjort under Gaden 33. Fire år senere blev ejendommen vurderet til brandforsikring, og det fremgår heraf, at bygningen stod i bindingsværk med lerklinede vægge og stråtag. Ved den næste vurdering, foretaget i 1890, omtales en del af tavlene som udmurede, men endnu i 1914 fandtes dog en del lerklinede tvl. Bindingsværket har oprindeligt haft fyldtømmer, dette er formentlig fjernet i forbindelse med tavlenes udmuring. Ved vurderingen i 1914 var tagets strå blevet udskiftet med de nuværende cementsten. Samme år blev Gaden 33 vurderet, og også her var der blevet oplagt cementsten i stedet for strå, det er derfor nærliggende at tænke sig, at taget er blevet omlagt samtidig på de to ejendomme, og at det er denne ændring, der har givet anledning til omvurderingen. Nordfacaden er først omsat i grundmur i 1960'erne. Vinduet i østgavlen stammer fra samme periode.

Da Gaden 35 i 1870 blev udskilt som en selvstændig ejendom, fulgte hele havearealet syd for den samlede bebyggelse med, medens grunden nord for huset hørte til Gaden 33. I 1961 tilkøbte Vagn Hjorth Hansen sig imidlertid et lille grundstykke nord for huset, og opførelsen af den grundmurede tilbygning står i forbindelse hermed.

Gaden 37,
matr.nr. 39a.*Ejere:*?(1875)–1918: Søstre Marie Kirstine
Jensen, Stine Marie Jensen (til 1912)
og Juliane Marie Jensen.1918–1919: Snedkervend Janus Hjorth
Hansen.1919–1971: Snedkermester Jens Peter
Ipsen.

1971–d.d.: Ovennævntes arvinger.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fire fag med teglhængt heltag. Huset er orienteret øst-vest og beliggende med vestgavlen direkte ud til Gaden. Under bygningen er kælder. Over den sorte kampestenssokkel står facaderne vandskurede og hvidmalede med rødmalet, aftrappet hovedgesims. I bygningen er torammede, tværsprossede vinduer med fladbuestik og klinkesålbænke, nordfacadens ene fag er dog trerammet. I vestgavlen er en tofløjet fyldingsdør med overvindue, hertil nedgang fra gaden; i gavltrekanen herover et vindue med to udelte rammer. Bygnings østgavl er delvis dækket af en lav, grundmuret forstuetilbygning. I tagryggen en ny skorsten i gule sten med sokkel og udkrøgning.

Bygningshistorie: Ifølge det byggebrev, som i 1892 blev tinglyst som adkomst på denne ejendom for søstre Marie Kirstine, Stine Marie og Juliane Marie Jensen, er huset opført for dem i 1875 af snedker Niels Peter Møller af Aarsdale. Grunden havde ikke været bebygget tidligere. I byggebrevet gives følgende beskrivelse: »et beboelseshus på 4 fag af grundmur, tegltag og overhovedet af gode materialer«. Husets ydre synes ikke at være undergået væsentlige ændringer siden. Den nuværende skorsten er nyopmuret i 1970'erne men i det væsentlige med samme udformning som den ældre skorsten, der stod i røde sten. Forstuetilbygningen er opført i 1940'erne.

Gaden 39/Urmarken 1,
matr.nr. 42.

Ejere:

Indtil 1890: Aarsdale fiskerleje.

1890–1908: Snedker Niels Andreas
Larsen.

1908–1922: Partikulier Lars Peter Mik-
kelsen.

1922–læst 1939: Ane Marie Mathea Mik-
kelsen, f. Caspersen.

læst 1939–d.d.: Jens Anker Mikkelsen.
I 1906 købtes hertil matr.nr. 112i, der
hidtil havde tilhørt fiskerlejet. Denne
grund er senere lagt ind under
matr.nr. 42.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret, nord-sydorienteret bygning beliggende med vestfacaden direkte ud til Gaden. Bygningen er inddelt i fem regelmæssige fag og har teglhængt heltag. Der er kælder under huset, denne er dog, grundet det skrånende terræn, ikke synlig fra gaden. Over den brune kampestenssokkel står de vandskurede facader lysegrønne med hvide murede sålbænke og hvid hovedgesims, bestående af tre udkragede skifter, hvoraf det midterste med kombineret sav- og tandsnit. I bygningen er torammede, tværsprossede vinduer med fladbuestik. I nordgavlen er indgang med en tofløjet, malet fyldingsdør med fast overvindue, hertil opgang ad en delvis indlagt granittrappe. Ved østfacaden er et lille grundmuret vindfang, hvori en revledør. I tagryggen en hvid skorsten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: Bygningen blev indtegnet til forsikring i juni 1889, hvor den lå som en grundmuret, teglhængt bygning, indrettet til beboelse og snedkerværksted. Huset har da formentlig været nyopført, og dets ydre er næppe ændret væsentligt siden. Snedkerværkstedet nedlagdes i forbindelse med ejerskiftet i 1908. Senere forenedes grunden med matr.nr. 112i under samme ejer.

Gaden 44,
matr.nr. 113a. Aarsdale Mølle.

Ejere:

1868–1876: Stenhugger Andreas Valde-
mar Kofoed.

1876–1919: Møller Hans Peter Mikkelsen, i 1919 enken, Ane Marie Mathea Mikkelsen.

1919–læst 1956: Møller Johannes Mik-
kelsen (ovennævntes søn).

læst 1956–d.d.: Møller Anton Johannes Mikkelsen (ovennævntes søn).

Bygningsbeskrivelse: Bebyggelsen består af et fritliggende stuehus i øst, to ligeledes fritliggende sidelænger samt vest herfor en hollandsk vindmølle.

Stuehuset, der ligger med østfacaden ud til Gaden, er grundmuret og har heltag med cementtagsten. Bygningen er inddelt i seks fag med gavlkvist over østfacadens to midterfag. Under bygningen er kælder. Over den hvide sokkel står bygningen vandskuret og rødmalet med hvid, profileret hovedgesims, med savsnit i øst og tandsnit i vest; gesimsen fortsætter som et hvidt bånd hen over gavlkvistens fod. I bygningen er torammede, tværsprossede vinduer med fladbuestik og hvide sålbænke. I gavlkvisten et trefagsvindue med overrammer. Gavlene og gavlkvisten er forsynet med vindskeder og udskårne brande. Adgangen til bygningen finder sted fra vestsiden gennem en lille grundmuret forstuetilbygning med tofløjet fyldingsdør. I tagryggen to vandskurede, rødmaledede skorstene med sokkel.

Den nordre længe står i otte bindingsværksfag med heltag med bølge-
ternit. Bindingsværket er uden fyldtømmer og med udmurede tavler af
brændte sten, i nordfacaden står de to vestre fag dog med bræddevægge.

Fig. 55. Gaden 37, opført i 1875 af snedker Niels Peter Møller, hører blandt Aarsdales ældste grundmurede bygninger. (Fot.NM, 1979).

Fig. 56. Gaden 39, opført i slutningen af 1880'erne. Hovedgesimsen med vekslende sav- og tandsnit genfindes på flere af periodens grundmurede huse. (Fot.NM, 1974).

Over den hvide kampestenssokkel står tømmeret sort, tavlene røde. I sydfacaden er tre revlehalvdøre samt fire staldvinduer, i nordfacaden en stor revleport samt støbejernsaldvinduer. Østgavlen står i grundmur, vestgavlen med en beklædning af zinkplader forneden, brædder foroven.

Den søndre længe står i fem fag bindingsværk med heltag med cementsten. Over den hvide sokkel står bygningen med sort tømmer og udmurede røde tvl. I nordfacaden er fem fag tværsprossede vinduer samt indgang med en revlehalvdør. I sydfacaden to vinduer. Begge gavle står grundmurede og rødmaled med tværsprossede vinduer. I søndre tagflades østre ende en skorsten.

Mod vest på grunden ligger endelig en ottekantet hollandsk mølle med løgformet, spånklædt hat. Møllen er muret i brændte sten over en høj granitsokkel, der går op til underkanten af anden etages vinduer. Alt murværk, soklen indbefattet, står hvidkalket. Møllebygningen er på fire etager, hvor hatten er indeholdt i den øverste. Til møllen er indgang med to revledøre, én i nord og én i syd; vinduerne er torammede og tværsprossede. Vingerne er med ensidige jalousier. Møllen har selvkrøjer i form af en vindrose, hvis vinger er malet skiftevis røde og hvide. På toppen af møllehatten en vindfløj med årstallet 1877.

Bygningshistorie: Ejendommen blev indtegnet til brandforsikring i april 1878, men omfattede da kun stuehuset og møllen. De to øvrige, ovenfor beskrevne, bygninger blev dog opført inden 1884, hvor også de blev forsikret.

Om stuehuset bemærkes det i vurderingsforretningen fra 1878, at det var opført i 1877. Tagets oprindelige fyrrespånklædning udskiftedes i 1911 med de nuværende cementsten. Gavlkvisten er påbygget i dette århundrede.

Fig. 57. Aarsdale Mølle, set fra Gaden; i forgrunden stuehuset. Sammenlign med det gamle billede, fig. 58. (Fot.NM, 1974).

Den søndre længe omtales, som nævnt ovenfor, første gang i 1884. Den var da indrettet til bageri, således som det var almindeligt i tilknytning til møllerne. Bageriet nedlagdes i begyndelsen af dette århundrede. Den nuværende tagbeklædning med cementsten blev lagt op i 1902 som erstatning for de oprindelige fyrrespåner.

Den nordre længe opførtes i seks bindingsværksfag til stald og lade og havde, som de øvrige bygninger, spånklædt tag. Inden 1904 var hertil bygget to fag i vest med bræddevægge. Tagets spån udskiftedes med cementsten i 1910, det nuværende bølgeeternit er formentlig oplagt omkring 1970, hvor de to vestre fag i sydfacaden også udmuredes ifølge mundtlig oplysning.

Selve møllebygningen er ikke ændret væsentligt siden opførelsen, der fandt sted i 1877. Møllevingerne var indtil 1910 forsynet med kludesejl, således som det ses på nedenstående fotografi. Da Johannes Mikkelsen i 1919 overtog møllen efter sin fader, lod han foretage en modernisering, idet møllen forsynedes med selvkrøjer. Møllen er stadig i funktion.

Fig. 58. Aarsdale Mølle, set fra sydøst. Billedet, der er taget i 1890, tilhører møllens nuværende ejer, møller Anton Johs. Mikkelsen. I forgrunden har mølleren med familie og folk taget opstilling. Stående i baggrunden af den lille gruppe ses mølleren selv, H. P. Mikkelsen og til venstre for ham møllersvend Oluf Jensen. Drengen, der står nede på vejen yderst til venstre med kasket, er sønnen, den senere møller Johs. Mikkelsen, den nuværende møllejers far. Møllen ses her i sin oprindelige skikkelse med kludesejl og svans. Svansen er senere erstattet af en vindrose, der automatisk drejer møllehatten, når vinden slår om. Stuehuset og den søndre længe ses med deres oprindelige spåntage. Den store lem i stuehusets gavl skyldes, at loftet her udnyttedes til opbevaring af mel i forbindelse med bageriet, der havde til huse i den søndre bindingsværkslænge. Efter at bageriet nedlagdes lidt ind i dette århundrede, blev stuehusets tagelæge indrettet til beboelse og kvisten påbyggedes. Det hvide pakhus i syd, der ses i baggrunden til venstre på fig. 57, opførtes i 1904. (Fot., 1890, tilh. møller Mikkelsen).

GAVLEGADE

Gavlegade 1,
matr.nr. 92.

Ejere:

Indtil 1881 ejere som Gavlegade 3.

1881–1912: Tjenestepige Christine Caroline Kofoed.

1912–1913: Signe Kirstine Hansen, f. Kofoed, (ovennævntes søster og arving).

1913: Arbejdsmand Jens Christian Andreas Hansen, Svaneke, og sømand Ludvig Peter August Hansen, København (ovennævntes sønner og arvinger).

1913–læst 1949: Frk. Hansine Marie Eriksen, efterfulgt af arvingerne.

læst 1949–læst 1965: Hans Andreas Christoffersen.

læst 1965–læst 1966: Ovennævntes arvinger.

læst 1966–d.d.: Arbejdsmand Svend Aage Christoffersen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværkshus i tre fag med teglhængt heltag; til havesiden høj sokkel. Bindingsværket er uden fyldtømmer, og de to midterste bjælker er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler, mens gavlbjælkerne er fældet ind i hjørnestolpernes inderside og bjælkeenderne her uden kilelåsning. I tilslutning til hjørnestolperne er opsat vandrette, svungne knægte under tagudhænget. Tavler og gavle er murede og står berappede og hvide, tømmeret er rødt og soklen sort. Der er indgang fra gaden i husets østligste fag med dobbelt fyldingsdør og sprossedelt overvindue – samt tilhørende forsatsdør med klinkefaldslukke. I de øvrige fag til gaden er torammede og tværsprossede vinduer; et tilsvarende vindue ses i østgavlen og to lignende i vestgavlen. Fra havesiden er kælderindgang med revledør. I tagryggen en skorsten i blank mur med sokkel og udkrøgning.

Bygningshistorie: Det lille helstøbte hus er opført for tjenestepige Christine Caroline Kofoed på en havegrund, som udskiltes fra husbonden, fisker Jens Didriksens ejendom, nuværende Gavlegade 3. Der blev skrevet skøde på handelen i april 1881, og i september måned samme år oplyser fiskerlejets formand, Johs. Hansen, at »en bygning er under opførelse«. I henhold til skødet fik Christine Kofoed i øvrigt fri adgang til en brønd i sælgers have. Ved indtegningen i brandforsikringen i 1882 beskrives huset som værende i tre fag bindingsværk og med tegltag, samme

Fig. 59. Det lille trefagshus til venstre i billedet, Gavlegade 1, er opført i 1881 på en del af havegrunden til Gavlegade 3, der ses i baggrunden. Bygningen er en typisk repræsentant for det seneste bindingsværksbyggeri, hvor kun stolper og bindbjælker karakteriserer byggemåden; sidstnævnte er ved hjørnestolperne lagt ind i disse inderside, af hensyn til gavlens opmuring med sten i ubrudt flade fra sokkel til kip, mens de øvrige bjælker på vanlig vis er tappet gennem stolperne. Også tavlene er murede, og taget er teglhængt. I forgrunden et materialhus til Brugsebakken 14. (Fot.NM, 1974).

Fig. 60. Ved Gavlegades begyndelse, ca. 1910. Gavlegade 7, t.h., har endnu stråtag, mens Gavlegade 3, i baggrunden t.v., har fået cementtagsten. (Fot. Vald. Myhre, ca. 1910).

Gavlegade 2, matr.nr. 99.

Ejere:

?(o. 1826)–1869: Fisker Jeppe Olsen, efterfulgt af enken, Margrethe Hansdatter.

1869–1874/75: Margrethe Olsen (ugift datter).

1874/75–1886: Arbejdsmand Niels Persen (Pedersen), fra 1880 enken, Anna Cathrine, f. Blixberg.

1886: Johanne Kofoed, f. Nielsen, og Sofie Frederikke Nielsen (ovennævntes døtre og arvinger).

1886–1890: Arbejdsmand Jens Peter Christoffersen.

1890–1920: Sømand, fisker Hans Christian Olsen.

1920–1923: Bager Lars Olsen, Skern, og frk. Christine Marie Oliva Olsen (ovennævntes børn og arvinger).

1923–1924: Kreaturhandler, slagter Alfred Valdemar Pedersen.

1924–læst 1975: Fisker Ejner Peter Koch.

læst 1975: Hans Koch, Helge Koch og Emmy Kowsky (arvinger).

læst 1975–d.d.: Fisker Rudolf Jensen.

skikkelse som den, hvori det fremtræder i dag; også dør- og vinduespartier synes i det væsentligste uforandrede.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksstuehus, orienteret øst-vest, i seks uregelmæssige fag – tre brede fag i øst og tre smallere i vest – med heltag, beklædt med cementtagsten. I nordsiden står bindingsværket med fyldtømmer, i sydfacaden er blot stolperne bevaret; dog ses heri spor af tidligere løsholtsamlinger, hver låst med én nagle. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne, og nogle af bjælkerne er hævet. Begge gavle er grundmurede og står ligesom tavlene vandskurede og røde. Tømmeret er sort, ligeså soklen. I nord er ved husets østende en mindre tilbygning. Indgangen er ligeledes i husets nordside og forsynet med en nyere dør. Desuden er i sydsiden en nyere havestuedør samt nye sprossevinduer – udformet med én enkelt ramme, hvori ni små ruder – indsat i de gamle, nærmest kvadratiske åbninger. I hver gavltrekan et nyt vindue af samme type – dog med kun seks ruder i rammen – indsat i de eksisterende åbninger. Huset er uden skorsten.

Parallelt med stuehuset ligger nord for dette en bindingsværkslænge med eternitkældt heltag. I nordsiden inddelt i fire brede fag uden fyldtømmer. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler. I sydsiden er adgang til bygningen ad såvel tofløjet port som halvdør; den vestligste del er dækket af en tilbygning.

Bygningshistorie: Det seks fag lange bindingsværkshus i syd kan følges i arkivalierne tilbage til begyndelsen af 1800-tallet, ligesom husets dimensioner og tømmerets beskaffenhed peger på en ret høj alder. På matrikelkortet fra 1818 er huset afsat ved grund No. 43, og det strakte sig da lidt længere mod øst end i dag. Denne »fremspringende« ende, der var på tre

GAVLEGADE

Fig. 61. Gavlegade 2 har en anselig alder, men kan ikke følges i arkivmateriale længere tilbage end 1818, hvor huset i øvrigt strakte sig længere mod øst; i det svære stolpelømmer er spor efter tidligere fyldtømmer. I seneste tid er isat en dør her i syd ud til haven, ligesom vinduerne er fornyede med énrammede, små-rudede vinduer i format som de torammede på billedet. Indhegningen i forgrunden angiver placeringen af en tidligere brønd. (Fot. NM, 1974).

fag, blev omkring samme tid – før 1833 – udskilt til selvstændig ejendom – nedrevet i 1929 (jfr. Gavlegade 9). De seks vestre fag, der udgør det nuværende hus, ejedes i henhold til herredsfogedens fortegnelse over bygningerne i Aarsdale i 1833 af Jeppe Olsen. I 1874 solgte Margrethe Olsen, Jeppe Olsens datter, de fem fag af huset plus halvdelen af haven til arbejdsmand Niels Person; allerede året efter afstod hun tillige det sjette fag, og huset var igen samlet under én ejer. Ved bygningens indtegnning i brandforsikringen i 1879 omtales den som indrettet til såvel stue- som brænde- og som værende i bindingsværk med stråtag; ved nyvurdering i 1905 oplyses, at huset da havde murede tavl og bræddegavl. Cementtagstenene er tilsyneladende lagt op mellem 1920 og 1940, og muligvis blev gavlene opmurede til tagryggen ved samme lejlighed; østgavlens opmuring må være sket efter frilægningen i 1929. Huset har haft egen brønd, beliggende i havens sydøstre hjørne, og i 1894 lystes en deklaration på ejendommen, hvorved beboerne på matr.nr. 109, nuværende Skarvigen 16a-b, fik adgang til at hente vand fra denne brønd, der – som det endnu kan ses på stedet – lå i skellet til Aarsdale Frihed. Huset står i sin hovedform uændret, mens en del af fyldtømmeret er fjernet og tavl og gavle som nævnt omsat i grundmur. I allerseneste tid er der isat nye vinduer og døre.

Bindingsværkslængen i nord er opført som ladehus med kostald og svinehus omkring år 1900. Tavlene var fra opførelsen murede, ligeledes gavlene, og taget var beklædt med cementsten. I 1923 tilkøbtes en strimmel jord fra naboen, så der blev passage langs længens nordside. I seneste tid er der lagt nyt tag med eternitplader. Tilbygningen ved sydsiden er fra dette århundrede.

Gavlegade 3, matr.nr. 91.

Ejere:

?(o. 1826)–1847: Martha Nielsdatter
(død 1843) og Elsebeth Nielsdatter.
1847–1848: Gjertrud Kirstine Peders-
datter, enke efter fisker og sømand
Christopher Espersen (Esbergsen).
1848–1882: Fisker Jens Didriksen.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i syv fag, hvoraf de tre vestre er bredere end de øvrige. Bygningen har heltag med cementtagsten. Tømmeret består af kraftige egestolper med gennemstukne bjælkeender, låst med to tværkiler, samt fyldtømmer i form af løsholter, fastholdt med én nagle. I sydfacaden er løsholterne dog for størstedelens vedkommende påmalede, men med undtagelse af de to østre fag ses her naglehuller i stolperne, der vidner om tidligere løsholter også i disse fag. Tavlene er dels udmurede, dels lerklinede. Tømmeret er sort, tavlene røde. I sydfacadens andet fag fra øst ses spor i sokkel og murværk efter en tidligere indgang. I samme fag på nordsiden er spor efter et vindue. I bygningen

Fig. 62. Sydfacade af Gavlegade 3, formentlig opført i begyndelsen af 1800-tallet, men senere udvidet i vest. (Fot. NM, 1974).

1882–1883: Styrmand Peder Jensen (ovennævntes søn).

1883–1912: Arbejdsmand og fisker Christian Mikael Sørensen.

1912–læst 1928: Sinius Laurits Sørensen (ovennævntes søn).

læst 1928–læst 1937: Jens Hansen Pedersen, efterfulgt af enken, Marie Frederikke Pedersen.

læst 1937–læst 1978: Alman Ferdinand Andreas Pedersen.

læst 1978: Arnold Michael Pedersen, Ejler Schrøder Pedersen, Lise Schrøder Tørnstrøm, Ebbe Schrøder Pedersen, Grethe Schrøder Jensen og Ulrich Schrøder Pedersen. (Ovennævntes arvinger).

læst 1978–d.d.: Jens Marcher.

er to- og trerammede, tværsprossede vinduer. Størstedelen af nordsiden skjules af en grundmuret gavlkvistudbygning samt en lille bryggersbygning, hvorfra der er indgang til hovedhuset. Gavlene er grundmurede, i vestgavlen ses spor efter en tidligere indgang. I tagryggen er to uens skorstene med sokkel og udkragning i blank mur i henholdsvis røde og flammede sten.

Vest for beboelseshuset ligger en lille grundmuret bygning i to fag med heltag med cementtagsten.

Bygningshistorie: I 1843 oprettede »de ugifte fruentimmer« Martha og Elsebeth Nielsdatter et testamente, hvorefter genboens søn, Christopher Espersen, skulle arve deres hus og øvrige ejendele. Da Elsebeth, som den sidste af søstrene, døde i 1847, var det imidlertid Espersens mor, Gjertrud Pedersdatter, der overtog huset. Da hun året efter solgte det til Jens Didriksen, blev det i skødet beskrevet som et stråtækt bindingsværkshus på seks fag med lerklinede vægge. Køberen lod imidlertid huset indtegne til brandforsikring allerede samme efterår, og det blev da beskrevet som syv fag langt med bræddeklædte gavltrekanter. I bygningen var to indgangsdøre, fire torammede og 12 énrammede vinduer, der var bræddeloft overalt, og huset havde én skorsten. Dermed havde bygningen fået den udstrækning, som den har i dag. Der har formentlig været tale om en udvidelse mod vest, ligesom en sådan havde fundet sted på et tidligere tidspunkt. I herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 omtales huset nemlig som værende i fem fag, hvilket også synes at stemme overens med den bygning, der er indtegnet på matrikelkortet fra 1818. Længere tilbage er det ikke muligt at følge bebyggelsen.

Efter Jens Didriksens udvidelse af huset synes der ikke at være sket væsentlige ændringer i en årrække. Omkring århundredskiftet udmuredes en del af tavlene og tagets strå udskiftedes med cementsten; den ene

Gavlegade 4,
matr.nr. 104.

Ejere:

?-(1818)-?: Lars Poulsen.

.....

?/(o. 1826)-1846: Fisker Lars Olsen.

1846-1847: Snedker Mads Jørgensen.

1847-1850: Sømand Lars Pedersen.

1850-1890: Ole Peter Hansen (Ole Pedersen), fra 1851 enken, Christine (Kirstine), f. Larsen.

1890-1891: Sømand Hans Christian Olsen og fisker Lars Peter Olsen (af Nexø). (Ovennævntes sønner og arvinger).

1891-1903: Skibsfører Ole Michael Peter Larsen (ovennævnte Christine Hansens broder).

1903: Fisker Hans Christian Olsen og lods Lars Peter Olsen (Nexø). (De 1890-1891 nævnte ejere, der nu optræder som arvinger efter deres morbroder).

1903-1907: Fisker Hans Chr. Olsen.

1907-1920: Vognmand Hans Peter Rasmussen Stange, fra 1914 enken, Hansine Margrethe Stange, f. Knudsen.

1920-1922: Fotograf Carl Grimm.

1922-læst 1942: Kunstmaler Søren Sørensen, Frederiksberg.

læst 1942-læst 1974: Ketty Marie Aundal.

læst 1974-d.d.: Aase Koch og Søren Aundal.

gavl var nu muret helt op i spidsen. Den anden gavl er opmuret i dette århundrede, hvor udmuringen af tavlene også er fortsat. Tilbygningerne på nordsiden stammer fra midten af dette århundrede.

Bygningsbeskrivelse: Stråttækt bindingsværksbygning i seks fag. Bindingsværkets bjælker er tappet igennem stolperne, og de gennemstukne bjælkeender er fastholdt med to tværkiler. Der er fyldtømmer i form af løsholter, tappet ind i stolperne og låst med én nagle, samt oplængder i såvel over- som undertavl. Tavlene er dels udmurede, dels lerklinede. Tømmeret er rødmalet, tavlene hvide. Huset har torammede, smårude vinduer med blysprosser. Der er indgang såvel i nord- som i sydfacaden, begge steder med glatte vinterdøre af revlekonstruktion. Ved nordfacadens to østre fag er tilbygget en lille, hvidkalket hodde i sandsten med tegtag. Østgavlen står i bindingsværk med lerklinede tavl og vandbræt for undertavlene; her er indgang med en revlehalvdør. Vestgavlen er opmuret i beton forneden, men har udmurede overtavl i brændte sten. Begge gavltrekanter er bræddebeklædte og forsynede med vindskeder samt husbrand. I den halmdækkede tagryg er en nyere skorsten i flammestein.

Bygningshistorie: Da Lars Poulsen i 1818 var kommet i gæld til Jockum Ancher Stenbech i Svaneke stillede han sit ejende og iboende hus som sikkerhed. Huset beskrives da som bestående af seks fag med gård og have og er identisk med den nuværende bebyggelse på grunden, en af Aarsdales bedst bevarede ældre bindingsværksbygninger. På det matrikelkort, der blev opmålt samme år (1818), er bygningen da også indtegnet med nøjagtig den samme grundplan som i dag og med en hodde af samme udstrækning og placering som den nuværende. Ejendommen blev brandforsikret i 1849, hvor den formentlig i alt væsentligt stod i samme skikkelse, som da den i sin tid blev opført – vel engang omkring 1800. Alle tavl var endnu i 1872 lerklinede, men inden næste vurdering fandt sted – i 1896 – var en del af tavlene blevet udmurede. Hodden omtales først i 1896, men er antagelig indregnet i hovedhuset ved de tidligere vurderinger. Ejendommen er ikke ændret væsentligt siden, udover almindelig vedligeholdelse, dog er undertavlene i vestgavlen blevet omsat i beton i dette århundrede, ligesom skorstenen er ommuret. Bræddbeklædningen af vestre gavltrekanter har i midten af 1970'erne erstattet en tidligere beklædning med tagpap. Af ældre fotografier fremgår det, at bygninger af denne type tidligere har været overordentlig almindelige i

Fig. 63. Bindingsværkshuse af denne type, fra slutningen af 1700-tallet eller begyndelsen af 1800-tallet, har tidligere været almindelige i Aarsdale. I dag er Gavlegade 4, der her ses fra havesiden, den eneste bygning i byen, der som helhed har bevaret de træk, der karakteriserer dette ældre bindingsværksbyggeri. Her skal fremhæves stråttaget, de kraftige, svungne vindskeder, der krones af udskårne brande samt en lille hodde ud til gaden. Bemærk vandbrædderne i østgavlen, der beskytter de lerklinede undertavl mod slagregn. Synd er det blot, at det fine helhedspræg skæmmes af den nyere, tunge og klodsede skorsten. (Fot.NM, 1974).

Fig. 64. Sydfacade af Gavlegade 7, opført ca. 1810 af en af Aarsdales første kvaseskipper. Bygningen havde oprindelig stråtag, men fik i begyndelsen af dette århundrede oplagt cementtagsten. På fig. 60 ses huset stadig med stråtag, men i så stærkt nedslidt skikkelse, at det afsløres, at strået ikke har været bundet til lægter, men til rafter – en metode, som nu er gået af brug, men tidligere har været almindelig på Bornholm. (Fot. NM, 1979).

byen, men langt de fleste af disse huse har i løbet af dette århundrede totalt ændret karakter, som følge af ombygninger. Gavlegade 4 fremtræder således i dag som en sjældent velbevaret repræsentant for Aarsdales ældre bindingsværksbyggeri.

Gavlegade 7, matr.nr. 94.

Ejere:

?(1815)–(1833)?: Kvaseskipper Jens Hansen, fra 1815 enken, Gjertrud Kirstine Pedersdatter. I 1817 giftede Gjertrud Pedersdatter sig med fisker og sømand Christopher Espersen (Esbergens), der døde senest i 1822, hvorefter hun atter sad som enke.

?–1852: Kirstine Marie Hansdatter og Hedevig Jensine Hansdatter (ovennævntes børn og arvinger).

1852–1879: Fisker Jens Larsen Kofoed.

1879–læst 1927: Sømand og fisker Peter Laurits Kofoed (ovennævntes søn), efterfulgt af enken, Benditte Petrea Kathrine Kofoed, f. Nielsen.

læst 1927–læst 1970: Thorvald Georg (Hjorth) Hansen.

læst 1970–læst 1971: Richard Rasmussen.

læst 1971–d.d.: Inger Ipsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i syv fag med heltag med cementtagsten. Bygningens tre vestre fag er bredere end de østre. Bindingsværkets bjælker er tappet gennem stolperne og fastholdt af tværkiler. Fire af sydfacadens fag har fyldtømmer i form af løsholter samt oplængder i undertavlene, i de øvrige fag er tilsvarende fyldtømmer påmalet. I nordfacaden er alt fyldtømmer påmalet, men naglehuller i nogle af de østre stolper viser, at der i al fald har forekommet løsholter også i denne side. Størstedelen af tavlene er udmurede, i sydfacaden er enkelte dog lerklinede. Sokkel og tømmer er sort, tavlene hvide. I sydfacaden er torammede blysprosevinduer, størstedelen med små ruder. I nordfacaden er torammede vinduer med tværsprosser af træ, i de to østre fag er vinduerne tilmuret; i andet fag fra vest er indgang med en nyere, imprægneret dør. I sydfacaden vidner trappetrin ved det andet fag fra øst om, at der tidligere har været en indgang her. Begge gavle er murede. Østgavlen har aftrappet gavlmuring, i undergavlen er et trerammet vindue uden sprosser, i gavltrekanten et torammet, tværsprosset vindue. Vestgavlen har vindskede, i gavltrekanten et lille vindue med fire ruder, desuden ses spor efter en lille lem.

Bygningshistorie: Da Jens Larsen Kofoed i 1852 erhvervede denne ejendom, oplystes det i skødet, at huset var opført på en tidligere ubebygget plads af Christopher Espersens enkes første ægtefælle, Jens Hansen. Da Jens Hansen døde i 1815, kun 33 år gammel, er huset således efter al sandsynlighed opført i det umiddelbart forudgående tiår. Ejendommen er opført i syv bindingsværksfag med lerklinede tavl, bræddegavle og stråtag, og således stod den stadig, da den i 1891 blev indtegnet til brandforsikring; en del af bygningen var da indrettet til materialhus, resten til beboelse. En del af tavlene blev udmuret med beton og tagets strå udskiftet med de nuværende cementsten lidt ind i dette århundrede (inden 1917). På dette tidspunkt var vestgavlen allerede blevet skalmuret, således som det fremgår af et fotografi fra begyndelsen af dette århundrede, hvor taget endnu var stråtak; her ses også den lille lem, som er

Gavlegade 9,
matr.nr. 95.*Ejere:*

I 1850 overtog Ane Marie Kofoed et trefagshus, som tidligere havde tilhørt hendes far, Hans Kofoed. Dette hus lå imidlertid ikke på nuværende matr.nr. 95, men på den anden side af Gavlegade, nuværende matr.nr. 100, i forlængelse af Gavlegade 2. Huset omtales som tilhørende Hans Kofoed i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833, ligesom sogneprotokollen, affattet omkring 1826, nævner Hans Kofoed som ejer af en del af den samlede ejendom gl. matr.nr. 43, nuværende matr.nr. 99 og 100. Nuværende matr.nr. 95 var på dette tidspunkt ikke bebygget og har formentlig slet ikke været udmatrikuleret. Hvornår Hans Kofoed eller datteren er kommet i besiddelse af denne grund lader sig ikke afgøre ud fra det benyttede kilde-materiale.

?(1863)–1899: Ane Marie Kofoed, fra 1855 i ægteskab med sømand Hans Peter Jensen.

1899–1911: Avlsbruger Anders Peter Kofoed, fra 1907 enken, Kristine Kofoed, f. Olsen.

1911–1925: Anna Marie Larsen (oven-nævntes plejedatter).

1925–læst 1929: Mejerist Peter Jensen.

læst 1929–læst 1934: Anine Sofie Jensen.

læst 1934–læst 1955: Valborg Sofie Jensen.

læst 1955–d.d.: Vagn Peter Jensen (arving efter ovennævnte).

Fig. 65. Sydfacade af Gavlegade 9, formentlig opført i 1850'erne. På billedet ses det tydeligt, at løsholterne er samlet med stolperne ved hjælp af en enkelt nagle, et konstruktions-træk, der peger tilbage i tiden, medens de svungne knægte under tagudhængt og den glammede gavlbjælke i vest er træk, der tilhører de sidste årtier af forrige århundrede. (Fot. NM, 1974).

omtalt i beskrivelsen, og som er tilmuret senere i dette århundrede. Østgavlen er skalmuret i 1970. Samtidig blev bygningen gennemgribende istandsat, hvorved blandt andet den nye indgangsdør er isat, skorstenen, der var placeret i det tredje fag fra vest, sløjfet og to vinduer i nordfacaden tilmuret.

Bygningsbeskrivelse: Den øst-vestvendte bindingsværksbygning er inddelt i fem regelmæssige fag og har heltag med bølgeeternit. Bindingsværket består af ret kraftigt tømmer og har fyldtømmer i form af løsholter samt oplængder i undertavlene. Bjælkerne er tappet igennem stolperne og bjælkeenderne fastholdes af to tværkiler; dog er den vestre bjælke lagt ind i stolpernes inderside. Løsholterne er tappet ind i stolperne og fastholdt med én nagle. Tavlene er udmurede og vandskurede. Hjørnestolperne er forsynet med svungne knægte under det ret store tagudhæng. Tømmeret er sort, tavlene gule. I sydfacaden er fire torammede, tværsprossede vinduer, hvoraf de to vestre fag er lidt større end de østre og derfor fældet lidt ned i løsholterne; i det østre fag ses karmtræet fra en tidligere indgang. I nordfacaden er to torammede vinduer, det ene med tværsprosser, det andet uden sprosser; ved andet fag fra vest er tilbygget et lille grundmuret vindfang med fladt tag med tagpap, heri er indgang med en fyldingsdør. Begge gavle er grundmurede, i vestgavlen ses spor efter en lille lem. I tagryggen en gul skorsten med sokkel.

Øst for beboelseshuset ligger en mindre, nord-sydvendt udhusbygning med heltag med cementsten. Bygningen er grundmuret, dels af brændte sten, dels af beton og er gulmalet som hovedhuset. I bygningen er torammede, tværsprossede vinduer samt to revledøre. Østfacaden er skjult af en garagebygning med halvtag med bølgeeternit.

Bygningshistorie: Ejendommen blev indtegnet til brandforsikring i 1863, hvor huset stod i bindingsværk med murede vægge og gavle og teglhængt tag. Om fagantal eller mål oplyses intet. Da grunden endnu ikke var bebygget i 1833, må det formodes, at dette var den ældste bebyggelse på stedet. Derefter vurderedes ejendommen ikke før i 1901, hvor den stod i fem fag, stadig med tegltag, men i øvrigt med samme udseende som i dag.

Således som bygningen står i dag, udviser den træk, der har været fremherskende i forskellige byggeperioder. Bindingsværkskonstruktionen med fyldtømmer og herunder løsholternes samling med kun én nagle viser tilbage til ældre byggeskik, således som den kom til udtryk ved

Fig. 66. Nordfacade af Gavlegade 11, der har sin oprindelse i et gammelt vagthus – et led i Bornholms kystbefæstning. Vagthuset var kun på to fag, og bygningen er således stærkt ombygget og udvidet, efter at den er overgået til privat beboelse. (Fot. NM, 1974).

bygninger, opført i første halvdel af 1800-tallet. Derimod peger bygningens dimensioner, de grundmurede gavle, de svungne knægte ved hjørnestolperne samt ikke mindst den vestre bjælke, der er lagt ind i stolperne, frem mod den byggemåde, der blev den almindelige i Aarsdale for bindingsværksbygninger opført i århundredets sidste trediedel. Som helhed betragtet er der dog næppe tvivl om, at bygningen, som den står i dag, har rødder tilbage i den i 1863 vurderede bygning.

Sammenligner man bygningens konstruktion og hele holdning med andre bindingsværksbygninger i Aarsdale, forekommer der, når der ses bort fra den vestre bjælke og knægtene, at være ret stor lighed med Strandvejen 12, opført 1851, og Møllevej 6, opført i sidste halvdel af 1860'erne, hvilket taler for, at også Gavlegade 9 er opført ved denne tid. Bygningen har således været forholdsvis nyopført, da den i 1863 blev indtegnet til brandforsikring, og den er da formentlig opført i forbindelse med eller umiddelbart efter Ane Marie Kofoeds giftermål i 1855. Da det ikke fremgår af vurderingen fra 1863, hvor stort huset var da, er det muligt, at det er udvidet mod vest på et senere tidspunkt. Dette ville kunne forklare de to gavles forskellige konstruktion, som forekommer ejendommelig, hvis de er opført samtidig og begge i grundmur. Der er dog ikke umiddelbart spor efter en sådan udvidelse, ligesom der heller ikke er noget, der tyder på, at bjælken er blevet lagt ind i stolperne ved en senere ombygning.

Det oprindelige tegltag er udskiftet med bølgeeternit inden for de senere år. I 1930'erne var der indrettet en viktualieforretning i den østre del af bygningen; det er rester af indgangsdøren hertil, der stadig ses i sydfacaden. I øvrigt er bygningens ydre ikke ændret væsentligt i dette århundrede.

Udhuset er opført i dette århundrede.

Gavlegade 11, matr.nr. 101.

Ejere:

?–1833–?: Mogens Nicolajsens enke.

.....

?/(1864)–1879: Peter Larsen Beyer.

1879–1921: Fisker Peter Larsen Beyer
(ovennævntes søn), fra 1902 enken,

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i fem uregelmæssige fag; bygningen har heltag med cementtagsten. Bindingsværket er uden fyldtømmer, men naglehuller i en del af stolperne vidner om indvendige sidebånd eller senere fjernede løsholter. Bjælkerne er tappet igennem stolperne, men yderbjælkerne hoveder er afskåret i plan med stolperne. I midterfaget er indskudt en »hjælpstolpe«. I nordfacaden er den anden stolpe fra vest kun bevaret som en lille stump over det vestre vindue, medens den er intakt i sydfacaden. I alle stolper ses spor efter, at

GAVLEGADE

Fig. 67. Til Gavlegade 11 – huset til højre i billedet – opførtes i 1929 et røgeri, der stadig er i funktion, således som det også fremgår af dette fotografi, hvor sildene hænger parat til røgning på de opstillede bæringer. (Fot. NM, 1979).

Malene Christine Beyer, f. Nielsen.
1921–læst 1960: Fisker og røgerier
Niels Peter Beyer (ovennævntes søn),
efterfulgt af enken, Marie Kristine
Beyer.

læst 1960–d.d.: Arbejdsmand og røge-
rierer Knud Kowsky.

bjælkelaget er blevet hævet. Væggene mellem stolperne er udmurede. Det kraftige tømmer er sort ligesom soklen, murværket vandskuret og gult. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer. I sydfacaden er indgang med en fyldingsdør med høje ruder samt overvindue. Gavlene er grundmurede, vandskurede og gule, vestgavlen er muret helt op i spidsen, medens østgavlen er beklædt med gulmalede plader over en ældre bræddebeklædning. Begge gavle har vindskeder. I tagryggen en gul skorsten med sokkel og udkrægning.

Ved østgavlen ligger en lille, grundmuret halvtagstilbygning med paptag. Sammenbygget hermed i syd og øst ligger en grundmuret, gulkalket røgeribygning med papklædt halvtag og i forbindelse hermed en mønstermuret skorsten i flammede sten.

Bygningshistorie: På matrikelkortet fra 1818 er der på dette sted indtegnet en lille bygning med betegnelsen »vagthus«. Inden 1833 må bygningens funktion som vagthus imidlertid være ophørt, thi herredsfogdens husfortegnelse fra dette år anfører som ejer af huset Mogens Nicolajsens enke, der var under fattigvæsenet. Huset var da på to fag, hvilket svarer til den på 1818-kortet indtegnede bygning. Hvornår huset har fået sit nuværende udseende lader sig ikke afgøre, idet bygningen først blev indtegnet til forsikring så sent som i 1905, hvor den naturligvis forlængst havde fået sin nuværende skikkelse og udstrækning. Det ældste tinglyste skøde på ejendommen stammer fra 1879, hvor Peter Larsen Beyer solgte ejendommen til sin søn af samme navn, skødet kommer dog ikke ind på husets udseende. Den ældre P. L. Beyer er imidlertid noteret som ejer allerede i 1864 ved anlæggelsen af et nyt realregister til skøde- og panteprotokollen, og huset regnes da som fem fag stort. Bygningens hele fremtræden bærer da også præg af, at huset er opført før midten af forrige århundrede, ligesom de mange uregelmæssigheder i bindingsværket kunne tyde på, at huset er ombygget eller udvidet i flere omgange. Det forekommer da heller ikke usandsynligt, at de to gamle fag indgår i den nuværende bebyggelse; de udgør da efter alt at dømme det andet og tredje fag fra vest i den nuværende bebyggelse. Som nævnt synes huset at have fået sin nuværende udstrækning inden 1864 og er i al fald næppe ændret væsentligt i det ydre efter 1905.

Røgeriet, der omtales første gang i brandforsikringsarkivalierne i 1933, er opført i 1929.

Fig. 68. Sydfacade af Gavlegade 15, der er opført i 1818 og udvidet med et enkelt fag mod vest omkring 1840. Huset har formentlig oprindelig fremtråd i noget nær samme skikkelse, som det overfor liggende Gavlegade 4, men er i dette århundrede undergået en del ændringer i det ydre, hvoraf de mest markante er oplægningen af pandeplader i stedet for strå samt opførelsen af tilbygningen på nordsiden. (Fot. NM, 1979).

Gavlegade 15, matr.nr. 102.

Ejere:

?(o. 1826)–1859: Fisker Lars Jensen.

1859–1862: Peder Jørgen Nielsen, Ole Michael Peter Larsen, Hans Peter Christensen og Christine Larsen (ovennævntes arvinger).

1862–1907: Skomager Peder Kjøller Rasmussen, fra 1891 enken, Caroline Madsine Rasmussen, f. Pedersen.

1907–1920: Skomager Niels Christian Sørensen, fra 1919 enken, Ane Marie Sørensen, f. Pedersen.

1920–læst 1937: Nielsine Mathea Sørensen (ovennævntes datter).

læst 1937–læst 1964: Avlsbruger Laurits Peter Sørensen (arving efter ovennævnte).

læst 1964: Ludvig Sørensen (arving efter ovennævnte).

læst 1964–læst 1967: Knud Erik Hansen.

læst 1967–læst 1969: Holger Rasmussen og Ann-Mari Nielsen.

læst 1969–læst 1972: Ruth Andersen og Ann-Mari Nielsen.

læst 1972–d.d.: Hans Madsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bindingsværksbygning med heltag med grønne pandeplader. Bygningen er inddelt i ni uregelmæssige fag, hvoraf de fire østre er ret smalle. Bindingsværkets bjælker er tappet igennem stolperne og fastholdt med tværkiler; undtaget herfra er dog den anden bjælke fra vest, der er lagt ind i stolpen fra vestsiden – stolpen har dog en udlusning efter en tidligere gennemtappet bjælke. Bindingsværket har fyldtømmer, i nordsiden bestående af såvel løsholter som oplængder i undertavlene; i sydfacaden findes kun løsholter, men her er påmalede oplængder – i det vestre fag er også løsholten påmalet. Størstedelen af tavlene er udmurede, enkelte tavl står dog stadig lerklinede. Tømmeret står sort, tavlene røde. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer. I sydfacadens andet fag fra øst er indgang med en fyldingsdør med ruder, over døren et bræt, hvori er skåret årstallet 1818. Ved den vestre del af nordfacaden er tilbygget en grundmuret tværbygning over tre fag, bygningen har heltag med pandeplader, i nordgavlen er indgang. Hovedhuset har grundmurede gavle; overgavlene med en nyere bræddebeklædning. I søndre tagflade er to ovenlysvinduer. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: I 1846 lod fisker Lars Jensen sit hus indtegne i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger. Huset stod da i ni bindingsværksfag, mens herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 anfører bygningen som værende i otte fag. Det fremgår dog tydeligt af bygningsens nuværende fremtræden, at det vestre fag er en senere tilføjelse, som altså har fundet sted mellem 1833 og 1846. Denne forholdsvis tidlige datering af udvidelsen stemmer også godt overens med, at bjælkelaget såvel i de otte gamle fag som det nyere vestfag senere er blevet hævet.

Da Lars Jensens arvinger i 1862 solgte huset til skomager Rasmussen, anførtes det i skødet, at huset var opført af Lars Jensen. Der oplyses ganske vist intet om, hvorvidt grunden havde været bebygget tidligere, men i betragtning af, at huset ligger i udkanten af det gamle byområde, som i denne periode var under stadig udvikling, er det sandsynligt at tro, at det er det første hus på stedet. På matrikelkortet fra 1818 ses indtegnet en bygning, hvis udstrækning da også synes at svare til den i 1833 omtalte ottefagsbygning. Dette skulle således efter al sandsynlighed være det af Lars Jensen opførte hus, der så til gengæld har været nyopført dette år, nemlig i forbindelse med det giftermål, som Lars Jensen indgik i septem-

ber 1817 kun 19 år gammel. Denne datering af huset svarer således også til den over døren anførte.

Bygningen er opført med lerklinede vægge, brædegavle og stråtag. Da huset blev vurderet til brandforsikring i 1846 var seks fag indrettet til beboelse, de resterende tre fag til ladehus – formentlig de tre vestre fag. I bygningen var to udvendige døre, fem torammede og et énrammet vindue; huset havde én skorsten. Endnu i 1885 var alle tavl lerklinede, i dette århundrede er de gradvis blevet udmurede, dels med brændte sten, dels med cementsten, en udvikling, der var langt fremskreden ved den sidste detaljerede beskrivelse, der haves i forbindelse med en omvurdering, foretaget i 1937. Da havde huset også fået den nuværende tagbeklædning af pandeplader, formentlig umiddelbart før vurderingen. Huset er blevet ombygget og istandsat i 1960'erne, hvor også tilbygningen på nordsiden er opført.

Gavlegade 17,
matr.nr. 103.

Ejere:

Ejendommens første private ejer var fisker Christian Peter Kjær, der købte grunden af Aarsdale fiskerleje. Skødet herpå blev først skrevet i 1896, men heri henvises til selve handelen, der fandt sted »i sin tid«. Da grunden var beboet ved folketællingen i 1870, mens den ikke synes at være udmatrikuleret ved påbegyndelsen af realregisteret 1864, må handelen formodes at have fundet sted inden for dette tidsrum.

?–(1864/1896: Aarsdale fiskerleje.

?(1870)/1896–1919: Fisker, senere fiskehandler Christian Peter Kjær.

1919–1920: Sadelmager Lorents Andreas Larsen (ovennævntes svigersøn).

1920–læst 1958: Fisker Alfred Nicolaj Beyer.

læst 1958–d.d.: Agnes Engelline Beyer (ovennævntes arving).

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fem fag med teglhængt heltag. Over den sorte, pudsede sokkel står facaderne vandskurede og hvidmalede med aftrappet hovedgesims. I bygningen er danneborgsvinduer med klinkesålbænke. Indgangsdøren findes i en grundmuret heltagstilbygning ved vestgavlen. Sydfacadens østfag er skjult af et langt, grundmuret sidehus med heltag med lav rejsning og cementtagsten, bygningen er hvidmalet og har to døre og et tværsproset vindue. I hovedbygningens tagtryk er en nyere skorsten i røde sten.

Bygningshistorie: Bygningen er opført i 1896 i samme skikkelse som den, hvori den fremtræder i dag. Samme år var en tidligere bebyggelse på grunden, et teglhængt bindingsværkshus, opført i sidste halvdel af 1860'erne af Chr. Kjær, nedbrændt. Denne bygning havde ikke alene været indrettet til beboelse, men også til materialhus og silderøgeri, ligesom der havde ligget en selvstændig røgeribygning på grunden. Også efter branden opførtes, foruden beboelseshuset, en røgeribygning, nu med tre skorstene. Denne bygning blev nedrevet i 1920'erne, hvorefter den nuværende sidebygning opførtes.

Fig. 69. Gavlegade 17, der her ses fra haven i syd, er opført i 1896, hvor den tidligere bebyggelse på grunden nedbrændte. Ejendommens første ejer, Chr. Kjær, drev her røgerivirksomhed. Røgeriet, med ikke mindre end tre skorstene, blev nedrevet i 1920'erne. (Fot. NM, 1974).

LAKSEGADE

Laksegade 1,
matr.nr. 112h.

Ejere:

Ejendommens grundtilliggende bestod oprindeligt af matr.nr. 20b, i 1898 udskilt fra naboejendommen, Strandvejen 2, der tilhørte broderen, Sinius Hjorth Hansen, samt af matr.nr. 112d, der udstykkedes fra Aarsdale Frihed, ligeledes i 1898. Senere tilkøbtes tillige matriklerne 112h og q – alt i dag samlet under fiskesalgsforeningen og efter en matrikelregulering i indeværende år (1979) under ét betegnet matr.nr. 112h.

1898–løst 1949: Fisker Jens Andreas Hjorth Hansen.

løst 1949–d.d.: Aarsdale Fiskesalgsforening.

Fig. 70. Perspekt af Laksegade med havnen i forgrunden; til venstre i billedet ses fiskesalgsforeningens første kontorbygning under opførelse. Området til højre i billedet optages nu af fiskesalgsforeningens nyere bygninger. (Fot. 1918, tilh. Holger Beyer).

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret gadebygning i fem fag med heltag, beklædt med vingetagsten (i cement); i vest er huset sammenbygget med nabohuset. Høj, pudset og sortmalet sokkel, hvorover murværket står vandskuret og hvidt, i langsiderne med muret, aftrappet hovedgesims. I gadesidens vestfag er en kurvehanksbuet portåbning med tofløjet revleport. De resterende fire fag er forsynet med dannebrogsvinduer, indsat i åbninger med fladbuede stik og profilerede sålbænke; under vinduerne er udformet brystningsblændinger. I kælderetagen er ligeledes øst for porten fire vinduer ud til gaden; vinduerne er her torammede og småsprossede. I østgavlen er forneden en indgang med nyere dør med fast siderude, og i gavltrekanen er to fag torammede og tværsprossede vinduer. Bagsiden har tre fag vinduer som facadens og er under vindueshøjde dækket af en halvtagsbygning. En skorsten i røde sten og med sokkel og udkrægning er placeret tagryggen. – Mod øst ligger fiskesalgsforeningens nyere bygninger.

Bygningshistorie: I april måned 1898 solgte avlsbruger Johs. Hansen i sin egenskab af formand for Aarsdale fiskerleje et areal på 193 kvadratalen af Aarsdale Frihed – d.v.s. lodsejernes fællesejendom – til byggegrund for fisker Jens Andreas Hjorth Hansen. I maj måned samme år blev yderligere skrevet skøde på en tilstødende grund i vest – på 136 kvadratalen – med to fag hus, som Jens Andreas Hjorth Hansen købte af

LAKSEGADE

Fig. 71. Laksegade 1 til højre i billedet er opført i 1898 for fisker Jens Andreas Hjorth Hansen. Portfaget, der rummer materialrum o.lign., udgjorde førhen en del af det tilstødende hus, Strandvejen 2, men ombyggedes i forbindelse med denne bygnings opførelse; sammenlign i øvrigt Skarvigen 12 og Brugsebakken 1. I en årrække var der knyttet et røgeri til ejendommen, det blev nedrevet i forbindelse med fiskesalgforeningens overtagelse. (Fot.NM, 1974).

broderen, Sinius Hjorth Hansen. Disse to fag hus er formentlig allerede, mens forhandlingerne stod på, blevet påbegyndt ombygget til materialrummet med port i den vestlige ende af den nye bygning. Denne blev nemlig allerede i juni måned 1898 indtegnet i brandforsikringen som et femfagshus i grundmur med tegltag og med lovlig brandgavl ind til nabostedet i vest. Dog betegnedes bygningen endnu som »ej færdig«, forsikringssummen var 1.800 kr. Først i oktober 1898 fuldforsikredes det færdige hus for 3.000 kr. I det store og hele står bygningen endnu i den skikkelse, hvori den blev opført.

I begyndelsen af 1920'erne erhvervede J.A.Hjorth Hansen endnu et grundstykke af Aarsdale Frihed (matr.nr. 112h) og opførte her et røgeri. Halvtagsbygningen langs husets bagside stammer fra denne virksomhed, mens selve røgeriskorstenen, der lå nordøst for beboelseshuset, senere er blevet revet ned og har givet plads for fiskesalgforeningens bygninger.

Laksegade 2, matr.nr. 21a.

Ejere:

- ?–1817: Christian Mogensen, Svaneke.
- 1817–1850: Fisker Ole Hansen Dahl, efterfulgt af enken, Ane Kirstine Vilhelmsdatter.
- 1850–1894: Kvaseskipper, fisker Niels Michael Clausen (svigersøn).
- 1894–1902: Thea Andrea Clausen (ovennævntes datter), 1902 g.m. fisker Julius Pedersen.
- 1902–1924: Fiskehandler Christian Vegelius Olsen.
- 1924–d.d.: Fisker og røgeriejer Jacob Ejnar Hjorth Hansen.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydvendt beboelseshus i seks fag overpudset bindingsværk med heltag, teglhængt til Gaden og med rødmalet eternit til Laksegade. I nord og øst er en ret høj, sortmalet sokkel, dog aftagende med det stigende terræn mod syd. Ovenover står ydermurene berappede eller pudsede og i en lys farve. Ud til Gaden er trukket et glat, hvidmalet bånd hen over facaden i flugt med vinduernes underkant. Tilsvarende bånd danner indfatning omkring de seks fag dannebrogsvinduer til denne side; midt for vinduernes overkant er heri udformet en pudset 'slutsten'. Andet fag fra nord afviger en anelse fra de øvrige – jævnfør bygningshistorien. Ved begge gavle er i tilslutning til hjørnestolperne opsat vandrette, karnissvungne knægte under det opskalkede tagudhæng; mod syd er denne oprindelige gavludformning dog i dag skærmet af en skalmur med trappet udkrægning ved tagfoden. En kassegesims af profilbrædder omslutter skalkenderne både i øst og vest. Der er indgang i østsiden med enkelt dør med overvindue, og foran denne er en klinkebelagt trappe. Både her til gårdsiden og i sydgavlens stueetage er danne-

brogsvinduer i stil med gadefacadens. I gavltrekanterne er torammede, tværsprossede vinduer. Ved østsiden er tilbygget et lille halvtagskur, der støder til facaden ved vinduernes underkant, og desuden er ved husets sydøstre hjørne et udhus med halvtag. I hovedhusets tagryg en nyere skorsten i blank mur og med overdækning.

Bygningshistorie: Grunden her ved indkørselen fra nord til den gamle bykerne har sikkert været bebygget et godt stykke tilbage i tiden. I al fald lå et øst-vestvendt hus på stedet i 1818, da det ældste matrikelkort blev tegnet; i skødet fra 1817 regnet i syv fag. Samme hus omtales i herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 som værende ni fag og tilhørende Ole Hansen Dahl, hvis enke i 1850 afstod huset samt to havepladser til svigersønnen, kvaseskipper Niels Michael Clausen. Den gamle bygning har dog formentlig efterhånden været utidssvarende; thi senest i 1860'erne bygger N. M. Clausen en ny bolig på stedet. Opførelsetidspunktet kan muligvis fastlægges inden for et par år, idet kun 9-fagslængen omtales i realregisteret til skøde- og panteprotokollen fra 1864; men kilden til oplysningen er uvis. I al fald lå der ved ejendommens indtegnning i brandforsikringen i 1866 to bindingsværkshuse på grunden. Dels et nord-sydorienteret stuehus (det stadig eksisterende) med tafl af brændte sten, murede gavle og tegltag, dels et øst-vestvendt hus med klinede vægge, bræddegavle og stråtag; sidstnævnte utvivlsomt en bevaret del af den gamle længe, der med gavlen vendte mod den nye bygnings østside, og som blev nedrevet senest o. 1900. I byggemåde og dimensioner har det eksisterende hus lighed med eksempelvis Brugsebakken 14 og Møllevej 6, der begge er opført i 1860'erne. På billeder fra omkring århundredskiftet ses huset i sin oprindelige bindingsværks-fremtræden og med indgang i gadefacadens andet fag fra nord samt sprossevinduer. Et lidt senere fotografi viser huset overpudset, som det står i dag, og efter alt at dømme var det stedets forrige ejer, Christian Vegelius Olsen, der gav huset denne overfladebehandling. Den omtalte indgang i vestfacaden, hvortil var anlagt en sydvendt sideløbstrappe, og hvori sad en tofløjet dør med overvindue, er først blevet sløjfet inden for den seneste snes år. Også eternitpladerne på tagets østside er en nyere forandring.

En mangeårig røgerivirksomhed på ejendommen blev startet af Christian Vegelius Olsen umiddelbart efter overtagelsen i 1902; røgeriet er ikke nævnt i skødet ved denne handel, men i en taksationsforretning til

Fig. 72. Laksegade 2, set fra sydvest. Puds-laget med et gennemgående brystningsbånd og vinduesindfatninger stammer fra en af den hidtidige bindingsværksfacade i begyndelsen af dette århundrede – jfr. fig. 23. I en lang årrække var der røgeri på ejendommen. (Fot. NM, 1979).

Fig. 73. Fiskeriet er stadig en vigtig indtægtskilde i byen, og bl.a. sildekasser og fiskegrej vidner om aktiviteten i havnen. Til højre i billedet ses fiskesalgforeningens bygning, hvor fangsten indvejes og viderebefordres. En del sild og torsk filetteres på stedet. I baggrunden ses Laksegade 6 (til venstre) og 4. (Fot. NM, 1979).

brandforsikringen det følgende år. Et ældre fotografi godtgør i øvrigt, at røgeriet er bygget, før hovedhuset blev dækket med puds. Ud over selve skorstenen bestod røgeriet af en tagpapbeklædt halvtagsbygning med vægge i beton og bindingsværk, sidstnævnte parti muligvis en rest af den gamle øst-vestvendte længe. Røgeriskorstenen blev nedbrudt i begyndelsen af 1960'erne, og tilbage er kun en del af 'gælleriet', halvtagshuset. Den lille tilbygning ved hovedhusets østside er ligeledes opført i beton og har i begyndelsen af århundredet fungeret som brændehus, nu er der redskabsrum heri.

Laksegade 4, matr.nr. 76a.

Ejere:

Den samlede ejendom, siden kun vestre del:
?–1829: Lars Sørensen. (Ca. 1820 afhændedes den østlige, ubebyggede del af grunden til svigersønnen, fisker Peter Hansen – se nedenfor).

Vestre del:

1829–1839: Søren Larsen (ovennævntes søn), efterfulgt af dennes enke.

Østre del, siden den samlede ejendom:

Ca. 1820–1842: Fisker Peter Hansen, g.m. og efterfulgt af Marie Larsdatter (ovennævnte Lars Sørensens datter). I 1839 overtog dette ægtepar tillige den vestre del efter Marie Larsdatters bror.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus i otte fag bindingsværk, til gaden dækket af skalmur, og med heltag, beklædt med cementtagsten. Skalmuringen i nordfacaden er udført med binderskifter af røde sten, soklen er pudset og sort, og under taget er en kassegesims om skalkenderne. Der er indgang i tredje fag fra øst, hvori ses en tofløjet fyldingsdør og foran denne en ligeløbstrappe med tre granittrin. Gadesidens vinduer er torammede og hvidmalede med en kraftig tværsporse øverst i hver ramme; dog er helt mod vest et lille, højsiddende vindue med én tophængt ramme. Gavlene står som gadefacaden murede i rød, blank mur. I vestgavlen er indgang med nyere malet og listebeklædt dør med råglasrude samt et torammet, smårudet vindue i gavltrekanten. Husets sydside – mod haven – står i synligt bindingsværk, inddelt i otte uregelmæssige fag. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne, og i to bredere fag mod vest er tillige lagt »mellembjælker«, der er tappet gennem oplængder; disse sidstnævnte bjælker er låst med en enkelt tværkile, de øvrige alle med to kiler. Løsholterner er fastholdt i stolperne med to nagler i hver samling. Den lave syld er sorttjæret, tømmeret brunt og tavlene gule. I de tre vestre fag er vinduer som gadefacadens, de

Den samlede ejendom:

1842–?: Hans Peter Petersen (oven-
nævnte Peter Hansens søn, ved over-
tagelsen ugift).

.....

?(1852)–1898: Husmand Lars Jørgen
Jensen.

1898–læst 1947: Landpost Peter Chri-
stian Kofoed Jensen.

læst 1947–læst 1979: Postbud William An-
dreas Kofoed Jensen.

læst 1979: Gunhild Lisbeth Matthebjerg,
Anny Margrethe Hansen, Erna Ras-
mussen, Lillian Hald, Grethe Hald og
Bent Kofoed Jensen (ovennævntes
arvinger).

læst 1979–d.d.: Mogens Beyer.

Øvrige vinduer er alle smårude, et enkelt énrammet. Også til denne side er en kassegesims om skalkenderne. Ved bagsidens østende er en kældernedgang med skråtstillede lemme samt en lille tilbygning med fladt tag, hvorved en skorsten. Hovedhuset er uden skorsten.

Bygningshistorie: På matrikelkortet fra 1818 ses på denne plads to småhuse, der lidt før midten af 1800-tallet kom under samme ejer, fisker Peter Hansen. I eller kort før 1852 lod en efterfølger, Lars Jørgen Jensen, den gamle bebyggelse nedrive og erstatte af den nuværende bygning. Denne blev rejst som et stuehus i syv fag bindingsværk, 9½ alen dybt, med klinede vægge, brædegavle og stråtag; under to fag var kælder, og huset havde én skorsten. Som noget usædvanligt er der i forbindelse med husets indtegnning i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger samme år (1852), hvor huset anføres som »nyt opført«, foretaget en skønsmæssig opstilling over de forbrugte materialer og prisen på samme:

20 stolper à 3 rbdlr.	60 rbdlr.
20 løsholter	35 rbdlr.
34 oplængder	22 rbdlr.
51 alen lægd	12 rbdlr.
9 stk. bjælker	27 rbdlr.
10 tylter lægter	15 rbdlr.
41 travler langhalm	40 rbdlr.
21 tylter brædder	60 rbdlr.
6 hele fag og 4 enkelte vinduer	16 rbdlr.
Søm, kobbel, tagkæppe m.v.	20 rbdlr.
Arbejdsløn	150 rbdlr.

Fig. 74. Laksegade 4 er bygget omkring 1850, men i dag er det kun muligt at se husets oprindelige byggemåde her i sydsiden. Tavlene var ved opførelsen klinede, men er siden delvis blevet udmurede. Huset er blandt de første i byen, hvor løsholtsamlinger med to nagler er taget i anvendelse, et træk, der karakteriserer bindingsværksbyggeriet på landet efter ca. 1850 på Bornholm som helhed. Cementstene er oplagt omkring år 1900 og de nyere vinduer isat ved midten af dette århundrede. (Fot. NM, 1974).

I alt beløber materialer og arbejdsløn sig til 457 rbdlr.; leret er ikke prissat! Som det ses, er der lavet overslag over arbejdslønnen, men om den virkelig er kommet til udbetaling er en anden sag. Snedkerarbejdet har sandsynligvis været både bestilt og betalt, men mange andre opgaver har Lars Jensen sikkert selv udført, eller naboerne har været behjælpelige uden kontant afregning. Huset forsikres for 420 rbdlr., altså nær ved fuld- og nyværdi.

Fra slutningen af forrige århundrede regnedes huset i otte fag, og da det i 1907 nyvurderedes i Østifternes Brandforsikring, var der blevet lagt cementsten på taget. Allerede i slutningen af 1800-årene var de klinede tavler delvis erstattet med murede, og udviklingen fortsatte ind i dette århundrede. Husets karakter blev dog først for alvor ændret ved gavlop-muringerne og facadebeklædningen med røde sten omkring midten af dette århundrede. Disse arbejder er udført i flere omgange, hvilket afspejles i stenenes forskellige nuancer. På billeder fra tidligere i dette århundrede, hvor det meste af gadefacaden er synlig, ses indgangen som nu placeret i tredje fag fra øst, og der var sprossevinduer i fagene øst herfor, mens der kun var få vinduer i facadens vestre del; de nuværende vinduer er formentlig sat i omkring midten af dette århundrede.

I slutningen af forrige århundrede, mens Lars Jørgen Jensen endnu havde ejendommen, byggedes et ladehus i tre fag bindingsværk med murede tavler og gavle, indrettet til bl.a. kostald, til denne ejendom. Bygningen lå på den anden side af Laksegade og solgtes i forbindelse med ejerskiftet i 1898 til naboejendommen, nuværende Laksegade 6. En løkke lidt østligere i gaden, på matrikelkortet fra 1818 betegnet No. 19, som Lars Jørgen Jensen havde købt, overgik efter hans død til skipper Claus Clausen. I 1904 afhændedes den til Andreas Clausen, bosiddende i huset med nuværende adresse Laksegade 10, hvorfra Laksegade 8 nogle år senere blev udstykket med et tilliggende, som bl.a. omfattede den omhandlede parcel, nyt matr.nr. 76c.

LAKSEGADE

Laksegade 6, matr.nr. 77a.

Ejere:

?-1827: Hans Michael Hansens enke.

1827-1834: Poul Larsen Dahl (søn).

1834-1872/74: Fisker Knud Peter
Nielsen.

1872/74-1907: Vognmand og avlsbruger
Hans Peter Rasmussen Stange (svi-
gersøn).

1907-læst 1941: Avlsbruger Niels Peter
Gudbergesen (svigersøn).

læst 1941: Karen Marie Gudbergesen
(ovennævntes arving).

læst 1941-læst 1961: Svend Aage Hjorth
Jacobsen.

læst 1961-læst 1979: Sofie Funch Jensen.

læst 1979: Svend Aage Jacobsen.

læst 1979-d.d.: Poul Ravn Nielsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt beboelseshus i bindingsværk, inddelt i syv uregelmæssige fag og med heltag, beklædt med cementtagsten. I gadefacaden er kun bindingsværkets stolper bevaret; i de fleste ses gennemstukne bjælkeender, låst med to tværkiler; cirka midt for huset skyder en »mellembjælke« sig gennem en resterende oplængde. Der ses nagler fra tidligere løsholtsamlinger i stolperne, i hver samling har været brugt én nagle. Soklen er sort, tømmeret rødt, mens de murede vægpartier mellem stolperne står berappede og hvide. Mellem ydervægge og tag lukkes med sugfjæl. Der er indgang fra gadesiden i husets vestre ende, heri en nyere malet og listebeklædt dør og foran denne en støbt trappe med to trin. Desuden er i nordfacaden syv fag torammede og tværsprosede vinduer. Østgavlen er i bindingsværk forneden og med bræddeklædt gavltrekan, hvori et vindue i stil med facadens; også vestgavlen er i bindingsværk med bræddeovergavl. Bagsidens bindingsværk er som facadens uden fyldtømmer. Ud for den midterste del er udbygget en ca. syv meter lang og 1,5 meter dyb hodde. I fagene vest herfor er dels en

Fig. 75. Fiskekutteren »Chr. Møller, SE 61« netop modtaget fra værftet i Svaneke, præsenteres her af skipperen, Hans Møller. I baggrunden Laksegade med den gamle bindingsværksbygning nr. 6 til højre og nr. 8 og 10 til venstre i billedet. (Fot. ca. 1927, tilh. Holger Beyer).

Fig. 76. Laksegade 6 og 4, set fra nordøst. Laksegade 6 er formentlig gadens ældste hus, men det kan ikke følges i arkivalierne længere tilbage end til begyndelsen af 1800-årene. Fjernelse af fyldtømmer og oplægning af cementsten på taget har i nogen grad ændret bygningens karakter, men husets dimensioner og tømmerets beskaffenhed vidner om en anseelig alder. I baggrunden ses Laksegade 4, der er bygget o. 1850 og skalmuret til gaden omkring midten af dette århundrede. (Fot. NM, 1979).

indgang med revledør og dels to sprossevinduer. Husets østligste fag skyder sig ud over et gammelt tilstødende stengærde, der markerer et sydligtgående matrikelskel – samme forhold ses på det ældste matrikelkort at have gjort sig gældende i 1818. Ved gavlene er vindskeder, og en nyere skorstenspipe i gule sten er opført umiddelbart syd for tagryggen.

Bygningshistorie: Efter al sandsynlighed er den bygning, der er indtegnet på grund No. 32a på matrikelkortet fra 1818, identisk med det eksisterende hus. Husets fremtræden med forholdsvis lave dimensioner og stedvis ret svært tømmer lader endog formode, at opførelsen kan have fundet sted i slutningen af 1700-årene; men noget sikkert kan ikke siges herom.

I herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 regnes huset i syv fag, og ligeså i skødet fra det følgende år, hvor Poul Larsen Dahl solgte ejendommen til fisker Knud Peter Nielsen. Denne handel indbefattede i øvrigt »... stengetræer, det løse *tilde* over køkkenet og nogle som *tilde* brugte løse brædder« – sammenlign Brugsebakken 2. Da huset blev brandforsikret i 1846 – som et af de første i byen – anførtes i taksationsforretningen, at bindingsværkshuset var 8½ alen bredt og havde klinede tavl og bræddegavle samt stråtag. Endvidere omtales husets forsyning af vinduer: seks torammede og tre énrammede – og yderdøre: tre i alt. Hele huset var indrettet til stuehus, og der var nu loft over 6½ af de syv fag, men kun bræddegulv i tre fag, og huset havde én skorsten.

I 1872 solgte Knud P. Nielsen de to vestligste fag til svigersønnen, vognmand Hans Peter Rasmussen Stange, der i 1874 tillige overtog de resterende fem fag. Ved nyvurderingen til brandforsikringen samme år (1874) ses, at dels var en del af hovedhuset nu indrettet til ladehus, og dels var der mod syd, vinkelret på husets vestende, tilbygget et ladehus, der senere udvidedes. Før den følgende vurdering i 1890 var yderligere bygget et fåre-, hønse- og materialhus i kampestensmur og med tegltag, beliggende sydøstligt på grunden, samt en vognport i tre fag, opført på den modsatte side af Laksegade – ud mod havnen. Endelig erhvervedes i 1898 det ladehus med stald, som nogen tid før var opført til naboejendommen, nuværende Laksegade 4, se denne. Alle disse småbygninger er dog atter revet ned i dette århundrede. Grundlaget for opbygningen af den lille avlsbrugsejendom ses bl.a. at have været nogle mindre jordtilliggende, der blev holdt i fæste under 15. selvejergård på 50-årig basis med kontrakter, indgået i henholdsvis 1874 og 1890.

Da svigersønnen Niels Peter Gudbergsen overtog ejendommen i 1907, var avlsbruget således i fuld sving, hvorimod der ikke synes at være blevet ændret meget på det gamle stuehus. I denne ejers tid lagdes imidlertid cementsten på taget, ligesom han formentlig lod fyldtømmeret fjerne og

tavlene udmure, som de står i dag. Siden er kun sket få forandringer. Dog kan nævnes, at der tidligere har været en dør, hvor nu tredje vindue fra øst er placeret, samt at der i det udmurede parti umiddelbart vest herfor, førhen var et vindue. Efter sigende drev N.P.Gudbergesen i en årrække en købmandsforretning her i husets østende; han havde også håndkøbsudsalg fra Nexø Apotek. Huset er blandt Laksegades ældste bygninger, om ikke den ældste, men dets oprindelige karakter slår nu kun igennem i hovedtrækkene.

Laksegade 8,
matr.nr. 76c.

Ejere:

Indtil 1914 samme ejere som Laksegade 10.

1914–læst 1955: Fisker Alfred Christian Christoffersen.

læst 1955–læst 1962: Fisker Ernst Alfred Christoffersen.

læst 1962–d.d.: Fisker Holger Koch.

(Ved en matrikelregulering i indeværen-
de år (1979) er tidligere matr.nr. 78b ble-
vet optaget i nr. 76c).

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret, øst-vestvendt beboelseshus i fire fag med kælder og teglhængt heltag; mod øst er huset sammenbygget med Laksegade 10. Soklen er pudset og sort, murværket derover vandskuret og hvidt, og øverst afsluttes både nord- og sydfacade med en muret hovedgesims med savsnitsbort. Til gadesiden er fire vinduer med store ruder og ventilationsramme foroven, indsat i vinduesåbninger med flad-buede murstik; under andet og fjerde fag fra vest er torammede og smårudede kældervinduer. Der er indgang i et grundmuret vindfang med tagpapbeklædt heltag ved vestgavlen. Syd for vindfanget er en halvdør, der fører til kælderen. I gavltrekanen sammesteds er to vinduer med store ruder og i gavlspidsen et lille halvrundt vindue med jernsproser. Bagsiden har vinduer af dannebrogstype og et sprossevindue, østligst en forstuetilbygning med nyere dør. I tagryggen en skorsten med sokkel og udkrøning.

Bygningshistorie: De to østligste fag af huset er opført i tiden lige omkring århundredskiftet – mellem 1887 og 1901 – for Andreas Clausen som en tilbygning til hans femfagshus, se Laksegade 10. I 1914 solgte Andreas Clausens enke, Hansigne Clausen, de pågældende fag med tilhørende grund – matr.nr. 78b – til svigersønnen, fisker Alfred Chr. Christoffersen. I handelen medfulgte tillige den tilstødende grund – matr.nr. 76c – som Andreas Clausen havde erhvervet i 1904 (se Laksegade 4). Alfred Christoffersen må imidlertid have påbegyndt om- og tilbygningen, der resulterede i det nuværende firefagshus, allerede mens forhandlingerne stod på, idet huset indtegnedes i brandforsikringen i andet kvartal 1914, mens udstykningen af matr.nr. 78 i litra a og b først blev approberet af Landbrugsministeriet i september måned samme år og overdragelsesskødet fra svigermoderen udfærdiget et par måneder senere. På ældre

Fig. 77. Laksegade 10 og 8, set fra nordøst. Et meget velproportioneret byggeri, der rummer flere byggefaser. De fem østre fag er opført for Andreas Clausen, senere formand for fiskerlejet, i begyndelsen af 1880'erne, og samme ejer lod nogle år senere to fag bygge til mod vest. I 1913 solgte A.Clausens enke de tilbyggede fag til en svigersøn, der opførte de sidste to fag mod vest og hermed skabte firefagshuset, Laksegade 8. Rundt om i byen findes flere huse af denne type: langhuse med vandskuret murværk og lys farveholdning (gul, grå, hvid), fin rytme i fagdelingen og med hovedgesimser med pyntelige tand- og/eller savsnitsborter. Eksempelvis kan nævnes nabohuset mod øst, Laksegade 12, Per Jørnsvej 2, Skolebakken 4 og Strandvejen 15. De nævnte bygninger stammer fra 1870'erne og 1880'erne og er således opført samtidig med, at bindingsværks-byggetraditionen holdtes i live på stedet. (Fot. NM, 1974).

Fig. 78. Laksegadehuse fra slutningen af forrige århundrede spejler sig i havnen. Før henlå disse parceller som haver eller løkker til byens ældre avlsbrugerejendomme. Havnekanalen er sat med granitkvadre i nyere tid; den ældste del af havnebassinet ligger ud for købmand Børge Rasmussens ejendom, Laksegade 12-14. I 1818 lå en af byens fire skanser på denne strækning af Laksegade, jfr. matrikelkortet. Der er travlhed i havnen, og husene i baggrunden er velholdte – dog havde en traditionel vinduesudformning i nr. 8 og 12 kunnet medvirke til et mere harmonisk helhedspræg. (Fot. NM, 1979).

billeder ses huset med dannebrogsvinduer til gaden, de er i seneste tid (efter 1974) blevet udskiftet med de nuværende vinduer. Ellers står huset i det væsentligste i den skikkelse, Alfred Christoffersen gav det, og bortset fra den lidt mere moderne vinduestype – som dannebrogsvinduerne var o.1915 – blev husets udformning nøje afstemt efter »moderhuset«, Laksegade 10.

Laksegade 10, matr.nr. 78a.

Ejere:

Indtil 1895 formelt samme ejere som Gaden 7.

?(1884)/1895–læst 1931: Fisker, senere formand for Aarsdale fiskerleje og brugsuddeler, Andreas Clausen, i 1913 efterfulgt af enken, Hansigne Laurie Clausen, f. Rasmussen.

læst 1931–læst 1953: Alfred Laurits Georg Clausen.

læst 1953: Ovennævntes arvinger.

læst 1953–d.d.: Astrid Kathrine Beyer.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret, øst-vestvendt beboelseshus i fem fag med kælder og teglhængt heltag; i vest sammenbygget med Laksegade 8. Soklen er pudset og mørk, murværket derover vandkuret og gulmalet, øverst afsluttes med en muret hovedgesims med savsnitsbort i både nord og syd. Der er indgang fra gadesiden i husets vestligste fag, heri en nyere dør med fast siderude og foran denne en ligeløbstrappe med fem granittrin og smedejernsgelænder i begge sider. De fire vinduesfag øst herfor har fladbuede murstik og er forsynet med torammede og tværsprossede vinduer med sandstenssålbenke. Til gadesiden er desuden to torammede og smårudedede kældervinduer. Ved østgavlen er en lille halvtagstilbygning med revlehalvdør, velsagtens til kældernedgang. I gavltrekanten til samme side er et vindue magen til facadens og tillige en lille loftslem. Bagsidens vinduer er ligeledes torammede, men uden sprosser; i en lille tilbygning ind mod skellet til nr. 8 er endnu en indgang. I søndre tagflade er opsat en taskekvist; skorstenen har sokkel og lille udkrøgning.

Bygningshistorie: Den grundmurede femfagsbygning blev indtegnet i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger i første kvartal 1884 af Andreas Clausen, den senere formand for fiskerlejet. Huset var bygget på svigerfaderen Jens Rasmussens grund, formentlig i forbindelse med indgåelse af ægteskab i begyndelsen af 1880'erne. Først i 1895 fik Andreas Clausen imidlertid skøde på grunden, der udgjorde den del af Jens Rasmussens have (jfr. Gaden 7), som lå nærmest havnen. I overensstemmelse med de her fremlagte fakta forlød i skødet, at grunden forlængst var taget i besiddelse og af køberen bebygget.

Så vidt det oplyses i forsikringsprotokollen havde Andreas Clausen fra midten af 1880'erne »Forbrugsforenings Udsalg« på stedet. Vel i tilknytning til denne virksomhed opførtes snart efter et nord-sydvendt og et øst-vestvendt pakhuis på grunden, sidstnævnte fungerede tillige som vaske-

Laksegade 12 og 14, matr.nr. 80a og 81a.

Ejere (Laksegade 12, matr.nr. 80a):

Indtil 1877 samme ejere som Brugsebakken 18.

1877–1911: Sømand Jacob Peter Munch.

1911–læst 1935: Styrmand Johs. Pihl (svigersøn). (Omkring 1930 erhverves matr.nr. 81b).

læst 1935–læst 1948: Edvard Petersen, efterfulgt af enken, Ellen Hansine Petersen. (I 1940'rne overflyttes matr.nr. 80b og 81b til Laksegade 14).

læst 1948–læst 1958: Kristine Petrea Hansine Hansen, f. Espersen.

læst 1958: Ovennævntes arvinger.

læst 1958–d.d.: Købmand Børge Møller Rasmussen.

Ejere (Laksegade 14, matr.nr. 81a):

Indtil 1895 formelt samme ejere som Brugsebakken 18.

?(1870)/1895–læst 1929: Fisker Jørgen Madsen, efterfulgt af enken, Ane Cathrine Madsen, f. Hansen.

læst 1929: Ovennævntes arvinger.

læst 1929–læst 1930: Laurits Peter Hjorth.

læst 1930–læst 1938: Købmand Jens Peter Pedersen.

Fig.79. Laksegade 12-14, set fra nordøst. I forgrunden nr. 14, der nu i hele sin udstrækning, inklusive det tilbyggede parti mod øst, er indrettet til købmandsforretning. Husets ældste parti er bygget for fisker Jørgen Madsen mellem 1864 og 1870. Købmandshandelen grundlagdes efter sigende af Jens Peter Pedersen o. 1930. Laksegade 12 (t.h.) rummer ejendommens beboelse. Bygningen er opført o. 1880 for sømand Jacob Peter Munch. Oprindeligt var der indgang fra gaden, og vinduerne af dannebrogstype med tværsprosse i underrammerne, som ses på billedet, er siden udskiftet med storrudede vinduer med ventilationsramme øverst. (Fot. NM, 1974).

hus; disse bygninger forsikredes i tredje kvartal 1887, og byggemåden var henholdsvis bindingsværk og brædder samt paptag og grundmur med tegltag. Ved nyvurdering i 1901 var hovedhuset blevet tilbygget to fag stuehus i vest, i samme dimensioner og byggemåde som det øvrige, men adskilt fra dette ved en brandmur, som udgjordes af den tidligere vestgavl. I 1914 afhændede Andreas Clausens enke, Hansigne Clausen, disse to fag til svigersønnen, fisker Alfred Christian Christoffersen, der med dem som udgangspunkt byggede det nuværende Laksegade 8.

Den oprindelige femfagsbygning, der nu udgør Laksegade 10, er ikke væsentligt ændret siden opførelsen, om end eksempelvis gadedøren er fornyet i senere tid.

Bygningsbeskrivelse (Laksegade 12): Grundmuret beboelseshus i fem fag med teglhængt heltag; i øst sammenbygget med Laksegade 14. Soklen er sort, og murværket står derover pudset og gulmalet; hovedgesimsen har murstenssat bort med skiftevis sav- og tandsnit i både nord- og sydside. I gadefacadens fem fag er indsat nye storrudede vinduer med ventilationsramme øverst; åbningerne har fladbuede stik, og de rødmaledede sålbænke er formentlig af sandsten. Ved vestgavlen er et lille grundmuret vindfang, hvori en dør med råglasrude, ovenover i gavltrekanten et torammet sprossevindue. Bagsidens tre vestligste fag står i gult murværk magen til facadens, den østre del er dækket af en nyere tilbygning med indgang. I tagryggen en skorsten med sokkel og udkrægning, muret i flammede sten.

Bygningsbeskrivelse (Laksegade 14): Lang, grundmuret butiksbygning, ind delt i ni fag, med teglhængt heltag (vestligst røde vingetegl og østligst røde cementtagsten); i vest er bygningen sammenbygget med Laksegade 12. Østgavlen har et skråt afskåret hjørne ud til vejen. Over soklen, der er pudset og sort, står facaden pudset og gulmalet, øverst afsluttes med en muret, aftrappet hovedgesims. Der er indgang nogenlunde midt for facaden, hvori en butiksdør med spejlglasrude og foran døren en dobbeltløbstrappe med klinkebelagte trin og jerngelænder. Vest for indgangen er yderst en portåbning, udnyttet som butiksvindue og lukket med store spejlglasruder og træpanel, i det næstfølgende fag er spor i murværket efter en lignende portåbning, men nu er dette fag forsynet med et højt butiksvindue med spejlglasrude i lighed med de to sidste fag hen mod døren. Øst for indgangen er fire tilsvarende høje vinduer, dog her alle blændede. Bagsiden er dækket af nyere tilbygninger. Huset er uden skorstenspipe.

Fig. 80. Prospekt af havnen fra dette århundredes første årti. Den kølhaledede dæksbåd er »VEGA« af Aarsdale. Yderst til højre ses Laksegade 12-14; den mørke bygning rummer i dag købmandshandelen. Bag denne bygning skimtes den gamle røgeriskorsten til ejendommen Laksegade 16, den er o. 1930 udskiftet med en ny skorsten, opmuret i flammede sten. (Fot. 1900-1910, KB).

læst 1938–læst 1944: Købmand Svend Kofoed Rønne.

læst 1944–d.d.: Købmand Børge Møller Rasmussen (ved matrikelregulering pr. 31.1.1979 blev matr.nr. 80b og 81b optaget i matr.nr. 81a; disse to små matrikler overtog B. Møller Rasmussen fra Ellen Hansine Petersen i 1940'rne).

Bygningshistorie for Laksegade 12 og 14: De to ejendomme er først i nyere tid ført sammen under en fælles ejer, men helt tilbage fra slutningen af forrige århundrede har bebyggelsen haft karakter af én lang længe. Dengang lå en beboelse i hver »ende« og herimellem to materialhuse, henhørende under hver sin beboelse og begge med portåbning.

Den østre del (nr. 14) er ældst, opført efter anlæggelsen af realregisteret til skøde- og panteprotokoller i 1864, men før 1870, hvor bygherren Jørgen Madsen vides at have beboet stedet. Denne lod i 1874 sit grundmurede og teglhængte stuehus indtegne i brandforsikringen; fagantallet er dog ikke angivet. Byggegrunden var blevet udstykket fra den gamle avlsbrugsejendom Brugsebakken 18, mens Hans Jørgen Jørgensen havde denne, men først under efterfølgeren, Hans Sinius Abrahamsen, udstedtes i 1895 endeligt skøde til Jørgen Madsen. På et billede fra tiden omkring århundredskiftet ses bygningen med tre – antagelig torammede – vinduesfag øst for døren og et vindue lige vest for samme, dernæst mod vest ubrudt murværk i et fags bredde og endelig helt i vest en portåbning; facaden var antagelig rødmalet med hvid hovedgesims. Materialhuset med port blev omkring 1930 afhændet til daværende nabo, Johs. Pihl (se nedenfor), og mellem nævnte port og dørfaget indsattes omkring samme tid to butiksvinduer (formentlig mens Jens Peter Pedersen havde ejendommen). Efter Børge Møller Rasmussens overtagelse i midten af 1940'rne er forretningen vokset støt og har nødvendiggjort gentagne butiksudvidelser. I forbindelse med eller kort efter overtagelsen købtes portfaget tilbage til denne ejendom, og ligeså erhvervede B. Møller Rasmussen naboejendommens portfag (henholdsvis matr.nr. 81b og 80b); om indretningen herefter forlyder det i en vurdering fra 1957, at der vestligst var viktualiebutik (nuværende fag med stor rude) og derefter kolonialbutik, mens østre del rummede beboelseslejligheden. I øvrigt oplyses samtidig, at huset er bygget i 2/2-stens hulmur, og at det da var o. 20 m langt og med en kælder på 52 m². Siden er også den gamle beboelsesdel blevet inddraget til butikslokale, og bygningen er blevet forlænget med nogle meter mod øst og har fået sin nuværende fremtræden. I stedet findes beboelsen nu i den vestre del af den lange længe, Laksegade 12, se nedenfor.

Den vestre ejendom (nr. 12) er ligeledes udstykket fra avlsbrugsejendommen Brugsebakken 18, og for denne del blev skødet udstedt af Hans Jørgen Jørgensen selv ved afhændelsen til sømand Jacob Peter Munch i

1877. Muligvis blev huset opført umiddelbart herefter, selv om det først indtegnedes i brandforsikringen i 1883, hvor det regnedes i seks fag og var sammenbygget med naboejendommen i øst; indretningen omfattede både stue- og materialhus. Den omstændighed, at materialhuset i dybde og tagrejsning fremtræder som nabohuset i øst, men er smallere og lavere end denne nye beboelse i vest, kunne tyde på, at dette fag enten er overtaget fra naboejendommen eller bygget til efter hovedhusets færdiggørelse; dog altså før taksationsforretningen i 1883. I stuehuset var der oprindeligt indgang fra gadesiden i andet fag fra vest, og huset var forsynet med dannebrogsvinduer med tværsprosse i underrammerne. Omkring 1930 overførtes nabohusets portfag til denne ejendom, og så vidt det er mundtligt oplyst indrettede Johs. Pihl en butik i den østre del af sit hus. I 1940'erne overgik begge portfag med butiksindretning imidlertid fra denne ejendom til købmand B.Møller Rasmussen, der havde overtaget det østligste af de to nabohuse, og fagene indgik her som en butiksudvidelse – se ovenfor. I 1958 overtog B.M.Rasmussen også de resterende fem fag, som i dag tjener som beboelse i tilknytning til butikken mod øst. Denne del er kun undergået mindre forandringer siden opførelsen; dog er døren til gaden blevet erstattet af et vindue. De nuværende vinduer, der er indsat i de eksisterende åbninger, er kommet til i seneste tid (efter 1974).

Laksegade 16,
matr.nr. 84.

Ejere:

?(o. 1826)–1832: Niels Jensen, efterfulgt af enken, Kirstine Jacobsdatter.

1832–1866: Snedker/tømmermand og avlsbruger Mads Jørgensen (svigersøn).

1866–1899: Ane Margrethe Madsdatter (datter af ovennævnte), fra 1870 i ægteskab med kvaseskipper Ole Hansen Nielsen.

1899–1919: Fiskehandler Julius Martin Hjorth Hansen.

1919–læst 1973: Snedker, fisker og røge-riejer Janus Hjorth Hansen (ovennævntes søn).

læst 1973–læst 1974: Trabyco A/S.

læst 1974–d.d.: Kaptajn Aage Clausen.

Bygningsbeskrivelse: Hovedhuset i ejendommens bygningskompleks er et øst-vestorienteret bindingsværkshus, beliggende ud til gaden. Huset er inddelt i syv uregelmæssige fag og har opskalket, teglhængt (gl. vingetegl) heltag. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler, og i konstruktionen er anvendt løsholter og oplængder; hvor løsholtsamlingerne er synlige ses én nagle heri. Tømmeret er ligesom sylden tjæret, og tavlene er murede og står hvide. Der er hovedindgang fra gårdsiden (i sydfacaden) med tofløjet fyldingsdør med overvindue og foran denne en granittrappe med to trin. Husets vinduer er torammede og tværsprossede, nogle fag er af nyere dato, men holdt i stil med de ældre vinduer. Ved nordfacaden er dels en grundmuret forstuebygning med halvtag ved vestenden, dels ved østenden et grundmuret vindfang med hvælvet tag og revledør til kælderen. Ved østgavlen er endnu en grundmuret halvtagstilbygning. Alle tre nævnte tilbygninger har tjærepap på taget. I den murede gavltrekant mod øst er et torammet, tværsprosset vindue, og i samme gavl er opsat vindsceder. I hovedhusets tagryg er en skorsten i blank mur med sokkel og udkragning.

I vest er bindingsværkshuset sammenbygget med en grundmuret fløj i tre fag og to etager med heltag med lav tagrejsning, indrettet til beboelse. Murværket er vandskuret og hvidt, og bygningen er forsynet med torammede sprossevinduer i begge etager.

Syd for nævnte bygning, og forneden sammenbygget med denne, ligger en røgeriskorsten med kappe og pibe i mønstermurværk af rød- og gulflammede sten; skorstenen rummer to ildsteder. Ved skorstenens sydside en bygning med lavt tag.

Bygningshistorie: Efter al sandsynlighed udgør det eksisterende bindingsværkshus en bevaret del af den bygning, der er afsat på grund No.20 på matrikelkortet fra 1818. Til gengæld giver husets dimensioner og tømmerets fremtræden ikke grund til at formode, at bygningen er synderligt ældre. Et spring i soklen, som markerer sig tydeligt i gadefacadens vestre del, kunne være et fingerpeg om flere byggefaser, men dette lader sig ikke nøjere belyse for nærværende. Langt tilbage i 1800-tallet var ejendommen opdelt i en beboelsesdel i øst og ladehus i vest, og ejendommen har således haft karakter af en mindre avlsbrugsejendom. I et skøde fra

Fig. 81. Laksegade 16, set fra nordøst. Bygningen kan følges i arkivalierne til begyndelsen af 1800-årene og er næppe meget ældre. Tidligere strakte bindingsværkshuset sig længere mod vest, men denne ende af bebyggelsen, der fra gammel tid var ladehus, er ved midten af dette århundrede erstattet af den grundmurede bygning i to etager. Hovedhuset har i seneste tid fået røde vingetegl på taget. Der grundlagdes røgeri på ejendommen lige omkring århundredskiftet. (Fot. NM, 1974).

1832 omtales huset som »ti stolperum stue- og ladehus«, og ved indtegningen i brandforsikringen i 1848 er bygningen regnet i 11 fag, hvoraf de otte østligste fag var indrettet til beboelsen; forskellen i fagantal kan skyldes unøjagtighed i optællingen, eller forskellige måder at regne fagene på. I sidstnævnte arkivalie oplyses tillige om byggemåden, at tavlene var klinede, og at huset havde bræddegavle og stråtag. I beboelsesdelen var i alt otte vinduer, heraf fem torammede, resten énrammede; fire døre førte ud til det fri. I vest lå ladehuset, i samme højde og dybde (9 alen) som det øvrige, og yderligere bestod ejendommen i 1848 af en trefagsfløj i syd, tilbygget ladehuset. Hen mod slutningen af århundredet (før 1891) synes tavlene at være blevet udmurede, ligesom der er tilføjet et grundmuret halvtagskur mod nord – en forløber for den nuværende forstuetilbygning. Disse forbedringer må have fundet sted, mens kvaseskipper Ole Hansen Nielsen havde ejendommen, hvorimod røgerivirk-somheden efter sigende er Julius Hjorth Hansens værk. Røgeriet omtales første gang i en taksationsforretning fra 1900; året efter sidstnævntes overtagelse. Heraf fremgår det, at det hidtidige ladehus i vest var blevet ombygget med henblik på røgningen, idet der var blevet lagt »tegl« på taget; ud til gaden var isat en port, der ses på ældre billedmateriale. Desuden var den syd for liggende fløj blevet ombygget til røgeriskorsten, hvis kappe og pibe ses hvidkalket på nævnte fotografier; den nuværende mønstermurede overdel er opført o. 1930. Desuden nævnes i vurderingen fra år 1900 et grundmuret brænde- og halvtag; præcis hvor dette har ligget, er dog vanskeligt at afgøre. I 1905 lagdes cementsten på den resterende del af hovedhusets tag. Denne tagklædning er imidlertid atter ændret i seneste tid til røde vingetegl; desuden er der opsat en taskekvist i tagets søndre side.

Hen mod midten af dette århundrede ombyggedes den gamle ladehusdel til den eksisterende grundmursbygning i to etager. I en del år stod bygningen i rød, blank mur, men den er nu hvid som hovedhusets tavl og nyligen indrettet til beboelse overalt.

Røgerivirk-somheden på stedet ophørte efter sigende omkring 1970.

Laksegade 18,
matr.nr. 85.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus i seks uregelmæssige bindingsværksfag og med opskalket, teglhængt (gl. vingetegl) heltag. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og de fleste steder låst med to

LAKSEGADE

Ejere:

- ?(1801)–1870: Fisker og bådbygger Niels Henriksen, i 1841 efterfulgt af enken, Kirstine Pedersdatter.
1870–1871: Karen Margrethe Thuesen, f. Nielsen (ovennævntes datter), enke efter Jens Thuesen.
1871–1944: Sømand og fisker Hans Peter Mortensen (sønnesøn af ovennævnte Niels Henriksen), i 1920 efterfulgt af enken, Thora Mortensen, f. Hansen.
1944–1956: Louise Marie Pepke, f. Mortensen (ovennævntes datter).
1956–d.d.: Kaptajn Arthur Frantz Pepke (ovennævntes søn).

tværkiler; ved et par stolper mod nord er kun anvendt én kile. I konstruktionen indgår fyldtømmer, og i et bredt fag, det tredie fra øst, er en »hjælpebjælke« ført igennem en oplængde over et vindue; enkelte steder er fyldtømmeret i dag blot påmalet. I en løsholt i nordsiden er indhugget årstallet 1801 og initialerne NHS – jfr. bygningshistorien. Løsholterne er fastholdt i stolperne med én nagle i hver samling. Syld og tømmer er tjæret, de murede tavler står vandskurede og gule. I hvert af gadefacadeens fem vestligste fag er et torammet blysprossevindue med vandnæse ved karmens over- og underkant. Gavlene står grundmurede og med gul farveholdning som facadeens tavler. I østgavlen er tre vinduer som de allerede omtalte, to fornedet og et i gavltrekanter, vestgavlen har ingen åbninger. Husets bagside står ligeledes i bindingsværk, i 3½ fag er bagsiden blevet udbygget i en hodde. Farveholdning og vinduer som til gadesiden. Ved gavlene er opsat vindskeder, og i tagets søndre tagflade er en bred taskekvist. I tagryggen en skorsten med sokkel og udkrægning.

Adgangen, både fra gade- og haveside, finder sted via en nyere forstuetilbygning ved husets vestgavl. Tilbygningen har fladt tag, hvorpå en tagterrasse.

Bygningshistorie: Huset er efter alt at dømme opført i 1801 for fisker Niels Henriksen, der optræder i folketællingen fra nævnte år som husejer i Aarsdale, 31 år gammel og nygift (pr. 29.12.1800). Husets ringe dybde og tømmerets dimensioner og beskaffenhed peger tilbage til denne periode, og indhugningen af Niels Henriksens initialer og årstallet 1801 i en løsholt såvel som i en sten ved indgangen må tages som udtryk for byggeriets fuldførelse det pågældende år; i stenen, der stammer fra et brøndkar, ses yderligere årstallet 1812. På matrikelkortet fra 1818 ses huset indtegnet yderst mod nordøst, på grund No.33, med et bagved liggende udhus; formentlig den samme bebyggelse, som i herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 opregnes som henholdsvis et seksfagshus og to fag ladebygning. En fyldigere beskrivelse af huset kendes fra indtegningen i brandforsikringen i 1848. Stuelængen regnedes da i syv fag, 8¾ alen dyb, tavlene var klinede, gavltrekanterne bræddeklædte og taget stråttækt. Desuden fremgår det, at huset var velforsynet med vinduer, nemlig fem torammede og seks énrammede, og derforuden havde to yderdøre; den ene dør sad rimeligvis i nordsidens vestligste fag, hvor indgangen ses placeret på ældre billeder. Endelig omtales en teglhængt udbygning i to fag ved husets nordside – efter sigende sandsynligvis

Fig. 82. Laksegade 18, set fra nordøst. »NHS 1801« – indhugget i en løsholt – angiver bygherrens navn, fisker Niels Henriksen, og husets opførelsesår. Herved markerer bygningen sig som Aarsdales ældste daterbare hus. Bygningens hovedform er uændret, men vedligeholdelsen har gennem årene medført nogen udskiftning af materialer; eksempelvis blev det oprindelige stråtag afløst af et spåntag, der atter udskiftedes med cementtagsten, som i de seneste år har vejet pladsen for røde vingetegl. (Fot. NM, 1979).

Fig. 83. Laksegade 18 med spåntag, som huset stod omkring århundredskiftet. Endnu ses to fag énrammede blysporsevinduer i facaden, der i øvrigt er ved at blive kalket; på vestgavlen en hønsestige til loftet. I baggrunden til højre ses det tidligere udhus, om hvilket det i arkivalierne bl.a. fortælles, at det var til at tørre fiskergarn i m.m. Til venstre i billedet anes de to skorstenspiber til røgeriet, der omtales ved fig. 101. (Fot.omkring 1900, tilh. Frantz Pepke).

omsluttende en bageovn. Ved en nyvurdering til brandforsikringen i 1874, beskrives det ene fag som »materialhus« og vurderes lavere end de øvrige fag. Grundmuringen af tafl og gavle fandt sted i slutningen af forrige århundrede, overvejende mellem 1874 og 1891, hvor H.P.Mortensen havde stedet, og inden for samme periode blev stråtaget udskiftet med spåntag. Et ældre fotografi viser huset efter disse forandringer – og i øvrigt med et praktisk arrangement med hønsestige på vestgavlen til en lille luge til loftet. Omkring 1915 udskiftedes spåntaget med tagklædning af cementsten. Endelig har nuværende ejer, A.F.Pepke, inden for den sidste snes år iværksat en del byggearbejder. Ved indflytningen i 1959 blev huset gennemgribende istandsat og forsynet med taskekvesten mod syd, ligesom gadedøren flyttedes til den nye tilbygning ved vestgavlen. Hodden til havesiden er opført omkring 1965, og i 1977 blev cementtagstenene udskiftet med de nuværende røde vingetegl.

Den lille udhusbygning, som ses på matrikelkortet fra 1818, er muligvis identisk med det nord-sydvendte udhus, regnet i tre fag, der indtegnes i brandforsikringen sammen med hovedhuset i 1848. Bygningen angives da at være 5½ alen dyb, udstyret med én dør og »bestemt til at tørre fiskergarn i m.m.«. Der er lidt uklarhed i angivelsen af byggemåden, men formentlig stod huset i grundmur og i så fald velsagtens i sandsten, som angivet i vurderingsforretningen fra 1874. På det omtalte fotografi af hovedhuset, hvor vestgavlen er forsynet med hønsetrappe til loftet, skimtes udhusbygningen i baggrunden. Den blev nedrevet i 1958 i forbindelse med ombygningerne på ejendommen.

Fig. 84. Vippebrønd ved Laksegade 18. En brøndkarsten herfra med indhuggede initialer og årstal – NHS 1801 1812 – er endnu i behold. Husets datter, Louise Mortensen (g. Pepke), veksler et par ord med Ingeman Clausen, senere kaptajn. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1910).

MØLLEVEJ

Møllevej 1,
matr.nr. 40.

Ejere:

?(1864)–1890: Bager Hans Peter Hansen, fra 1879 enken, Margrethe Kirstine Hansen.

1890–læst 1931: Skomager Rasmus Jensinius Rasmussen, efterfulgt af enken, Karoline Kristine Rasmussen, f. Hansen (ovennævntes datter).

læst 1931–læst 1957: Hansine Marie Knudsen (til 1934) og Bodil Johanne Rasmussen (ovennævntes arvinger).

Derefter sidstnævntes arvinger.

læst 1957–d.d.: Vagn Johansen.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i seks uregelmæssige fag med heltag med cementsten. Bindingsværkets bjælker er tappet gennem stolperne, og de gennemstukne bjælkeender er fastholdt med tværkiler. Der er intet fyldtømmer i sydfacaden, men nordfacadens to østre fag har såvel løsholter som oplængder; den resterende del af nordfacaden er, med undtagelse af det vestre fag, skjult af en tilbygning. Over den sorte sokkel står bygningen med sort tømmer og hvide, udmurede tav. Sydfacadens vinduer illuderer som torammede, men består reelt kun af én tophængt ramme, delt af en bred lodsprosse af tilsnit som en post, men i øvrigt uden sprosser. Tilbygningen på nordsiden er grundmuret og har halvtag med cementtagsten. Hovedindgangen findes i nordsidens tilbygning, men der er tillige indgang i sydfacaden med en dør med stor rude. Begge gavle er grundmurede med aftrappede udmuringer. Ved østgavlen mangler hjørnestolperne. Under den østre del af bygningen er kælder, hvortil nedgang fra nord med en fyldingsdør. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel og udkræning. Ved vestgavlen en udvendig skorsten i gule sten. I forlængelse af bygningen mod vest er to nyere halvtagstilbygninger i gasbeton med eternittag.

Bygningshistorie: Da bager Hansens enke i 1890 solgte sit hus til datteren og svigersønnen, fik hun samtidig tinglæst en testamentarisk disposition, fra sin i 1879 afdøde mand, som adkomst på huset. I tilknytning hertil bemærkes det, at »han har i sin tid selv bygget huset og har ingen tinglæst adkomst til samme«. Dette har formentlig ligget en del år tilbage i tiden, idet bager Hansen ved sin død var en ældre mand (67 år). Bygningens hele fremtræden synes da også at antyde, at den næppe er opført meget senere end ved midten af århundredet. Huset er muligvis opført med murede tav, således stod det i al fald, da enken lod det indtegne til forsikring i 1886 – bygningen havde da stråtag og beskrives som kun fem fag lang.

Straks efter overtagelsen i 1890 synes svigersønnen at have ombygget og udvidet huset med det meget brede vestfag. Ejendommen blev omvur-

Fig. 85. Gammelt fotografi af Møllevej 1, set fra sydvest. Det vestre fag, der er tilbygget omkring 1890, rummede da skorstenen og ses at være teglhængt. Såvel over dette fag som over den gamle del af huset oplagdes inden 1915 cementtagsten. At dømmen efter det stærkt nedslidte stråtag, hvor tækkæppene tydeligt træder frem, må denne ændring være sket kort efter at dette billede er taget. I baggrunden Møllevej 6. (Fot. ca. 1910, tilh. Holger Beyer).

deret i oktober samme år, hvor ombygningen synes afsluttet; det nytilbyggede fag havde teglhængt tag, og den ene gavl var muret, formentlig den nye vestgavl. Det på forrige side gengivne fotografi fra begyndelsen af dette århundrede viser huset med denne fremtræden; skorstenen var da placeret i det vestre fag. På fotografiet synes østgavlen dog også at have fået sit nuværende udseende; ved opmuringen af denne er de oprindelige hjørnestolper fjernet. Fotografiet viser i øvrigt bygningen med samme udstrækning som i dag; at huset ved den næste vurderingsforretning i 1915 omtales som syv fag langt, skyldes således ikke en ændring af huset, men er blot en afvigelse, forårsaget af den uregelmæssige faginddeling. Ved vurderingen i 1915 omtales hele taget som teglhængt, her har dog muligvis allerede været tale om de nuværende cementtagsten, idet de ældre forsikringsarkivalier ikke skelner mellem disse to materialer.

Siden århundredskiftet, eller endnu tidligere, har der været en halvtagsbygning langs husets nordside. Den stod oprindeligt i kampesten og var indrettet til bageri. Rester af denne bygning indgår muligvis i den nuværende halvtagsbygning, der dog er kraftigt ombygget og udvidet af den nuværende ejer. Også tilbygningerne ved vestgavlen skyldes Vagn Johansen. Bortset fra nye vinduer og døre er hovedhuset ikke ændret væsentligt siden 1915.

Møllevej 2, matr.nr. 41.

Ejere:

Indtil 1877: Aarsdale fiskerleje.

1877–1884: Snedker Jens Didrik Holm, efterfulgt af enken, Elise Margrethe Holm, f. Hansen.

1884–1887: Margrethe Lou, f. Jensen, enke efter parcellist Hans Johansen Lou.

1887–1893: Karen Kirstine Pedersen (ovennævntes datter).

1893–1909: Kaptajn og landstingsmand Mathias Peter Jensen af Limensgaard i Aaker sogn, fra 1905 enken, Gundeline Elisabeth Jensen, f. Nielsen.

1909–1910: Brugsforeningsbestyrer Anton Peter Nielsen, Aakirkeby (sidstnævntes brodersøn).

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt bindingsværksbygning i fire regelmæssige fag med teglhængt heltag. Bindingsværket er uden fyldtømmer, bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler, dog er gavlbjælkerne lagt ind i hjørnestolpernes inderside. De vestre hjørnestolper er forsynet med svungne knægte under det ret store tagudhæng. Væggene mellem stolperne er murede. Bygningen hviler på en sort kampestenssokkel, der, grundet det stærkt skrånende terræn, er meget høj i den østre del, hvor der også er kælder under bygningen. Herover står bygningen med brunt tømmer og gult murværk. I nordfacaden fører en støbt sideløbstrappe med rækværk op til en tofløjet fyldingsdør med råglasruder og overvindue, endvidere er her nedgang til kælderen med en lille revledør. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer, tre fag i nord, fire i syd samt ét fag i vestre gavltrekant. Begge gavle er grundmurede, i vestgavlen er spor efter en lille lem. I tagryggen en vandskuret, gul skorsten med sokkel. Ved den søndre del af østgavlen er en grundmuret halvtagsbygning.

Fig. 86. Sydfacade af Møllevej 1 som det tager sig ud i dag, sammenlign fig. 85. Skorstenen i vestfaget er sløffet, men der ses stadig spor efter den i tagryggen. De oprindelige torammede, tværsprossede vinduer er udskiftet med tophængte rammer med en kraftig lodsprosse, der illuderer post, også havedøren er udskiftet. (Fot. NM, 1974).

Fig. 87. Møllevvej 2, sydfacade. Huset, der er opført i 1877 af snedker Jens Didrik Holm, er en typisk repræsentant for det seneste bindingsværksbyggeri i Aarsdale. Karakteristisk for dette, der udfoldede sig i de sidste årtier af forrige århundrede, er gavlene, der er muret helt op i spidsen, det manglende fyldtømmer, at gavlbjælkerne er glannet ind i hjørnestolperne og at disse er udstyret med svungne knægte. (Fot. NM, 1974).

1910–1919: Snedkermester og avlsbruger Jens Peter Ipsen.
 1919–1924: Fhv. gårdejer Hans Anton Sommer.
 1924–1926: Fhv. avlsbruger Christian Peter Drejer, i 1926 hans arvinger: enken Margrethe Kristine Petrea Mathea Drejer, f. Mortensen, og datteren Karoline Margrethe Jensen.
 1926–læst 1976: Arbejdsmand Viggo Kofoed Mortensen, efterfulgt af enken, Signe Kofoed Mortensen.
 læst 1976: Arne Christensen og Børge Nielsen (ovennævntes arvinger).
 læst 1976–d.d.: Kenn Smidt og Dorthe Beyer.

Møllevvej 4,
 matr.nr. 112b.

Ejere:

?(1864)–(1894)/1896: Aarsdale fiskerleje.
 ?(1894)/1896–1909: Kaptajn og landstingsmand Mathias Peter Jensen af Limensgaard i Aaker, fra 1905 enken, Gundeline Elisabeth Jensen, f. Nielsen.
 1909–(1928): Samme ejere som Møllevvej 2, se denne.
 (1928)–læst 1931: Margrethe Kristine Petrea Mathea Drejer, f. Mortensen, enke efter Christian Peter Drejer. (Skødet tinglystes først i 1931, men af brandforsikringsarkivalierne fremgår det, at Margrethe Drejer allerede i 1928 var ejer af ejendommen, og handelen har formentlig fundet sted dette år).
 læst 1931–læst 1955: Hedeveg Elisabeth Mortensen, f. Knudsen.

Bygningshistorie: I 1877 solgte Peder Rasmussen Møller i sin egenskab af formand for Aarsdale fiskerleje »en byggeplads med have af Aarsdale Frihed« til snedker Jens Didrik Holm formedelst 43 kr. Det var imidlertid først Holms enke, der i 1884 fik skøde på ejendommen. På grunden opførte Holm den nuværende bebyggelse, som han lod indtegne i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger i 1879. Huset er dog blevet opført allerede i 1877, thi i december dette år, optog Holm et lån i huset, formentlig i forbindelse med dettes færdiggørelse. Bygningens ydre er ikke ændret væsentligt siden opførelsen; som nævnt under beskrivelsen har der dog tidligere været en lille lem i vestgavlen. I perioden 1893-1928 hørte huset sammen med naboejendommen, Møllevvej 4.

Tilbygningen ved østgavlen er opført omkring 1935.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret bindingsværksbygning med teglhængt heltag. Bygningen er inddelt i fem fag, hvoraf de tre nordre er smalle, de to søndre brede. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med tværkiler, dog er den nordre gavlbjælke lagt ind i indersiden på hjørnestolperne. Bindingsværket har fyldtømmer i form af løsholter, fastholdt med én nagle. Bjækelaget i de tre nordre fag er hævet. Bygningen har torammede, imprægnerede, tværsprossede vinduer af ret store formater, således at de bryder løsholterne. Tavlene er udmurede, vandkurede og gule, mens soklen og tømmeret er sort. Såvel i øst- som i vestfacaden er indgang med en ny, imprægneret dør med ruder. Begge gavle er grundmurede, den søndre med aftrappet gavludmuring, den nordre med svungne knægte på hjørnestolperne under det ret store tagudhæng. I nordgavlen, der vender ud til Møllevvej, er endvidere spor efter en tidligere indgang. Vestfacadens to nordre fag er skjult af en nyere, grundmuret halvtagsbygning.

Bygningshistorie: I 1896 fik M.P. Jensen skøde på denne grund. Selve handelen havde dog fundet sted på et tidligere, ikke nærmere oplyst, tidspunkt, og ifølge skødet havde han »forlængst taget grundstykket i besiddelse, bebygget samme og henlagt det til ejendommen gl. nr. 63f, nyt nr. 41«, nemlig naboejendommen Møllevvej 2, som han havde købt i 1893. Den samlede ejendom lod han vurdere til brandforsikring i 1894, hvor der på matr.nr. 112b lå en bindingsværksbygning med murede vægge,

MØLLEVEJ

Fig. 88. Møllevvej 4 – der er opført i slutningen af forrige århundrede, men ombygget adskillige gange siden – ses her i den skikkelse, hvori det fremtrådte før den seneste ombygning. Fundamentet til det gamle sydfag, der blev nedrevet i 1960, ses tydeligt under terrassemuren. Den lille forstuebygning i træ stammer fra 1920'erne, men er fjernet i midten af 1970'erne, hvor også vinduerne er udskiftet. (Fot.NM, 1974).

læst 1955–læst 1956: Smedesvend Tom Knudsen.

læst 1956–læst 1960: Fisker Poul Nimb.

læst 1960–læst 1967: Fisker Erik Koch.

læst 1967–d.d.: Karlo Lund.

bræddegavle og spåntag, indrettet til lade og kostald. Bygningen var orienteret nord-syd ligesom den nuværende bebyggelse, men fagantallet nævnes ikke. Da huset næste gang blev vurderet, i 1915, var det blevet ombygget eller måske udvidet med de tre smalle nordfag; vurderingssummen var steget til det firdobbelte, og husets indretning og ydre fremtræden var ændret. Bygningen målte nu seks fag og mod nord var indrettet et lille snedkerværksted. Nordgavlen var grundmuret, og en del af taget havde cementtagsten – nemlig taget over den til- eller ombyggede del. Inden 1926 var hele taget blevet belagt med cementsten. Kort herefter, formentlig i 1928, frasolgtes huset som en selvstændig ejendom til Christian Drejers enke og indrettedes i forbindelse hermed til beboelse. I 1960 blev huset atter ombygget, idet det søndre fag blev nedbrudt og en ny sydgavl opmuret med et stort hjørnevindue i øst. Fundamentet til det nedbrudte fag ses stadig, idet det nu indgår i indhegningen om en terrasse. Endelig er bygningen for få år siden atter istandsat, herved er en forstuetilbygning ved østfacaden – stammende fra ombygningen i 1928 – fjernet, vinduer og døre fornyet, ligesom de tidligere cementtagsten er erstattet af vingetegl.

Møllevvej 5, matr.nr. 45a.

Ejere:

Matr.nr. 45 deltes i 1914, idet

matr.nr. 45b udskiltes, se Møllevvej 7.

?–1825: Hans Nielsen Hjorth eller Ipsen.

1825–1862: Fisker Hans Clausen.

1862–1863: Ane Marie Hansen (ovennævntes eneste barn).

1863–1919: Sømand, senere fisker Jens Peter Knudsen (gift med ovennævnte).

1919–1920: Margrethe Marie Knudsen, f. Beyer, enke efter ovennævnte.

1920–1937: Skibsfører Hans Christian Olaus Knudsen (søn af ovennævnte J. P. Knudsen og Ane Marie Hansen).

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret bindingsværksbygning i 9½ fag. Bygningen har heltag med cementtagsten, under de to søndre fag er kælder. Bindingsværket har oplængder og løsholter; bjælkerne er tappet gennem stolperne og fastholdt med to tværkiler. Tavlene er for størstedelens vedkommende udmurede, enkelte overtavl i vestfacaden er dog lerklinede. Kampestensoklen og tømmeret er sort, tavlene vandskurede og gulmalede. I østfacaden er torammede, smårudede blysprossevinduer. Det sidste halve fag i nord står grundmuret med påmalet løsholt og skiller sig yderligere ud ved et spring i soklen. Også de to fag syd herfor skiller sig ud fra den øvrige bygning, idet der her er såvel et spring i soklen som et brud i lejden, ligesom bjælkelaget her er lavere end i den søndre del af bygningen. I det nordre af disse fag er indgang med en blåmalet lameldør med rude. I den søndre del af bygningen er indgang med en revlehalvdør. Vestfacaden har kun fyldtømmer i den søndre ende, de øvrige tavl er stærkt ombyggede og har påmalede løsholter. Den nordre del er skjult af en lille grundmuret halvtagsbygning. Begge gavle er murede og har nye, imprægnerede bræddetæklædninger samt blyspros-

Fig. 89. Møllevvej 5, set fra sydøst. Bygningen domineres af det karakterfulde valnøddetræ, der er af stor betydning for gadebilledet. (Fot. NM, 1974).

1937–læst 1955: Angelise Hansine Marie Ehnroth, f. Knudsen, Esther Knudsen og overassistent Osvald Peter Knudsen. Sidstnævnte kun til 1948, derefter hans enke, Gudrun Dorthea Knudsen, f. Kjeldsen.

læst 1955–læst 1959: Agnes Elkjær Andersen.

læst 1959–læst 1966: Smed Niels Møller.

læst 1966–d.d.: Fisker Benny Brandt.

sevinduer i både under- og overgavl. I vestre tagflade en gulmalet skorsten med udkragning.

Bygningshistorie: Ejendommen blev først indtegnet til brandforsikring i 1868, hvor den stod i 11 bindingsværksfag, formentlig alle lerklinede, med stråtag; de syv søndre fag var indrettet til stuehus, de fire nordre til lade. Ejendommen havde dog en lang historie bag sig på dette tidspunkt.

På matrikelkortet fra 1818 er indtegnet en vinkelbebyggelse med en lang øst-vestvendt længe i nord og en mindre længe ud til Møllevvej, hvoraf den sidstnævnte må antages at være helt eller delvis identisk med de fire fag ladehus, der nævnes i 1868.

Da Hans Clausen i 1825 erhvervede ejendommen, betegnes den i skødet som »et hus 16 fag stort«, hvilket formentlig har svaret til vinkelbebyggelsen på 1818-kortet. Inden 1833 havde Clausen ændret bygningens udseende væsentligt, idet den dette år af herredsfogden udarbejdede liste over Aarsdales bebyggelse omtaler, at ejendommen består af otte fag plus tre fag. Det er formentlig denne ombygning som inskriptionen »HKS 1830« på en sten, der ses i haven umiddelbart øst for huset, refererer til (HKS = Hans KlauSen). Fortegnelsen meddeler imidlertid intet om bebyggelsens orientering. Det er derfor ikke muligt at afgøre, om længen ud til Møllevvej allerede på dette tidspunkt var blevet udbygget mod syd til nuværende omfang, eller om der stadig var tale om en vinkelbebyggelse. Udfra bygningens hele holdning er det dog givet, at de syv fag stuehus i syd er tilbygget den gamle østlænge senest ved midten af forrige århundrede.

Den nordre del af bygningen blev nedrevet i begyndelsen af dette århundrede, formentlig i 1910, således at der nu kun står to fag af den gamle østlænge fra 1818-kortet tilbage; endnu ses nogle af syltstenene i

fortsættelse af bygningen mod nord. Det halve grundmurede fag i nord har fået sin udformning i forbindelse med denne afkortning. På dette tidspunkt var en del af tavlene udmurede. Bygningen havde stadig stråtag og den nordre ende bibeholdt sin udhusfunktion, med indgang i gavlen, langt op i dette århundrede. Det nuværende cementtag erstattede stråtaget i 1930'erne. Bygningen er istandsat i de senere år, men dens ydre fremtræden er ikke ændret væsentligt.

Møllevvej 6,
matr.nr. 43.

Ejere:

Indtil 1896 udgjorde grunden formelt en del af Aarsdale Frihed.

?(1870)/1896–1911: Snedker Jens Peter Hansen, i 1911 enken, Malene Margrethe Hansen, f. Thomsen.

1911–1917: Hansine Margrethe Grimm, f. Stange, Berlin.

1917–læst 1931: Skomagermester Peter Pedersen.

læst 1931–læst 1972: Hans Christian Jakob Johansen, efterfulgt af arvingerne.

læst 1972–d.d.: Bent Juul.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i fem regelmæssige fag med heltag med tegl i nord og cementsten i syd. Under bygningens østre del er kælder. Bindingsværket har gennemstukne bjælkeender låst med tværkiler, løsholter fastholdt af to nagler samt oplængder i undertavlene; tavlene er udmurede. Den høje sokkel er sort, tømmeret rødt, tavlene gule. Vinduerne er torammede og tværsprossede. I nordfacadens midterfag er indgang med en imprægneret, tofløjet fyldingsdør med råglasruder og overvindue, herover en akrylbaldakin. Ved denne indgang ses tillige stabler beregnet på en vinterdør. I sydfacaden er en, ligeledes midtplaceret, indgang med en tofløjet glassdør, ud for hvilken en terrasse. Gavlene er grundmurede, gavltrekanterne med ny, imprægneret bræddebeklædning. I vestgavlen er spor efter en indgang, desuden et torammet, tværsprosset vindue samt to vinduer i gavltrekanter, hvert med to udelte rammer. Den østre undergavl er uden muråbninger; i gavltrekanter er et torammet, tværsprosset vindue. I tagryggen er nyere skorsten i røde sten. I søndre tagflade et ovenlysvindue.

Vest for beboelseshuset, ud til Møllevvej, ligger en lille gulkalket kampestensbygning med teglhængt heltag. Den vestre gavl er skråt afskåret, gavltrekanterne har ny, imprægneret bræddebeklædning.

Bygningshistorie: I 1896 fik Jens Peter Hansen skøde på et grundstykke af Aarsdale Frihed; heri anføres det dog, at han »forlængst har taget grunden i besiddelse og opført beboelseshus på samme«. Han havde da også ladet huset indtegne til brandforsikring allerede i 1874, ligesom folketællingen fra 1870 anfører ham som bosiddende på dette husnummer. Han var imidlertid da kun 25 år gammel, og han har således bygget huset i sidste halvdel af 1860'erne. Bygningen er opført med udmurede

Fig. 90. Møllevvej 6, der her ses fra haven, er opført i sidste halvdel af 1860'erne af snedker Jens Peter Hansen, ejendommens første ejer. Det er opført med murede tavl, grundmurede undergavle og teglhængt tag, men slutter sig i øvrigt ganske til den traditionelle konstruktionstype med løsholter og oplængder – de førstnævnte efter nyere skik fastholdt med to nagler – og med gennemtappede bjælker. Sammenlign Møllevvej 2, der repræsenterer en nyere byggeskik. (Fot. NM, 1974).

tavl af brændte sten, grundmurede gavle og teglhængt tag. Den søndre tagflades cementsten er oplagt i 1936. Den nuværende ejer har ladet huset istandsætte, hvorved der er byttet om på vinduerne i nordfacadens to vestre fag, tavlene i disse fag er nyudmurede og dørene udskiftet. Derudover fremtræder bygningen i samme skikkelse som ved opførelsen.

Den lille kampestensbygning omtales først i en vurderingsforretning fra 1911, men er indtegnet på matrikelkortet fra 1891/92. I 1911 var den indrettet som hønse- og materialhus. Bygningen havde på dette tidspunkt paptag, der inden 1940, hvor der var blevet indrettet vaskehus, var udskiftet med tegl.

Møllevvej 7, matr.nr. 45b.

Ejere:

Indtil 1914 som Møllevvej 5.

1914–læst 1936: Fisker Johannes Peter Knudsen.

læst 1936–læst 1942: Ernst Peter Knudsen og Poul Jensinius Knudsen (ovennævntes sønner og arvinger).

læst 1942–d.d.: Poul Jensinius Knudsen, senere benævnt arbejdsmand.

Fig. 91. Møllevvej 7, opført 1914. (Fot.NM, 1979).

Møllevvej 8, matr.nr. 107.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fire fag med kælder og heltag med cementtagsten. Bygningen har høj, sort sokkel, kvaderpudset i øst, hvorover facaden står i blank mur af flammede sten, medens gavlene og vestfacaden er hvidmalede. Den aftrappede hovedgesims løber om og afbrydes et lille stykke inde på gavlene. I østfacaden er fire imprægnerede, udelte vinduesrammer med en lille trækrude foroven; i gavlene er dels tilsvarende vinduer, dels ældre sprossvinduer, i vestfacaden dannebrogsvinduer. Over alle vinduesåbninger er fladbuestik. Ved nordgavlen fører en støbt sideløbstrappe op til en ny, ubehandlet fyldingsdør med fast siderude med råglas. Ved vestfacaden er en grundmuret, hvidmalet halvtagsbygning med bølgeeternittag. I hovedhusets tagryg en nyere skorsten i røde sten.

Bygningshistorie: I 1914 solgte ejeren af Møllevvej 5, Jens Peter Knudsen, den nordre del af sin grund til sønnen Johannes. Denne lod allerede samme år grunden bebygge. Huset er ikke ændret væsentligt siden opførelsen, dog er østfacadens oprindelige dannebrogsvinduer i 1971 udskiftet med de nuværende vinduer, men med bibeholdelse af de gamle formater. Også indgangsdøren er fornyet. Tilbygningen i vest er fra 1960'erne.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning, inddelt i seks uregelmæssige fag. Bygningen har heltag, med rød bølgeeternit. Bjælkerne er tappet igennem stolperne og låst med to tværkiler. Fyldtømmer forekommer ikke; væggene mellem stolperne er udmurede med

Fig. 92. Møllevvej 8, formentlig opført kort før midten af forrige århundrede for rebslager Morten Peter Christensen fra København. Bygningen, der her ses fra nord, stod oprindeligt i fem fag, men udvidedes i slutningen af forrige århundrede med et fag mod øst. Se også fig. 93. (Fot.NM, 1979).

Fig. 93. Møllevej 8, set fra syd i begyndelsen af dette århundrede. Bemærk det nu sløjfede stengærde og den lille lem i vestgavlen, tidligere et almindeligt træk i Aarsdale. I baggrunden Skarvigen 9 med bræddekædet gavl og stråtag. (Fot. formentlig Valdemar Myhre, ca. 1910).

Ejere:

I det i 1864 anlagte realregister til skøde- og panteprotokollen er Morten Peter Christensen nævnt som ejer af dette sted; længere tilbage haves ingen oplysninger om ejerforholdene. På matrikelkortet fra 1818 ses grunden ikke at være udmatrikuleret, og dette synes først at være sket på et langt senere tidspunkt, idet ejendommen hverken er anført i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 eller i det ældste realregister anlagt 1835. Da M. P. Christensen ved videre-salget af ejendommen i 1891 oplyser, at han selv har opført det på grunden liggende hus, er det vel rimeligst at forestille sig, at han også har været den første ejer af stedet, der tidligere har udgjort

brændte sten. Begge gavle står i grundmur med en lille, aftrappet udmuring og imprægnerede vindskeder. Over den lave, pudsede, sorte sokkel står bygningen med sort tømmer og hvidt murværk. I sydfacaden er seks torammede, imprægnerede vinduer uden sprosser, mens nordfacaden har tværsprossede vinduer: et torammet og fire énrammede i forskellig udformning. Fra nord er tillige indgang med en tofløjet dør med overvindue, herfor en vinterdør af revlekonstruktion; indgangen er placeret i andet fag fra vest, men et trappetrin ved andet fag fra øst vidner om, at der tidligere har været indgang også i dette fag. I hver gavltrekant er et torammet, tværsprosset vindue, vestgavlens tillige med lodsprosser. I tagryggen en nyere skorsten i røde sten med overdækning.

Øst for hovedhuset ligger en lille nord-sydvendt kampestensbygning med teglhængt heltag.

Bygningshistorie: Da Morten Peter Christensen i 1891 solgte ejendommen til sin søn, anførte han i skødet, at »jeg selv har bygget huset«. M. P. Christensen var københavner og rebslager af profession, men slog sig ned som fisker i Aarsdale, hvortil han flyttede med sin familie i 1837. Han købte straks hus på stedet. Hvor dette – et trefagshus – har ligget vides ikke, men med Morten Christensens senere ejendom, Møllevej 8, har det intet haft at gøre.

Som nævnt under redegørelsen for ejerforholdene anfører realregisteret fra 1864 Morten Christensen som ejer af grunden med det derpå stående hus. Det er dog sandsynligt, at han allerede boede på stedet ved folketællingen i 1850, idet han her er anført mellem Claus Clausen i det overfor liggende Skarvigen 9 og Christen Kofoed i det umiddelbart østfor liggende Skarvigen 12. Huset er altså opført efter 1837 og formentlig inden 1850, nærmere er det ikke muligt at komme en datering.

I realregisteret fra 1864 anføres huset som fem fag stort, men inden 1893, hvor det blev indtegnet til brandforsikring, var det blevet udvidet med ét fag mod øst. Bygningen stod nu med udmurede tavle og teglhængt

en del af den såkaldte Aarsdale Frihed, der tilhørte fiskerlejets beboere i fællesskab.

?/(1864)–1891: Fisker Morten Peter Christensen.

1891–1892: Fisker Hans Peter Christensen (ovennævntes søn).

1892–1901: Snedker Christian Andreas Hansen.

1901–1916: Sømand, senere skibsfører, Peter Anias Jensen.

1916–læst 1943: Partikulier Christian Michael Jensen (ovennævntes broder), efterfulgt af enken, Anine Petrea Jensen.

læst 1943–d.d.: Arbejdsmand Svend Aage Nielsen.

Møllevej 10, matr.nr. 46b.

Ejere:

Indtil 1901 som Skarvigen 8.

1901–1904: Kirstine (Christine) Marie Hansen, f. Knudsen, enke efter Johannes Hansen.

1904–1905: Johannes Hansen, Karen Margrethe Josephine Hansen, Anders Peter Hansen, Louise Laurine Hansen, Johanne Marie Hansen og Jens Christian Hansen, Amerika. (Ovennævntes børn og arvinger).

1905–læst 1950: Fisker Hans Christian Kofoed, i 1949 efterfulgt af enken, Ingeborg Kofoed, f. Kjøller.

læst 1950–læst 1962: Fhv. avlsbruger Laurits Emil Abrahamsen og Elene Margrethe Abrahamsen.

læst 1962: Ovennævntes arvinger.

læst 1962–d.d.: Knud Frøkjær.

tag og er sandsynligvis opført i denne skikkelse. Ved vurderingen i 1893 var den ene gavl grundmuret helt op i spidsen, mens den anden havde bræddeklædt gavltrekant. Rimeligvis har begge gavle oprindeligt stået bræddeklædte; ved udvidelsen af huset er den nye østgavl så opført helt i grundmur, mens vestgavlen stod uændret endnu i 1907, men inden 1920 havde også den fået sit nuværende udseende. Da P.A. Jensen i 1901 erhvervede ejendommen, oplystes det i skødet at »i købet medfølger 1½ tylt brædder bestemte til dagligstuegulv«, hvilket formentlig må tages som udtryk for, at der på denne tid er pågået nogle bygningsændringer. Bygningen har fået ny skorsten i dette århundrede, hvor også en indgang i nordfacadens østre del er tilmuret. Inden for de senere år er der oplagt bølgeeternit i stedet for det tidligere tegltag, et torammet vindue i nordfacadens vestfag er erstattet af en enkelt højtsiddende ramme, og endelig er sydfacadens vinduer fornyet i 1970'erne.

Kampestensbygningen nævnes første gang i forsikringsmaterialet i 1901, hvor den var indrettet til svine- og hønsehus. Bygningen ses dog indtegnet på matrikelkortet fra 1891/92.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i fire regelmæssige fag med teglhængt heltag. Bindingsværket er uden fyldtømmer, og de gennemstukne bjælkeender er afsavet i plan med facaden. Væggene mellem stolperne er murede. Under den østre del af bygningen er kælder. Sokkel og tømmer er sort, murværket vandskuret og rødt. Bygningen har torammede, tværsprossede vinduer, tre fag i nord, fire i syd samt ét fag i hver gavl. I nordfacaden fører to granittrin op til indgangsdøren med overvindue og en tofløjet vinterdør. Gavlene er grundmurede og har profilerede udmuringer. I østgavlen er nedgang til kælderen med en revledør. Ved vestgavlen er en grundmuret, pudset og rødmalet halvtags-tilbygning med paptag.

Bygningshistorie: Ifølge det byggebrev, som Johannes Hansen i 1894 fik tinglyst som adkomst på sin ejendom, er huset opført i 1880 af snedker Hans Nicolaj Sørensen på en løkke, der tidligere havde tilhørt Johs. Hansens far, Anders Hansen, Skarvigen 8. Bygningen er opført i fire fag med tegltag og er ikke ændret væsentligt siden, dog er skorstenen sløjfet.

Fig. 94. Møllevej 10, sydfacaden mod haven. Den ret centralt placerede grund har ligget ubebygget hen indtil dette hus opførtes i 1880, idet grunden udgjorde en løkke tilhørende avlsbrugsejendommen Skarvigen 8. (Fot. NM, 1974).

MØLLEVEJ

Møllevvej 11, matr.nr. 55a.

Ejere:

Ejendommen – oprindeligt bestående af matr.nr. 54 og 55a – har tidligere hørt sammen med Møllevvej 13, nuværende matr.nr. 55b. I perioden 1884 til 1902 var matr.nr. 54 udskilt herfra som en selvstændig ejendom, hvorefter den atter blev lagt sammen med matr.nr. 55. Senere deltes denne grund dog påny, idet matr.nr. 54 og 55a udskiltes, skødet herpå tinglystes i 1930. Ved en matrikelregulering indenfor de seneste år er matr.nr. 54 inddraget under matr.nr. 55a.

Indtil 1884 (matr.nr. 54) og læst 1930 (matr.nr. 55a) som Møllevvej 13, se denne.

1884–1893: Sømand, senere fisker Anders Peter Munk, Rønne.

1893–1901: Frk. Ane Marie Munk (ovennævntes søster).

1901–1902: Fisker Anders Peter Munk, Laurits Andreas Munk, Niels Peter Jensen Bidstrup (ovennævntes arvinger).

1902–læst 1930: Fisker og fiskehandler Christian Mathias Møller.

læst 1930–d.d.: Christian Andreas Møller.

Fig. 95. I forgrunden Møllevvej 11, opført 1909 på en grund udskilt fra det bagved liggende Møllevvej 13. (Fot. NM, 1974).

Møllevvej 12, matr.nr. 98.

Ejere:

?(o. 1826)–1829: Knud Poulsen.

1829–1864: Morten Knudsen, efterfulgt af enken, Ane Cathrine Knudsen, f. Madsen.

1864–1885: Kvaseskipper Niels Michael Clausen.

1885–d.d.: Bornholms Forening til Evangeliets Fremme (i 1885 ved Ole Hansen Nielsen).

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fire fag, kælder og en etage med heltag med cementsten. Over den pudsede, grå sokkel med lave kældervinduer, står østfacaden i flammede sten med hvide bånd, stik over vinduerne, hvide, profilerede sålbænke og hvid, profileret hovedgesims. Vinduerne har store, udelte, imprægnerede rammer, hver med en tophængt overramme. Begge gavle er hvidmalede, i den søndre overgavl læses årstallet 1909. I nordgavlen fører en sideløbstrappe op til en nyere, imprægneret dør med råglas. Vestfacaden er delvis skjult af en lille grundmuret vaskehusbygning med heltag med lav rejsning; i den synlige del af hovedhusets facade er to vinduesfag som østfacadens. I vestre tagflade ved tagryg er en nyere skorsten i røde sten.

Bygningshistorie: Huset er opført i 1909 for Chr. M. Møller. Bygningens ydre er ikke ændret væsentligt siden opførelsen. Dog er vinduerne fornyet og døren udskiftet indenfor de senere år, ligesom også skorstenen er nyopmuret. Se også Møllevvej 13.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fem fag med kælder og teglhængt heltag. Over den sorte sokkel står facaderne vandskurede og hvidmalede med aftrappet hovedgesims. Bygningen har dannebrogsvinduer med tværspisser i underrammerne; herover fladbuestik. I den ligeledes vandskurede og hvidmalede østgavl fører en granittrappe op til en bred, imprægneret dør med råglasovervindue. I hver gavltrekan er et torammet, tværspisset vindue. Vestgavlen er stænkpuddet. I tagryggen er vandskuret skorsten med sokkel.

Bygningshistorie: Bygningen er opført som forsamlingsbygning og missionshus for Bornholms Forening til Evangeliets Fremme. Foreningen fik skøde på grunden, der udgjorde en del af den såkaldte Brændeløkke, i 1885. I skødet oplyses det, at »køberen har forlængst taget ejendommen i besiddelse, bebygget samme ...«. »Forlængst« må dog i dette tilfælde tages i meget snæver betydning, idet foreningen selv angiver 1884 som opførelsesåret. Bygningens ydre er ikke ændret væsentligt siden opførelsen, dog er den nuværende indgang i østgavlen af nyere dato, dørens dimensioner bærer præg af, at den har afløst en tofløjet dør.

Fig. 96. Møllevvej 12, opført i 1884 som missionshus for Bornholms Forening til Evangeliiets Fremme. Grunden udgjorde tidligere en del af den såkaldte Brændeløkke. (Fot. NM, 1974).

Møllevvej 13,
matr.nr. 55b.

Ejere:

?–1812: Ole Pedersen.

1812–1857: Margrethe Andersdatter, i 1812 benævnt Margrethe Nielsdatter (i en del af perioden i ægteskab med husmand Hans Marcher).

1857–1863: Ane Margrethe Hansen (ovennævntes datter), efterfulgt af dennes mand, fisker Peder Pedersen Møller.

1863–1867: Stenhugger (på Nørreemark) Mads Ipsen Rømer.

1867–1902: Tjenestekarl Mads Peter Møller, fra 1878 enken, Kirstine Marie Møller, f. Pedersen.

1902–læst 1933: Fisker og fiskehandler Christian Mathias Møller (ovennævntes søn).

læst 1933–læst 1935: Fisker Hans Mathias Møller.

læst 1935–læst 1946: Fisker Gunnar Jens Edvard Knudsen.

læst 1946–d.d.: Fisker Osvald Julius Due.

Bygningsbeskrivelse: Femfagshus i stænkpudset bindingsværk med heltag med cementsten. Bygningen har brun sokkel, de pudsede vægge er gule. I østfacaden er fem uregelmæssigt placerede, udelte vinduesrammer. I nordgavlen, der er glatpudset, er indgang med en lameldør med råglas. I tagryggen en skorsten i flammede sten med sokkel og hætte. Størstedelen af vestfacaden er skjult af en grundmuret tilbygning.

Bygningshistorie: Bygningen udgør den nordre, stærkt ombyggede, del af et ældre bindingsværkshus, der indtegnedes til brandforsikring i 1864. Bygningen stod da i ni fag med lerklinede tavler og stråtag; de seks nordre fag var indrettet til stuehus, de tre søndre til ladehus. Denne bygning har formentlig sin oprindelse i det hus på otte stolperum med have i vest og gårdsplads i nord, som Ole Pedersen solgte i 1812. Han havde fået overladt huset året før ved et indgået forlig med sin fraseparede hustru, Margarethe Hansdatter. Huset er indtegnet på matrikelkortet fra 1818 med samme placering som den nuværende bebyggelse, dog strakte det sig da længere mod syd. Ved handelen i 1857 bestod huset stadig af otte fag med »have vesten for huset, gårdsplads norden for samme samt nogle piletræer, som er plantet på forskellige steder på fiskerlejets grund«. Ved den næste handel, seks år senere, var huset på ni fag, således som det også beskrives i vurderingsforretningen fra 1864. Om dette beror på en egentlig udvidelse, eller blot på en mindre ombygning af ejendommen, lader sig ikke afgøre på det foreliggende grundlag.

I 1884 frasolgt matr.nr. 54, nu en del af matr.nr. 55a, hvormed fulgte husets to søndre fag, der stadig betegnedes som ladebygning. De resterende syv fag havde inden 1897 fået udmurede tavler, taget var stadig stråtag og gavlene bræddede.

I 1902 havde de to grunde, matr.nr. 54 og 55, atter fået samme ejer, men denne lod få år efter de fire søndre fag af det gamle nifagshus nedrive, og i stedet opførtes det nuværende Møllevvej 11, der stod færdigt i 1909.

Derefter stod kun fem fag tilbage af det gamle hus, hvis sydgavl var blevet opmuret i forbindelse med nedrivningen af den søndre del. Samtidig blev også tagets strå udskiftet med cementtagsten. Bygningen blev stænkpudset i midten af 1950'erne. De tidligere sprossvinduer er udskiftet med de nuværende helglasvinduer i 1960'erne. Vaskehuset tilbygningen i vest er formentlig opført i 1930'erne.

Møllevej 14,
matr.nr. 21b.*Ejere:*

Indtil 1864 samme ejere som Møllevej 12.

1864–1897: Kvaseskipper Niels Michael Clausen.

1897–1908: Sømand og fisker Niels Michael Clausen (ovennævntes søn).

1908–læst 1967: Fisker Laurits Peter Espersen.

læst 1967–læst 1969: Fisker Louis Espersen og Anny Beyer (ovennævntes arvinger).

læst 1967–d.d.: Murer Finn Kuhre.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fire fag med kælder og heltag med cementtagsten. Soklen er kvaderpudset og rødmalet, herover står vestfacaden i blank mur i flammede sten, medens gavlene og bagsiden er gulmalede. Bygningen har dannebrogsvinduer med fladbuestik, under vestfacadens vinduer løber et hvidmalet, gennemgående, muret bånd. Den hvide, aftrappede hovedgesims løber om og afbrydes et stykke inde på gavlene. Ved nordgavlen er opgang ad en støbt sideløbstrappe til en ny, imprægneret lameldør med overvindue. Fra syd er nedgang til kælderen med skur over. Ved østfacaden en lille tilbygning. I tagryggen en nyere skorsten i blank mur.

Bygningshistorie: Bygningen blev indtegnet til forsikring i 1910 og er opført for Laurits Peter Espersen, der i 1908 havde erhvervet grunden, en hidtil ubebygget parcel af »Brændeløkken«. Bygningen er ikke ændret væsentligt siden opførelsen, dog er indgangsdøren fornyet i midten af 1970'erne, idet her tidligere var en malet, tofløjet fyldingsdør.

Møllevej 16,
matr.nr. 97.*Ejere:*

Indtil (1872)/1882 som Møllevej 12.

(1872)/1882–1914: Kvaseskipper, med næringsbevis som sætteskipper, Mads Peter Jensen »almindelig kaldet Mads Espersen«, efterfulgt af enken, Ane Kirstine Jensen, f. Nielsen.

1914: Fisker Jens Peter Jensen, Laura Katrine Rasmussen, f. Jensen, Malene Kirstine Larsen, f. Jensen, Stine Marie Nielsen, f. Jensen, fisker Peter Mathias Jensen, Ane Katrine Koch, f. Jensen og enkefru Lise Marie Hansen, f. Jensen. (Ovennævntes børn og arvinger).

1914–læst 1943: Fisker Ludvig Timan Koch (gift med ovennævnte Ane Katrine Koch).

læst 1943–læst 1968: Robert Theodor Koch, efterfulgt af dennes arvinger (til 1959) og fisker David Anker Koch, efterfulgt af arvingerne.

læst 1968–d.d.: Fisker Erik Koch.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fem fag med kælder og heltag med cementtagsten. Over den høje, brune sokkel står facaderne vandskurede og gulmalede. Den hvide, aftrappede hovedgesims bestående af tre skifter, hvoraf det midterste med savsnit, løber om og afbrydes et lille stykke inde på vestgavlen – her dog uden savsnit – hvor den tjener som vederlag for et gesimsbånd langs gavlens skrå sider. Sydfacaden har torammede, smårudede vinduer med fladbuestik; under vinduerne er et gennemgående, hvidmalet bånd. I vestgavlen, til Møllevej, er opgang ad en granittrappe til en tofløjet, malet, pladebeklædt dør. Nordsiden har tre fag torammede, tværsprossede vinduer samt en grundmuret tilbygning, hvori indgang med en lameldør med råglasrude. I nordfacadens vestfag er en kældernedgang med skur over. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: I 1882 fik Mads Peter Jensen tinglyst skødet på den ubebyggede parcel af »Brændeløkken«, som svigerfaderen havde solgt ham ti år tidligere. I forbindelse hermed tinglystes, som adkomst på det nu på grunden stående hus, en erklæring fra Hans Mortensen af Nørre-mark og Hans Peter Hansen af Aarsdale om, »at vi efter begæring af Mads Peter Jensen og for hans regning i året 1873 har opført et beboelseshus på fem fag, tegltag«. Bygningen synes ikke at være ændret væsentligt i det ydre siden opførelsen. Tilbygningen på nordsiden – en køkkenbygning – nævnes første gang ved en vurdering fra 1932.

Fig. 97. Vestgavl og sydfacade af Møllevej 16, der i 1872 opførtes som det første hus på Brændeløkken. Denne omfattede tillige de grunde, hvorpå Møllevej 12 og 14 senere opførtes, og udgjorde sammen med den løkke, hvorpå Møllevej 10 nu ligger, et stort ubebygget område midt i byen. (Fot. NM, 1974).

NØRRE NÆBBE

Nørre Næbbe 1,
matr.nr. 13.

Ejere:

Indtil 1896 udgjorde grunden formelt en del af Aarsdale Frihed.

?/1896–1906: Signe Marie Pedersen, enke efter husmand Jens Peter Pedersen.

1906–læst 1949: Fisker August Magnus Beyer (ovennævntes svigersøn).

læst 1949: Anine Bayer (arving).

læst 1949–læst 1962: Fisker Holger Peter Koch.

læst 1962–d.d.: Fisker Hans Clausen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt beboelseshus med gavlen til gaden i tre fag bindingsværk østligst og et fag grundmur i vest. Bygningen har heltag, beklædt med vingetagsten af cement. Bindingsværket er uden fyldtømmer og med gennemstukne bjælkehoveder, låst med to tværkiler, i de to midterste stolper, mens bjælkerne ved de omgivende stolper er lagt ind i siden på disse (glammede). Både nord- og sydfacade er påført et lag cementpuds, hvorpå stolpernes placering er markeret ved opstregning med sort, mens de mellemliggende murfelter er holdt i en mørk, rød farve; det vestligste »stolpepar« er dog kun påmalet. Vestgavlen, der vender mod gaden, står grundmuret, pudset og rødmalet som de nævnte tavl; i begge sider ses under den opskalkede tagfod en trappet udkræning. Østgavlen står ligeledes grundmuret helt til tagryggen og rødmalet; her er i tilknytning til hjørnestolperne opsat vandrette knægte under tagudhænget. Huset har en høj, sort og overvejende kampestenssokkel. Især i syd og øst fremtræder kælderens i stor højde, og der er indgang i sydsiden, hvor der også sidder to kældervinduer. Indgangen i stueplan er i nordsidens andet fag fra vest, og heri sidder en nyere dør med ruder og fast sidestykke. Øst for døren er to fag torammede og smårudede vinduer, vest for samme et sprosseløst vindue. Sydfacaden har torammede og smårudede vinduer i samtlige fire fag. I gavlene ses vinduer af forskellig type. Der er opsat en taskekvist med trerammen, sprosseløst vindue i tagets sydside. Husets skorsten er i røde sten og med sokkel og udkræning.

Bygningshistorie: Huset er bygget på en parcel af Aarsdale Frihed, som tilskødedes Signe Marie Pedersen, enke efter husmand Jens Peter Pedersen, af formanden for fiskerlejet, Johs. Hansen, i januar måned 1896. I skødet forlyder imidlertid, at køber forlængst har taget pladsen i besiddelse og ladet opføre et beboelseshus på samme. Opførelsestidspunktet kan fastlægges inden for et par år, idet Signe Pedersen først har bygget hus efter mandens død i marts 1888, hvor familien boede andetsteds, og

Fig. 98. Nørre Næbbe 1, set fra sydvest. Bygningen, der oprindeligt stod i tre fag, er opført o. 1890 i den tids bindingsværksbyggemåde: uden fyldtømmer (i hvert fald synligt) og med gavlbjælkerne indlagt i hjørnestolpernes inderside, mens de øvrige bindbjælker er gennemtappet på vanlig vis. Gavle og tavl murede op i brændte sten. Sammenlign fig. 99, 59 m.fl. Faget i vest er bygget til o. 1965. (Fot. NM, 1974).

Fig. 99. Nørre Næbbe 3 er formentlig opført 1888 eller 89 og står som en typisk repræsentant for det sene bindingsværksbyggeri på stedet, sammenlign fig. 98. Gavle murede i brændte sten til tagryggen og med knægtunderstøttet udmuring ved den opskalkede tagfod ses i bindingsværkshusene fra 1860'erne og fremefter – jfr. eksempelvis Brugsebakken 14, fig. 18. Den markante kampestenssokkel, der tjener til udjævning af niveauforskellen i terrænet, antager ved den fjernere gavl (i øst) næsten fuld etagehøjde. (Fot. NM, 1974).

er registreret som boende her i området ved folketællingen i 1890; både hus og grund er da også opmålt på matrikelkortet fra 1891/92. Først i 1896 indtegnes bygningen i brandforsikringen, og i denne forbindelse er noteret, at huset var i tre fag og havde tegltag, samt at tavl og gavle stod i grundmur – utvivlsomt samme skikkelse som den, hvori huset var opført få år forinden. Bygningens nuværende udstrækning og fremtræden stammer fra en ombygning, foretaget for nuværende ejer omkring 1965, hvor et tidligere vindfang ved vestgavlen blev sløjfet og huset i stedet tilbygget det grundmurede fag ved samme gavl. Indgangen flyttedes samtidig til den nuværende placering i nord. Huset står endnu sammen med eksempelvis nabohuset, Nørre Næbbe 3, som en typisk repræsentant for den sene bindingsværks-byggeskik på stedet.

Nørre Næbbe 3,
matr.nr. 12.

Ejere:

Indtil 1890 udgjorde grunden formelt en del af Aarsdale Frihed.

?(1889)/1890–1898: Arbejdsmand, senere snedker Ludvig Johan Lind.

1898–læst 1929: Christian Sinius Sandersen.

læst 1929: Hansine Petrea Sandersen, f. Kofoed.

læst 1929–læst 1951: Fisker Karl Frederik Vilhelm Kofoed.

læst 1951: Louise Nikoline Margrethe Kofoed.

læst 1951–d.d.: Arbejdsmand Jens Erik Alexandersen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus – med gavlen til Nørre Næbbe og facade til Hans Sørensgade i syd – i fire regelmæssige bindingsværksfag med teglhængt heltag. Huset har en høj kampestenssokkel, der mod øst næsten har fuld etagehøjde, men mod vest aftager med det stigende terræn; kælderindgangen med revlehalvdør vender ud til Hans Sørensgade. Bindingsværket er uden fyldtømmer, og de tre midterste bjælker er tappet gennem de respektive stolper og låst med to tværkiler, mens gavlbjælkerne er lagt ind i stolpernes inderside og uden kilelåsning. I tilknytning til hjørnestolperne er opsat vandrette, karnissvungne knægte under den opskalkede tagfod. Tavl og gavle står i vandskuret, hvidt murværk, tømmeret er rødt og soklen sort. Der er indgang til stueetagen via et nyere vindfang ved nordsiden og ad en ligeledes nyere dør i vestgavlen. I syd er til gaden fire fag torammede og sprosseløse vinduer, enkelte rammer er med en lille ventilationsrude øverst. Til de øvrige sider er vinduer af forskellig type – med og uden sprosser. I tagryggen en skorsten i røde sten og med sokkel og udkræning.

Bygningshistorie: Grunden henhørte indtil 1890 under Aarsdale Frihed, men skødedes samme år af Johs. Hansen, i dennes egenskab af fiskerlejets formand, til arbejdsmand Ludvig Johan Lind. Af skødet fremgår imidlertid, at køberen allerede havde taget pladsen i besiddelse og opført hus på samme. Firefagsbygningen i bindingsværk og med murede gavle og tegtag ses da også at være indtegnet i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger allerede i 1889, og formentlig stod huset da nyopført, eftersom L. Lind endnu i 1888 var ejer af Gaden 33. Gadesidens vinduer og andre vinduer af samme type rundt om i huset stammer fra midten af dette århundrede, hvor de blev isat i stedet for de oprindelige sprossevinduer. De nuværende indgange er også af nyere dato – forstuen i nord fra omkring 1960 og havedøren i vest fra 1970'erne; på et ældre fotografi synes man at kunne ane omridset af en dør i østgavlen, muligvis den oprindelige indgang. Ellers står huset, hvad det ydre angår, i det væsentligste som ved opførelsen.

Nørre Næbbe 6,
matr.nr. 7.

Ejere:

?(1850)–1855: Møller Hans Peter Dam, på salgstidspunktet boende i Øster-Marie.

1855–1858: Sømmand Jens Clausen af Nexø.

1858–1875: Husmand og møller Mads Henriksen.

1875–1880: Fisker Lars Hansen Tranberg.

1880–1884: Fisker Anton Peter Pedersen.

1884–1887: Hans Kofoed Jensen, i januar 1887 efterfulgt af enken, Johanne Marie (Brun), født Pedersen (muligvis datter af forrige ejer).

1887–1895: Mariane Sofie Rasmussen (datter af søstersøn til ovennævnte Johanne Marie Pedersen Brun; ejendommen overdrages ved gavebrev).

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt beboelseshus i seks uregelmæssige bindingsværksfag til gaden – tre brede fag i vest og tre smallere i øst – og med heltag, beklædt med cementtagsten. I facadens bindingsværk er kun stolperne bevaret, men der ses endnu nagler efter tidligere løsholtsamlinger, hver låst med en enkelt nagle; bjælkelaget er tappet gennem stolperne og fastholdt med tværkiler. Tømmeret står, ligesom sylden, tjæret, de murede tavle er pudsede og hvide. I hvert af gadesidens seks fag er et torammet, tværsprosset vindue. Gavlene står murede til tagryggen og har en trappet udkrægning ved den opskalkede tagfod; farveholdningen er hvid som facadens tavle. Der er indgang i østgavlen med sidevendt trappe og énfløjet fyldingsdør med rude, desuden sidder såvel nord for døren som i gavltrekanten et torammet, sprosseløst vindue. Vestgavlen har foroven et torammet og smårudet vindue. Bagsiden er omsat i grundmur og står ligeledes hvid. Til denne side er vinduer både med og uden sprosser samt en fyldingsdør nogenlunde midt for og en kældernedgang ved husets østende. I tagryggen en hvid skorsten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: I skødet fra 1855, omhandlende Hans Peter Dams salg af sit seks fag store bindingsværkshus med stråtag til Jens Clausen, anførtes, at huset var opført af sælger på en forhen ubebygget plads; handelen

Fig. 100. Nørre Næbbe 6, der her ses fra sydvest, er bygget omkring midten af forrige århundrede, hvor der i øvrigt hørte en stubvejrmølle til ejendommen. Fjernelse af løsholter og oplængder i facaden og gavlenes opmuring er senere forandringer, ligesom oplægningen af cementtagstenene i stedet for strå. (Fot. NM, 1979).

1895: Christian Emil Rasmussen (broder til Mariane Sofie Rasmussen, overtager ligeledes ved gavebrev).

1895–1896: Mariane Sofie, f. Rasmussen (se ovenfor), og borteværende mand, fisker Otto Peter Jensens bo.

1896–læst 1941: Christian Peter Christoffersen.

læst 1941: Ovennævntes arvinger.

læst 1941–læst 1959: Johannes Funch Espersen.

læst 1959–d.d.: Fisker Edvin Pedersen.

omfattede tillige en tæt ved huset stående stubvejmølle med tilbehør. Ved hjælp af folketællingen fra 1850 kan det godtgøres, at Hans Dam allerede da var bosiddende i dette nordlige område af byen og var møller af profession. Møllen havde han dog tilsyneladende ikke selv bygget, idet den i de foregående årtier optræder i arkivalierne som hørende under ejendommen med nuværende adresse Skolebakken 8; så sent som i 1845 (folketællingen) ernærede Lars Jørgensens enke familien dér ved indtægter fra møllen, og afhændelsen heraf til Hans Dam kan først være sket i slutningen af 1840'erne. Ifald den eksisterende bygning blev opført som møllerbolig, må den således stamme fra samme tidsrum; under alle omstændigheder er den opført efter 1833, da den ikke er nævnt i herredsfogedens husfortegnelse fra det pågældende år. Den følgende handel i 1858 omfattede fortsat møllen, men da Mads Henriksen i 1867 lod ejendommen indtegne i brandforsikringen var møllen ikke inkluderet. Den synes derfor enten at være blevet nedrevet eller solgt fra inden for den mellemliggende halve snes år. Meget synes at tale for, at møllen var blevet solgt til den Hans Peter Stange, som i januar 1866 lod en stubvejmølle, beliggende på 21.vornedgårds grund, indtegne i brandforsikringen, idet det om denne forlyder, at den »... er sidste sommer flyttet og her opført tildels af gammelt men godt tømmer ...«. Spørgsmålet lader sig dog ikke med sikkerhed afklare.

Den endnu eksisterende bygning omtales ved Mads Henriksens forsikringstagning i 1867 som værende i syv fag, hvoraf de to vestligste var ladehus, resten stuehus; alt i bindingsværk med klinede tavler og stråtag. Ved en nyvurdering i 1907, hvor huset ligesom i skødet fra 1855 regnedes i seks fag, var tavlene for en del blevet udmurede, og der var lagt cementsten på taget, men bygningen havde stadig bræddeovergavle. I øvrigt viser et fotografi fra tiden omkring århundredskiftet, at der tidligere har været indgang i gadesidens østfag. Bygningens nuværende fremtræden med grundmurede gavle og bagside samt murede tavler uden fyldtømmer i gadefacaden synes at stamme fra ret omfattende byggearbejder, foretaget for Johannes Espersen omkring midten af dette århundrede. Herved blev også vinduerne i vid udstrækning fornyede, ligesom gadedøren blev flyttet til sin nuværende placering i østgavlen.

Fig. 101. Et nu nedlagt røgeri nordøstligt i byen, bygget af Chr. Møller (Møllevvej 13) og Chr. Stange (Gaden 9) i forening omkring århundredskiftet. I 1939 nyforsikredes stedet af Chr. Møller alene, og senere afhændedes grunden til Aarsdale Fiskesalgforening. Mod sædvane har røgeriet ligget adskilt fra ejernes beboelse, og med sine fire ildsteder (i to skorstene) var det byens største. I forgrunden ses »galleriet«, en bræddebygning med tjærepaptag, hvor man bl.a. rensede og saltede sild til eksport; en overgang eksporteredes stegte sild til Tyskland. Til venstre i billedet ses Per Jørns længe – sammenlign hosstående foto. Billedet er taget o. 1915, og flere af Aarsdales nuværende beboere genkender sikkert sig selv blandt børnene. (Fot. Carl Chr. Andersen, tilh. Holger Beyer).

PER JØRNSVEJ

Per Jørns Længe,
matr.nr. 86b.

Ejere:

Indtil læst 1959 samme ejere som Per Jørnsvej 1.

læst 1959–læst 1971: Fisker Aksel Koch.

læst 1971–d.d.: Børge og Eli Koch,
fiskere.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret materialhus i bindingsværk, ind-delt i fire regelmæssige fag, med teglhængt heltag. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler; i konstruktionen indgår desuden løsholter, låst i stolpesamlingerne med to nagler, samt oplængder i både over- og undertavl. En del tømmer bærer præg af at have været brugt førhen i anden sammenhæng – eventuelt som skibstømmer. Den ret lave syld og tømmeret er tjæret, de murede gavltrekanter og tavlene – dels i ler, dels med brændte sten – står vandskurede og gule. Huset er forsynet med en bred revlehalvdør og derover et blændet vindue i nord og med endnu en revlehalvdør samt et blysprossevindue i vest. I sydgavlen er tre vinduer med blysprosser, østsiden er uden åbninger. På nordgavlen er en plade med indskriften: PÆR JØRNS LÆNGE 1861.

Bygningshistorie: Længen er bygget af fisker Peder Jørgen Nielsen omkring midten af forrige århundrede, rimeligvis i 1861, hvilket årstal efter sigende er indhugget i husets indvendige tømmer – og senere overført til den nævnte inskriptionsplade. Per Jørn beboede den bygning, der nu har adressen Per Jørnsvej 1, og under denne ejendom forsikredes længen første gang i 1866. Ganske vist blev ladelængen da beskrevet som beliggende med øst-vestlig orientering, men ligesom ved de senere vurderinger i 1889 og 1933, hvor orienteringen angives som nord-syd, ansattes længen i 1866 til en fjerdedel af hovedhusets værdi. Der synes således at være god grund for at antage, at det er ét og samme »lade- og materialhus«, der er tale om. Bortset fra udmuringen af en del tavl og af de oprindeligt bræddeklædte gavltrekanter står huset stort set uforandret siden opførelsen; tegltaget er oprindeligt. I 1958 blev matriklen opdelt i litra a og b, og snart efter solgtes længen fra Per Jørnsvej 1. Pladen på nordgavlen er udført som et navnebræt til et fartøj – o. 1960.

Fig. 102. Per Jørns længe, der her ses fra sydøst, er bygget som et ladehus o. 1860 – til dels af genbrugstømmer. Tidligere havde bygningen bræddeovergavle – sammenlign fig. 101 – ellers er ikke ændret meget ved længen, der ligger som en fin optakt fra Laksegade til de bagved liggende Per Jørnsvejshuse. (Fot. NM, 1974).

Per Jørnsvej 1,
matr.nr. 86a.

Ejere:

Grunden er udstykket fra Laksegade 18, se denne ejendom vedrørende tidligere ejere.

?(1848)–(1889)?: Fisker Peder Jørgen Nielsen (søn af Niels Henriksen, tidligere ejer af Laksegade 18).

læst 1952: Peder Jørgen Niensens, Peter M. Niensens og Magdalene Marie Hansine Jacobsens arvinger.

læst 1952–d.d.: Fisker Knud Grønberg Nielsen, efterfulgt af fru Margrethe L. Nielsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus i seks fag bindingsværk, skal- eller grundmuret i syd, øst og vest, med opskalket, teglhængt heltag. Skalmuren mod Per Jørnsvej er opført i binderskifter af gule sten, soklen er sammesteds pudset og sort. I den vestre del af gadefacaden er fire fag torammede og tværsprossede vinduer, i den østre del et ubrudt murparti. Gavlene står ligeledes murede og er pudsede og gulmalede; under tagudhængen ses en optrappet udkrægning. I vestgavlen er indgang med nyere dør samt et vindue, som de omtalte, i gavltrekanten; i østgavlen er tre vinduer som facadens, to fornedet og et i gavltrekanten. Husets gårdside, der vender mod nord, står stadig i synligt bindingsværk – med fyldtømmer – i lettere uregelmæssig faginddeling. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler, ved løsholternes indtapning i stolperne ses én nagle i samlingerne. Soklen er også her sort, tømmeret står brunmalet, og tavlene er gule. Ved østenden er en lille halvtagstilbygning med eternittag og høj skorsten. I hovedhusets tagryg en nyere skorsten i gule sten.

Bygningshistorie: Grunden er udstykket fra ejendommen med nuværende adresse Laksegade 18 omkring midten af forrige århundrede. Da overdrog Niels Henriksen en del af sin have til byggegrund for sønnen Peder Jørgen Nielsen – efter hvem gaden siden har fået navn. Desuden må der være medgået jord fra det hidtidige gadearial til den nye parcel. Der foreligger ikke tinglyste skøder fra disse tidlige handeler, men så vidt det er mundtligt oplyst, byggede Peder Jørgen Nielsen huset i 1843, året efter sit giftermål. Under alle omstændigheder indtegnedes bygningen i brandforsikringen i 1848, og den beskrives i denne forbindelse som et stuehus i seks fag, ni alen dybt og fire alen højt. I huset var anbragt fem torammede og fire enkelrammede vinduer samt tre yderdøre. Byggemåden var bindingsværk med klinede tavler, bræddeovergavle og tegltag; endvidere er anført, at der var *fuldtømmer* overalt. Det var således et godt og solidt hus, Per Jørn lod bygge, og huset er da også blandt de første i byen, der blev opført med tegltag – jfr. Gaden 3 og 5. Tavlenes udmuring var påbegyndt før 1889 og fortsattes formentlig siden; i dag er bindingsværket imidlertid, som det fremgår ovenfor, kun synligt i en del af bagsiden. Ud mod Per Jørnsvej er husets karakter noget forandret efter skalmuringen, der fandt sted omkring 1965, men i holdning og dimensioner røber bygningen sin oprindelse i den ældre byggetradition på stedet.

Fig. 103. Per Jørnsvej 1, set fra sydøst. Bag den gule skalmursfacade står huset i bindingsværk som ved opførelsen for ca. 140 år siden; i bagsiden er denne oprindelige byggemåde endnu synlig. Huset opførtes af fuldtømmer og med tegltag, hvorved det skilte sig ud fra samtidens gængse, stråttækte byggeri. Bygherren var Peder Jørgen Nielsen, efter hvem gaden har fået navn. Sammenlign fig. 26 og 27. (Fot. NM, 1974).

Fig. 104. I forgrunden til venstre Per Jørnsvej 2 og bag dette Brugsebakken 16. Til højre i billedet knejser de to skorstenspiber fra Hjorths røgeri i Brugsebakken 18. Per Jørnsvej 2 er bygget i begyndelsen af 1880'erne og står i alt væsentligt uændret i dag; jfr. i øvrigt omtalen af denne type grundmurshuse ved fig. 77. På fig. 20 ses husets sydside. (Fot. NM, 1974).

Per Jørnsvej 2,
matr.nr. 90.

Ejere:

Indtil 1883 samme ejere som Per Jørnsvej 4 og 6.

1883–?/læst 1967: Skomager Andreas Timand Beyer.

læst 1967–d.d.: En lang række arvinger, hver med skøde på en part af ejendommen, efterfølger hinanden. I dag Ludvig Beyer, København, m.fl.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret, øst-vestorienteret beboelseshus i fem fag med teglhængt heltag. Ret høj, sortmalet sokkel med tre kældervinduer til gaden. Over soklen står murværket berappet og hvidt og med muret, aftrappet hovedgesims med savsnitsbort i såvel nord- som sydfacade. Fra gaden er en indlagt indgang i det vestligste fag, hvori en tofløjet fyldingsdør med sprossedelt overvindue; foran døren er anlagt en trappe med fem granittrin. I fagene øst herfor er fire fag torammede og tværsprossede vinduer, indsat i åbninger med fladbuede murstik og sålbænke. Bagsiden har samme behandling og farve som facaden. Her er dels en revlehalvdør, dels sprossevinduer. I vestgavlen er tre vinduer i stil med facadens, det ene i gavltrekanen, hvor der også er en lille luge; ligeledes ses et loftsvindue i østgavlen. I tagryggen en hvid skorsten med sokkel og udkragning.

Bygningshistorie: Huset er sandsynligvis bygget i begyndelsen af 1880'erne af skomager Andreas Timand Beyer. Denne havde i 1868 overtaget de syv vestre fag af en ældre bygning, svarende til nuværende Per Jørnsvej 4 og 6, samt en tilhørende havegrund. I 1883 afhændede Andreas T. Beyer bebyggelsen til arbejdsmand Niels Peter Hansen, men forbeholdt sig i skødet »et mellem os nærmere betegnet stykke af grunden«. Herved udskiltes nærværende matrikel, som Andreas Beyer efter sigende selv bebyggede, og det synes rimeligt at antage, at han mere eller mindre havde færdiggjort sit nye hus, før han solgte det gamle. I en vurderingsforretning til brandforsikringen fra 1962 anføres 1882 som opførelsesår. Bygningen står i alt væsentligt uændret siden opførelsen.

Per Jørnsvej 4,
matr.nr. 89.

Ejere:

Indtil 1868 samhørende med Per Jørnsvej 8 og indtil 1884 med Per Jørnsvej 6.
 ?!(o. 1826)–1868: Fisker Lars Beier, efterfulgt af enken, Kirsten Olsdatter.
 1868–1883: Skomager Andreas Timand Beyer (ovennævntes søn).
 1883–1900: Arbejdsmand Niels Peter Hansen.
 1900–læst 1927: Thora Marie Cecilie Ancher.
 læst 1927: Arvingerne efter Thora M. C. Ancher.
 læst 1927–læst 1930: P. Frølund.
 læst 1930–læst 1934: Carl Hjorth Hansen.
 læst 1934–d.d.: Arbejdsmand Rudolf Kristian Kuhre.

Fig. 105. Samme bebyggelse som på fig. 106, blot her set fra syd. Endnu ses stråtag og smårudede blysprosevinduer – dog tegl ved røgeriskorstenen (og på hodden). Stengærden danner grænse ud til Oren. I forgrunden ses Elna og Ola Pehrsson (P. Jørnsvej 6); den mindste af drengene er Svend Clausen, nuværende ejer af Per Jørnsvej 8. (Fot. ca. 1912, tilh. Holger Beyer).

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus i tre brede, lettere uregelmæssige, bindingsværksfag med heltag, beklædt med rødlige cementtagsten; i øst er huset sammenbygget med nabobygningen. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne og hævet helt til tagremmen, med undtagelse af gavlbjælken i øst. Der er løsholter, men kun påmalede oplængder; tømmeret står brunt, og tavlene er turkisfarvede. Sylden er ikke synlig – det omgivende terræn med asfaltering og lille cementfortov er i dag i niveau med indgangen. Denne findes i det vestligste fag og er forsynet med en nyere, lakeret dør med rude. Øst herfor er to fag torammede og tværsprossede vinduer, og i begge facadens ender er en lille højtsiddende rude. Vestgavl og bagside er skalmuret og står turkisfarvet som gadesidens tv. I gavlen er foroven et torammet, småsproset vindue, og i bagsiden er tre tværsprossede vinduer, et trerammet og to torammede. En nyere skorsten i blank mur er ført op gennem taget umiddelbart nord for tagryggen.

Bygningshistorie: Per Jørnsvej 4, 6 og 8 har alle rod i et ældre bindingsværkshus, som på matrikelkortet fra 1818 er indtegnet ved grund No. 34. I slutningen af 1800-årene blev huset delt op i de tre ejendomme, og bebyggelsen antog i det væsentligste sin nuværende skikkelse. Husets alder kan ikke fastslås, men det er som nævnt ældre end 1818, og dets fremtoning med ret svært tømmer og lave dimensioner peger formentlig endnu nogle år bagud. I herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 regnes bygningen i otte fag, og den tilhørte da Lars Beier. Yderligere oplysninger kendes fra 1851, hvor Lars Beiers enke, Kirsten Olsdatter, lod bygningen indtegne i brandforsikringen. Der angives da en husdybde på ni alen, og om byggematerialerne forlyder, at der er brugt blandingstømmer – eg, fyr og ask – at væggene var klinede, overgavlene bræddeklædte

Fig. 106. Per Jørnsvej 6-8, set fra nord. Per Jørnsvej 6 i forgrunden udgør en del af den bygning, der ses indtegnet på stedet på matrikelkortet fra 1818. På det gengivne fotografi, der stammer fra begyndelsen af dette århundrede, har huset de fleste af sine oprindelige træk i behold. I bindingsværkskonstruktionen indgår fyldtømmer, både løsholter og oplængder, og højst sandsynligt er tavlene klinede. Taget er stråttækt, og vinduerne har blysprosser, det ene, med ni ret små, aflange ruder, er énrammet – en meget udbredt vinduestype endnu omkring midten af forrige århundrede. Fyldingsdøren er knapt så gammel. Det bagved liggende Per Jørnsvej 8 er overvejende opført i sidste halvdel af 1800-tallet. Bygningens fjerneste skorsten var tilsluttet et røgeri. (Fot. ca. 1920, tilh. Holger Beyer).

og taget stråttækt. Der var da fire torammede og fem énrammede vinduer i huset samt tre yderdøre. Bygningen tjente udelukkende beboelsesformål og var »gammel, men vel vedligeholdt«.

I 1868 delte Kirsten Olsdatter ejendommen mellem to sønner, således at Jens Peter Beyer fik det østligste fag med grunden heromkring (se Per Jørnsvej 8), mens skomager Andreas Timand Beyer overtog størstedelen af grunden og de syv vestligste fag af huset, svarende til Per Jørnsvej 4 og 6. I 1883 videresolgte Andreas Beyer imidlertid sin del af huset til arbejdsmand Niels Peter Hansen, mens han selv beholdt en del af grunden og herpå byggede det nuværende Per Jørnsvej 2 – se dette. Niels Peter Hansen beholdt de tre fag, som udgør Per Jørnsvej 4, til år 1900, men afhændede allerede året efter overtagelsen de fire østre fag (nuværende Per Jørnsvej 6) til skrædder Ola Pehrsson. Da Niels Peter Hansen lod sin ejendom nyvurdere til forsikring i 1884, omfattede vurderingen derfor kun disse tre fag helt i vest; før 1889 var nogle af tavlene blevet murede. Siden er husets fremtræden i vest og syd afgørende ændret ved skalmuringen, og i nordsiden er samtlige tavle i dag udmurede. Endvidere er tagklædningen omkring 1930 ændret til cementsten. I senere tid er døren fornyet og skorstenen ligeledes. Husets dimensioner er imidlertid bevaret, og til gaden står det endnu som et traditionelt indslag i den lille, karakteristiske husrække.

Per Jørnsvej 6, matr.nr. 88.

Ejere:

Indtil 1868 samhörørende med Per Jørnsvej 8, til 1884 med Per Jørnsvej 4.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus i fire brede, uregelmæssige bindingsværksfag med heltag, beklædt med rødmaledede pandeplader. I begge gavle sammenbygget med nabohuse; dog adskilt ved brandgavle med fremspringende brandkamme. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne og låst med tværkiler, og der er løsholter, men ingen

PER JØRNSVEJ

Fig. 107. Den lille husrække er vokset ud af én enkelt ældre bindingsværksbygning, opført før 1818 – jfr. matrikelkortet. Ved udbygningen og opdelingen af det gamle hus har pladsen foran fået karakter af et lille, charmerende gadestrøg. Terrænet er efterhånden nået op i niveau med husenes indgange, men oprindeligt har syldstenene utvivlsomt ligget synlige. (Fot.NM, 1979).

1884–1893: Skrædder Ola Pehrsson
(Ole Pedersen).
1893–1920: Mejerske Ida Pedersen
(ovennævntes datter).
1920–1922: Proprietær Frederik Grant
Stender af Kjøllergaard i Ibsker sogn.
1922–1938: Arbejdsmand Laurits Peter
Hansen.
1938–læst 1941: Svend Lyngberg Dam.
læst 1941–læst 1944: Svend Aage Larsen.
læst 1944: Marinus Lund.
læst 1944–d.d.: Stenhugger Louis Lind
Kofoed.

oplængder i facadens tømmer. Dette står i øvrigt brunmalet, tavlene er gule og soklen sort. Der er hovedindgang med tofløjet fyldingsdør med ruder i de øverste fyldinger i det østligste fag, i vestre yderfag er en indgang med revledør. De to midterfag har torammede og smårudede vinduer, det østre med træsprosser, det vestre med sprosser i bly. I bagsiden er en indgang modsvarende gadesidens i vestfaget og næst denne et trerammet blysprossevindue, øst herfor to fag torammede og smårudede vinduer. En skorsten i blank mur og med sokkel og udkræning er placeret nordligt i tagryggen.

Bygningshistorie: Beboelsen udgør en del af et ældre ottefags-hus, som kan følges i arkivalierne tilbage til 1818, hvor bygningen ses indtegnet på det ældste matrikelkort. Disse fire fag udskiltes til selvstændig ejendom i 1884, hvor skrædder Ola Pehrsson overtog dem fra arbejdsmand Niels Peter Hansen, der selv beholdt de tre fag vest herfor – nuværende Per Jørnsvej 4. Faget øst for nærværende bolig hørte også oprindeligt til den bygning, der ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818, men dette fag skiltes fra de øvrige allerede i 1868 (se Per Jørnsvej 8). I dag står Per Jørnsvej 6 som den mindst ombyggede del af det gamle hus, om end tavlene nu er murede og oplængderne, som ses på et ældre fotografi af gadefacaden, er fjernet. Også vinduerne er ændret i forhold til fremtoningen på nævnte billede, idet et tidligere énrammet vindue ved siden af hoveddøren nu er udskiftet med et torammet. Stråtaget var før 1933 blevet udskiftet med zinktagdækningen.

Per Jørnsvej 8, matr.nr. 87.

Ejere:

Indtil 1868 formelt samhørende med
Per Jørnsvej 4 og 6.
?(1864)/1868–1889: Fisker Jens Peter
Beyer (søn af Lars Beier og Kirsten
Olsdatter).
1889–1900: Frk. Jensine Christine Beyer
(ovennævntes datter).
1900–læst 1932: Fisker Niels Michael

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus i seks uregelmæssige bindingsværksfag med heltag, beklædt med cementtagsten; mod vest sammenbygget med nabohuset, men adskilt med brandmur. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler; en enkelt bjælke er tappet gennem en oplængde. Oplængderne er i øvrigt så godt som fjernet, mens der endnu ses løsholter i bindingsværksvæggene. Tømmeret er dog i dag delvis påmalet og holdt i brun farve, mens tavlene er hvide og den lave syld sort. I gadefacaden er indgang med revledør i et bredt fag helt mod vest, i samme fag er vest for døren et torammet og tværsprosset vindue. Øst for døren er tre vinduer af samme type; under det midterste af disse – ligeledes i et ret bredt fag – er en kældernedgang

Fig. 108. Per Jørnsvej 6 og 4. I baggrunden Per Jørnsvej 2, Brugsebakken 16 og røgeriskorstenene fra Hjorths røgeri i Brugsebakken 18. Sammenlign med henblik på forandringer på Per Jørnsvej 6 med fig. 106; døren synes at være den samme, blot er de øvre fyldinger siden udskiftet med ruder. (Fot.NM, 1974).

Clausen, efterfulgt af enken, Inger Marie Clausen, f. Svendsen.
læst 1932–d.d.: Fisker Svend Aage Clausen (ovennævntes søn).

med skråtstillede lemme. Østligst dækkes gadesiden af en grundmuret halvtagstilbygning, beliggende vinkelret på hovedhuset. Østgavlen står grundmuret og hvid og har et glat, lysegrønt bånd langs gavltrekantens tagsider med lille ombøjning forneden. Øverst i gavlen er et vindue magen til facadens, og i tilknytning til hjørnestolperne er ved denne gavl opsat vandrette, karnissvungne knægte under det opskalkede tagudhæng. Bagsiden står i bindingsværk og har indgang i østre halvdel med revledør, hvorover et lille sprossedelt vindue; både vest og øst for døren er vinduer i stil med facadens. Det brede vestfag er til denne side udbygget i en grundmuret hodde, der som hovedhuset har tagdækning af cementsten. Bygningen er uden skorsten. Havegrunden i syd afgrænses af en lav mur, der løber vinkelret ind på huset lige vest for dørfaget.

Bygningshistorie: Huset har indtil 1868 fælles bygningshistorie med Per Jørnsvej 4 og 6, idet nærværende bygnings vestligste fag i forening med de to nævnte nabohuse udgjorde en ældre, otte fag lang bindingsværksbygning med rod i huset på matrikelkortet fra 1818. I 1868 delte enken efter Lars Beier, Kirsten Olsdatter, imidlertid ejendommen mellem to sønner. De syv vestre fag blev overtaget af Andreas T. Beyer, se nuværende Per Jørnsvej 4 og 6, mens Jens Peter Beyer for 20 rdl. overtog det østligste fag af huset, der kom til at udgøre kimen til det nuværende Per Jørnsvej 8. Ved skødets udfærdigelse i 1868 havde Jens P. Beyer dog allerede tiltrådt sin del og efter alt at dømme om- og udbygget det erhvervede fag til en beboelse, sammenbygget med moderens hus. Det er ikke muligt for nærværende at kaste fuldt lys over udbygningstakten, men både i 1864 og 1866 optræder J. P. Beyer (i henholdsvis realregisteret til skøde- og panteprotokoller og som forsikringstager i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger) som reel indehaver af en bolig her på stedet. Formentlig var der før 1864 tilbygget ét fag til moderens hus og før 1866 yderligere to fag, så Jens Peter Beyer i 1868 beboede fire fag. I 1889, hvor ejendommen på ny vurderedes, stod huset fuldt udbygget, i seks fag, og der var blandt andet indrettet brænde- og materialhus i tilknytning til en røgeriskorsten, som J. P. Beyer lod opføre i de østligste fag. I det ydre tilkendegav røgeriet sig ved, at taget omkring denne skorsten var teglhængt og gavlen herved grundmuret. Den øvrige del af taget var i 1889 endnu stråttækt, og overgavlen mod vest var af brædder; tavlene angives at være murede. Antagelig indstilledes røgerivirkomhe-

den ved datteren Jensine C. Beyers overtagelse i 1890, men den følgende ejer, fisker Niels Michael Clausen, genoptog efter sigende røgningen fra omkring 1920 til 1930 og fik til dette formål rettet skorstenen op. Allerede før 1918 var det gamle stråtag blevet udskiftet med tagklædningen af cementsten over størsteparten af taget. I forbindelse med den endelige nedlægning af røgeriskorstenen lod nuværende ejer, Svend Clausen, i 1930'erne tegltaget over østenden udskifte med cementsten i lighed med tagets øvrige beklædning; et ældre fotografi viser i øvrigt, at også den lille grundmurede hodde ved sydsiden tidligere har haft vingetegl. Yderligere ses på de ældre billeder, at vinduesformatet i bagsiden og facadens østligste fag omkring århundredskiftet var mindre end i dag, ligesom det ses, at der i bagsiden kun var ét vindue øst for døren, og at faget umiddelbart vest for samme dør var énrammet. Yderdørenes placering og udformning er derimod uforandret siden da. I seneste tid er også køkkenskorstenen fjernet.

Tilbygningen ved husets nordøstre hjørne er opført tidligere i dette århundrede.

Fig. 109. Skarvigen 2, der her ses fra Gaden, er opført i 1860'erne og er således et af de ældste grundmurede huse i byen. Den aftrappede hovedgesims genfindes på Laksegade 14, ligeledes fra 1860'erne og Gaden 37 fra 1875. Huset er opført af snedker Johs. Hansen, fiskerlejets senere formand, der erhvervede byggegrunden i 1862 og selv beboede huset. (Fot. NM, 1979).

SKARVIGEN

Skarvigen 2, matr.nr. 33.

Ejere:

Indtil 1862: Aarsdale fiskerleje.

1862–1884: Snedker og avlsbruger, senere formand for fiskerlejet, Johannes Hansen.

1884–1885: Stenhuggermester i Nexø, Peter Kofoed Sode.

1885–læst 1931: Fisker Jens Hansen Andreas Jensen.

læst 1931–læst 1956: Frk. Petra Hansen.

læst 1956–læst 1957: Villy Pedersen.

læst 1957: Ovennævntes arvinger.

læst 1957–læst 1973: Hans Oluf Rasmussen.

læst 1973–d.d.: Jørgen Folkmann Espersen.

I 1916 tilkøbtes matr.nr. 39b fra Gaden 37. Herfra solgtes 39c i 1928 til Skarvigen 4. Matr.nr. 39b er senere indgået i matr.nr. 33.

I 1929 tilkøbtes matr.nr. 34c fra Skarvigen 6, senere sammenlagt med matr.nr. 33.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret, nord-sydorienteret bygning i fem fag med heltag med cementtagsten. Bygningen har sort sokkel, glatpudset, grønmalet murværk og aftrappet hovedgesims. I vestfacaden, der vender direkte ud til Gaden, er fem ret små dannebrogsvinduer med tophængte overrammer; den søndre gavl har to lignende fag samt et torammet, usprosset vindue i gavltrekanten. Ved nordgavlen fører en støbt, klinkelagt trappe op til en nyere, lakeret indgangsdør med ruder. Østfacaden har tværsprossede vinduer og er mod syd delvis skjult af en grundmuret halvtagsstilbygning, hvori indgang fra såvel nord som syd.

Sammenbygget med ovennævnte tilbygning, øst for beboelsesbygningen, ligger en grundmuret garagebygning med en rødmalet revleport samt to revledøre i vestfacaden. Bygningens grundplan er skæv, idet nordgavlen følger Skarvigens forløb.

Bygningshistorie: I 1862 solgte Peder Rasmussen Møller i sin egenskab af formand for Aarsdale fiskerleje, en byggegrund til Johs. Hansen, der senere skulle blive hans efterfølger i embedet. Køberen betalte 8 rdl. for grunden, som han straks tog i besiddelse. Han fik imidlertid først skøde på grunden i januar 1884, hvor det oplyses, at han selv har opført beboelseshus på stedet i fem grundmurede fag og med tegtag. Ejendommen blev først forsikret det følgende år, men allerede ved folketællingen i 1870 boede Johannes Hansen på stedet, og huset er således opført i 1860'erne. Bygningen er ikke ændret væsentligt i det ydre siden opførelsen; inden for de senere år er skorstenen dog fjernet og indgangspartiet i nordgavlen fornyet.

Da Johannes Hansen i 1884 solgte ejendommen, lå her – foruden beboelseshuset – et ladehus på 3 fag, hvis underliggende grund fulgte med i handelen, mens Johs. Hansen forbeholdt sig selve bygningen. Dette ladehus har dog intet med den nuværende udhusbebyggelse at gøre. Tilbygningen på hovedhusets vestside, et vaskehus, stammer fra 1930'erne, om end der siden begyndelsen af dette århundrede har været vaskehus i en tilbygning til beboelseshuset. Garagebygningen er ligeledes opført i 1930'erne. Hovedparten af denne er beliggende på matr.nr. 39b, der tilkøbtes i 1916.

Skarvigen 3, matr.nr. 49.

Ejere:

?(o. 1826)–1865: Fisker Hans Peter Kam, efterfulgt af enken, Ane (Anne) Kirstine Mogensdatter.

1865–1871: Stenhugger Erik Gustav Pedersen (Pettersen) (ovennævntes svigersøn).

1871–1919: Kvaseskipper Hans Peter Clausen, fra 1899 enken, Juliane Clausen, f. Madsen.

1919–læst 1967: Alma Marie Clausen (ovennævntes datter).

læst 1967: Ellen Karoline Holm (arving efter ovennævnte).

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i syv let uregelmæssige fag med heltag med cementtagsten. Tømmeret består af svære egestolper, hvorigennem bjælkerne er tappede og fastholdt med tværkiler, desuden er der fyldtømmer i form af løsholter samt oplængder i undertavlene. Tavlene er fortrinsvis lerklinede, dog findes der, især i nordfacaden, en del udmurede tavler. Stolperne står på en kampestenssyld, der er sorttjæret ligesom tømmeret, tavlene er hvidkalkede. Vinduerne er torammede og smårudede med træsprosser i syd og blysprosser i nord. I sydfacadens andet fag fra vest er indgang med en tofløjet glasfyldingsdør. Hovedindgangen findes dog i en lille grundmuret halvtagsbygning med bølgeaternittag, tilbygget sydfacadens tre østre fag – denne bygning forbinder stuehuset med det nedenfor omtalte sidehus. Nordfacadens bindingsværk har påmalet fodrem. I den skalmurede vestgavl er forneden et torammet, smårudet vindue og derover i gavltrekanten et tilsvarende fag; gavlen har en lille aftrappet udmuring samt vindskede. Også

læst 1967–læst 1969: Poul Sletten.

læst 1969–d.d.: Gunnar Zelius Madsen.

den grundmurede østgavl har vindskede; i den bræddeklædte, tjærede gavltrekan er en lille firrudet blyssoseramme. I nordre tagflade en nyere skorsten i gule sten.

Langs grundens østskel ligger en bygning i fire fag med teglhængt heltag. Langsiderne står i bindingsværk uden fyldtømmer; væggene mellem stolperne er udmurede med brændte sten. Kampestenssoklen og tømmeret er sorttjæret, murværket hvidt. Under taget er en lille hovedgesims med tandsnit. Gavlene er grundmurede og står i kampesten, den nordre overgavl dog i brændte sten. I vestfacaden er torammede, smårude vinduer samt indgang med en glat dør. Østfacaden er uden muråbninger. I tagryggen en skorsten i flammede sten med sokkel og rør.

Bygningshistorie: Ejendommen blev først indtegnet til brandforsikring i 1873. Stuehuset lå da i bindingsværk og med stråtag, orienteret øst-vest. To alen herfra lå et materialhus ligeledes i bindingsværk og med teglhængt halvtag.

Fire år tidligere var der imidlertid foretaget en taksering af huset i forbindelse med en opmåling til bygningsafgift, og her gives flere oplysninger om ejendommen, der tilhørte stenhugger Erik Gustav Pedersen, »som i den senere tid har sat huset i en sådan stand, at det nu kan takseres over 200 rdlr.«. Stuehuset stod da i syv fag egebindingsværk, hvis tavl dels var lerklinede, dels udmurede. Huset havde brædegavl i vest, mens det angives at være sammenbygget med nabohuset i øst. I øvrigt havde bygningen »bræddeloft og til dels brædegulv, 1 skorsten af råsten med brændtstenspipe, kælder under 1½ fag vesterst og forøvrigt indrettet fra vest: med forstue, 3 stuer, køkken, 6 hele fag vinduer, 5 inddøre og 2 uddøre«. Endvidere bemærkes det, at bygningen er »temmelig gammel, men undergået en betydelig reparation«. Det kraftige egetømmer i bygningen synes at tyde på en høj alder, som også har sat sig spor i mange reparationer og udbedringer, der ikke alle kan begrundes med genanvendt tømmer. Der kan således ikke være tvivl om, at den nuværende bygning er det samme hus som det syv fags bindingsværkshus, der i 1833 ejedes af Hans Peter Kam, ifølge den af herredsfogden samme år udarbejdede fortegnelse over Aarsdales huse. Sandsynligheden taler også for, at det er identisk med den bygning med samme grundplan og placering, som er indtegnet på matrikelkortet fra 1818. Længere tilbage er det ikke muligt at følge bygningen.

Fig. 110. Skarvigen 3, hvis sydfacade ses her, står i kraftigt egebindingsværk, der antyder en betragtelig alder. Bygningen hører da også blandt Aarsdales ældre bindingsværksbygninger og har muligvis rødder tilbage i 1700-tallet. Det lille udhus til højre i billedet stammer fra 1860'erne. (Fot.NM, 1974).

Fig. 111. Skarvigen 4 er opført så sent som i 1928, men tilslutter sig i sin fremtræden ganske naboejendommen, Skarvigen 6 fra 1910, se fig. 113. Bygherren var da også en broder til ejeren af dette hus, ligesom grunden var blevet udskilt derfra. (Fot. NM, 1974).

I 1869 nævnes det altså, at huset er sammenbygget med nabohuset i øst, og således er det også indtegnet på 1818-kortet, men allerede i 1873 fremgår det, at bygningerne ligger med den nuværende ganske lille afstand imellem. Den i 1869 omtalte kælder nævnes ikke siden, her er utvivlsomt tale om en senere sløjfet jordkælder. Mellem 1907 og 1920 blev tagets strå udskiftet med de nuværende cementsten. Derudover er bygningens ydre ikke ændret væsentligt, dog er døren udskiftet i dette århundrede og skorstenen nyopmuret i 1970'erne, hvor huset er blevet gennemgribende istandsat.

Sidehuset står formentlig i forbindelse med det materialhus, der omtales i vurderingen fra 1873. Det betegnes i 1869 som omtrent nyt. Bygningen var tre fag lang og stod dels i bindingsværk med udmurede vægge i brændte sten, dels i grundmur af granit og brændte sten. Inden 1907 havde bygningen fået sit nuværende udseende, idet den var udvidet med ét fag og havde fået heltag. Allerede på matrikelkortet fra 1891/92 er bygningen dog indtegnet med samme udstrækning, som den har i dag.

Den lille forbindelsesbygning mellem de to ovennævnte bygninger har afløst en tidligere bræddebygning på samme sted.

Skarvigen 4, matr.nr. 34b.

Ejere:

I 1928 blev matr.nr. 34b udskilt som en selvstændig ejendom. Vedrørende de tidligere ejere, se Skarvigen 6, matr.nr. 34a.

Til matr.nr. 34b købtes, ligeledes i 1928, en del af matr.nr. 39b, herefter betegnet som matr.nr. 39c, senere lagt

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fire fag med kælder og heltag med cementsten. Over den rødmaledede, glatpudsede sokkel står bygningen i blank mur af flammede sten. Den aftrappede, tre skifter høje hovedgesims løber om og afbrydes et lille stykke inde på gavlene, hvor den tjener som vederlag for tilsvarende gesimsbånd langs gavlenes skrå sider. Bygningen har dannebrogsvinduer med fladbuestik og hvidmalede sålbænke. I tagryggen en skorstenspipe i røde sten. Ved den søndre del af østgavlen er tilbygget et grundmuret vindfang med heltag. Heri er fra nord indgang med en tofløjet, malet revledør, hvortil fører en støbt sideløbstrappe. I vindfanget er tillige nedgang til kælderen med en

SKARVIGEN

ind under matr.nr. 34b. Vedrørende tidligere ejere af denne, se Skarvigen 2.
1928–d.d.: Hans Nikolaj Rasmussen.

Skarvigen 5, matr.nr. 52.

Ejere:

- ?–1826: Else Kirstine Christensdatter, enke efter Chr. Jensen.
1826–1838: Kirstine Larsdatter (ovennævntes datter), fra 1830 i ægteskab med tjenestekarl Hans Peter Kofoed, efter hvem hun nævnes som enke i 1833.
1838–1882: Fisker Carl Chr. Holm.
1882–1900: Christine Jørgine Holm (ovennævntes datter).
1900–1905: Husmand Hans Kristian Kofoed (gift med ovennævnte).
1905–1907: Arbejdsmand Oluf Svend Jakob Pedersen.
1907–1910: Cementvarefabrikant Laurits Peter Hjorth af »Strandly«.
1910–1919: Brugsforeningsbestyrer Anton Peter Nielsen af Aakirkeby.
1919–læst 1958: Fiskehandler Julius Hjorth Hansen, efterfulgt af arvingerne.
læst 1958–d.d.: Arbejdsmand Karl Anker Hjorth Hansen.

Fig. 112. Skarvigen 5, der her ses fra syd, bærer navnet Edith og er opført i 1902. Grunden har dog været bebygget i al fald siden begyndelsen af forrige århundrede. (Fot. NM, 1974).

Skarvigen 6, matr.nr. 34a.

Ejere:

- ?–1820: Hans Pedersen.
1820–1847: Jørgen Bidstrup Hansen.
1847–1850: Ane Margrethe (ovennævntes datter og enke efter Knud Peter Pedersen), efterfulgt af hendes anden mand Hans Bidstrup, kærner og borger i Svaneke.
1850–1851: Hans Peter Olsen.

tofløjet revledør. Den vestre del af sydfacaden er skjult af en grundmuret halvtagstilbygning i flammede sten.

Bygningshistorie: Ejendommen er opført i 1928 i samme skikkelse som den, hvori den fremtræder i dag.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning med kælder og heltag med cementtagsten. Over den sorte sokkel står facaderne glatpudsede og gulkalkede. I sydfacaden er to brede, imprægnerede vinduesfag, hvert med én udelt underramme og to små overrammer. Om den øverste del af vinduerne er en hvid, pudset indfatning. Mellem vinduerne en inskription med årstallet 1902 og navnet Edith. I nordfacaden er tre fag dannebrogsvinduer. Ved østgavlen fører en klinkebelagt sideløbstrappe med gelænder op til en nyere, imprægneret dør med gult råglas og fast sidestykke. I samme gavl er nedgang til kælderen med lemme over. I tagryggen en nyere skorsten i røde sten.

Bygningshistorie: Bygningen er opført i 1902 i samme skikkelse, som den, hvori den fremtræder i dag. Dog er sydfacadens vinduer udskiftet i 1970'erne, det samme gælder indgangsdøren i østgavlen. På grunden har tidligere ligget et stråttækt, lerklinet bindingsværkshus.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fire fag med kælder og heltag med cementtagsten. Over den kvaderpudsede, rødmaledede sokkel står bygningen i blank mur af flammede sten, dog er vestgavlen malet gul. Den aftrappede hovedgesims løber om og afbrydes et lille stykke inde på gavlene, hvor den tjener som vederlag for et aftrappet gesimsbånd med savnsnit langs gavlenes skrå sider. Bygningen har overalt dannebrogsvinduer med fladbuestik. I vestgavlen er et vindfang af træ, hvori indgang med en tofløjet fyldingsdør med råglasruder og overvindue. I østgavlen læses årstallet 1910. I tagryggen en skorsten i blank mur med sokkel.

Langs grundens østskel ligger et røgeri med grundmurede bygninger, som er hvidkalkede i øst, gule i vest. Tagene, der har meget lav rejsning, er belagt med pandeplader. Bygningerne har rødmaledede, tværsprossede

Fig. 113. Nordfacade og vestgavl af Skarvigen 6, opført i 1910 på den ret store grund – da også omfattende matr.nr. 34b, nu Skarvigen 4 – hvor der tidligere lå en stor avlsbrugs-ejendom. Til ejendommen er knyttet en røgeri-virksomhed, skorstenen hertil ses til højre i billedet. (Fot.NM, 1979).

1851–1876: Fisker Jørgen Hansen Jørgensen.
 1876–1882: Juliane Jørgensen (oven-nævntes datter) og dennes mand, fi-sker Noas Hans Christian Holm.
 1882–1884: Husmand Hans Hansen.
 1884–1889: Bolette Kristine Marcker, f. Hansen, sømand Hans Peter Han-sen og rorsbøjtjent ved Alsodde told-kontrolsted ved Hadsund, Anton Hansen. (Ovennævntes børn og ar-vinger).
 1889–1917: Fisker Carl Knutson (Knudsen).
 1917–d.d.: Fisker Jens Mathias Ras-mussen.

vinduer og revledøre. Røgeriet har én skorsten med mønstermuret kappe og pibe, begge i flammede sten.

Bygningshistorie: Beboelseshuset er opført i 1910 i samme skikkelse, som den, hvori det fremtræder i dag.

Røgeriet er, ifølge mundtlig oplysning, bygget i 1934.

Skarvigen 7, matr.nr. 53.

Ejere:

?(o.1826)–1847: Fisker Knud Peter Pe-dersen.
 1847–1901: Bådfører Peter Pedersen, fra 1900 enken, Hansine Marie, f. Hansen.
 1901–læst 1954: Fisker Hans Peter Ko-

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i ni fag. Bygningen har heltag med pandeplader. Bindingsværket i nordfacaden samt de seks vestre fag af sydfacaden er overpudset med cement, medens sydfacadens tre østre fag fremtræder i egebindingsværk med gennemstukne bjælkeender, løsholter og oplængder. Undertavlene er udmuret med granit, overtavlene med brændte sten. Hjørnestolperne i vest er forsynet med gavlknægte. Begge gavltrekanter er bræddeklædte med vindskeder og en lem; i den vestre overgavl tillige et torammet, smårudet blysprossevindue. Den østre undergavl er af sandsten, den vestre af

Fig. 114. I den her synlige, forholdsvis ube-rørte østre del af sydfacaden fremtræder Skarvigen 7 stadig i bindingsværk. Også den øvri-ge del af bygningen står dog fortsat i bin-dingsværk, men er overpudset med cement, se fig. 115. Bemærk stengærdet i forgrunden; et gærde med samme forløb ses på matrikelkortet fra 1818. (Fot.NM, 1974).

Fig. 115. Skarvigen 7, set fra sydvest. Bygningen fremtræder her med et cemenilag udenpå bindingsværket. Ejendommen hører i øvrigt til blandt byens ældste bindingsværksbygninger, opført før 1818 og muligvis med rødder tilbage i 1700-tallet. Fortsættelsen af det under fig. 114 omtalte stengærde ud for husets østre del med den lille have, synes at angive udstrækningen af en tidligere tilbygning, der ses indtegnet på 1818-kortet. (Fot. NM, 1974).

foed (til 1914) og fisker Julius Pedersen.

læst 1954: Frida Kristine Pedersen.

læst 1954–d.d.: Kunstmaler Eitel Wedel Nystrøm.

beton. I nordfacadens andet fag fra øst er en tofløjet, rødmalet port med dør, mens sydfacadens fjerde fag fra øst har indgang med en glat, rødmalet dør. Bygningen har i øvrigt torammede, smårudede blysprossevinduer med rødmaledede rammer; for nogle vinduer er slået plader eller brædder. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel.

Umiddelbart nord for huset, mod vest i haven, ligger en lille bygning dels i bindingsværk, dels i grundmur. Bygningen har heltag med lav rejsning og pandeplader, væggene er dels af granit, dels af sandsten, den østre del af sydfacaden i beton. I bygningen, der er orienteret øst-vest, er en tofløjet port og en dør.

Bygningshistorie: I august 1847 blev dødsboet efter Knud Peter Pedersen sat på auktion. Hans hus med have købtes af Peter Pedersen, idet dog »frugterne i haven for året« forbeholdtes Knud Pedersens enke, Ane Margrethe. Den nye ejer lod straks efter, i januar 1848, sit hus brandforsikre. Ejendommen bestod da af syv fag stuehus og to fag ladehus sammenbygget hermed. Stuehuset havde to indgangsdøre samt tre hele og fire halve vinduesfag, og der var bræddeloft over 4½ fag. Til ladehuset, der havde samme højde og dybde som hovedhuset, var kun én indgang; den frie gavl var bræddebeklædt. Ladebygningen vurderedes sammen med en tilbygning »over tre fag af det samlede hus«. Hele bebyggelsen stod i bindingsværk med lerklinede tavler og stråtag. Da tilbygningen vurderedes sammen med ladebygningen, har den efter al sandsynlighed dækket disse to fag samt ét fag af hovedhuset. Herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 nævner Knud P. Pedersen som ejer, og bygningens størrelse angives til ni fag uden nærmere oplysninger. På matrikelkortet fra 1818 er der imidlertid indtegnet en bygning af samme længde som den nuværende bygning, men med større dybde i den østre ende, i form af en tilbygning i syd, altså fuldstændig svarende til bygningen, som den blev beskrevet ved vurderingen 30 år senere.

Tilbygningen har formentlig haft form af en hodde, et hyppigt forekommende træk i det ældre bindingsværksbyggeri i Aarsdale, se Gavlegade 4. Den synes at være nedrevet inden 1881, hvor bebyggelsen i øvrigt var uændret.

En mere detaljeret beskrivelse haves fra 1910. Den tidligere lade, de to østre fag, benævnes nu pakhus med ler- og stengulv. En del af stuehuset var indrettet til værksted med lergulv, medens der var stengulv i køkken-

et. Bygningens underdel synes da helt eller delvis at have fået sit nuværende udseende, i al fald anføres det, at »ydermurene er bindingsværk med beton«. I 1914 udskiftedes tagets strå med pandeplader. Siden synes bygningen ikke at være ændret. Da den nuværende ejer overtog ejendommen i 1954, betegnede den som meget forsømt. Bygningen anvendes nu som feriebolig.

Bygningen i haven omtales ikke i arkivalierne.

Skarvigen 8,
matr.nr. 46a.

Ejere:

?/1818–(o. 1826)? : Værtshusmand og fisker Hans Andersen, ejer af halvparten i 14. selvejergård. Fra 1818 enken, Kirstine Larsdatter.

?–1829: Anders Hansen, Lars Hansen og Jens Nielsen (ovennævntes arvinger, sønner og svigersøn).

1829–1879: Anders Hansen, fra 1876 enken, Bertha Lovise, f. Kofoed.

1879–1901: Snedker og avlsbruger, senere formand for Aarsdale fiskerleje, Johannes Hansen (ovennævntes søn), fra 1900 enken, Kirstine (Christine) Marie, f. Knudsen.

1901–læst 1944: Snedker Christian Andreas Hansen.

læst 1944: Ovennævntes arvinger.

læst 1944–læst 1961: Anna Kristine Hansen.

læst 1961: Ovennævntes arvinger.

læst 1961–læst 1966: Ole Wittrup Petersen.

læst 1966–læst 1972: Torben Deleuran.

læst 1972–d.d.: Kommandørkaptajn Kaj Bang.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i 14 regelmæssige fag med heltag med cementsten. Under den østre del af bygningen er kælder. Bindingsværket har gennemstukne bjælkeender låst med tværkiler. Nordfacaden er overpudset med cement, således at kun bindingsværkets bjælkehoveder er synlige, medens stolper, løsholter og oplængder er påmalet. Sydfacaden står helt i bindingsværk, de fleste fag med såvel løsholter som oplængder, tavlene består dels af ler, dels af brændte sten samt i de to vestre fag beton. Over den høje, sorte sokkel står bindingsværket sort med gule tav. I nordfacaden er indgang i sjette fag fra øst med en nyere, lakeret dør; hertil fører en trappe bestående af fire støbte trin samt et granittrin, hvori er indhugget årstallet 1804. Over døren er i smedejern anført årstallet 1902. I fjerde fag fra øst er nedgang til kælderen med en revledør. I sydfacadens to vestre fag er smårude, blysprossede vinduer samt indgang med en nyere revledør; i øvrigt har bygningen overalt torammede, tværsprossede vinduer af temmelig stort format, nedfældet i løsholterne. Gavlene er grundmurede med et torammet vindue i hver overgavl og to fag i østre undergavl. Ved tre af sydfacadens fag er tilbygget en veranda af imprægneret træ med store ruder og akrylhalvtag. I tagryggen en nyere skorsten i blank mur.

Mod øst på gårdspladsen ligger en lille bindingsværksbygning i fem fag med heltag med cementtagsten. Bindingsværket er uden fyldtømmer. Tavlene er dels af ler, dels udmurede, vestfacadens med brændte sten, østfacadens med beton og granit. Det nordre fag står helt i beton. Ved den nordre del af vestfacaden er en hodde med port, i vestfacaden i øvrigt er endnu en port samt revledøre. I østfacaden er smårude blysprossvinduer.

Bygningshistorie: Det store beboelseshus udgjorde oprindelig stuehuset i en firlænget avlsbrugerejendom fra begyndelsen af 1800-tallet. I 1829 solgte Lars Hansen og hans svoger Jens Nielsen deres andel i arven efter

Fig. 116. Sydfacade af Skarvigen 8, opført kort efter 1800 som stuehus i et firlænget gårdsanlæg, hvis tre udlængder er nedrevet i begyndelsen af dette århundrede. Huset er stærkt ombygget. Af stor betydning for ejendommen og gadebilledet som helhed er det bevarede stengærde og det store elmetræ ved gavlen. (Fot. NM, 1974).

henholdsvis forældrene og svigerforældrene, Hans Andersen og Kirstine Larsdatter, til den tredje arving, Anders Hansen. Det drejede sig om halvdelen af den 14.selvejergård samt »et hus i Aarsdale fiskerleje beliggende østen for Jørgen Bidstrups hus og grænsende til søen mod østen og syden, bestående af 14 fag stuehus og 20 fag ladehus, som af disse selv af nye er opførte«. Skal dette skødes ordlyd tages bogstaveligt, er ejendommen først opført efter, at Hans Andersen som enkemand giftede sig med Kirstine Larsdatter i år 1800. Hans Andersen var da midt i 30'erne, og det forekommer sandsynligt, at han har taget fat på byggeriet i årene umiddelbart efter giftermålet. Det på trappetrinet indhuggede årstal 1804 kan da meget vel være opførelsesåret for stuehuset.

I 1838 lod sønnen, Anders Hansen, ejendommen indtegne til brandforsikring. Stuelængens tømmer bestod da såvel af eg som fyr og ask, væggene var lerklinede med undtagelse af »den østre gavlmur, hvor der findes brændte sten«. Når denne gavl således skiller sig ud fra den øvrige bygning ved en finere og mere gedigen udførelse, skyldes det utvivlsomt, at her var tale om den, for denne periodes bornholmske gårdbyggeri, karakteristiske salgsvælg. Salgsvælgene markerer sig stadig tydeligt over den høje kælder, der tidligere har haft indgang i gavlen. Foruden salen var stuelængen i 1838 indrettet til »melkammer, gang, dagligstue, lillestue, køkken og bryggers«, bygningen var forsynet med to skorstene og begge gavle var bræddeklædte. Den mundtlige tradition i byen fortæller, at der i sidste halvdel af forrige århundrede tillige var værtshus i bygningen; dette har muligvis været knyttet til ejendommen langt tilbage i tiden, idet Hans Andersen allerede ved folketællingen i 1801 – altså formentlig før den nuværende bebyggelses opførelse – foruden fisker benævnes værtsmand.

Årstallet 1902 over døren henviser til de ændringer, som Chr. Hansen lod foretage umiddelbart efter, at han havde overtaget ejendommen. Udlængerne blev nedrevet i 1901, og stuehusets tag, der indtil dette tidspunkt havde været stråttækt, blev belagt med cementsten. Formentlig stammer også cementskallen, der skjuler nordfacadens bindingsværk, fra denne tid, i forbindelse hermed blev nordfacadens vinduer udskiftet til større formater. Samtidig indrettedes et snedkerværksted i den vestre ende af bygningen. Værkstedet har været af meget beskedent omfang, således meddeles det i 1924 i forbindelse med brandforsikringen, at »Hansen har kun en søn til hjælp i værkstedet ... den væsentligste beskæftigelse har Hansen ved reparationsarbejder på landet og benytter kun værkstedet en kort tid om vinteren, når der ikke er noget at bestille ude. Som snedkerværksted betragtet er det af de mindste, der eksisterer«. Værkstedet blev nedlagt ved Chr. Hansens død i 1944. Bygningen blev istandsat i 1960'erne, hvor også verandatilbygningen i syd opførtes.

Som nævnt ovenfor blev de tre udlænger nedrevet i 1901, dog må dele af den gamle østlænge indgå i den nuværende østre bygning, hvis nordre fag dog er en senere tilføjelse.

Skarvigen 9,
matr.nr. 106.

Ejere:

?(o. 1826)–(1833)?: Ole Pedersens
enke.

.....

?(1848)–1891: Kvaseskipper Claus
Clausen, fra 1880 enken, Christine
Margrethe Clausen, f. Pedersen.

1891–1896: Fisker Chr. Holm, fisker
H. P. Clausen, fisker Andreas Clausen

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i seks uregelmæssige fag med heltag med cementsten. Bindingsværkets bjælker er tappet igennem stolperne. I nordsiden er fyldtømmer i form af løsholter, og tavlene er lerklinede. I sydfacaden er intet fyldtømmer eller spor heraf, tavlene i denne side er udmurede. Over den sorte sokkel står bygningen med sort tømmer og lysegrønt murværk. Bindingsværket er meget uregelmæssigt og bærer præg af såvel ældre som nyere ombygninger, hvor også dele af tømmeret er blevet udskiftet. I nordfacaden er vinduer af varierende udformninger og formater, i sydfacaden er fem nysisatte, imprægnerede, torammede vinduer med små ruder og blysprosser. Gavlene er grundmurede og forsynet med ny, imprægneret brædebeklædning, vindskeder

Fig. 117. Skarvigen 9, der her ses fra syd-vest, er i sin nuværende fremtræden stærkt præget af nyere ombygninger og istandsættelser, men er formentlig opført i begyndelsen af 1800-tallet. Sammenlign med det gamle billede af Møllevej 8, fig. 93, hvor Skarvigen 9 ses i baggrunden med stråtag og bræddeklædt overgavl. (Fot. NM, 1974).

samt husbrand i vest. I tagryggen en skorsten i røde sten med overdækning. Adgangen til huset finder sted fra en grundmuret tilbygning ved østgavlen.

Tilbygningen har heltag med lav rejsning, beklædt med bølgeeternit; nordfacaden og østgavlen står i granit, sydfacaden i beton. I denne tilbygning er indgang i nordfacaden med en glat dør og i sydfacaden med en imprægneret lameldør med rude. Ved tilbygningens østgavl er opmuret en skorsten.

og fisker Claus H. Clausen (ovennævntes arvinger).
 1896–1902: Arvefæster Hans Mortensen.
 1902–læst 1948: Fisker Anton Marius Knudsen (ovennævntes svigersøn).
 læst 1948–læst 1950: Rentier Hansine Knudsen, f. Mortensen.
 læst 1950: Ovennævntes arvinger.
 læst 1950–læst 1953: Fru Margrethe Sofie Myhre.
 læst 1953: Ovennævntes arvinger.
 læst 1953–læst 1958: Frk. Karen Marie Vibe.
 læst 1958–d.d.: Leo Johannes Kure.

Bygningshistorie: Bygningen, der i de senere år er blevet gennemgribende istandsat, går utvivlsomt i sine hovedbestanddele tilbage til den bygning, der er indtegnet på matrikelkortet fra 1818. Bygningens meget uregelmæssige fremtræden tyder på flere ombygninger. Ejendommen blev indtegnet til forsikring i 1848, hvor den beskrives som fem fag lang, hvorimod den i 1833, ifølge den af herredsfogden udarbejdede fortegnelse over samtlige ejendomme i Aarsdale, var på seks fag. Bygningen var stråtagt og havde lerklinede tavler og brædegavle. I 1848 var den indrettet til beboelse overalt og havde fem hele og to halve fag vinduer samt to indgangsdøre. Den næste vurdering fandt sted i 1881, hvor bygningen atter nævnes i seks fag, men i øvrigt ikke beskrives nærmere. Om bygningen virkelig på et tidspunkt mellem 1833 og 1848 er blevet afkortet med et fag, som siden atter er tilbygget, eller den uregelmæssige faginddeling, som trods talrige ombygninger stadig gør sig gældende, blot har bevirket, at fagene er blevet talt anderledes i 1848, er det ikke muligt at afgøre på det foreliggende grundlag. Først i 1907 haves en detaljeret beskrivelse af bygningen, der da stod i seks fag og havde samme mål som i dag. På dette tidspunkt var en del af tavlene blevet udmuret med brændte sten, og en del af bygningen var indrettet til huggehus, som stadig fandtes i 1949. Tagets strå blev udskiftet med de nuværende

Skarvigen 10,
matr.nr. 47.

Ejere:

Skøde- og panteprotokollen anfører i forbindelse med tinglysningen af H.P. Sommers skøde, med henvisning til mangel på realregister, en vis usikkerhed med hensyn til om den nævnte ejendom er identisk med Ole Hansen Dahls hus. De første ejere må således tages med forbehold.

?-1812: Anne, Hans Olsens enke.

1812-?: Ole Hansen Dahl (ovennævntes søn).

.....

?-1821: Frederik Jørgensen.

1821: Hans Peter Sommer af Kaasegaard.

1821-1830: Rasmus Kofoed af Thygegaard.

1830-1878: Fisker Peder Madsen, fra 1870 enken, Elisabeth Sørensen.

1878-1902: Kvaseskipper, senere fisker Hans Madsen (ovennævntes søn), fra 1895 enken, Nicoline Petrea, f. Christensen.

1902-1910: Arbejdsmand Hans Alfred Olsen.

1910-1912: Signe Karoline Hansen, enke efter Lars Hansen.

1912-læst 1969: Fisker Andreas Kristian Due.

læst 1969-d.d.: Karl Martin Due.

cementsten i 1916. I 1970'erne er bygningen blevet ombygget og istandsat, gavltrekanterne har fået ny, imprægneret beklædning, og vinduerne er fornyet.

Tilbygningen ved østgavlen har fået sit nuværende udseende i 1970'erne ved ombygning og udvidelse af et ældre udhus i kampesten, omtalt første gang i 1907, hvor bygningen anvendtes til svinesti og hønsehus.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning med heltag med cementsten. Bygningen ligger med nordfacaden direkte ud til Skarvigen. Over den sorte sokkel står bygningen med påmalet sort bindingsværk, »tavlene« er malet grå. I bygningen er torammede, imprægnerede, smårude blysprossevinduer samt indgang med en ny, imprægneret lameldør. Vestgavlen har sort brædebeklædt gavltrekan.

Ved østgavlen er tilbygget en lavere, grundmuret bygning med heltag med cementsten, påmalet bindingsværk, blysprossevinduer og lameldør. Også denne bygning ligger med facaden ud til Skarvigen. I tagryggen en nyere skorsten i blank mur.

Bygningshistorie: Huset har fået sit nuværende udseende i dette århundrede ved flere gennemgribende ombygninger af et ældre bindingsværkshus.

Ejendommen blev indtegnet til brandforsikring i 1879, hvor huset lå i syv bindingsværksfag med lerklinede tavl og stråtækt tag. Dette hus er formentlig identisk med det på 1818-kortet indtegnede hus, der synes at have haft en lille tilbygning – formentlig i form af en hodde – ved nordfacadens vestre fag. Bygningen beskrives i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 som værende i otte fag, medens skøderne fra forrige århundrede kun anfører syv fag.

Dette bindingsværkshus stod i det væsentligste uændret frem til 1915, hvor Andreas Due lod de to vestre fag nedrive og en grundmuret gavlf opføre. Samtidig blev nordfacadens bindingsværk omsat i grundmur af brændte sten. Således stod huset så til 1969, hvor Karl Due, umiddelbart efter sin overtagelse af ejendommen, lod hele sydfacaden omsætte i grundmur (beton). Samtidig opsattes brædebeklædningen på den vestre gavltrekan, hele bygningen fik påmalet »bindingsværk«, og dør og vinduer udskiftedes.

Fig. 118. Skarvigen 10 fremtræder i dag med grundmuret gadefacade med påmalet bindingsværk. Selve beboelseshuset – bag den nyere tilbygning i billedets forgrund – har dog rødder tilbage i en bindingsværksbygning, formentlig opført i begyndelsen af forrige århundrede. (Fot. NM, 1979).

Fig. 119. Skarvigen 11, nordfacade. I forgrunden stengærdet om den ret store have. (Fot. NM, 1974).

Skarvigen 11, matr.nr. 105.

Ejere:

Den samlede ejendom er på matrikelkortet fra 1818 betegnet med No. 16, og i sogneprotokollen anføres Mads Madsen som ejer af denne. Herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 anfører imidlertid to selvstændige ejendomme betegnet med hus No. 48 og 49. Om disse to huse oprindelig har udgjort én ejendom, og hvornår opdelingen i så fald er sket, lader sig ikke afgøre, men fra 1884 har de udgjort én samlet ejendom.

Hus No. 48:

?–1810: Hans Knudsen.

1810–1851: Benditte (Benedikte) Kirstine Olsdatter, i perioden 1812-19 gift med fisker Lars Peter(sen), efter hvem hun sad som enke til 1826, hvor hun giftede sig med Mads Madsen (død 1829). Ved folketællingen 1834 benævnes hun bagerske.

1851–1891: Lars Peter Larsen (ovennævntes søn).

1891–1919: Snedker og avlsbruger Lars Peder Pedersen.

1919–1929: Avlsbruger og vognmand Karl Ludvig Kofoed.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i otte let uregelmæssige fag. Bygningen har heltag med cementsten. Bindingsværkets bjælker er tappet gennem stolperne, og de gennemstukne bjælkeender, der er låst med tværkiler, sidder i noget varierende højde. I nordfacaden er tavlene overvejende udmurede og fyldtømmer forekommer ikke. Sydfacadens bindingsværk står overpudset, tavlene synes, i al fald for størstedelens vedkommende, at være lerklinede. Over den sorte sokkel står sydfacaden gulkalket, nordfacaden med rødt tømmer og gulkalkede tav. Til bygningen er indgang med en tofløjet fyldingsdør med overvindue, placeret i det østligste af sydfacadens synlige fag, idet en del af bygningen er skjult af et tilbygget sidehus. Overalt i bygningen er torammede sprossevinduer, fortrinsvis blysprossevinduer med små ruder. Den grundmurede østgavl, der vender direkte ud til Gavlegade, har et smårudet vindue i undergavlen og et tværsprosset vindue i gavltrekanen, i dennes spids er anbragt en plade, hvorpå læses navnet »Vennebo«. I tagryggen en vandskuret skorsten med sokkel.

Sammenbygget med stuehuset i sydvest ligger en ladebygning i fire fag og to etager. Underetagen står i bindingsværk, mens overetagen er af brædder, dog er dele af vestsiden grundmuret i begge etager. Også sydgavlen, der vender ud til Skarvigen, står i grundmur. Bindingsværket er uden fyldtømmer, tavlene dels lerklinede, dels udmurede. I bygningen er forskellige revledøre, lemme og mindre vinduer.

Mod sydøst på grunden ligger, sammenbygget med stuehuset, en mindre halvtagsbygning, dels i beton, dels i granit.

Bygningshistorie: Som nævnt under redegørelsen for ejerforholdene har denne bebyggelse i en del af forrige århundrede udgjort to selvstændige ejendomme, som i 1884 blev forenet under samme ejer. Efter alt at dømme har det dog også oprindeligt været én ejendom, som på et

Fig. 120. Østgavl af Skarvigen 11, vel nok den sidste Aarsdale ejendom, hvortil der har været knyttet avlsbrug, idet jorderne først blev solgt fra i 1960'erne og udlængerne stadig står urørte. Bemærk den for den ældre bebyggelse karakteristiske ringe husdybde. (Fot. NM, 1974).

1929–d.d. Anna Karoline Pedersen, senere gift Andersen.

Hus No. 49:

?–(1833)–1844: Spinderske Gunild Catharine Larsdatter.

1844–?: Bådfører Peter Pedersen.

.....

1848–1849: Skrædder Hans Larsen, efterfulgt af arvingerne.

1849–1884: Kirstine Hansen, siden i ægteskab med sømand Daniel Hansen Kofoed.

Herefter som hus No. 48.

Fig. 121. Vestfacade af Skarvigen 12. Huset er opført i 1909 og er udstyret med en tidstypisk facadeudsmykning, hvorimod de oprindelige vinduer – som i så mange andre huse fra denne periode – indenfor de seneste år er udskiftet med store termoruder. Stengærdet i forgrunden tilhører Skarvigen 9. (Fot. NM, 1979).

tidspunkt mellem 1818 og 1833 er blevet opdelt i to. På kortet fra 1818 ses indtegnet en vinkelbebyggelse, bestående af en lang længe i nord, svarende til det nuværende stuehus, og en mindre vestlænge, svarende til den nuværende ladebygning. Medens denne bebyggelse på kortet fremtræder som én samlet ejendom, omtaler herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 to selvstændige ejendomme, nemlig hus No. 48, bestående af seks fag stuehus samt tre fag tværbygning, og hus No. 49, bestående af to fag, der ifølge oplysning i skødet fra 1849 var tilbygget No. 48. Den førstnævnte ejendom tilhørte Benditte Olsdatter, der havde skøde på grunden fra 1810, hvori bebyggelsen beskrives som et hus på ti stolperum. Ved skiftet efter hendes anden mand, Mads Madsen, foretaget i 1829, omtales stadig en bebyggelse på 10 fag, idet der nu tilføjes, at den består af stue- og ladehus. Der kan næppe være tvivl om, at denne bebyggelse, helt eller delvis svarer til den på 1818-kortet indtegnede bygning, og selv om oplysningerne om bebyggelsen i 1810 er ret sparsomme, tyder hele bygningens nuværende fremtræden, specielt dens meget ringe dybde, på en høj alder, der sandsynliggør, at de to tífagsbygninger mere eller mindre er identiske.

I 1833 bestod den vestre ejendom altså af seks fag stuehus, som udgjorde nordfløjen i en vinkelbygning med tre fag ladebygning i vest. Tilbygget stuehuset i øst lå så hus No. 49, bestående af to fag. Hele bebyggelsen stod i bindingsværk med lerklinede tavler og stråtag.

Da den østre ejendom i 1849 blev solgt, omtales den i skødet stadig som værende i to fag, medens den i 1870 og ved salget i 1884 betegnes som tre fag stor, i 1870 yderligere med den oplysning, at taget dels er stråtag, dels teglhængt. Da Lars P. Pedersen i 1885 lod den samlede ejendom indtegne til brandforsikring, blev stuehuset da også beskrevet som ni fag langt. Det ovenfor omtalte tegltag nævntes ikke i 1885, men da ejendommen atter blev vurderet i 1896, omtales en del af taget atter som teglhængt. Da dette ikke bliver præciseret nærmere, er det ikke muligt at afgøre, om det er det i 1870 omtalte tegltag, eller om en større del af taget er blevet omlagt. Begge gavle var bræddeklædte foroven ved vurderingen i 1896. Sit nuværende udseende har bygningen fået i de første årtier af dette århundrede.

Ladebygningen har formentlig stået uændret siden 1896, men dele af den går muligvis tilbage til den ovenfor omtalte gamle trefags vestlænge. Bygningen, der har tjent som stald og lade, er ikke ændret væsentligt i dette århundrede. Bygningen har stået ubenyttet, siden jorderne frasolgtes i 1960'erne.

Skarvigen 12,
matr.nr. 108.

Ejere:

- ?-1827: Marthe Hansdatter, enke efter Jens Kofoed Christensen.
 1827-1875: Christen Kofoed (oven-nævntes søn), efterfulgt af enken, Ane Kirstine Jacobsdatter.
 1875-1882: Arbejdsmand Jens Hansen (oven-nævntes svigersøn).
 1882-1909: Signe Kirstine Hansen, f. Kofoed (oven-nævntes fraseparerede hustru).
 1909-1916: Cementvarefabrikant Laurits Peter Hjorth.
 1916-1921: Partikulier Hans Jacob Hansen.
 1921-læst 1938: Avlsbruger Eskild Hjorth.
 læst 1938-læst 1939: Laurits Peter Hjorth.
 læst 1939-d.d.: Leo Tranberg Beyer.

Skarvigen 14,
matr.nr. 110.

Ejere:

- ?(1863)-1865: Sømmand Hans Christian Kofoed.
 1865-1866: Skomager Andreas Timand Beyer (også ejer i 1867).
 1866-1867: Arbejdsmand Jørgen Peter Olsen.
 1867: Skomager Andreas Timand Beyer, der atter overtager ejendommen.
 1867-1873: Arbejdsmand Jonas Olsen.
 1873-1902: Sømmand Hans Peter Kofoed.
 1902-1912: Marie Christine Hansen, fra 1909 i ægteskab med stenhugger Theodor Julius Chr. Winberg.
 1912-1921: Christian Hansen Busk (sidstnævntes svigerfader).
 1921-læst 1945: Skoleinspektør Nikolaj Skarvig (København).
 læst 1945-læst 1973: Kunstmaler, cand. pharm. Sv. Aage Lund.
 læst 1973-d.d.: Else Mary Bjarnø (oven-nævntes arving).

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret nord-sydvendt bygning med gavlkvist og heltag med cementsten. Der er kælder under hele bygningen, og den høje sokkel er kvaderpudset og brunmalet. I kælderen er små tværspredte vinduer. Herover står facaden pudset og hvidmalet med brun facadeudsmykning og aftrappet hovedgesims i blank mur. I vestfacaden er der et bredt portfag i nord, hvorover en pudset »slutsten«. I øvrigt er facaden inddelt i fire regelmæssige vinduesfag, hvoraf de to søndre springer lidt frem; over disse to fag er gavlkvisten placeret. Vinduerne er udelte, dog med en lille trækrude foroven. Om vinduerne, der har buede overkanter, er pudsede indfatninger. Under vinduerne er brystningsblændinger med pudsede ornamentter. I højde med vinduernes underkant er et pudset bånd over murpillerne. Gavlkvisten er forsynet med et trefagsvindue, hvorunder et pudset, ornamenteret felt som under stueetagens vinduer, i gavltrekanten herover læses årstallet 1911. Østfacaden har kun et stort vinduesfag, gavlene dannebrogsvinduer. I tagryggen en skorsten i blank mur.

Bygningshistorie: Ejendommen er opført af cementvarefabrikant Laurits Peter Hjorth, »Strandly«, kort efter, at denne i 1909 havde erhvervet grunden med den derpå liggende ældre bebyggelse. Grunden har været bebygget så langt tilbage, som den kan følges i arkivalierne, idet det ældste skøde fra 1827 omtaler et seks fag stort hus, formentlig identisk med det på matrikelkortet fra 1818 indtegnede hus. Det var denne bygning, som fabrikant Hjorth lod nedrive for i stedet at opføre den nuværende bebyggelse. Det nye hus stod færdigt i 1911, og dets ydre fremtræden er ikke ændret væsentligt siden. Dog er facadens vinduer udskiftet inden for de senere år.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i tre fag med teglhængt heltag og grundmurede gavle. Bindingsværket har gennemstukne bjælkeender, men er i øvrigt så stærkt præget af nyere ombygninger, at konstruktionen ikke nærmere lader sig udlede. I nordfacadens midterfag ses en løsholt, medens det øvrige fyldtømmer i denne side er påmalet; det vestre fag er nyopmuret og hjørnestolpen fornyet, tavlene er udmurede. Hele sydfacaden er overpudset og stolper, løsholter og oplængder er malet uden på pudsen, således at kun bjælkehovederne er synlige af det egentlige bindingsværk. Hjørnestolperne har svungne knægte under det ret store tagudhæng. Der er kælder under bygningen, denne markeres på grund af det stærkt skrånende terræn ved en meget høj sokkel i syd og øst. Sokkel og tømmer er sort, tavlene hvide. Nordfacadens østfag er skjult af en nyere, grundmuret bygning med påmalet bindingsværk; heri er indgang til hovedbygningen med en teaktræsdør. Ved vestgavlen er ligeledes en nyere, grundmuret halvtagsbygning. Hovedbygningen har torammede, smårudede blysprossevinduer, der mod syd og øst har rødmaledede, løse plankeskodder. Nedgangen til kælderen er anbragt i østgavlen, hvor der også er anlagt en støbt trappe, der fører op til en dør i den ovennævnte tilbygning. I tagryggen en hvid, pudset skorsten.

Bygningshistorie: I 1863 optog H. C. Kofoed et lån, for hvilket han stillede sikkerhed i sit hus, som han erklærede »af mig fra nyt af er opført, er stort 3 fag og består af bindingsværk og tegltag«. Kofoed havde formentlig erhvervet grunden, som hidtil havde været ubebygget, af fiskerlejets bestyrelse, således som det er tilfældet med andre grunde i nabolaget. Da han i 1865 solgte ejendommen til skomager Beyer, bemærkes det i skødet, at han ikke har tinglæst adkomst til ejendommen, og det er således ikke muligt, ad denne vej at komme nærmere til en datering af huset. Kofoed lod imidlertid også huset indtegne til brandforsikring i

SKARVIGEN

Fig. 122. Skarvigen 14 set fra syd. Det på billedet synlige »bindingsværk« er malet på et pudslag, men herindenfor står bygningen stadig i bindingsværk. Huset er opført omkring 1860, men er kraftigt ombygget siden. Terrænet syd for huset er stærkt faldende ned mod vandet. (Fot.NM, 1979).

1863, og det er derfor nærliggende at antage, at huset da har været nyopført, og at lånet samme år altså står i forbindelse med byggeriet. Under alle omstændigheder kan huset næppe være meget ældre, idet Kofoed i 1863 kun var 27 år gammel. Bygningen er opført med murede tavler og grundmurede gavle. I øvrigt har bygningen fået sit nuværende udseende ved om- og tilbygninger i dette århundrede, hvor den fortrinsvis har tjent som feriebolig.

Skarvigen 16a-b, matr.nr. 109.

Ejere:

1830–1850: Fisker Lars Jensen Kofoed.

1850–1852: Fisker Hans Christian Christiansen.

1852–1907: Fisker Lars Peter Beyer, fra 1887 enken, Ane Marie Dorthea Beyer, f. Thygesen.

Bygningsbeskrivelse: På grunden ligger to bindingsværkshuse i forlængelse af hinanden; den østre af disse er dybere end den vestre.

Den vestre bygning står i tre brede, uregelmæssige fag og har heltag med cementtagsten. Bindingsværket består af kraftige egestolper samt løsholter; bjælkerne er tappet gennem stolperne, i disse er spor efter, at bjælkelaget er hævet. Tavlene er dels lerklinede, dels udmurede. Over den sorte sokkel står tømmeret sort, tavlene gulmalede. I nordfacaden er indgang med en glat dør med råglasrude. Vinduerne er tværsprossede, ét fag med træsprosser og 1½ fag med blysprosser. I sydfacaden er indgang

Fig. 123. Skarvigen 16a-b. Huset i forgrunden udgør det gamle beboelseshus, hvis ældste del stammer fra 1820'erne. Den højere bygning i baggrunden er opført som nyt beboelseshus hertil i 1891 af snedker Hans Nikolaj Hansen, Veidichstræde 1. (Fot. formentlig 1950'erne, tilh. Holger Beyer).

1907–1913: Fisker Anders Peter Munch.
1913–læst 1962: Julius Mathias Larsen,
efterfulgt af arvingerne.
læst 1962–d.d.: Svend Aage Christof-
fersen.

med en nyere teaktræsdør, også her er tværsprossede vinduer. Den frie vestgavl har ny, imprægneret bræddebeklædning ovenpå en ældre ditto. I tagryggen en gul skorsten med sokkel og udkrægning.

Den østre bygning, hvis etagehøjde er væsentligt større, er inddelt i tre regelmæssige fag og har teglhængt heltag. Bindingsværket, der er uden fyldtømmer, har gennemstukne bjælkeender låst med tværkiler. I endefagene er bjælkerne dog lagt ind i indersiden på hjørnestolperne, der er forsynet med svungne knægte under det ret store tagudhæng. Væggene mellem stolperne er murede og gulmalede, mens sokkel og tømmer står sort. Den frie østgavl er grundmuret og gulmalet. I nordfacadens østfag er indgang med en nyere, imprægneret dør med råglasrude, udenfor hvilken en tofløjet vinterdør med fyldinger, hertil til granittrin. Nordfacaden og østgavlen har torammede, tværsprossede vinduer, sydfacaden nye torammede vinduer uden sprosser, men i de gamle formater.

Bygningshistorie: I 1830 købte Lars Kofoed et bindingsværkshus på to fag, beliggende på dette sted. Da der ikke er indtegnet nogen bebyggelse på stedet på matrikelkortet fra 1818, må disse to fag altså formodes at være opført i 1820'erne. Herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 omtaler også huset i to fag, men inden Lars Kofoed solgte ejendommen videre i 1850, havde han bygget to fag til. De fire fag stod da i bindingsværk med lerklinede tavl og stråtaktag. Bygningen havde bræddegavl og loft over to fag; der var to hele og to halve vinduesfag samt én indgangsdør. Huset var indrettet til beboelse og havde én skorsten. Således stod huset indtil 1891, hvor den østre bygning blev opført.

Det var snedker Hans Nikolaj Hansen, der stod for denne udvidelse af ejendommen, idet han opførte to nye fag og ombyggede det østre fag i det gamle hus. Bygningen blev opført i samme skikkelse som den, hvori den fremtræder i dag, dog er en skorsten i det vestre fag sløjftet, ligesom døren og sydfacadens vinduer er udskiftet i 1970'erne.

Efter opførelsen af den nye bygning tjente det gamle hus som køkken og vaskehus. Huset er i sin nuværende fremtræden stærkt præget af adskillige ombygninger. Sydfacadens tavl overpudsedes kort efter århundredskiftet med cement. I forbindelse med isættelse af en ny dør ved midten af dette århundrede er en del af nordfacadens tavl nyopmuret. Den gamle bræddeklædte vestgavl har tidligere været dækket af tagpap, men for få år siden er en ny bræddebeklædning opsat.

Fig. 124. Travlhed ved røgeriet i Skolebakken 4, hvis skorsten anes over tagryggen t.h. i billedet. Det skrånende terræn er ingen hindring for opstilling af bæringerne til ophængning af spiddene med sild klar til røgning. I billedets højre side ses stedets ejer, Jens Jørgen Jacobsen, og hustruen Ane. Konerne og pigen, der hjælper til, er fra højre mod venstre: Elna Pehrsson, Jenny Haagensen, Hansine Lind og Margrethe Koch. Bygningen t.v. er revet ned og erstattet af et nyt hus (Skolebakken 6), men fotografiet giver anledning til at betragte nogle af de karakteristiske træk ved den ældre bindingsværksbyggeskik, såsom tømmerkonstruktionen med løsholter og oplængder, gavlundformningen med bindingsværk fornedet og bræddeovergavl – udført med lodrette brædder, der går ned og danner overfald ved gavlbjælken – og de kraftige vindskeder, kronet af husbrand. Også gavlemmen var en almindelig og praktisk foranstaltning, ligesom vinduet i gavlspidsen, der gav lidt lys til loftsrummet. Stråtag med to rækker tagsten ved tagskægget kendes fra andre huse i byen – jfr. i øvrigt omtalen ved fig. 53. Ved midten af 1800-tallet var én- og torammede blysprossevinduer enerådende, men på billeder fra tiden omkring århundredskiftet ses, at trerammede blysprossevinduer havde vundet almindeligt indpas – enkelte ses endnu, sammenlign f.eks. fig. 126. (Fot. Valdemar Myhre, o. 1900).

SKOLEBAKKEN

Skolebakken 1,
matr.nr. 66ai af Ibsker sogn.

Ejere:

Ejere af matr.nr. 19 af Aarsdale fiskerleje, fra 1923 tillige af matr.nr. 66ai af Ibsker sogn. Sidstnævnte matrikel blev udstykket i 1923 fra 21. vornedgård, da tilhørende gårdejer August Hansen. Ved matrikeljustering i indeværende år (1979) er matr.nr. 19 af Aarsdale fiskerleje blevet inddraget under matr.nr. 66ai af Ibsker sogn.

Førhen en del af Aarsdale Frihed.

?(1876)/(1896)–læst 1929: Fisker Jeppe Jørgen Koch, senest 1896 efterfulgt af enken, Sine Christine Koch, f. Kofoed.

?(1923)–læst 1929: Christian Julius Nimb og hustru, Christine Petrea, f. Kofoed. (Årstallet 1923 knytter sig til erhvervelsen af matr.nr. 66ai fra Klippegaard, se Strandvejen 9).

læst 1929: Ovennævntes arvinger.

læst 1929–læst 1960: Hans Peter Holm.

læst 1960–d.d.: Arbejdsmand Karlo Holm.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret gadebygning, der fremtræder i fire-fem »bindingsværksfag« og har eternitklædt heltag. Sort, delvis kampestenssat sokkel, hvorover den grundmurede gadefacade står vandskuret og gul med påmalede stolper og løsholter. En støbt ligeløbstrappe fører op til indgangen i andet fag fra syd, hvori ses en nyere lamelbeklædt dør med rude – om vinteren dækket af en revledør. I fagene nord herfor er tre vinduer, alle torammede og smårudede med blysprosser. Nordgavlen står grundmuret forneden og med bræddebeklædt gavltrekant, hvori en luge og et lille vindue. Sydgavlen står grundmuret helt til tagryggen og med vinduer af forskellig type. Bagsiden er ligeledes i grundmur; dog er den gamle hjørnestolpe ved nordgavlen bevaret som en mindelse om husets oprindelige byggemåde. De grundmurede flader mod syd, vest og nord står pudsede og gule som østfacadens »tavl«. I tagryggen en nyere skorstenspipe i røde sten.

Bygningshistorie: I 1876 lod fisker Jeppe Jørgen Koch et testamente opsætte, som kunne gælde som adkomst for hans hustru til »et grundstykke af Aarsdale Frihed (senere matr.nr. 19) ... samt lejeret (på ubestemt tid) til et lidet stykke jord fra 21. vornedgård ... med påstående hus«. Der er ingen tvivl om, at det hus, der omtales, er identisk med det hus, der endnu står på grunden, om end stærkt ombygget. Husets dimensioner og dets fremtræden på ældre billeder lader endog formode, at det ikke var noget ganske nyt hus i 1876; snarere tyder husets hele holdning på, at opførelsestidspunktet ligger omkring midten af 1800-tallet, og så vidt det kan udledes af folketællingen fra 1850 boede Jeppe J. Koch da her i området. På ældre billeder er det muligt at se bindingsværkskonstruktionen med det på stedet vanlige gennemstukne bjælkelag og med enkelte »mellembjælker«, oplagt i tilknytning til fyldtømmerets oplængder; i øvrigt synes huset at have haft styrtrumskonstruktion og følgelig godt oplagsrum på loftet. Sydgavlen ses på samme fotografier med bræddebeklædt overgavl og med bindingsværk i undergavlen. Cirka midt for husets

Fig. 125. Skolebakken 1 er bygget i bindingsværk omkring midten af forrige århundrede, men i de senere år så godt som fuldstændig nyopmuret i beton. Facadens »bindingsværk« er således blot påmalet. Også eternittaget er selvsagt nyt, men husets dimensioner og dør- og vinduesplaceringer er stort set uforandrede, hvilket har været udslagsgivende for at medtage bygningen i registranten. I baggrunden til højre ses skolen fra 1902. (Fot. NM, 1974).

facade var en overgang en udbygning – tilsyneladende i kampesten – med halvtag, der stødte til facademuren ved vinduernes underkant.

I 1896 lyses ovennævnte testamente som adkomst for fisker Jeppe Jørgen Kochs enke, Sine Christine Koch, f. Kofoed; et egentligt skøde på grunden blev først lyst i 1929. Lejeforholdet for matr.nr. 66ai ophørte, som anført under ejerfortegnelsen, i 1923 – ved tilskødning til Christian Julius Nimb. Før 1930 påbegyndtes oplægningen af cementsten på taget i stedet for det hidtidige strådække, og omkring 1960 ændredes tagklædningen atter til de nuværende eternitplader. Inden for den seneste halve snes år er ydervæggene blevet nyopmuret i beton. En del af husets oprindelige karakter er herved gået tabt, men som nævnt røber det sig endnu ved sine dimensioner som et gammelt Aarsdale-hus. Stensætningen i den søndre del af gadesidens sokkel markerer muligvis husets oprindelige udstrækning i denne retning, ca. en meter er i så fald føjet til.

Skolebakken 2,
matr.nr. 17.

Ejere:

?(o. 1826)–1856: Fisker Lars Christensen.

1856–1913: Peder Hansen (svigersøn).

1913–1918: Arbejder Ludvig Andreas Hansen.

1918–d.d.: Snedker Janus August Jensen, efterfulgt af dennes enke; siden o. 1970 en datter, Mary Hansen, f. Jensen.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning, beliggende øst-vestvendt med gavlen til gaden, inddelt i fire uregelmæssige fag; heltaget er beklædt med cementtagsten. Bygningen har svære egestolper, rejst på kampestenssyld; den sydøstre hjørnestolpe fremtræder med en knægtlignende udkrægning på østsiden, betinget af træets struktur. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med to tværkiler, og der indgår fyldtømmer i konstruktionen – dog i dag delvis påmalet; hvor løsholtsamlingerne kan spores ses heri fortrinsvis én nagle, dog to i gavlstolperne mod vest. De ret brede fag i øst har nødvendiggjort indskydning af spinklere »mellembjælker« i tilknytning til oplængerne, hvor de fremtræder med bjælkehoveder i fuld, rund dimension eller fladt tildannede med enkelt tværkile. Tilsvarende mellembjælker ses eksempelvis i Skolebakken 8. Tømmeret er sorttjæret og soklen ligeså, mens tavlene, der overvejende er murede, står gule. I sydsidens andet fag fra vest er et traditionelt indgangsparti, hvor der i den løsholt, der tjener som dørhammer, ses indhugget: »No. 5 1831«; over samme er et lille blysprossevindue med simpelt glas. Den enfløjede dør er blåmalet. I faget øst for døren ses et ældre, trerammes blysprossevindue og sluttelig følger østligst et torammet, tværsprosset vindue. I nordfacaden er to små vinduer, det ene med svungen rammeoverkant. Gavlene står begge grundmurede forneden og med brædeklædte gavltrekanter. I østgavlen er indgang med revlehalvdør samt et sprossevindue i stueplan og et lille vindue og en luge i overgavlen; i vestgavlens stueetage er et torammet, tværsprosset vindue. Der er vindskeder i begge gavle – i øst tre sæt uden på hinanden. Skorstenen er gulmalet og har sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: Huset er blandt de ældste i dette nordlige byområde og ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818. Det svære tømmer lader endog formode, at bygningen er noget ældre, om end dette ikke lader sig underbygge arkivalsk. Årstallet 1831, der ses indhugget i døreoverliggeren, lader sig således ikke umiddelbart indføre i bygningshistorien. I herredsfogedens husfortegnelse fra 1833 er huset anført som en trefagsbygning, og det tilhørte da fisker Lars Christensen. Da denne i 1856 overdrog ejendommen til svigersønnen, Peder Hansen, var huset ligeledes i tre fag. Af skødet fremgår imidlertid også, at Lars Christensen betingede sig og sin hustru fortsat ophold i det solgte hus. Tilføjelsen af det smalle fjerde fag i vest kan derfor tænkes at være sket umiddelbart herefter i forbindelse med indretningen af en aftægtsstue. Under alle omstændigheder er udvidelsen sket før 1891, hvor huset ved indtegningen i brandforsikringen er regnet i fire fag. At forlængelsen er sket mod vest ses af den mere retlinede udformning af tømmer og syld i denne ende af bygningen, men også af løsholtsamlingernes låsning med to

Fig. 126. Bag træerne skimtes sydsiden af et af de ældste bindingsværkshuse her i det nordlige byområde, Skolebakken 2, der ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818. Det vestligste fag er tilbygget senere i 1800-tallet. Bemærk blysprossevinduet umiddelbart øst for døren, det har tre rammer ligesom det, der kunne ses på fig. 124. (Fot.NM, 1974).

nagler i dette yderfag. Sådanne samlinger kendetegner den stedlige byggemåde efter ca. 1850 og afløser den ældre type låsninger med én nagle i hver samling, som ellers ses i huset. Et billede fra omkring århundredskiftet, der gengiver huset set fra syd, viser det med stråtag og opstående brand på den vestre gavlspids (østgavlen er skjult af bevoksning). Desuden ses dørfaget placeret og udformet som i dag og ligeså det trerammede vindue; i det østligste fag var endnu ingen åbning. Snart efter, i eller lige omkring 1915, blev stråtaget udskiftet med cementtagklædningen. I 1918 overtog snedker Janus A. Jensen ejendommen, og denne havde i henhold til mundtlig oplysning værksted i vestenden af huset; sandsynligvis er det ham, der sætter det torammede vindue ind i sydsidens østfag. Det lille særprægede vindue mod nord menes oprindeligt at have været øverste låge i et standur!

Skolebakken 3-5,
matr.nr.66 l af Ibsker sogn. Aarsdale Skole.

Ejere:

Indtil 1902 tilhørte grunden 21. vornedgård, Klippegaard, se Strandvejen 9.
1902–læst 1966: Ibsker kommune.
læst 1966–læst 1971: Inger Margrethe Hjorth Nilsson.
læst 1971–læst 1972: Johannes Bay.
læst 1972–d.d.: Knud Erik Vad Andersen.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret vinkelbebyggelse i én etage med heltag med cementsten. Bebyggelsen består af en større nord-sydvendt fløj med en mindre tværbygning i sydøst. Bygningen hviler på en granitsokkel og står derover i blank mur af røde sten. En aftrappet hovedgesims løber om og afbrydes et lille stykke inde på gavlen, hvor den tjener som vederlag for et gesimsbånd langs gavlens skrå sider. Bygningen har dels dannebrogsvinduer, dels store seksrammede vinduer med små ruder. Over dannebrogsvinduerne og den tofløjede fyldingsdør med ruder er hvide pudsede bånd.

Bygningshistorie: I 1902 købte Ibsker kommune et grundstykke fra 21. vornedgård, Klippegaard, hvorpå der i løbet af samme år opførtes en skolebygning i ti grundmurede fag, svarende til den lange nord-sydvendte fløj. Den lille tværbygning opførtes i forbindelse med en ombygning i 1922. I 1966 overgik ejendommen til privateje, efter at skolen var nedlagt.

SKOLEBAKKEN

Fig. 127. Skolebakken 4, hovedhusets nordfacade – mod Per Sørensgade. Det fine langhus er opført i begyndelsen af 1880'erne på en hidtil ubebygget del af Aarsdale Frihed. Røgeriet er først startet senere. Man har opgivet at planere byggegrunden og i stedet udlignet terrænforskellen ved hjælp af fodmuren, der aftager fra øst mod vest. Fig. 124 og 128 giver yderligere indtryk af klippegrundens beskaffenhed. (Fot. NM, 1974).

Skolebakken 4, matr.nr. 16a.

Ejere:

Indtil 1895 udgjorde grunden formelt en del af Aarsdale Frihed.

?(1883)/1895–1913: Fisker og fiske- eller sildehandler Jens Jørgen Jacobsen.

1913–læst 1944: Fisker og fiskehandler Ansgarius Johannes Jacobsen (ovennævntes søn), efterfulgt af enken, Magdalene Marie Hansigne Jacobsen.

læst 1944–læst 1971: Jens Michael Ansgar Jacobsen (ovennævntes søn), efterfulgt af arvingerne.

læst 1971–d.d.: Elly Ingeborg Rasmussen.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning, orienteret øst-vest, inddelt i otte uregelmæssige fag og indrettet til beboelse i øst og udhusfunktioner i vest. Teglhængt heltag med røde vingetegl. Der er en ret høj sokkel under huset, dog aftagende mod vest med det stigende terræn; fra gadesiden (i nord), hvor soklen fremtræder i størst højde, er en kælderindgang med revledør. Over soklen står murværket pudset og hvidt; øverst afsluttes med en muret, aftrappet hovedgesims med savsnitsbort. I gadefacadens østre del ses fem torammede og tværsprossede vinduer i åbninger med fladbuede stik og med en gennemgående gesims ved vinduernes underkant. Den vestre del af husets nordside er dækket af en røgeriskorsten, der ved en lille mellembygning med indgang fra øst er sammenbygget med hovedhuset. Røgeriskorstenen har sort sokkelmarkering og hvide vanger – i lighed med hovedhusets farveholdning, mens kappe og skorstenspipe er muret i mønstermur med rød- og gulflammede sten. I hovedhusets østgavl er en indgang med tofløjet dør med tilhørende udvendig forsats-revledør, hvortil er anlagt en firetrins granittrappe. I samme gavl er desuden to små kældervinduer og et torammet, tværsprosset loftsvindue. Bagsiden har i beboelsesdelen sprossevinduer i stil med gadesidens, kun de tre østligste fag i åbninger med buede murstik. Ved udhus- og redskabsrummene i vest er dels en nyere dør med råglasrude og dels en tofløjet, grønmalet revleport samt et par mindre vinduer. I vestgavlen er tre fag sprossevinduer, det ene i gavltrekanten. I tagryggen er skorsten med sokkel og udkrægning samt hvælvet overdækning.

Sydligere på grunden ligger parallelt med hovedhuset et lille bindingsværkshus i tre fag, ligeledes med teglhængt heltag. I sydsiden er bindingsværket synligt og fremtræder med stolper og gennemtappet bjælkelag, dog er nogle bjælkeender afsavet. Tømmer og sokkel står sort, de murede tavler er hvide. I de to østre fag er isat i alt tre fag torammede og tværsprossede vinduer. Husets gavle står grundmurede og har en lille optrappet udkrægning under den opskalkede tagfod. Nordsiden dækkes af en tilbygning i betonnægge og med tagpapbeklædt halvtag. Fra vest er portadgang i såvel husets gavl som i tilbygningen; i gavltrekanten er tillige en lille luge. En høj, slank skorsten skyder sig op gennem den søndre tagflade nær husets sydøstre hjørne.

Bygningshistorie: Den anselige bygning er opført for fisker Jens Jørgen Jacobsen i slutningen af forrige århundrede på en førhen ubebygget del

Fig. 128. Skolebakken 4, set fra syd. I forgrunden et lille udhus og bagved dette hovedhuset, set fra gården og med røgeriskorstenens pibe over tagryggen. Sammenlign fig. 124 og 127. (Fot. NM, 1974).

af Aarsdale Frihed. I det ældste skøde, fra 1895, forlyder, at Johannes Hansen som fiskerlejets formand skøder og endelig overdrager, ligesom hans formand i bestillingen *har solgt*, på lejets vegne til fisker Jens Jørgen Jacobsen »et grundstykke og tre havepladser (udgørende i alt ca. 853 kvadratalen af fiskerlejets Frihed), på hvilken ejendom køberen har opført et beboelseshus 8 fag stort ...«. Grunden var altså allerede udvist af den tidligere formand, Peder Rasmussen Møller, der afløstes af Johs. Hansen i begyndelsen af 1880'erne. Af brandforsikringsarkivalierne ses også, at grunden var blevet bebygget senest i begyndelsen af 1880'erne, idet J.J. Jacobsen i 1883 lader dels et otte fag langt stue- og ladehus i grundmur og med tegltag, dels et 2-fagsladehus – af samme byggemåde og sammenbygget med det førstnævnte i nord – indtegne i forsikringen. Denne sidstnævnte tilbygning lå med andre ord ud til Hans Sørensgade, hvor nedennævnte røgeriskorsten senere har fået sin placering. En præcis datering af hovedhuset er ikke mulig, men rimeligvis er det bygget i 1870'erne, eftersom Jens Jørgen Jacobsen er registreret som bosiddende i dette nordlige byområde ved folketællingen i 1880, men ikke ved den foregående tælling ti år før; i øvrigt er dets arkitektoniske virkemidler ganske lig forhusenes i Gaden 16 og Møllevvej 16, begge bygget omkring 1870. Bygningen er ikke ændret væsentligt siden opførelsen.

Røgeriet omtales først i arkivalierne fra dette århundrede, men den omstændighed, at Jens Jørgen Jacobsen i folketællingen fra 1890 betegnes som fiskehandler kan vidne om, at røgeriets tradition på stedet går tilbage til forrige århundrede. Mundtlige udsagn peger i samme retning. Så vidt det er oplyst, blev den oprindelige skorstenspibe udskiftet med den nuværende, mønstermurede omkring 1930.

Det lille bindingsværkshus ud mod Skolebakken har efter sigende tidligere været brugt som salteri og renseri i forbindelse med røgerivirksomheden. Det er ikke lykkedes at finde huset omtalt i de skriftlige kilder, hverken skøder eller vurderinger til brandforsikringen. Men bygningen er indtegnet på matrikelkortet fra begyndelsen af 1890'erne og er altså fra før den tid.

Skolebakken 7,
matr.nr. 66k, p af Ibsker sogn.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret beboelseshus i fem fag, heraf tre fag bindingsværk i øst og to grundmurede fag i vest; heltag med røde vingetagsten af cement. Bindingsværksdelen er rejst på en høj kampe-

Ejere:

Indtil 1892 henhørte grunden formelt under 21.vornedgård (Klippegaard), i 1892 tilhørende gårdejer Lars Christian Hansen – jfr. Strandvejen 9.

?/1892–1901: Andreas Hansen.

1901–1904: Peter August Clausen.

1904–læst 1933: Ludvig Rasmus Beyer (den i 1917 tilkøbte matr.nr. 66p udstykkedes ligeledes fra 21.vornedgård, da tilhørende gårdejer August Hansen).

læst 1933–læst 1947: Juliane Marie Bayer.

læst 1947–d.d.: Fisker Harald Andreas Møller.

stensokkel, aftagende med det stigende terræn mod vest. Tømmerkonstruktionen er uden fyldtømmer og med gennemstukne bjælkehoveder, låst med to tværkiler, i de to midterste stolper, mens gavlbjælkerne er fældet ind i stolpernes inderside uden kilelåsning. Østgavlen står grundmuret, og ved hjørnestolperne er her opsat vandrette, profilerede knægte under det opskalkede tagudhæng. De grundmurede tavl, husets gavle og murværket i bagsidens vestende står hvidt, tømmeret er rødmalet og soklen sort; i gadefacadens vestdel er påmalede stolper. Bindingsværksdelen har torammede vinduer med termoruder indsat i de gamle karme – til gadesiden opdelt med løse tværsprosser, til gårdsiden er et fag trerammet. I vestdelen er indgang fra gaden med nyere dør med rude, og vest for døren et lille vindue; også fra gårdsiden er indgang i denne ende af bygningen. Gavlen herved har et trerammet vindue forneden og et torammet, tværsprosset vindue i gavltrekanten. Østgavlen har et tilsvarende vindue foroven, og i undergavlen anes omridset af en nu tilmuret indgang; i soklen et lille sprossevindue. Ved bagsidens østende er et lille bislag med indgang til kælderen. I tagryggen en nyere skorsten.

Bygningshistorie: Huset er bygget af Andreas Hansen i slutningen af forrige århundrede som et trefagshus – i konstruktionen typisk for de seneste bindingsværksbyggerier i byen, sammenlign f.eks. med Nørre Næbbe 1 og 3. I 1891 indtegnes huset i brandforsikringen, og i denne forbindelse oplyses, at kælderen anvendes som vaskehus. Først det følgende år (1892) får Andreas Hansen skøde på grunden, der bliver udstykket i et omfang af 400 kvadratalen fra 21.vornedgård, tilhørende gdr. Lars Christian Hansen. Af skødet fremgår det dog, at køberen »forlængst« har taget ejendommen i besiddelse og derpå opført 3 fag hus. Endvidere fremgår det indirekte, at spørgsmålet om grunden hidtil har været ordnet gennem »lejebreve«. Et præcist opførelsesår for huset lader sig ikke fastslå, men sandsynligheden taler for 1880'erne, idet Andreas Hansen ikke optræder i folketællingen fra dette årtis begyndelse, men derimod i den følgende fra 1890, hvor han er nævnt blandt andre lodsejere i dette nordlige byområde. Huset har fået sit nuværende omfang i 1955, hvor Harald Møller lod de to grundmurede fag mod vest bygge til; den nye del er ca. 4 m lang. Efter den tid har indgangene været placeret som i dag, idet den oprindelige indgang i østgavlen blev sløjfet ved ombygningen. Termovinduerne er kun få år gamle og som nævnt indsat i de eksisterende karme.

Fig. 129. Skolebakken 7, set fra nordøst. Huset er opført på lejet grund fra Klippegaard i 1880'erne. Bygherren, Andreas Hansen, fik dog skøde på grunden få år senere. Huset er blandt de senest opførte bindingsværkshuse i byen og af samme type som eksempelvis Nørre Næbbe 1 og 3 – jfr. fig. 98 og 99. De to vestre fag er tilbygget i 1955. (Fot. NM, 1974).

Fig. 130. Skolebakken 8, set fra sydvest. Huset udgør en bevaret del af et ældre dobbelthus, der ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818, og hvis østre halvdel nu er revet ned – jfr. fig. 124. Den høje alder giver sig blandt andet til kende i stolpetømmeret i øst og ved den oplagte »mellembjælke« i tilslutning til en oplængde ca. midt for huset. Den beskedne dybde på 4,2 m peger i samme retning. Frem til omkring 1935-40 var taget stråtekt. (Fot. NM, 1974).

Skolebakken 8,
matr.nr. 10a, 11b.

Ejere:

På matrikelkortet fra 1818 ses denne grund, No. 28, og nabogrunden, No. 29, at gribe ind i hinanden, men i dette århundrede er skellet ved et mageskifte rettet ud, så det nu løber i lige linie fra Skolebakken i syd til Nørre Næbbe i nord.

?(o. 1826)–(1845)? : Møller Lars Jørgensen, i begyndelsen af 1840'erne efterfulgt af enken, Ane Mogensdatter.

.....

?(1858)–1922: Husmand Ole Hansen, efterfulgt af enken og senere af deres børn og arvinger: Laura Oliva Hansen og Augusta Petrea Hansen (begge bosiddende i Amerika) samt isenkræmmer Edvard Julius Hansen, Nexø.

1922–læst 1934: Fisker Ejnar Christian Hansen.

læst 1934–d.d.: Johannes Nikolaj Kofoed, efterfulgt af fru Helga Kofoed. (I 1962 lyses adkomst på matr.nr. 11b, samtidig med at matr.nr. 10b overføres til Skolebakken 6).

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestvendt beboelseshus i fem uregelmæssige bindingsværksfag med opskalket heltag, beklædt med rødlige cementtagsten. Bjælkelaget er tappet gennem stolperne og låst med tværkiler; cirka midt for huset skyder en »mellembjælke« sig frem som en firkantet »blok« i tilknytning til oplængderne i samme fags nord- og sydside. I øvrigt ligger bjælkerne i forskellig højde. Der indgår fyldtømmer i konstruktionen, dog i dag delvis påmalet; hvor løsholtsamlingerne kan spores i stolperne ses låsning med én nagle. Stolpetømmeret er sværest i husets østligste og formentlig ældste del. Sylden, der er meget lav, er tjæret ligesom tømmeret, tavlene – dels i brændte sten, dels i ler – er hvide. I søndre langsides seks fag torammede og tværsprossede vinduer, lettere uregelmæssigt placeret. Indgangen er i nord, heri en dør med rude; i samme side ses desuden et par vinduer som sydfacade og helt mod øst et lille højsiddende vindue. Gavlene står grundmurede og hvide i stueetagen og med bræddeklædte gavltrekanter; langs tagfladerne er opsat vindskeder. I tagryggen en vandskuret skorsten med sokkel.

Bygningshistorie: De ældste partier af huset kan føres tilbage til tiden før 1818, idet bygningen ses indtegnet på matrikelkortet fra dette år på grund No. 28 som den vestligste del af et dobbelthus. Så vidt man kan skønne, er det indtegnede hus dog noget kortere end den otte fag lange bygning, som skulle have ligget på grunden i 1833 i henhold til herredsfogedens husfortegnelse. En udvidelse kan således tænkes at have fundet sted i 1820'erne eller 30'erne, hvor Lars Jørgensen var ejer. I samme tidsrum synes en stubmølle at være blevet opført i tilknytning til denne ejendom, og i folketællingerne fra 1834 og 1840 omtales Lars Jørgensen som møller. Senere blev møllen overført til ejendommen med nuværende adresse Nørre Næbbe 6, se denne. Det kan imidlertid være svært at få hold på udstrækningen af den her behandlede bygning. I realregisteret til skøde- og panteprotokoller fra 1864 regnes den i syv fag, og da husmand Ole Hansen indtegnede sit hus i brandforsikringen i 1873, regnedes det i seks fag – hvoraf de fem var beboelse, det ene ladehus. Det kan ikke udelukkes, at bygningen førhen har haft en mindre tilbygning; men muligvis beror uoverensstemmelserne blot på forskellige måder at tælle fagene på. Under alle omstændigheder passer opgivelsen til seks fag i 1873 godt med den bygning, der ligger i dag – forkortet med ét fag i øst i forbindelse med mageskiftet af det lille grundstykke (matr.nr. 10b) tidligere i dette århundrede. På et fotografi af husets sydside fra tiden

SKOLEBAKKEN

Fig. 131. Sydfacade af Skolebakken 10, hvis tre vestre fag er opført i 1869. Da huset er ombygget ret kraftigt i dette århundrede, i forbindelse med en udvidelse på ét fag, er det vanskeligt at danne sig et klart indtryk af, hvorledes husets oprindelige fremtræden har været. Så vidt det kan ses af det endnu bevarede bjælkehoved i sydfacadens vestfag, har gavlbjælkerne oprindeligt været lagt ind (glammet) i hjørnestolpernes inderside. De bevarede stolper bærer ikke spor af, at der tidligere har været fyldtømmer, og huset synes således at have tilsluttet sig den nyeste byggemåde for bindingsværksbygninger – en byggemåde som ellers først kendes i Aarsdale fra 1870'erne. (Fot. NM, 1974).

omkring århundredskiftet ses en dør i andet fag fra vest. I senere tid (o. 1965) er tilmuret en dør med samme placering, men i nordsiden. Bortset fra de gradvise forbedringer med karakter af vedligeholdelse såsom udmuring af tavle og gavle, og oplægning af cementsten på taget i stedet for strå, står huset endnu i sin traditionelle fremtoning. Huset er i øvrigt kun ca. 4,2 meter bredt – vistnok Aarsdales smalleste beboelseshus.

Skolebakken 10, matr.nr. 6.

Ejere:

Indtil 1896 udgjorde grunden formelt en del af Aarsdale Frihed.

?(1869)/1896–1925: Arbejdsmand Hans Michael Clausen, fra 1915 enken, Olivia Margrethe Hansen, f. Nielsen.

1925–læst 1939: Fisker Karl Edvard Viktor Jensen.

læst 1939–læst 1941: Svend Aage Myhre.

læst 1941–læst 1954: Fisker Osvald Tranberg Beyer.

læst 1954–læst 1967: Fisker Peder Peder-
sen Beyer.

læst 1967–læst 1974: Svend Erik Hjorth
Hansen.

læst 1974–læst 1979: Marius Rasmussen.

læst 1979–d.d.: Jens Olsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bygning i fire fag med heltag med cementtagsten. De to vestre fag står i bindingsværk med gennemstukne bjælkeender låst med tværkiler, dog er hjørnestolpen i vest påmalet, men også her ses et bjælkehoved. Bindingsværket er uden fyldtømmer, og væggene mellem stolperne er murede. De to østre fag er grundmurede med påmalede stolper, under disse fag er kælder. Begge gavle er grundmurede og har aftrappede gavlmuringer. Over den sorte kampestensokkel står bygningen med rødt tømmer og grønmalet murværk. I sydfacaden er fire torammede, tværsprossede vinduer, hvis formater er lidt større i de to østre fag end i de vestre. Ved østgavlen fører en klinkebelagt trappe op til en fyldingsdør med ruder; i hver gavltrekan er et torammet, tværsprosset vindue. Den vestre del af nordfacaden er skjult bag en grundmuret halvtagsbygning. I nordre tagflade en nyere skorsten i blank mur.

Bygningshistorie: Huset er opført af Hans Michael Clausen på en ubebygget grund, der tidligere havde udgjort en del af Aarsdale Frihed. Hvor-
når Clausen erhvervede grunden lader sig ikke afgøre, idet skødet først er skrevet adskillige år senere (1896), således som det ofte er tilfældet, især ved handeler fra fiskerlejts bestyrelse til private. Clausen havde dog allerede fået huset indtegnet til forsikring i juli 1870, hvor det omtales som et teglhængt bindingsværkshus med vægge og gavle af brændte sten, om bygningens størrelse eller alder gives ingen oplysninger. I november 1871 optog Clausen imidlertid et lån, for hvilket han stillede sikkerhed i »det af mig i fiskerlejdet Aarsdale i Ibsker sogn på en ubebygget plads for 2 år siden, opførte hus bestående af 3 fag bindingsværk, tegltag, betegnet med nr. 2b«. Huset stod i det væsentligste uændret, indtil Osvald Beyer, kort efter at han havde erhvervet ejendommen, bibragte huset dets nuværende udseende. Der tilbyggedes et grundmuret fag i øst, samtidig med at det østre af de oprindelige tre bindingsværksfag ombyggedes,

Fig. 132. Skolebakken 12, sydfacade. Skønt bygningens dimensioner og tømmerets beskaffenhed antyder, at her skulle være tale om en bygning af betragtelig ælde, synes huset efter alt at dømmes først at være opført i 1870'erne. Det falder som følge heraf helt udenfor det byggemønster, der ellers gør sig gældende i byen. Forklaringen må formentlig delvis søges i, at huset er opført af tømmer fra en ældre bygning. (Fot. NM, 1974).

således at også dette fremtrådte i grundmur. Det er formentlig samtidig hermed, at den vestre hjørnestolpe er fjernet og erstattet af mur. Også den vestre overgavl synes at være nyopmuret ved denne lejlighed. Samtidig opførtes de øvrige bygninger på grunden.

Skolebakken 12, matr.nr. 5.

Ejere:

I 1896 fik Jens Peter Chr. Nielsen skøde på denne grund, som oprindelig udgjorde en del af Aarsdale Frihed. Fiskerlejets formand, Johs. Hansen gør i skødet opmærksom på, at handelen i realiteten havde fundet sted allerede i hans forgængers tid. Forgængeren, Peder Rasmussen Møller, var formand for fiskerlejet indtil 1883/84. Men allerede i det realregister til skøde- og panteprotokollen, som blev anlagt i 1864, er grunden anført på sin plads og med J. P. Nielsen som ejer. Handelen har altså fundet sted senest i 1864 og efter al sandsynlighed indenfor den umiddelbart forudgående tiårsperiode, idet J. P. Nielsen i 1864 var ca. 30 år gammel.

?/(1864)/1896–1902: Arbejdsmand Jens Peter Christian Nielsen.

1902–1905: Arbejdsmand Christian Janus Peter Nielsen, Svaneke (til 1903) og arbejdsmand Hans Sinius Peter Nielsen. (Ovennævntes sønner).

1905–1910: Ovennævnte Chr. J. P. Nielsen og Olivia Mathea Nielsen, f. Sonne, ovennævnte Hans S. P. Niensens enke.

1910–1913: Murer Christian Hanssinius Lind.

1913–læst 1967: Daglejer Rasmus August Bech.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i fire fag med teglhængt heltag. Bindingsværket består af ret kraftigt tømmer med løsholter og oplængder; bjælkerne er tappet gennem stolperne og fastholdes af tværkiler. Løsholtsamlingerne er dels med én, dels med to nagler. Tavlene er for størstedelens vedkommende udmurede, de to østre fags overtavl er dog lerklinede. Kampestenssoklen og tømmeret er sorttjæret, tavlene hvidkalkede. Hjørnestolperne er forsynet med svungne knægte under det ret store tagudhæng. Begge gavle står grundmurede og hvidkalkede. I sydfacaden er to- og trerammede, smårudedede blysprossevinduer. I det ret brede vestfag synes en højtsiddende løsholt at vidne om en tidligere indgang, hvis overvindue stadig ses. I nordfacaden er indgang i det vestre fag med en revlehalvdør, desuden to smårudedede vinduer med henholdsvis bly- og træsprosser. I vestgavlen er to små vinduer uden sprosser, i østre gavltrekant et énrammet, smårudedet vindue. I tagryggen en hvidkalket skorsten med sokkel og udkragning.

Bygningshistorie: Som nævnt i indledningen til ejerlisten erhvervede J. P. C. Nielsen den da ubebyggede grund på et tidspunkt omkring 1860. Ifølge skødet fra 1896 havde han »forlængst bebygget grunden«, og i folketællingen fra 1880 findes J. P. C. Nielsen med familie da også anført mellem Jakob Pedersen (Skolebakken 14) og Hans Michael Clausen (Skolebakken 10) og har således utvivlsomt beboet ejendommen Skolebakken 12. Folketællingen fra 1870, der går systematisk frem efter de gamle husnumre og anfører disse ud for hver husstand, nævner imidlertid slet ikke nr. 1E, som er det gamle nummer for Skolebakken 12. Ejendommen kan da ikke have været beboet på dette tidspunkt, hvilket formentlig må tages til indtægt for, at grunden endnu ikke var bebygget. Huset er således efter alt at dømmes opført engang i 1870'erne. Bygningen fremtræder dog med et noget ældre præg sammenlignet med andre bindingsværksbygninger i Aarsdale, f.eks. nabohusene, der er opført i samme periode. Bindingsværkets konstruktion med fyldtømmer, bygningens ret ringe højde samt de lerklinede tavler peger alle på en højere alder.

læst 1967–læst 1973: Arbejdsmand Ludvig Bech.

læst 1973–læst 1976: Poul Dam.

læst 1976–d.d.: Hanne Dam.

Skolebakken 14, matr.nr. 4.

Ejere:

Grunden er sammenlagt af matr.nr. 3 og 4, som siden 1898 har haft samme ejer. Matr.nr. 3 er dog først blevet inddraget under matr.nr. 4 indenfor de seneste år.

Matr.nr. 3:

Indtil 1896 udgjorde grunden formelt en del af Aarsdale Frihed.

?(1891)/1896–1898: Fisker Michael Hansen.

1898–læst 1943: Arbejdsmand Anton Peter August Koch, efterfulgt af dennes arvinger.

Derefter som matr.nr. 4.

Matr.nr. 4:

Da Jakob Pedersen i 1887 solgte denne ejendom, oplyste han i skødet, at han »for en del år tilbage« havde købt den af Hans N. Sørensen. Skødet var imidlertid ikke tinglyst, og det er derfor ikke muligt at datere dette køb nærmere. Her er formentlig tale om snedker Hans Nicolaj Sørensen.

?–1887: Jakob Pedersen.

1887–1894: Karen Kirstine Møller (ovennævntes ugifte datter).

1894–1895: Fisker Chr. Magnus Hjorth Hansen.

1895–læst 1943: Arbejdsmand Anton Peter August Koch, efterfulgt af dennes arvinger.

læst 1943–læst 1972: Daglejer Hans Peter Koch, efterfulgt af enken, Helga Christine Koch.

læst 1972: Ernst Koch (ovennævntes arving).

læst 1972–d.d.: Knud Møller Rasmussen.

Det store tagudhæng, det teglhængte tag samt de grundmurede gavle er dog i fuld overensstemmelse med periodens byggeri. Den efter tidens forhold lave etagehøjde kan forklares ved, at der har været benyttet tømmer fra en ældre bygning, hvilket tømmerets hele beskaffenhed da også tyder på. Da bygningen i 1891 blev indtegnet til brandforsikring, var alle tvål endnu lerklinede, men i begyndelsen af dette århundrede blev en del af disse udmurede. Som nævnt i beskrivelsen synes der tidligere at have været et traditionelt indgangsparti med løsholt over døren i sydfacaden vestfag. Bygningens ydre synes i øvrigt ikke at have undergået væsentlige ændringer.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i fem fag med kælder og teglhængt heltag. Bindingsværket er uden fyldtømmer og har gennemstukne bjælkeender, dog er bjælken lagt ind i siden på den østre hjørnestolpe. Hjørnestolperne i syd er forsynede med svungne knægte undet det ret store tagudhæng. Væggene mellem stolperne er udmurede. Bygningen hviler på en høj, sort kampestenssokkel i kælderhøjde, hvorover tømmeret står sort, murværket vandskuret og hvidmalet. I sydfacaden er fem torammede, tværsprossede vinduer. Den østre del af nordsiden er skjult af en grundmuret, teglhængt hodde med sprossevinduer. I vest er to af hovedbygningens bindingsværksfag synlige, heri indgang med en halvdør, desuden et torammet vindue. Begge gavle er grundmurede. I vestgavlen er et vippevindue med helglas, i gavltrekanten et vindue med to udelte rammer. I østgavlen er tre torammede, tværsprossede vinduer, de to i undergavlen har fladbuestik. I søndre tagflade et ovenlysvindue. I tagryggen en skorsten i røde sten med sokkel og udkrægning.

Bygningshistorie: Bygningen synes hovedsagelig at være opført i 1870'erne, men til trods for denne ret unge alder, har den en ganske kompliceret historie. Skønt bygningen i dag fremtræder med et ganske helstøbt ydre, har den nemlig sin oprindelse i to selvstændige huse, som fra 1898 fik samme ejer og derefter lagdes sammen til én ejendom. Da der i 1864 blev anlagt et nyt realregister til skøde- og panteprotokollen, eksisterede disse ejendomme ikke og heller ikke folketællingen fra 1870 – der, i modsætning til de øvrige folketællinger, går frem efter ejendommenes husnumre – omfatter disse ejendomme.

Da Jakob Pedersen i 1887 solgte den østre ejendom – den oprindelige matr.nr. 4 – til sin datter, var huset på tre fag, men i skødet oplyste han: »de to fag har jeg for en del år tilbage købt af Hans N. Sørensen, derimod har jeg opført det huset tilbyggede tredie fag mod øst«. Allerede folketællingen fra 1880 synes klart at vise, at Jakob Pedersen da boede på stedet, og bygningen synes således at være opført i 1870'erne og udvidet med et fag forholdsvis kort tid efter opførelsen. I 1891 blev ejendommen indtegnet til brandforsikring, og af den vurdering, der blev foretaget i denne forbindelse, fremgår det, at der mod nord var tilbygget en hodde over to fag, der ligesom hovedhuset stod i bindingsværk med udmurede vægge; taget var teglhængt og den frie østgavl grundmuret, vestgavlen omtales ikke.

Den vestre ejendom er opført for Michael Hansen, der i 1896 fik skøde på grunden fra fiskerlejets formand Johannes Hansen. Af skødets ordlyd fremgår det dog, at den egentlige handel havde fundet sted på et tidligere tidspunkt, og ejendommen blev da også indtegnet til brandforsikring i 1891. En nøjagtig datering af huset er det ikke muligt at nå frem til, men sandsynligheden taler for, at det, ligesom den østre ejendom, er opført engang i 1870'erne. Ved folketællingen i 1880 anføres nemlig foruden Jakob Pedersen og familie også en Ane Margrethe Hansen som bosiddende i samme hus, uden at det dog fremgår, om hun er logerende.

Fig. 133. Skolebakken 14, der her er set fra sydøst, udgjorde oprindelig to selvstændige ejendomme, formentlig begge opført i 1870'erne. På trods heraf og skønt det østre fag er en senere tilbygning, fremtræder bygningen dog med et ensartet helhedspræg. (Fot. NM, 1974).

Ane Margrethe Hansen var datter af Hans Didriksen, Gaden 33, og det var utvivlsomt hendes broder, Michael Hansen, der i 1896 fik skøde på matr.nr. 3. I betragtning af at Jakob Pedersens hus kun har været på to eller tre fag, forekommer det mest sandsynligt, at Ane Margrethe har beboet den vestre ejendom, og at de to sammenbyggede småhuse i folketællingen er regnet som én ejendom. Som nævnt blev den vestre ejendom vurderet til brandforsikring i 1891, hvor den stod i to bindingsværksfag med udmurede vægge og teglhængt tag, den frie vestgavl var grundmuret.

Som ovenfor omtalt, blev de to bygninger forenet under samme ejer i 1898, og siden synes ejendommen ikke at være undergået væsentlige ændringer i det ydre. Dog viser et fotografi fra begyndelsen af dette århundrede, at huset da havde to skorstene, samt at der var indgang i østgavlen.

Skolebakken 15, matr.nr. 1.

Ejere:

?(1864)–1868: Skomager Niels Christian Sørensen.

1868–1881: Tjenestekarl Jens Peter Pedersen fra Fløilegaard.

1881–læst 1933: Arbejdsmand Hans Frederik Anton Ottosen.

læst 1933–læst 1934: Ovennævntes arvinger.

læst 1934–læst 1957: Hans Andreas Ottosen.

læst 1957: Monna Kirstine Jensen (ovennævntes arving).

læst 1957–d.d.: Karl Ejner Larsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i fire fag med heltag med cementtagsten. Bindingsværket har gennemstukne bjælkeender og fyldtømmer i form af oplængder og løsholter, de sidste tappet ind i stolpen og fastholdt med én nagle. I det østre fag er indskudt en hjælpebjælke. I nordfacaden er en del af bindingsværket påmalet. Tømmeret og kampestenssoklen er sort, de udmurede tavlrøde. I nordfacadens vestre fag er indgang med en revledør, desuden to énrammede vinduer med ni ruder. Ved sydfacadens vestre del er tilbygget en veranda, ved den østre del en hodde i bindingsværk, såvel denne som den synlige del af hovedhusets sydfacade har store sprosseløse vinduer. I den grundmurede vestgavl er et vindue med tre udelte rammer, i kampestenssoklen er nedgang til kælderen med en revledør; gavltrekanten er beklædt med tagpap. Østgavlen er muret med pudset gavltrekant over den synlige gavlbjælke. Den søndre del af gavlen er skjult af en ny, grundmuret bygning med heltag med cementtagsten. I den nordre del af østgavlen er indgang med en fyldingsdør med ruder, i gavltrekanten er torrammet, sprosseløst vindue.

Bygningshistorie: Ejendommen blev indtegnet til brandforsikring i 1865, hvor bygningen stod stråtækt, men i øvrigt i hovedtrækkene havde

samme skikkelse som i dag. Også hodden omtales i vurderingsforretningen, den var da teglhængt. Bygningens hele fremtræden og bindingsværkets konstruktion tyder dog på, at huset er opført noget tidligere. På matrikelkortet fra 1818 er der ikke indtegnet bebyggelse på dette sted, lige så lidt som selve grunden er indtegnet. Heller ikke herredsfogdens husfortegnelse fra februar 1833 omtaler huset. I det ældste realregister, anlagt i 1835, er der derimod afsat plads til »Huset No. 1B« svarende til ejendommens gamle husnummer. Da der imidlertid ikke er tinglyst skøde på ejendommen før 1868, får man ikke ad denne vej nærmere oplysning om bebyggelsen. Grunden synes altså at være blevet bebygget mellem februar 1833 og 1835, og der kan næppe være tvivl om, at denne ældste bebyggelse indgår i det nu stående hus. Da huset atter blev vurderet i 1903, var det stadig stråtækt og havde bræddegavle, tavlene var da udmurede, men har uden tvivl oprindeligt været lerklinede. Inden 1914 var tagets strå blevet udskiftet med de nuværende cementsten. Gavlene har fået deres nuværende udseende senere i dette århundrede. Husets nuværende ejer har udskiftet sydfacade vinduer, tilbygget verandaen og ladet skorstenen fjerne.

Den nye bygning, der er tilbygget det gamle hus' østgavl, er opført for den nuværende ejer. Et lille udhus, der tidligere lå nord for hovedhuset, blev nedrevet i forbindelse med en vejudvidelse.

Fig. 134. Det gamle beboelseshus til Skolebakken 15 hører til den ældre del af bebyggelsen i dette område af byen, idet huset synes at være opført i 1830'erne. Et lille udhus, der tidligere lå nord for hovedhuset, blev nedrevet i forbindelse med en vejudvidelse, og i stedet opførtes den ret dominerende bygning i billedets forgrund. (Fot. NM, 1974).

STRANDVEJEN

Strandvejen 2,
matr.nr. 20a.

Ejere:

Indtil 1863: Aarsdale fiskerleje.

1863–1887: Fisker Hans Peter Hansen
Hjorth.

1887—læst 1946: Fisker Sinius Hjorth
Hansen (ovennevntes søn).

læst 1946–d.d.: Fisker Andreas Hjorth
Hansen, efterfulgt af enken.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret bygning i fire fag med heltag med cementtagsten. Under bygningen er kælder, soklen er sort, murværket vandskuret og hvidmalet med tandsnitshovedgesims. I sydfacaden, til Laksegade, er fire torammede vinduer uden sprosser; herover fladbuestik. I den frie vestgavl er indgang med en lamelbeklædt dør med fast sidestykke med råglas; i overgavlen er et torammet, smårudet vindue samt spor efter en tidligere lem. Nordfacaden er næsten helt skjult af tilbygninger. Mod øst er bygningen sammenbygget med nabohuset. I søndre tagflade er en lille taskekvist, i nordre tagflade et lille ovenlysvindue.

Bygningshistorie: I november 1863 solgte formanden for Aarsdale fiskerleje, Peder Rasmussen Møller, 160 kvadratalen af fiskerlejets grund til Hans Hjorth »derunder indbefattet den plads, hvorpå den såkaldte »Aarsdale-Nørreskandse« er beliggende, hvilken skanse køberen har i sinde at ansøge det høje kommandantskab om tilladelse til at måtte bortføre«. Hans Hjorth havde allerede indsendt sin ansøgning, hvori han anmodede om »tilladelse til at måtte bortføre ommeldte skanse samt om lov til på den plads, hvor denne for tiden ligger, at måtte opføre et hus og

Fig. 135. Strandvejen ved dennes begyndelse ved Aarsdale havn, set mod nord. Til venstre i billedet, bag de ophængte sild, der rettes til, ses de i 1921 nedbrændte avlsbygninger til Klippegaard. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1910).

Fig. 136. Udsigt over havnen set fra Strandvejen, kort efter århundredskiftet. Bemærk det senere sløjfede stengærde langs Strandvejens vestside. Det gavlvendte hus i forgrunden er Strandvejen 2; bemærk den lille lem i gavlen, tidligere et karakteristisk træk ved mange Aarsdalehuse. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1910).

at måtte beholde grunden (den plads på hvilken skansen er beliggende) til ejendom«. Ansøgningen blev bevilget, muligvis fordi den ledsagedes af en anbefaling, hvoraf det fremgik, at »ansøgeren er den ulykkelige Hans Hjorth, som forrige nytårsnat fik sit ben afskudt«. Allerede året efter havde Hans Hjorth opført et grundmuret hus på fire fag med tegltag, og huset synes således at være en af Aarsdales ældste grundmurede bygninger. Da sønnen Sinius i 1887 overtog ejendommen, var huset udvidet med to fag. I 1898 solgte han imidlertid de to østre fag – formentlig den tilbyggede del – til broderen Jens Andreas Hjorth Hansen (se Laksegade 1), hvorved ejendommen fik sin nuværende udstrækning. Facaden til gaden havde oprindeligt torammede, smårudede vinduer, der i midten af dette århundrede er udskiftet med de nuværende vinduer. Fotografiet på næste side viser endvidere en kældernedgang med skur over ud mod gaden, her var i en periode øludsalg fra Nexø bryggeri. Taskekvisten er opsat ved midten af dette århundrede.

De forskellige udhuse og tilbygninger stammer alle fra dette århundrede.

Strandvejen 6,
matr.nr. 16b.

Ejere:

?–1870: Peter Jørgensen.

1870–1875: Styrmænd Jens Pedersen
Dahl.

1875–1896: Fiskehandler Jens Jørgen
Jacobsen.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret gadebygning i fire fag med høj kælder ud til Strandvejen. Heltag med cementtagsten. Over den pudsede og brunmalede sokkel står facaden vandskuret og hvid; hovedgesimsen har muret savsnitsbort. I vestfacaden er fire fag torammede vinduer med tre ruder i hver ramme. Vinduerne sidder i fladbuede åbninger, og under de murede sålbænke er udformet et brunmalet blændingsfelt. Kælderetagens vinduer er placeret under stueetagens og har ligeledes torammede vinduer, men blot to ruder i hver ramme. I nordgavlen et trerammes vindue i gavlspejden. Sydgavlen har vinduer i både over- og undergavl, i

Fig. 137. Strandvejen 2 er et af Aarsdales ældste grundmurede huse, opført 1863/64, hvor indtil da den såkaldte Aarsdale Nørreskanse havde ligget. Facaden til Laksegade, som ses her på billedet, er undergået en del ændringer ved midten af dette århundrede, idet vinduerne er udskiftet og skuret over kældernedgangen fjernet, desuden er der påbygget en taskekvist. De fire drenge, der står uden for deres fødehjem, er børnebørn af bygherren, og den mindste af dem, Andreas, skulle senere selv overtage huset efter faderen. (Fot. ca. 1910, tilh. Holger Beyer).

1896–læst 1945: Fisker Christian Andreas Hansen.

læst 1945: Marie Margrethe Hansen.

læst 1945–læst 1962: Snedker Lars Henning Hansen.

læst 1962–d.d.: Fisker Louis Espersen.

sidstnævnte bl.a. to små tophængte vinduer med råglasruder. Murværket til disse sider har samme farveholdning som facaden. Indgangen findes i en tilbygget fløj mod øst. Husets skorsten er i røde sten og med sokkel og udkræning.

Bygningshistorie: I 1893 lod fiskehandler Jens Jørgen Jacobsen beboelseshuset forsikre for 1.600 kr. i Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger. Formentlig var huset da forholdsvis nyt; dog ses det også indtegnet på matrikelkortet fra 1891/92. Huset var blevet lagt på den sydlige del af en løkke, som J.J. Jacobsen havde købt af styrmand Jens Pedersen Dahl i 1875. Jens Jørgen Jacobsen, der også ejede det hus, der i dag har adressen Skolebakken 4, solgte i 1896 huset her ved Strandvejen

Fig. 138. Strandvejen 6 er opført o. 1890 og formentlig det første hus i byen, som blev udsmykket med brystningsblændinger – en populær facadedekoration i 1900-tallets første årtier. Med sin fine, murstenssatte savsnitsbort i gesimsen slutter Strandvejen 6 sig til de ældre grundmurshuse. (Fot. NM, 1979).

til fisker Christian Andreas Hansen for 1.800 kr. I arkivalierne oplyses, at huset oprindeligt havde spåntag, men før 1931 blev tagklædningen ændret til cementsten. Tilbygningen mod øst i flugt med husets sydgavl synes at være tilføjet i 1930'erne eller 40'erne. I det væsentligste står hovedhuset uændret siden opførelsen.

Strandvejen 9,
matr.nr. 66ax af Ibsker sogn.

Ejere:

Matr.nr. 66 af Ibsker sogns hovedejerslav, tilhørende den 21. vornedgård, Klippegaard, blev i 1892 udstykket i parceller, hvoraf hovedparcellen med gårdens bygninger fik matr.nr. 66a. Da gården i 1921 brændte, flyttedes avlsbygningerne ud, og brandtomten med det tilbageblevne gamle stuehus blev nu udstykket som matr.nr. 66ag. Herfra udstykkedes så atter matr.nr. 66am i 1930 og i 1940 matr.nr. 66ax.

?–1827: Gårdejer Hans Jensen, i 1827 enken, Hedevig Larsdatter.

1827–1874: Gårdejer Peder Hansen (ovennævntes søn).

1874–1903: Gårdejer Lars Christian Hansen (ovennævntes søn), fra 1902 enken, Jensigne Kirstine Hansen.

1903–1923: Gårdejer August Hansen (ovennævntes søn).

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i syv regelmæssige fag med heltag med cementsten. Den frie østgavl, der vender ud til vejen, er grundmuret, mod vest er bygningen sammenbygget med Strandvejen 9A. Bindingsværkets bjælker er tappet igennem stolperne, i de fleste fag er bjælkelaget på et tidspunkt blevet hævet. Hvor bjælkehovedet har sin oprindelige, lave placering – ved skillevæg – er bjælken kun fastholdt af én kile mod to i de andre fag. Bindingsværket har fyldtømmer i form af løsholter fastholdt af én nagle. Tavlene er udmurede. Bygningen hviler på en høj, sort kampestenssyld, hvorover tømmeret står sort, tavlene gule. Under den østre del af bygningen er kælder, hvortil nedgang fra nord med en sort revlehalvdør. I nordfacaden fører en støbt trappe op til en nyere, flammeret og lakeret indgangsdør med råglasrude. I denne side er endvidere fire torammede vinduer, hvoraf de to fag med tværsprosser af træ går lidt ned i løsholterne, de to andre fag er smårudede med blysprosser. I østgavlen er tre torammede, sprosseløse vinduer, heraf det ene i gavltrekanten. Størstedelen af sydfacaden er skjult af tilbygninger; også i denne side er indgang. I tagryggen er to skorstene i blank mur, den vestre i flammede sten med sokkel, den østre en nyere skorsten i røde sten, begge med overdækning.

Ud til Strandvejen ligger, sammenbygget med stuehuset i vinkel, en trefagsbygning i overpudset bindingsværk med heltag med cementtag-

Fig. 139. Fra Aarsdale havn ses op mod Strandvejen. De dominerende bygninger i baggrunden er det endnu eksisterende stuehus samt de i 1921 nedbrændte avlsbygninger til 21.vornedgård, Klippegaard. Se også fig.135 samt fotografiet heroverfor, der viser brandtomten. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1910).

1923–læst 1932: Fotograf Carl Grimm.
 læst 1932–læst 1940: Hansine Margrethe
 Grimm, f. Stange (gift med oven-
 nævnte).
 læst 1940–læst 1959: Hans Conrad
 Larsen.
 læst 1959–læst 1963: Fru Valborg Augu-
 sta Holm.
 læst 1963–læst 1971: Fiskeskipper Finn
 Pedersen.
 læst 1971–d.d.: Carl Ole Brandt.

sten. Bygningen står gulmalet som stuehuset. Vinduerne er torammede og tværsprossede, tre fag i østfacaden, to fag i den frie sydgavl. Gavltrekanten er beklædt med tagpap uden på en ældre brædebeklædning. Ved bygningens vestside er en grundmuret halvtagsbygning med pandeplader.

Bygningshistorie: Hovedhuset udgør den østre del af den gamle stuelænge til 21. voredgård, Klippegaard, hvis øvrige længer nedbrændte i 1921. Det er ikke muligt ud fra arkivalierne at følge bebyggelsen længere tilbage end 1884, hvor stuehuset stod i 11 fag med lerklinede vægge og stråtag. Bygningen har dog på dette tidspunkt haft en betragtelig alder. Hvornår bygningens bjælkelag er blevet hævet lader sig ikke afgøre, men det er muligvis samtidig hermed, at de nuværende, ret høje vinduer er isat. Inden 1900 var tavlene blevet udmurede, men taget var endnu stråtaget. Dette udskiftedes med cementsten på et tidspunkt mellem 1906 og 1921. I 1921 nedbrændte alle udlængerne til gården, men stuehuset blev reddet, den grundmurede østgavl stammer muligvis fra dette tidspunkt. Gården blev ikke genopbygget på tomten, og det gamle stuehus overgik herefter til almindelig beboelse. Stuehuset blev delt i to selvstændige ejendomme i 1930, hvor Strandvejen 9A blev solgt fra.

Den lille østfløj udgør resterne af den 12 fag lange længe, der ses i sin helhed på fotografiet på forrige side. Længen stod oprindeligt i lerklinet bindingsværk og var indrettet til lade, stald og vognport. I slutningen af forrige århundrede udmuredes tavlene, og samtidig synes det oprindelige stråtag at være udskiftet med cementsten. Efter branden i 1921, hvor den søndre del af længen nedbrændte, er den resterende del inddraget i beboelsen, og bindingsværket er blevet overpudset.

Strandvejen 9A,
 matr.nr. 66am af Ibsker sogn.

Ejere:
 Indtil 1930 som Strandvejen 9.
 1930–læst 1934: Andreas Johannes
 Koch.
 læst 1934–læst 1937: Fotograf Carl
 Grimm, fra læst 1937 enken, Hansine
 Margrethe Grimm, f. Stange.
 læst 1937–læst 1948: Fisker Axel Peter
 Bayer, fra læst 1948 enken, Magda
 Bayer.
 læst 1948–læst 1956: Fru Anny Hald.
 læst 1956–læst 1959: Grønthandler Knud
 Larsen.
 læst 1959–læst 1963: Snedker John
 Holm.
 læst 1963–læst 1965: Fiskeskipper Hans
 Christian Andersen.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i fire uregelmæssige fag med heltag med cementtagsten. Bygningen er mod øst sammenbygget med Strandvejen 9, hvormed den tidligere har udgjort én ejendom, og bindingsværket er da også af samme type som i denne med gennemstukne bjælkeender og fyldtømmer i form af løsholter og oplængder i undertavlene. Tavlene er udmurede, tømmeret sort, tavlene grønne. I sydfacaden er sprosseløse vinduer samt indgang med en fyldingsdør med overvindue. I andet fag fra vest ses et spring i soklen, som formentlig skyldes, at der på et tidspunkt har været indgang i dette fag.

Fig. 140. Strandvejen 9, Klippegaard, fotograferet umiddelbart efter branden i 1921. Avlsbygningerne er alle nedbrændt med undtagelse af en mindre del af den lange bindingsværkslænge ud mod vejen, som ses på fig. 139. Det gamle stuehus har derimod overlevet branden, formentlig som følge af, at stråtaget nogle år tidligere var blevet udskiftet med cementsten. (Fot. 1921, tilh. Holger Beyer).

STRANDVEJEN

læst 1965–læst 1978: Fisker Jean Munch.
læst 1978: Robert Holm.
læst 1978–d.d.: Ole Olsen.

Strandvejen 12, matr.nr. 15.

Ejere:

Førhen en del af Aarsdale Frihed.

?(1861)–(1864)? : Smed Johan Peter Grønberg.

?(1865)–?: Husmand Jens Peter Marcher.

?–1867: Jørgen Hansen.

1867–1907: Arbejdsmand Hans Mogensén.

1907–1922: Jørgine Christine Kofoed, f. Lund, enke efter Mads Kofoed, (ovennævntes stedatter).

1922–læst 1927: Frk. Karoline Kristine Pedersen.

læst 1927–læst 1928: Kristian Albert Hansen.

læst 1928–læst 1929: Karl Anias Findanus Kristian Hansen.

læst 1929–læst 1934: Christian Ipsen.

læst 1934–læst 1935: Gunnar Hermann Jensen.

læst 1935–læst 1942: Hannes Peter Hammer.

læst 1942–d.d.: Hans Vilhelm Heizukowsky.

Strandvejen 15, matr.nr. 18.

Bygningshistorie: Bygningen udgør den vestre del af det gamle stuehus til 21. voredgård, Klippegaard. Om bygningens historie, se i øvrigt Strandvejen 9.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning i fem fag med heltag med rød bølgeeternit. Bindingsværket har fyldtømmer i form af løsholter, bjælkerne er tappede gennem stolperne og låst med tværkiler. Tavlene er dels lerklinede, dels udmurede. Kampestenssoklen og tømmeret er sort, tavlene hvide; undertavlene med påmalede oplængder. I sydfacaden er fem torammede, tværsprossede vinduer, i nordfacaden fire tilsvarende – men nye – fag samt i det vestre fag indgang med en fyldingsdør med rude. Vestgavlen til gaden er muret og har ny brædebeklædning i gavltrekanten; østgavlen står i bindingsværk, gavltrekanten er beklædt med hvidmalt tagpap. Begge gavle har den gamle brædebeklædning under den nuværende beklædning. I hver gavltrekant er et torammet, tværsprosset vindue. I tagryggen en nyere skorsten i blank mur.

Bygningshistorie: Da J.P. Grønberg i 1861 optog et lån, stillede han som sikkerhed: »mit ejende og iboende fra nyt af i indeværende år af mig opførte 5 fag store hus med tilliggende grund og plads købt af Aarsdale fiskerlejes kuratorium«. Grønberg lod huset brandforsikre samme år, og det fremgår heraf, at tavlene var lerklinede og taget stråtagt; de tre østre fag var indrettet til beboelse, de to vestre til smedie. Smedien er formentlig nedlagt omkring århundredskiftet, i al fald nævnes den ikke i en vurderingsforretning fra 1908. Skorstenen er nyopmuret i slutningen af 1940'erne. Det nuværende eternittag erstattede det gamle stråtag omkring 1960. Bygningen er blevet gennemgribende istandsat i 1970'erne, hvorved der er isat nye vinduer i nordsiden, og vestgavlen, der tidligere har været beklædt med tagpap over de gamle brædder ligesom østgavlen, har fået ny beklædning.

Bygningsbeskrivelse: Grundmuret gadebygning i seks lettere uregelmæssige fag. Høj sokkel, aftagende mod nord med det stigende terræn. Teglhængt heltag. I soklen, der er pudset og brunmalet, er to mindre vinduer (2 rammer à 2 ruder) anbragt på hver side af en indgang med revledør fra Strandvejen. Over soklen står murværket vandskuret og gulkalket

Fig. 141. Strandvejen 12 med foranliggende have i syd. Huset er opført i 1861 og havde i modsætning til de øvrige huse fra denne periode oprindeligt stråtag. (Fot. NM, 1974).

Fig. 142. Avisen studeres med grundighed og alvor i haven bag Strandvejen 12. Det er husets ejer, Hans Mogensen og hans husbestyrerinde Karoline Pedersen – i daglig tale kaldet »Monseline«, der her poserer for fotografen. (Fot. Valdemar Myhre, ca. 1900).

Fig. 143. Strandvejen 15, set fra sydøst. En fornem bygning med den for bornholmsk byggeri så karakteristiske høje fodmur, der bl.a. tjener til udjævning af terrænforskelle i klippegrunden. Huset er bygget o.1880 på en tidligere haveplads til ejendommen med nuværende adresse Laksegade 2. Der har tidligere været indgang i andet fag fra nord. Hovedgesimsen har en murstenssat bort med skiftevis sav- og tandsnit, der også ses på andre huse fra perioden – jfr. eksempelvis fig. 56; i bagsiden er en tandsnitsgesims. (Fot.NM, 1974).

Ejere:

Indtil 1893 hørte grunden formelt til ejendommen Laksegade 2.

?(1886)/1893–læst 1931: Fisker Claus Hansen Nielsen (søn af kvaseskipper N. M. Clausen), efterfulgt af enken, Karoline Mathilde Nielsen, f. Sonne.

læst 1931–læst 1946: Fisker Carl Mathias Nielsen (ovennævntes søn).

læst 1946: Ovennævntes arvinger.

læst 1946–d.d.: Bestyrer Knud Dam.

Strandvejen 17,
matr.nr. 14.

med aftrappet hovedgesims, hvori en murstenssat bort med skiftevis sav- og tandsnit. I samtlige facadens fag er dannebrogsvinduer med tværsprosse i underrammerne; vinduesåbningerne har fladbuede murstik og malede sandstenssålbenke – andet fag fra nord afviger dog en smule i sin fremtræden, jfr. bygningshistorien. Indgang i nordgavlen med enkelt, nyere dør og vindfang, bestående af glasvægge i vest og nord, samt støbt trappe med klinkebelagte trin; ovenfor er et loftsvindue, hvori en enkelt stor rude. I sydgavlen er dels et torammet, tværsproset vindue i gavltrekanten og dels to fag nyere dannebrogsvinduer i undergavlen, placeret på hver side af en midtstillet vinduesblænding. Bagsiden er i nord dækket af en lille grundmuret halvtagsbygning med eternittag, i de mellemste fag er tre fag dannebrogsvinduer som facadens, og sydligst er et par mindre vinduer samt en indgang. Skorstenen, der er i rød blank mur og har overdækning, er placeret lige vest for tagryggen; i samme tagflade er to ovenlysvinduer.

Bygningshistorie: Huset er bygget af Claus Hansen Nielsen omkring 1880; i henhold til oplysning på stedet i 1878. Først i 1886 brandforsikrede Cl. H. Nielsen imidlertid bygningen, og endnu syv år forløb, før grunden tilskødedes ham – en haveplads, som faderen, Niels Michael Clausen, havde haft siden 1850. Af dette skøde fra 1893 fremgår det også, at sønnen forlængst havde udredt købesummen på 50 kr. samt taget grunden i besiddelse og opført det seks fag store stuehus. Huset er opført i 2/2-stens hulmur og med en 40 m² stor kælder. Oprindeligt var indgang fra Strandvejen i andet fag fra nord med indlagt trappe og fyldingsdør. Den nuværende udformning af denne ende af bebyggelsen stammer fra en ombygning, foretaget for Knud Dam, omkring 1960.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning i seks fag med heltag med vingetagsten af cement. Bindingsværket er uden fyldtømmer, men har naglehuller i stolperne efter tidligere løsholtsamlinger

Ejere:

?(1861)–1864: Arbejdsmand Hans Bærildsen.

1864–1919: Snedker Hans Nicolaj Sørensen (ovennævntes svigersøn), fra 1908 enken, Mette Kirstine Hansdatter.

1919–læst 1933: Murer Ludvig Johan Lind (ovennævntes svigersøn).

læst 1933: Ovennævntes arvinger.

læst 1933–læst 1945: Johannes Hansen.

læst 1945–læst 1950: Johan Andreas Hansen.

læst 1950: Ovennævntes arvinger.

læst 1950–d.d.: Snedker Johannes Sarsen.

med én nagle. Bjælkerne er tappet gennem stolperne og låst med tværkiler. Sokkel og tømmer er sort, de udmurede tavlvandskurede og hvidkalkede. Den anden stolpe fra vest er påmalet i begge facader, men bjælkehovedet synligt. I stolperne ses spor af, at bjælkelaget er hævet. Såvel ved det østre fag som ved andet fag fra vest er der spring i soklen, ligesom lejden er øget disse to steder. I sydfacaden er seks torammede, smårude-vinduer. Nordfacaden har tilsvarende vinduer – størstedelen med blysprosser; i det vestre fag er en revlehalvdør, i andet fag fra øst en imprægneret lameldør med råglas. Under den østre del af bygningen er kælder, hvortil nedgang i gavlen. Gavlene er murede og har nye bræddede overgavle med vindskeder. I tagryggen en skorsten i røde sten med hætte.

Mod nordvest på grunden står en lille trefagsbygning med heltag med cementtagsten. Bygningen, der står hvidkalket, er opført af kampesten; østfacaden dog af brændte sten, her står de to nordre fag i bindingsværk.

Bygningshistorie: Bygningen blev indtegnet til forsikring i 1861, hvor den stod i fem lerklinede bindingsværksfag med stråtag. Grunden er først blevet bebygget på et tidspunkt efter 1835, en nøjagtigere datering er det ikke muligt at give på grundlag af det foreliggende kildemateriale. De i beskrivelsen omtalte spring i sokkel og øgning af lejden synes at antyde, at huset oprindeligt kun har været på tre fag, der så er blevet udvidet med to fag mod vest inden 1861. Mellem 1885 og 1896 blev bygningen udvidet med et fag mod øst og tagets strå udskiftet med tegl, en del af huset var nu indrettet til snedkerværksted, som blev nedlagt få år senere. Tavlene er blevet udmurede i dette århundrede. Bygningen blev gennemgribende istandsat i 1961, hvor også taget fornyedes.

Kampestensbygningen omtales ikke før i en vurderingsforretning fra 1933, men bygningen er indtegnet på matrikelkortet fra 1891/92.

Strandvejen 19,

matr.nr. 139f af Ibsker sogn.

Ejere:

Indtil 1892 tilhørte grunden formelt Aarsdale fiskerleje.

?(1890)/1892–læst 1934: Arbejdsmand Jens Peter Christoffersen.

læst 1934–læst 1936: Laurits Christian Hansen.

Bygningsbeskrivelse: Bindingsværksbygning, beliggende med østfacaden ud til Strandvejen, inddelt i fire fag med kælder og teglhængt heltag. Bindingsværket er uden fyldtømmer og med gennemstukne bjælkeender låst med to tværkiler. Væggene mellem stolperne er murede. Den høje sokkel er sort, tømmeret rødbrunt, murværket lysebrunt. I østfacaden er fire torammede, smårude-vinduesfag. Vestfacaden er delvis skjult af grundmurede tilbygninger. Den frie sydgavl er grundmuret med aftrap-pet gavlmuring. I undergavlen er to vinduesfag som østfacadens, i

Fig. 144. Strandvejen 17, facade til Nørre Næbbe. Det lille bindingsværkshus, der er gennemgribende istandsat indenfor de senere år, er formentlig opført lidt før midten af forrige århundrede, men senere udvidet såvel mod øst som vest. Skønt huset i tidens løb er undergået en del ændringer, er det stadig af overordentlig stor værdi for gadebilledet med den meget betydningsfulde placering, det har. Værdifuld er også den lille kampestensbygning i haven. (Fot. NM, 1974).

STRANDVEJEN

læst 1936: Janus Christian Holm.

læst 1936–læst 1948: Peter Pedersen, efterfulgt af dennes arvinger.

læst 1948–læst 1969: Jens Nørregaard.

læst 1969–d.d.: Svend Erik Nielsen.

gavltrekanen et trerammet vindue uden sprosser. I gavlen er desuden en kældernedgang med skur. Mod nord er huset sammenbygget med Strandvejen 21, i taget en brandkam. I vestre tagflade ved tagryg en skorsten med sokkel.

Bygningshistorie: I 1890 fik Jens Peter Christoffersen skøde på »7 fag stuehus, der bliver af køberen at nedbryde og fraflytte«. Sælgeren var Jens Peter Hansen, ejer af 15. selvejergård, på hvis grund bygningen stod. Selve handelen må dog have fundet sted lidt tidligere, idet det af skødet fremgår, at »nævnte bygning er af køberen flyttet og atter opført i Aarsdale fiskerleje«. Huset var blevet genrejst på to parceller af den såkaldte arvefæstelod, beliggende på Frændemarken mellem Aarsdale og Svaneke og hørende under Ibsker sogns hovedejerslav (matr.nr. 139af). Christoffersen lod huset indtegne til brandforsikring i august 1890, og det fremgår heraf, at det kun var seks af de erhvervede syv fag, der var genopført. Der blev først udstedt skøder på de to parceller i 1892, hvor ejendommen allerede var blevet delt, idet de to nordre fag var solgt fra, se Strandvejen 21. De fire søndre fag, der udgør Strandvejen 19, er ikke ændret væsentligt siden.

Strandvejen 21,
matr.nr. 139g af Ibsker sogn.

Ejere:

Indtil 1892 tilhørte grunden formelt Aarsdale fiskerleje.

?(1890)–1892: Arbejdsmand Jens Peter Christoffersen (uden skøde).

1892–1923: Frk. Johanne Dorthea Margrethe Johansen.

1923–1924: Laura Christoffersen (ovennævnte Jens Peter Christoffersens hustru).

1924–læst 1930: Elektriker Hans Andreas Munch.

læst 1930–læst 1934: Emil Johs. Olsen.

læst 1934–læst 1942: Eva Elisabeth Hansen, f. Vandahl.

læst 1942–læst 1971: Johannes Vilhelm Heizukowsky.

læst 1971: Eva Marie Heizukowsky.

læst 1971–d.d.: Aksel Johannes Heizukowsky.

Bygningsbeskrivelse: Nord-sydorienteret bygning i fire fag med kælder og heltag. De to søndre fag står i bindingsværk med gennemstukne bjælkeender låst med tværkiler og uden fyldtømmer, de to nordre fag er grundmurede med påmalede stolper. I bindingsværksdelen er væggene udmurede med brændte sten; den grundmurede del er opført af cementblokke. Soklen er sort, tømmeret rødbrunt, murværket mørkt gult. I østfacaden er fire torammede vinduer uden sprosser. I vestfacaden er en stor, udelt vinduesramme samt indgang med en imprægneret dør med råglasrude. Den søndre del af vestfacaden er skjult af en halvtagstilbygning. I nordgavlen er spor efter en dør. Taget til gaden har cementtagsten, i tagfladen en taskekvist; den vestre tagflade er teglhængt. I tagryggen en skorsten.

Bygningshistorie: De to søndre fag er opført i, eller umiddelbart før, 1890 som en del af en større bindingsværksbygning på seks fag; se nærmere herom under Strandvejen 19. I 1892 udskiltes de to nordre fag som en selvstændig ejendom. De to grundmurede fag i nord er tilbygget i 1924. Taskekvisten er påbygget og vinduer og døre udskiftet i de senere år. Cementtagstenene mod gaden stammer formentlig fra ombygningen i 1924.

Fig. 145. Strandvejen 19-21 – en betydningsfuld bygning i kraft af den fremskudte placering her ved indkørslen til byen. Bygningen fremtræder som et helstøbt bindingsværkshus i otte fag, men ved nærmere eftersyn viser det sig dog, at bindingsværket er påmalet de to nordre fag, en tilbygning i cementsten fra 1924. De seks bindingsværksfag er opført omkring 1890 af materialer fra et hus, der indtil da havde stået på 15. selvejergårds grund. Kort efter opførelsen blev bygningen delt i to selvstændige ejendomme, hvoraf nr. 19, i forgrunden, stadig står i sin oprindelige skikkelse. (Fot. NM, 1974).

VEIDICHSTRÆDE

Veidichstræde 1,
matr.nr. 51.

Ejere:

?/(o. 1826)–1855: Kvaseskipper, fisker
Hans Hansen, efterfulgt af enken,
Ane Margrethe Pedersdatter.

1855–1886: Cecilie Hansen (ovennævntes
datter).

1886–1887: Møller Hans Peter Mikkelsen
(gift med ovennævntes søsterdatter
Ane Marie Mathea, f. Caspersen).

1887–1894: Snedker Hans Nikolaj
Hansen.

1894–1904: Lærer Nicolaj Peter Christian
Nielsen (Skarvig), København.

1904–1912: Antonette Margrethe
Nielsen, f. Hansen, enke efter Anders
Hansen Nielsen. (Ovennævntes sted-
moder).

1912–1916: Forsikringsagent Karl Jo-
han Sellberg.

1916–1918: Anna Hansen, f. Olsen, en-
ke efter avlsbruger Jens Anton
Hansen.

1918–læst 1932: Lars Peter Pedersen.

læst 1932–læst 1938: Johannes Pedersen.

læst 1938–læst 1958: Julius Peter Pe-
dersen.

læst 1958–læst 1963: Oluf Mathias Ipsen.

læst 1963: Ovennævntes arvinger.

læst 1963–d.d.: Valborg Ipsen og Anna
Kirstine Ipsen.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bindingsværksbygning med heltag med røde vingetegl. Bygningen er inddelt i fem uregelmæssige fag. Bindingsværkets bjælker er tappet gennem stolperne og fastholdt med tværkiler. Fyldtømmeret består af løsholter og oplængder; løsholterne er tappet ind i stolperne og fastholdt med én nagle. Sydfacadens tavl er alle udmurede med brændte sten, medens der i nordfacaden forekommer såvel lerklinede som udmurede tavl. Bygningen hviler på en sort cementpudset kampestenssokkel, hvorover sydfacadens tømmer står imprægneret, nordfacadens sorttjæret; tavlene er gulmalede. I sydfacadens østligste fag er indgang med en imprægneret fyldingsdør med blysprossevindue i den øverste del; i denne side er i øvrigt to torammede og to trammede vinduer med blysprosser og ni ruder i hver ramme. I nordfacaden er tre torammede, tværsprossede vinduer. Begge gavle er grundmurede, i hver gavltrekanter er et torammet, tværsprosset vindue, undergavlene er uden muråbninger. I søndre tagflade en firrammet taskekvist.

Nord for hovedhuset ligger en lille grundmuret udhusbygning med heltag med cementtagsten.

Bygningshistorie: Om end de arkivalske oplysninger på dette hus er meget sparsomme, er der næppe grund til at tvivle på, at dets rødder går tilbage i al fald til begyndelsen af forrige århundrede. Bygningen ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818 med nøjagtig samme beliggenhed og grundplan som den nuværende bebyggelse. Herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 oplyser, at huset er på fem fag, og samme fagantal angives i skødet fra 1855.

Først i 1883 blev ejendommen indtegnet i landbygningernes brandforsikring. Ifølge den taksationsforretning, der blev foretaget i denne anledning, stod bygningen da med lerklinede tavl og stråtag og har næppe været ændret væsentligt i det ydre siden opførelsen. Bygningen tjente beboelsesformål, dog var der tillige indrettet et lille brændehus. Da Hans Nikolaj Hansen i 1887 havde erhvervet bygningen, lod han et snedkerværksted indrette, som atter nedlagdes ved hans død i 1894. Ved en vurderingsforretning foretaget i 1888 stod bygningen stadig lerklinet og

Fig. 146. Det lille bindingsværkshus, Veidichstræde 1, er blevet gennemgribende istandsat indenfor de senere år, men er formentlig opført i begyndelsen af forrige århundrede. Taskekvisten stammer fra istandsættelsen i 1960'erne; lignende taskekviste er opsat på mange andre Aarsdalehuse i de senere år. (Fot. NM, 1974).

Veidichstræde 2,
matr.nr. 48.

Ejere:

På matrikelkortet fra 1818 er denne ejendom betegnet med nummer 5a, samme nummer som gården, Skarvigen 8, og i sogneprotokollen (o. 1826) findes Veidichstræde 2 da også anført sammen med denne gård som tilhørende Hans Andersens enke. Herredsfogdens husfortegnelse anfører imidlertid Morten Knudsen som ejer af Veidichstræde 2, der således ikke længere hører sammen med gården; adskillelsen har formentlig fundet sted i forbindelse med Kirstine Larsdatters død i 1829.

?(1818)–(o. 1826)? : Værtshusmand og fisker Hans Andersen, fra 1818 enken, Kirstine Larsdatter.

.....

?(1833)–1876: Morten Knudsen, efterfulgt af enken Ane (Anna) Cathrine Madsdatter.

1876: Fisker Jens Peter Knudsen, fisker Mads Peter Knudsen og Ane Cathrine Espersen, f. Knudsen. (Ovennævntes børn og arvinger).

1876–1902: Fisker Mads Peter Knudsen.
1902–læst 1940: Fisker Peter Mathias Jensen.

læst 1940–læst 1947: Victor Christian Jensen.

læst 1947–læst 1950: Fisker Hans Andreas Due.

læst 1950–læst 1954: Møbelsnedker Knud Olof Larsen.

læst 1954–d.d.: Bagermester Ove Funch Hansen.

Fig. 147. Veidichstræde 2, set fra Møllevvej, før sidste ombygning. I dag røber det gamle hus sig kun ved bygningens dimensioner. Også det gamle stengærde ud til Møllevvej er nu sløjft. (Fot. ca. 1950).

stråttækt; den ene gavl var bræddeklædt, den anden beskrives ikke nærmere. Den næste vurdering fandt sted i 1915, hvor bygningen beskrives som syv fag lang. Taget var teglhængt, og en del af bindingsværkets tavl var blevet udmuret. Huset betegnes som godt vedligeholdt, og formentlig har der været tale om nylige bygningsændringer, som har ligget til grund for omvurderingen. Bygningen stod derefter uændret i det ydre indtil 1967, hvor den blev gennemgribende istandsat. Sydfacadeens tømmer udskiftedes, og tavlene udmuredes, nye grundmurede gavle opførtes, vinduerne udskiftedes, og den tidligere tofløjede, malede dør erstattedes af den nuværende, imprægnerede indgangsdør.

Den lille bygning nord for beboelseshuset omtales første gang ved vurderingen i 1915, hvor den formentlig har været forholdsvis nyopført. Den var da indrettet til vaske- og hønsehus; ved handelen i 1918 medfulgte således »3 høns og en del roer«.

Bygningsbeskrivelse: Øst-vestorienteret bygning i stænkpudset bindingsværk med heltag med cementsten. Over den sorte sokkel står bygningen gulmalet. I nordfacaden er indgang med en nyere dør med rude. Vinduerne er alle trerammede og sprosseløse. I nordfacaden er endvidere spor efter en tidligere indgang. I søndre tagflade en taskekvist med et firrammet, sprosseløst vindue. I den østre gavltrekant et torammet, tværsprosset vindue.

Bygningshistorie: Bygningen har fået sit nuværende udseende ved dette århundredes midte. En bygning med samme grundplan ses indtegnet på matrikelkortet fra 1818, og i herredsfogdens husfortegnelse fra 1833 er her noteret en bygning i fem fag. Det er formentlig denne gamle bygning, som blev indtegnet til brandforsikring i 1879, den stod da i bindingsværk med lerklinede vægge, stråttækt tag og bræddeklædte gavle. Lidt ind i dette århundrede blev tagets strå udskiftet med tagpap, der senere atter udskiftedes med cementsten. Tavlene udmuredes, men derudover stod huset, som det fremgår af fig. 147, uændret indtil midten af dette århundrede. Da fik bygningen sit nuværende udseende, idet bindingsværket overpudsedes, vinduerne udskiftedes, skorstenen sløjfedes og der påbyggedes en taskekvist.

NAVNEREGISTER

- Aarsdale Brugsforening, 8, 35, 36, 38.
Aarsdale Fiskesalgforening, 8, 99, 100.
Aarsdale Forbrugs- eller Husholdningsforening, se Aarsdale Brugsforening.
Aarsdale Skole, 9, 67, 157.
Abrahamsdatter, Signe Kirstine, avlsbruger, 41, 48, 49.
Abrahamsen, Elene Margrethe, 123; –, Laurits Emil, avlsbruger, 49, 123; –, Hans Sinius, fisker og avlsbruger, 48, 109.
Alexandersen, Erik, 30; –, Jens Erik, arbejdsmand, 129.
Ancher, Thora Marie Cecilie, 134.
Andersdatter, Ane Cathrine, 30, 34; –, Kirstine, 75; –, Margrethe, 125.
Andersen, Agnes Elkjær, 119; –, Anna Karoline, se Anna Karoline Pedersen; –, Hans, tømmermand, værtshusmand og fisker, 7, 145, 146, 178; –, Hans Christian, fiskeskipper, 171; –, Hans Weidik, avlsbruger og fisker, 72; –, Knud Erik Vad, 157; –, Ruth, 97.
Aundal, Ketty Marie, 92; –, Søren, 92.
Bang, Kaj, kommandørkaptajn, 145.
Bay, Johannes, 157.
Bayer, se Beyer.
Bech, Ludvig, arbejdsmand, 56, 164; –, Rasmus August, daglejer, 163.
Beier, se Beyer.
Bejer, se Beyer.
Bergenholtz, Knud, 83.
Bethel, 32, 69.
Beyer (Bayer, Beier, Bejer), Agnes Engelline, 98; –, Alfred Nicolaj, fisker, 98; –, Andrea, se Andrea Møller; –, Andreas Timand, skomager, 133, 134, 135, 137, 151; –, Ane Marie Dorthea, 153; –, Anine, 127; –, Anine, se Anine Jensen; –, Anny, 126; –, Astrid Kathrine, 107; –, August Magnus, fisker, 127; –, Augusta Marie, 30; –, Axel Peter, fisker, 171; –, Carl Peter, fisker, 32, 37, 43; –, Caroline, 43; –, Christian Peter, fisker, 45, 46; –, Christine Marie, 43; –, Dorthe, 117; –, Emma, se Emma Jensen; –, Hans Chr., fisker, 36; –, Hans Peter, fisker, 43; –, Hansine, se Hansine Kofoed; –, Hansine Nicoline, 32; –, Henrik Mikael Johannes, bagermester, 77; –, Holger Hansen, arbejdsmand, 41, 42; –, Jens Peter, fisker, 135, 136, 137; –, Jensine Christine, 136, 138; –, Johan Alfred, fisker, 41; –, Johannes, se Henrik Mikael Johannes Beyer; –, Juliane Marie, 160; –, Karl Peter, se Carl Peter Beyer; –, Knud Arne, cykelhandler, 82; –, Kristine Petrea Hansine, se Kristine Petrea Hansine Esperseen; –, Lars, fisker, 134, 136, 137; –, Lars Peter, fisker, 39, 152; –, Leo Tranberg, 151; –, Ludvig, 133; –, Ludvig Rasmus, fisker, 43, 160; –, Magda, 171; –, Malene Christine, 96; –, Margrethe Marie, 84, 118; –, Marie, 37; –, Marie Kristine, 96; –, Mathea, se Mathea Petersen; –, Mogens, 103; –, Niels Peter, fisker og røgeriejer, 96; –, Oluf Anton, bagermester, 77; –, Osvald Tranberg, fisker, 162; –, Otto Janus, fisker, 36, 43; –, Peder Pedersen, fisker, 162; –, Peter Larsen, 95, 96; –, Peter Larsen, fisker, 95; –, Peter Larsen, sømand, 40.
Bidstrup, Hans, kæmner og borger i Svaneke, 142; –, Jørgen, 146; –, Niels Peter Jensen, 124.
Birch, Niels, inspektør ved Frederiks Stenbrud, 5.
Bjarnø, Else Mary, 151.
Bornholms Forening til Evangeliets Fremme, 124.
Brandt, Benny, fisker, 119; –, Carl Ole, 171.
Brun, Johanne Marie, se Johanne Marie Pedersen.
Brugsforeningen i Aarsdale, se Aarsdale Brugsforening.
Busk, Christian Hansen, 151.
Bærildsen, Hans, daglejer, 30, 31, 34, 175.
Caspersen, Ane Marie Mathea, se Ane Marie Mathea Mikkelsen.
Christensdatter, Else Kirstine, 142.
Christensen, Ane Kirstine, 66; –, Arne, 117; –, Christian Peter, fisker, fiskehandler, 61; –, Christine Marie, se Christine Marie Bejer; –, Elisabeth, se Elisabeth Kirstine Rasmusdatter; –, Hans, sømand, 59; –, Hans Peter, 97; –, Hans Peter, fisker, 123; –, Hans Peter, fisker og fiskehandler, 65, 66; –, Jens Kofoed, 151; –, Lars, fisker, 156; –, Marcus M., 79; –, Morten Peter, fisker, tidligere rebslager, 121, 122, 123; –, Noline Petrea, se Noline Petrea Madsen.
Christiansen, Hans Christian, fisker, 152; –, Hans Clemen, 30, 31, 34, 69.
Christoffersen, Alfred Christian, fisker, 106, 107, 108; –, Christian Peter, 130; –, Ernst Alfred, fisker, 106; –, Hans Andreas, 88; –, Jens Ludvig, bager-svend, 46; –, Jens Peter, 79; –, Jens Peter, arbejdsmand, 89, 175, 176; –, Laura, 176; –, Svend Aage, arbejdsmand, 88; –, Svend Aage, 153.
Christophersen, Jens, fisker, 43.
Clausen, Aage, kaptajn, 110; –, Alfred Laurits Georg, 107; –, Alma Marie, 139; –, Andreas, fisker, formand for fiskerlejet, senere brugsuddeler, 56, 103, 106, 107, 108, 146; –, Charles, 52; –, Claus, kvaseskipper, 122, 146; –, Claus H., fisker, 147; –, Claus

- Hansen, kvaseskipper, 57, 103; –, Christen, fisker, 36; –, Christine Margrethe, 146; –, H. P., fisker, 146; –, Hans, fisker, 127; –, Hans, fisker, 118, 119; –, Hans Michael, arbejdsmand, 162, 163; –, Hans Peter, kvaseskipper, 139; –, Hansigne Laurie, 56, 106, 107, 108; –, Ingeman, senere kaptajn, 114; –, Inger Marie, 137; –, Jens, sømand, 129; –, Juliane, 139; –, Karen Margrethe, 36; –, Kirsten Marie, 61; –, Ludvig, 52; –, Niels, fisker, 71; –, Niels Michael, fisker, kvaseskipper, 100, 101, 124, 126, 174; –, Niels Michael, sømand, fisker, 126, 137, 138; –, Peder, 72; –, Peter August, 160; –, Svend Aage, fisker, 134, 137, 138; –, Thea Andrea, 100.
- Dahl, Hans Peter, kvaseskipper, 64; –, Jens Pedersen, formand for fiskerlejet, 63; –, Jens Pedersen, styrmand, 168, 169; –, Magdalene Margrethe Pedersdatter, 63; –, Ole Hansen, fisker, 100, 101, 148; –, Peder Hansen, fisker, 52; –, Peder Jensen, kvaseskipper, formand for fiskerlejet, 63, 64; –, Poul Larsen, 104, 105.
- Dam, Hanne, 164; –, Hans Peter, møller, 129, 130; –, Knud, bestyrer, 174; –, Poul, 164; –, Svend Lyngberg, 136.
- Deleuran, Torben, 145.
- Didriksen, Hans, fisker, 81, 165; –, Jens, 40, 88, 90, 91.
- Drejer, Christian Peter, fhv. avlsbruger, 117; –, Margrethe Kristine Petrea Mathea, 117, 118.
- Due, Andreas Kristian, fisker, 148; –, Hans Andreas, fisker, 53, 178; –, Karl Martin, 57, 148; –, Osvald Julius, fisker, 125.
- Ehnroth, Angelise Hansine Marie, 119.
- Elleby, Verner, frisørmester, 53.
- Eriksen, Hansine Marie, 88.
- Esbergens, se Espersen.
- Espersen, Ane Cathrine, 178; –, Anna Jørgine, se Anna Jørgine Jensen; –, Augusta Kathrine, se Augusta Kathrine Hjorth Hansen; –, Børge, 44; –, Caroline Kirstine, 41; –, Christopher, 91; –, Christopher, fisker og sømand, 90, 93; –, Hans Peter, skomager, 41, 42; –, Jens, fisker, 46; –, Jens Peter Laurits, 47, 48; –, Johs., fisker, 44; –, Johs. Funch, 130; –, Jørgen, fisker, 46; –, Jørgen, sømand, senere fisker, 45, 46, 47; –, Jørgen Folkmann, 139; –, Jørgen Peter, 44, 45; –, Kirstine Marie, se Kirstine Marie Knudsdatter; –, Kristine Petrea Hansine, 77, 108; –, Laurits, fisker, 46; –, Laurits Peter, fisker, 45, 126; –, Louis, fisker, 126, 169; –, Lovise, se Lovise Nielsen; –, Mads, se Mads Peter Jensen; –, Peter, se Hans Peter Madsen; –, Stine Marie, se Kirstine Marie Knudsdatter.
- Fischer, Casper Peter, fisker, 29, 30; –, Hansigne Marie, 29; –, Signe Margrethe, 30.
- Frederik II, dansk konge, 4.
- Frederiksen, Hans Marius, 34; –, Willy, 38.
- Frøkjær, Knud, 123.
- Frølund, P., 134.
- Funch, Hans Andersen, 34; –, Juliane Cathrine, 34.
- Fyhn, Karen Nielsdatter, 8.
- Garlieb, G., forfatter, 6.
- Grimm, Carl, fotograf, 92, 171; –, Hansine Margrethe, 120, 171.
- Gudbergens, Karen Marie, 104; –, Niels Peter, avlsbruger, 104, 105, 106.
- Grønberg, Johan Peter, smed, 39, 40, 172.
- Haagensen, Jenny, 154.
- Hald, Anny, 171; –, Grethe, 103; –, Lillian, 103.
- Hammer, Hannes Peter, 172.
- Hansdatter, Ane Marie, 69; –, Grethe Marie, 41; –, Hedevig Jensine, 93; –, Kirstine Marie, 93; –, Margarethe, 125, 146; –, Marie, 39; –, Marthe, 151; –, Mette Kirstine, 175.
- Hansen, Aage M. Kristian, vognmand, 69; –, Anders, 123, 145, 146; –, Anders Peter, 123; –, Andreas, 160; –, Andreas Hjorth, fisker, 167, 169; –, Ane Margrethe, 125; –, Ane Margrethe, 164, 165; –, Ane Marie, 118; –, Anine Julie Margrethe, 30, 82; –, Anna, 177; –, Anna Kristine, 145; –, Anny Kofoed, 38; –, Anny Margrethe, 103; –, Anton, rorsbetjent, 143; –, Antonette Margrethe, se Antonette Margrethe Nielsen; –, Arne Hjorth, fisker, 46; –, August, gårdejer, 155, 160, 170; –, Augusta Kathrine Hjorth, 45; –, Augusta Petrea, 161; –, Bertha Lovise, 145; –, Bolette Kristine, se Bolette Kristine Marcker; –, Carl Hjorth, 134; –, Cecilie, 177; –, Cecilie Margrethe, 82; –, Christian Andreas, fisker, 169, 170; –, Christian Andreas, snedker, 123, 145, 146; –, Christian Hjorth, fisker, 56; –, Christian Jacob Julius Hjorth, fiskehandler, 56; –, Christian Magnus Hjorth, fisker, 54, 55, 164; –, Christine, 46; –, Christine (Kirstine), se Christine Larsen; –, Clara Sofie, 49; –, Diderik, snedker, 30, 31; –, Edvard Julius, isenkræmmer, 161; –, Ejnar Christian, fisker, 161; –, Elise, 46; –, Elise Margrethe, se Elise Margrethe Holm; –, Ellen Kirstine, 34; –, Erik, 72, 74; –, Eva Elisabeth, 176; –, Hans, kvaseskipper, fisker, 177; –, Hans, husmand, 143; –, Hans Jacob, partikulier, 151; –, Hans Kristian Jakob, 72; –, Hans Michael, 104; –, Hans Nikolaj, snedker, 153, 177; –, Hans Peter, 126; –, Hans Peter, arbejdsmand, stenhugger, 63; –, Hans Peter, bager, 115; –, Hans Peter, sømand, 143; –, Hansine Marie, se Hansine Marie Pedersen; –, Hansine Noline, se Hansine Noline Beyer; –, Ib, 71; –, Ingeborg Hjorth, 54; –, Ingrid, 79; –, Jacob E., 54; –, Jacob Ejnar Hjorth, fisker og røgeriejer, 100; –, Janus Hjorth, snedker, fisker og røgeriejer, 84, 110; –, Jens, arbejdsmand, 151; –, Jens, kvaseskipper, 93; –, Jens Andreas Hjorth, fisker, 99, 100, 168; –, Jens Anton, avlsbruger, 177; –, Jens Christian, 123; –, Jens Christian Andreas, arbejdsmand, 88; –, Jens Edvard Hjorth, 32; –, Jens Peter, gårdejer, 176; –, Jens Peter, snedker, 120; –, Jensigne

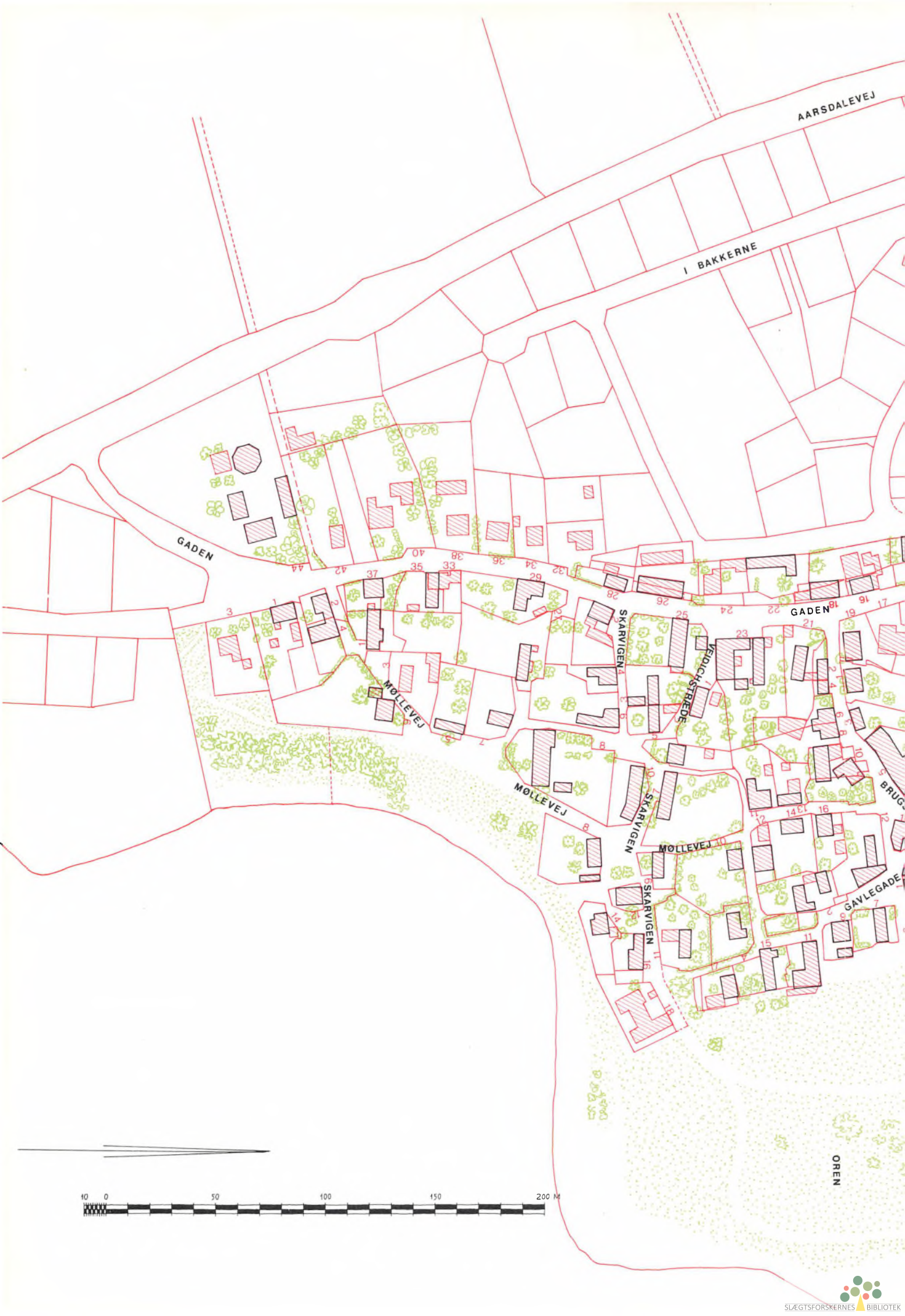
- Kirstine, 170; –, Johan Andreas, 175; –, Johanne Kathrine, 72; –, Johanne Marie, 123; –, Johannes, 175; –, Johannes, 123; –, Johannes, snedker, avlsbruger, senere formand for fiskerlejet, 67, 123, 138, 139, 145; –, Juliane Margrethe, 30; –, Julius Hjorth, fisker, fiskehandler, 49, 142; –, Julius Martin Hjorth, fisker, fiskehandler, 32, 110, 111; –, Jørgen, kvaseskipper, 7, 41, 48, 49; –, Jørgen, 172; –, Jørgen Bidstrup, 142; –, Karen Kirstine, 81; –, Karen Margrethe Josephine, 123; –, Karl Anias Findanus Kristian, 172; –, Karl Anker Hjorth, arbejdsmand, 142; –, Karla Hjorth, røgeriejer, 49; –, Karoline Kristine, se Karoline Kristine Rasmussen; –, Kirstine, 150; –, Kirstine (Christine) Marie, 123, 145; –, Knud Erik, 97; –, Kristian Albert, 172; –, Kristian J.J., 54; –, Kristine Petrea Hansine, se Kristine Petrea Hansine Espersen; –, Lars, 145; –, Lars, 148; –, Lars Christian, gårdejer, 77, 160, 170; –, Lars Henning, snedker, 169; –, Laura Oliva, 161; –, Laurits Christian, 175; –, Laurits Peter, arbejdsmand, 136; –, Lise Marie, 126; –, Louise Laurine, 123; –, Ludvig Andreas, arbejder, 156; –, Ludvig Peter August, sømand, 88; –, Malene Margrethe, 120; –, Margrethe Kirstine, 115; –, Marie, 82; –, Marie Christine, 151; –, Marie Margrethe, 169; –, Mary, 156; –, Mathilde Juliane, se Mathilde Juliane Olsen; –, Michael, 81; –, Michael, fisker, 164, 165; –, Michael, sømand, 52; –, Mikkell, fisker, senere jordbruger, 57; –, Niels Peter, arbejdsmand, 133, 134, 135, 136; –, Niels Peter, avlsbruger, 52; –, Niels Peter, bager, 77; –, Ole, avlsbruger, 57; –, Ole, husmand, 161; –, Ole Peter, 92; –, Olivia Margrethe, 162; –, Oluf Peter, 53; –, Oscar Flor, repræsentant, 34; –, Ove Funch, bagermester, 77, 178; –, Peder, 156; –, Peder, gårdejer, 170; –, Peder Jensen, fisker, 40; –, Peter, fisker, 102, 103; –, Petra, 139; –, Signe Karoline, 148; –, Signe Kirstine, 88, 151; –, Sinius Edvard Andreas, 59; –, Sinius Hjorth, fisker, 99, 100, 167, 168; –, Svend Erik Hjorth, 162; –, Thorvald Georg (Hjorth), 93; –, Vagn Hjorth, fisker, 84; –, Vilhelm Andreas (Hjorth), fisker og røgeriejer, 49, 50.
- Hartvig, Mogens, 39.
- Heizukowsky, Aksel Johannes, 176; –, Eva Marie, 176; –, Hans Vilhelm, 172; –, Johannes Vilhelm, 176.
- Hellesen, Marius, styrmand, 57.
- Henriksen, Jørn Nørregaard, 72; –, Mads, husmand, møller, 129, 130; –, Niels, fisker og bådebygger, 112, 132.
- Hjorth, Christian Magnus, se Christian Magnus Hjorth Hansen; –, Eskild, avlsbruger, 151; –, Hans Nielsen, 118; –, Hans Peter Hansen, fisker, 167, 168; –, Laurits Peter, cementvarefabrikant, 142, 151; –, Laurits Peter, 108, 151.
- Holm, Carl Chr., fisker, 142; –, Chr., fisker, 146; –, Christian, sømand, 59; –, Christian Ludvig, 59; –, Christian Peter, stenhugger, 63; –, Christine Jørgi-
- ne, 142; –, Ellen Karoline, 139; –, Elise Margrethe, 84, 116, 117; –, Hans Peter, 155; –, Janus Christian, 176; –, Jens Didrik, snedker, 84, 116, 117; –, John, snedker, 171; –, Karlo, arbejdsmand, 155; –, Lise Regine, 59; –, Noas Hans Christian, fisker, 143; –, Preben, smedesvend, 47; –, Robert, 171; –, Valborg Augusta, 171.
- Indre Mission i Aarsdale, 69.
- Ipsen, Anna Kirstine, 177; –, Christian, 172; –, Hans Nielsen, se Hans Nielsen Hjorth; –, Inger, 93; –, Jens Peter, snedkermester og avlsbruger, 84, 117; –, Marie Kirstine, 36; –, Martin, 36; –, Oluf Mathias, 177; –, Peder, tømmermand, 78; –, Valborg, 177.
- Jacobsdatter, Ane Kirstine, 151; –, Anne, 38; –, Kirstine, 110.
- Jacobsen, Ane, 154; –, Ansgarius Johs., fisker, fiskehandler, 41, 158; –, Jens Jørgen, fisker, sildehandler, fiskehandler, 154, 158, 159, 168, 169; –, Jens Michael Ansgar, 158; –, Magdalene Marie Hansi(g)ne, 132, 158; –, Ruth Elisabeth, 61; –, Svend Aage Hjorth, fisker, 43, 104.
- Jakobsen, Karen Kirstine, 82.
- Jensen, Andrea Christine, se Andrea Christine Olsen; –, Andreas Christian, 53; –, Ane Kathrine, se Ane Kathrine Koch; –, Ane Kirstine, 126; –, Ane Margrethe, 34; –, Ane Margrethe, se Ane Margrethe Kam; –, Anine, 43; –, Anine Petrea, 123; –, Anine Sofie, 94; –, Anna, se Anna Hansen; –, Anna Jørgine, 46; –, Anny Kathrine, 54; –, Anton Julius, 82; –, Bent Kofoed, 103; –, Carl, 34; –, Christian, 142; –, Christian Michael, particulier, 123; –, Christoffer, 43; –, Christopher, fisker, 36; –, Eline Cecilie, 30; –, Emil August, avlsbruger, 82; –, Emma, 43; –, Erik Funch, 54; –, Grethe Schrøder, 91; –, Gundeline Elisabeth, 116, 117; –, Gunnar Hermann, 172; –, Hans, gårdejer, 170; –, Hans Christian, 79; –, Hans Kofoed, gårdejer, 40, 129; –, Hans Peter, sømand, 94; –, Hans Peter Andreas, arbejdsmand, 78; –, Janus August, snedker, 156, 157; –, Jens Hansen Andreas, fisker, 34, 139; –, Jens Morten, 82; –, Jens Nicolai, fisker, sømand, 35, 36; –, Jens Nicolaj, fisker, 69, 71; –, Jens Peter, fisker, 126; –, Jens Peter, gårdejer og træskomager, 78; –, Jens Rasmus Funch, fisker og fiskehandler, 43, 44; –, Johs.Otto, 82; –, Juliane Marie, 84; –, Karen Kirstine, 81; –, Karen Margrethe, se Karen Margrethe Clausen; –, Karl Edvard Viktor, fisker, 80, 162; –, Karoline Margrethe, 117; –, Konrad, mekaniker, 82; –, Lars, fisker, 97; –, Lars Jørgen, fisker, 54; –, Lars Jørgen, husmand, 103; –, Laura Katrine, se Laura Katrine Rasmussen; –, Lise Marie, se Lise Marie Hansen; –, Ludvig Andreas, 69; –, Ludvig Andreas, fisker, 29, 30, 82; –, Mads Peter, kvaseskipper, 126; –, Malene Kirstine, se Malene Kirstine Larsen; –, Margrethe, se Margre-

- the Lou; –, Marie Kirstine, 84; –, Mary, se Mary Hansen; –, Mathias Peter, kaptajn og landstingsmand, 116, 117; –, Monna Kirstine, 165; –, Niels, 110; –, Nikolaj Magelius, 69, 70; –, Oluf, møllersvend, 87; –, Otto Peter Jensen, fisker, 130; –, Peder, avlsbruger, fisker, 38; –, Peder, styrmand, 91; –, Peter, avlsbruger, 82; –, Peter, mejerist, 94; –, Peter Anias, sømand, senere skibsfører, 123; –, Peter Christian Kofoed, landpost, 103; –, Peter Mathias Jensen, fisker, 126, 178; –, Petrea Dorthea, 82; –, Rasmus, sømand, 81; –, Rudolf, fisker, 89; –, Sanna Mathea, 82; –, Sofie Funch, 43, 104; –, Stine Marie, se Stine Marie Nielsen; –, Stine Marie, 84; –, Vagn Peter, 94; –, Valborg Sofie, 94; –, Victor Christian, 178; –, William Andreas Kofoed, postbud, 103.
- Jeppesdatter, Margrethe, 61.
- Jespersen, Martin Peter, 72.
- Johansen, Hans Christian Jakob, 120; –, Johanne Dorthea Margrethe, 176; –, Kjeld, 34; –, Ole, tømrer, 82; –, Vagn, 115, 116.
- Juul, Bent, 120.
- Jørgensdatter, Ane Margrethe, 142, 144; –, Inger Kirstine, 39.
- Jørgensen, Frederik, 148; –, Hans Jørgen, fisker og avlsbruger, 41, 42, 48, 50, 109; –, Juliane, 143; –, Jørgen, sømand, 41, 42, 50; –, Jørgen Hansen, fisker, 143; –, Karen, 40; –, Knud, søfarende, senere skipper, 52; –, Lars, møller, 130, 161; –, Mads, snedker, tømmersmand og avlsbruger, 92, 110; –, Peter, 168; –, Rudolf Anker, smedemester, 40.
- Kam, Andreas Hansen, sømand, 52; –, Ane Margrethe, 52; –, Hans Peter, fisker, 139, 140; –, Hans Peter, sømand, 36.
- Kjeldsen, Gudrun Dorthea, se Gudrun Dorthea Knudsen.
- Kjær, Christian Peter, fisker, fiskehandler, 98.
- Kjøller, Hans Larsen, 72; –, Ingeborg, se Ingeborg Kofoed.
- Knudsdatter, Dorthea, 67; –, Kirstine (Stine) Marie, 41.
- Knudsen, Aage Gunnar, arbejdsmand, 78; –, Ane Cathrine, se Ane Cathrine Madsdatter; –, Angeline Hansine Marie, se Angelise Hansine Marie Ehnroth; –, Anton Marius, fisker, 147; –, Carl, fisker, se Carl Knutson; –, Ernst Peter, 121; –, Esther, 119; –, Gudrun Dorthea, 119; –, Gunnar Jens Edvard, fisker, 59, 125; –, Hans, 149; –, Hans Christian Olaus, skibsfører, 118; –, Hansine, rentier, 147; –, Hansine Margrethe, se Hansine Margrethe Stange; –, Hansine Marie, 115; –, Hedevig Elisabeth, se Hedevig Elisabeth Mortensen; –, Jens Peter, fisker, 178; –, Jens Peter, sømand, fisker, 84, 118, 121; –, Johannes Peter, fisker, 121; –, Kirstine (Christine) Marie, se Kirstine (Christine) Marie Hansen; –, Mads Peter, fisker, 178; –, Margrethe Marie, se Margrethe Marie Beyer; –, Morten, 124, 178; –, Osvald Peter, overassistent, 119; –, Poul Jensenius, arbejdsmand, 121; –, Svend Erik, 37; –, Tom, smedesvend, 57, 118.
- Knutson, Carl, fisker, 143.
- Koch, Aase, 92; –, Aksel, fisker, 131; –, Andreas Johannes, 171; –, Ane Kathrine, 126; –, Anton Peter August, arbejdsmand, 164; –, Børge, fisker, 131; –, David Anker, fisker, 126; –, Ejner Peter, fisker, 89; –, Eli, fisker, 131; –, Erik, fisker, 118, 126; –, Erik Johs., 61; –, Ernst, 164; –, Hans, 89; –, Hans Peter, daglejer, 164; –, Helga Christine, 164; –, Helge, 89; –, Holger Peter, fisker, 61, 106, 127; –, Jeppe Jørgen, fisker, 155, 156; –, Johannes Andreas, fisker, 61; –, Ludvig Timan, fisker, 60, 126; –, Magda, 61; –, Margrethe, 154; –, Robert Theodor, 126; –, Sine Christine, 155, 156; –, Willy Andreas, 61.
- Kofoed, Anders Peter, avlsbruger, 94; –, Andrea Margrethe, se Andrea Margrethe Syphers; –, Andreas Valdemar, stenhugger, avlsbruger, senere fisker, 38, 39, 85; –, Ane Marie, 94, 95; –, Anker E., senere overlærer, 68; –, Arne Carl Louis, vognmand, 69; –, Benditte Petrea Kathrine, 93; –, Bertha Lovise, se Bertha Lovise Hansen; –, Bolette Marie, 79; –, Carl Ludvig, 69; –, Christen, 122, 151; –, Christine Caroline, tjenestepige, 88; –, Christine Petrea, se Christine Petrea Nimb; –, Clara Kirstine, 34; –, Daniel Hansen, sømand, 150; –, Gine, 39; –, Hans, 94; –, Hans Christian, fisker, 69; –, Hans Christian, fisker, 123; –, Hans Christian, skræddermester, 63; –, Hans Christian, sømand, 151, 152; –, Hans Kristian, husmand, 142; –, Hans Peter, fisker, 38, 39; –, Hans Peter, fisker, 79; –, Hans Peter, fisker, 143; –, Hans Peter, sømand, 151; –, Hans Peter, tjenestekar, 142; –, Hansine, 43; –, Hansine Petrea, se Hansine Petrea Sanderesen; –, Helga, 161; –, Ingeborg, 123; –, Jens Larsen, fisker, 93; –, Johanne, 89; –, Johannes Nikolaj, 161; –, Jørgine Christine, 172; –, Karl Frederik Vilhelm, fisker, 128; –, Karl Ludvig, avlsbruger, vognmand, 53, 57, 64, 65, 149; –, Kjeld, fisker, 83; –, Kristine, 94; –, Lars Jensen, fisker, 152, 153; –, Louis Lind, stenhugger, 136; –, Louise Nikoline Margrethe, 128; –, Mads, 172; –, Magnus Andreas, maler, 38; –, Peter Laurits, sømand, fisker, 93; –, Peter Mikael, 68, 69; –, Petrea Dorthea, se Petrea Dorthea Pedersen; –, Rasmus, 148; –, Sine Christine, se Sine Christine Koch; –, Signe Kirstine, se Signe Kirstine Hansen.
- Kowsky, Emmy, 89; –, Knud, arbejdsmand og røge-riejer, 96.
- Kuhre, Finn, murer, 126; –, Rudolf Kristian, arbejdsmand, 134.
- Kure, Leo Johannes, 147; –, Marie Helene Caroline, se Marie Helene Caroline Mortensen.
- Larsdatter, Gunild Catharine, spinderske, 150; –, Hedevig, 170; –, Kirstine, 142; –, Kirstine, enke efter Hans Andersen, 145, 146, 178; –, Marie, 102.

- Larsen, Ane Marie, se Ane Marie Hansen; –, Anna Marie, 94; –, Bent, røgeriejer, 51; –, Carl Ejner, se Karl Ejner; –, Carl Johannes, smedemester, 35, 40; –, Caroline Marie, se Caroline Marie Stekal; –, Christine (Kirstine), 92, 97; –, Hans, skrædder, 150; –, Hans Conrad, 171; –, Jens kvasefører, 53; –, Julius Mathias, 153; –, Karen Kirstine, 79; –, Karl Ejner, 34, 72, 165; –, Kirstine, se Christine; –, Knud, grønthandler, 171; –, Knud Olof, møbelsnedker, 178; –, Lars Peter, 149; –, Lorents Andreas, sadelmager, 98; –, Malene Kirstine, 126; –, Niels Andreas, snedker, 85; –, Ole Michael Peter, skibsfører, 92, 97; –, Rasmus, avlsbruger, 56; –, Svend Aage, 136; –, Søren, 102; –, Valborg, røgeriejer, 51.
- Lassen, Hans, 57.
- Lauridsen, Egon, fisker, 57.
- Lind, Christian Hanssinus, murer, 163; –, Hansine, 154; –, Ludvig Johan, arbejdsmand, murer, snedker, 82, 128, 129, 175.
- Lolle, Hans Julius, 32; –, Margrethe, 32.
- Lou (Low), Hans, avlsbruger, 37; –, Hans Johansen, parcellist, 116; –, Margrethe, 116; –, Signe Margrethe, se Signe Margrethe Fischer.
- Lund, Jørgine Christine, se Jørgine Christine Kofoed; –, Karlo, 118; –, Marinus, 136; –, Svend Aage, kunstmaler, cand. pharm., 151.
- Madsdatter, Ane (Anna) Cathrine, 124, 178; –, Ane Margrethe, 110.
- Madsen, Anders Due, 60, 61; –, Ane Cathrine, 108; –, Cecilie Kathrine, 39; –, Else Marie, 61, 62; –, Gunnar Zelius, 140; –, Hans, 97; –, Hans, kvaseskipper, senere fisker, 36, 148; –, Hans Peter, sømand, 61, 62; –, Jens Espersen, sømand, 80; –, Jensine Kirstine, 60, 61; –, Jeppe, stenhugger, 72; –, Juliane, se Juliane Clausen; –, Jørgen, fisker, 108, 109; –, Mads, 149, 150; –, Nicoline Petrea, 148; –, Peder, fisker, 148.
- Marcher, Hans, husmand, 125; –, Jens, 91; –, Jens Peter, husmand, 172.
- Marcker, Bolette Kirstine, 143.
- Marker, Jens Peter, arbejdsmand, 40.
- Mattebjerg, Gunhild Lisbeth, 103; –, Vagn Hother, snedkermester, 73.
- Mikkelsen, Ane Johanne, 73; –, Ane Marie Mathea, 85, 177; –, Anton Johannes, møller, 85, 87; –, Hans Peter, møller, 85, 87, 177; –, Hans Peter, vognmand, 84; –, Jens Anker, 85; –, Johannes, møller, 85, 87; –, Lars Peter, partikulier, 85; –, Mads Christian, 73.
- Mogensdatter, Ane, 161; –, Ane (Anne) Kirstine, 139.
- Mogensen, Aksel Johan, 84; –, Christian, 100; –, Hans, arbejdsmand, 172, 173; –, Hans Andreas, bagermester, 77; –, Karen, se Karen Jørgensen.
- Mortensen, Clara Kirstine, se Clara Kirstine Kofoed; –, Gerda K., 54; –, Hans, 126; –, Hans, arvefæster, 147; –, Hans, snedker, 39, 81, 82, 83; –, Hans Peter, arbejdsmand, 84; –, Hans Peter, fisker, 82; –, Hans Peter, fisker og sømand, 112, 113; –, Hansine, se Hansine Knudsen; –, Hedevig Elisabeth, 117; –, Louise Marie, se Louise Marie Pepke; –, Margrethe Kristine Petrea Mathea, se Margrethe Kristine Petrea Mathea Drejer; –, Marie Helene Caroline, 66; –, Signe Kofoed, 117; –, Thora, 112; –, Valdemar, 54; –, Viggo Kofoed, arbejdsmand, 117.
- Munch, Anders Peter, fisker, 153; –, Andreas, urmager, 52; –, Hans Andreas, elektriker, 176; –, Hans P., gårdejer, 52; –, Hans Peter, 57; –, Jacob Peter, sømand, 108, 109; –, Jean, fisker, 171; –, Jens Olaus, mejerist, 34; –, Sigrid, 38; –, Stine Marie, 52.
- Munk, Anders Peter, sømand, senere fisker, 124; –, Ane Marie, 124; –, Laurits Andreas, 124.
- Myhre, Margrethe Sofie, 147; –, Svend Aage, 80, 162.
- Møller, Agnes Margrethe, 76; –, Andrea, 43; –, Anna, 76; –, Anna Karoline Methea, 76; –, Christian Andreas, 124; –, Christian Mathias, fisker og fiskehandler, 124, 125, 130; –, Esther Laura Margrethe, 76; –, Hans, fiskeskipper, 104; –, Hans Mathias, avlsbruger, 76; –, Hans Mathias, fisker, 125; –, Harald Andreas, fisker, 160; –, Jens Peter, skibsfører, 72; –, Johanne Kathrine, se Johanne Kathrine Hansen; –, Karen Cecilie Hansine, 76; –, Karen Kirstine, 164; –, Kirstine Marie, 125; –, Mads Peter, tjenestekarl, 125; –, Niels, smed, 40, 119; –, Niels Peter, snedker, 72, 84, 85; –, Peder Pedersen, fisker, 125; –, Peder Rasmussen, snedker og formand for Aarsdale fiskerleje, 67, 72, 74, 163; –, Rasmus Pedersen, 40; –, Rasmus Petersen, lærer, 72.
- Nexø Bryggeri, 168.
- Nexø kommune, 67.
- Nicolajsen, Mogens, dennes enke, 95, 96.
- Nielsdatter, Elsebeth, 90, 91; –, Margrethe, se Margrethe Andersdatter; –, Martha, 90, 91.
- Nielsen, Albert Christian, avlsbruger, 57, 64; –, Anders Hansen, 34, 39, 177; –, Ane Kirstine, se Ane Kirstine Jensen; –, Ann Mari, 97; –, Anton Peter, brugsforeningsbestyrer, 117, 142; –, Antonette Margrethe, 177; –, Benditte Petrea Kathrine, se Benditte Petrea Kathrine Kofoed; –, Børge, 117; –, Carl Mathias, fisker, 174; –, Caroline, 39; –, Christian Janus Peter, arbejdsmand, 163; –, Claus Hansen, fisker, 174; –, Clemen, daglejer, 30, 34; –, Gundeline Elisabeth, se Gundeline Elisabeth Jensen; –, Hans Sinius Peter, arbejdsmand, 163; –, Jens, fisker, 69, 145; –, Jens Peter, sømand, 84; –, Jens Peter Christian, arbejdsmand, 163; –, Karen Margrethe, se Karen Margrethe Thuesen; –, Karoline Mathilde, 174; –, Knud Grønberg, fisker, 132; –, Knud Peter, fisker, 104, 105; –, Lovise, 46; –, Malene Christine, se Malene Christine Beyer; –, Margrethe L., 132; –, Margrethe Marie, se Margrethe Marie Beyer; –, Morten Peter, søfarende og

- fisker, 54, 55; –, Nicolaj Peter Christian, lærer, senere skoleinspektør, 151, 177; –, Niels Peter, sømand, senere fiskehandler, 80; –, Ole, undertagsmand, 34; –, Ole Hansen, kvaseskipper, 110, 111, 124; –, Olivia Margrethe, se Olivia Margrethe Hansen; –, Olivia Mathea, 163; –, Peder Jørgen, fisker, 55, 97, 131, 132; –, Peter M., 132; –, Poul Ravn, 104; –, Sofie Frederikke, 89; –, Stine Marie, 126; –, Svend Aage, arbejdsmand, 123; –, Svend Erik, 176; –, Vagn, 80.
- Nielsson, Inger Margrethe Hjorth, 157.
- Nimb, Christian Julius, 155, 156; –, Christine Petrea, 155; –, Poul Carsten, fisker, 34, 118; –, Thorvald Edvard Christian, 84.
- Nowak, Poul August, sadelmager, 34.
- Nystrøm, Eitel Wedel, kunstmaler, 144.
- Nørregaard, Jens, 176.
- Oeder, finansråd, 5.
- Olsdatter, Benditte (Benedikte) Kirstine, bagerske, 149, 150; –, Kirsten (Kirstine), 134, 135, 136, 137; –, Margrethe Kirstine, 57.
- Olsen, Andrea Christine, 80, 84; –, Andreas, fisker, senere fiskehandler, 80, 84; –, Anna, se Anna Hansen; –, Anne, 148; –, Christian Vegelius, fiskehandler, 84, 100, 101; –, Christine Marie Oliva, 89; –, Ellen Margrethe, 34; –, Emil Johs., 176; –, Hans, 148; –, Hans Alfred, arbejdsmand, 148; –, Hans Christian, sømand, senere fisker, 89, 92; –, Hans Peter, 142; –, Jens, 162; –, Jeppe, 89, 90; –, Johan, arbejdsmand, 36; –, Jonas, arbejdsmand, 39, 151; –, Jørgen, skipper, Rønne, 34; –, Jørgen Peter, arbejdsmand, 151; –, Kristine, se Kristine Kofoed; –, Lars, bager, 89; –, Lars, fisker, 92; –, Lars Peter, fisker, senere lods, 92; –, Margrethe, 34; –, Margrethe, 89, 90; –, Mathilde Juliane, 34; –, Mikkel, fisker, 61; –, Ole, 171; –, Otto Ferdinand Andreas, fiskehandler, 80; –, Werner, bagermester, 77.
- Ottosen, Hans Andreas, 165; –, Hans Frederik Anton, arbejdsmand, 165.
- Pedersdatter, Ane Margrethe, 177; –, Gjertrud Kirstine, 90, 91, 93; –, Kirstine, enke efter Claus Hansen, 36; –, Kirstine, enke efter Niels Henriksen, 112; –, Magdalene Margrethe, 63.
- Pedersen, Adolf, 61; –, Albert, 30; –, Albert Marius, fisker, 51, 52; –, Albine J., 54, 55; –, Alfred Valdemar, kreaturhandler, slagter, 89; –, Alman Ferdinand Andreas, 91; –, Anders, fisker og fiskehandler, 56; – (Rohmann), Anders, snedker, 29, 32; –, Ane Marie, se Ane Marie Sørensen; –, Anna Karoline, 150; –, Anton Ludvig, fisker, 56; –, Anton Peter, fisker, sømand, senere fiskehandler, 51, 52, 54, 56, 129; –, Arnold Michael, 91; –, Bodil, 55; –, Bodil Kirstine, 32; –, Caroline Madsine, se Caroline Madsine Rasmussen; –, Christian, fisker, 67; –, Christian Michael, slagtermester, 66; –, Christine Margrethe, se Christine Margrethe Clausen; –, Di-
derik, 40; –, Ebbe Schrøder, 91; –, Edvin, fisker, 130; –, Ejler Schrøder, 91; –, Erik Gustav, stenhugger, 139, 140; –, Finn, 55; –, Finn, fiskeskipper, 171; –, Frida Kristine, 144; –, Hans, 142; –, Hans Peter, partikulier, 30; –, Hansine, K.J., 54; –, Hansine Marie, 143; –, Ida, mejerske, 136; –, Jakob, 163, 164, 165; –, Jan Erik, værktøjsmager, 37; –, Jens Hansen, 91; –, Jens Peter, fisker, 32, 33; –, Jens Peter, købmand, 108, 109; –, Jens Peter, tjene-
stekarl, 127, 165; –, Johanne Marie (Brun), 40, 129; –, Johannes, 177; –, Julius, fisker, 36; –, Julius, fisker, 100; –, Julius, fisker, 144; –, Julius Peter, 64, 65, 177; –, Jørgen Peder, skomager, 78; –, Karen Kirstine, 116; –, Karoline Kristine, husbestyrerinde, 172, 173; –, Kirstine Marie, se Kirstine Marie Møller; –, Knud Peter, fisker, 142, 143, 144; –, Lars, sømand, 92; –, Lars Peder, snedker, senere avlsbruger, 149, 150; –, Lars Peter, 177; –, Mads, smed, 80; –, Margrethe, se Margrethe Jeppesdatter; –, Marie Frederikke, 91; –, Mathea Margrethe, 56; –, Mikkel, 61; –, Mogens (Mons), avlsbruger, 5, 37; –, Niels, se Niels Person; –, Ola, se Ola Pehrsson; –, Ole, se Ola Pehrsson; –, Ole, se Ole Peter Hansen; –, Ole, 80; –, Ole, 125, 146; –, Oluf Svend Jakob, arbejdsmand, 142; –, Peder, fisker, 78; –, Peter, bådfører, 143, 144, 150; –, Peter, 176; –, Peter, skomagermester, 34, 120; –, Peter Christian, 55; –, Petrea Dorthea, se Petrea Dorthea Jensen; –, Petrea Dorthea, 68, 69; –, Rasmus, se Rasmus Pedersen Møller; – Signe Margrethe, 84; –, Signe Marie, 127; –, Søren Peter, fisker, 54; –, Ulrich Schrøder, 91; –, Villy, 139.
- Pehrsson, Elna, 134, 154; –, Ola, skrædder, 84, 134, 135, 136. Se også Person.
- Pepke, Arthur, Frantz, kaptajn, 112, 113; –, Louise Marie, 112, 114.
- Person, Anna Cathrine, 89; –, Niels, arbejdsmand, 89, 90. Se også Pehrsson.
- Peter(sen), Lars, fisker, 149.
- Petersen, Ane Madsine, 79; –, Edvard, 108; –, Ellen Hansine, 108, 109; –, Frederik Neumann, malermester, 72; –, Hans Peter, 103; –, Holger Nørgaard, sømand, 82, 83; –, Ludvig Peter, 79; –, Mathea, 43; –, Ole Wittrup, 145.
- Petterson, se Erik Gustav Pedersen.
- Pihl, Erik, skomagermester, 34, 72; –, Johs., styrmand, 108, 109, 110.
- Poulsen, Gert, ingeniør, 63; –, Lars, 92; –, Knud, 29, 67, 124.
- Rasmusdatter, Elisabeth Kirstine, 59; –, Maren Margrethe, 43.
- Rasmussen, Anker Theodor, fisker, 46, 62; –, Arne, specialarbejder, 62; –, Bodil Johanne, 115; –, Børge Møller, købmand, 107, 108, 109, 110; –, Caroline Madsine, 97; –, Christian Emil, 130; –, Ellen Kirstine, 56; –, Elly Ingeborg, 158; –, Erna, 103; –, Gertrud Andrea, 62; –, Hans Christian Laurits,

- fisker, 46, 61, 62; –, Hans Nikolaj, 142; –, Hans Oluf, 139; –, Hans Peter Laurentius, mejeribesty-
rer, 40; –, Hansigne Laurie, se Hansigne Laurie
Clausen; –, Holger, 97; –, Jens, 36, 56, 107; –, Jens,
69; –, Jens Mathias, fisker, 143; –, Jeppe, 57; –,
Karoline Kristine, 115; –, Knud Møller, 164; –,
Laura Katrine, 126; –, Mariane Sofie, 129, 130; –,
Marius, 162; –, Otto Henry, fisker, 57; –, Peder
Kjøller, skomager, 97; –, Rasmus Jensenius, skoma-
ger, 115; –, Richard, 93.
- Ravn, Rasmus Pedersen, rektor, 4.
Rawert, O.J., forfatter, 6.
Resen, Peder Hansen, topograf, 4.
Rog, Hans Christian, 36, 38, 69.
Rohmann, Anders Pedersen, se snedker Anders Pe-
dersen.
Rømer, Mads Ipsen, stenhugger, 125.
Rønne, Svend Kofoed, købmand, 109; –, Thor, kon-
sul, 7.
- Sandersen, Christian Sinius, 128; –, Hansine Petrea,
128.
Sankt Ibs Sogneråd, 57.
Sassersen, Johannes, snedker, 175.
Schack, Ernst, 30; –, Torben H., skoleinspektør, 30.
Schou, Julius Jacobsen, smedemester, 40.
Sellberg, Karl Johan, forsikringsagent, 177.
Sjøholm, Karl Henrik, betjentformand, 63.
Skarvig, Nikolaj, skoleinspektør, se Nicolaj Peter
Christian Nielsen.
Skovgaard, Carl Haagensen, vognmand, 71.
Skoler i Aarsdale, se Aarsdale Skole.
Sletten, Poul, 140.
Smidt, Kenn, 117.
Sode, Peter Kofoed, stenhuggermester, 139.
Sommer, Hans Anton, fhv. gårdejer, 117; –, Hans
Peter, 148; –, Jens Peter, fisker, 59; –, Karoline
Mathilde, se Karoline Mathilde Nielsen; –, Olivia
Mathea, se Olivia Mathea Nielsen.
Sparekassen for Svaneke og omegn, 57.
Stange, Christian Marius, fiskehandler, 57, 58, 130; –,
Hans Peter, (møller), 130; –, Hans Peter Rasmus-
sen, avlsbruger, vognmand, 92, 104, 105; –, Hansi-
ne Margrethe, se Hansine Margrethe Grimm; –,
Hansine Margrethe, 92.
Stekal, Caroline Marie, 82; –, Hans Johan, 82.
Stenbech, Jockum Ancher, 92.
Stender, Frederik Grant, proprietær, 136.
Svaneke Bank A/S, 73.
Syphers, Andrea Margrethe, 38.
Sørensen, Ane Marie, 97; –, Christian Mikael, ar-
bejdsmand, fisker, 91; –, Elisabeth, 148; –, Hans
N., 164; –, Hans Nicolaj, snedker, 123, 164, 175; –,
Lars, 102; –, Laurits Peter, avlsbruger, 97; –, Lud-
vig, 97; –, Margrethe, se Margrethe Lolle; –, Niels
Christian, skomager, 97, 165; –, Nielsine Mathea,
97; –, Sinius Laurits, 91; –, Søren, kunstmaler, 92.
- Thomsen, Malene Margrethe, se Malene Margrethe
Hansen.
Thuesen, Christian Julius, fisker, senere avlsbruger,
77; –, Hans, 75; –, Jens Hansen, smed, 76, 112; –,
Jørgen Peter, fisker, 76; –, Karen Margrethe, 76,
112.
Thunberg, Karl Erik, slagtermester, 66.
Thurah, Laurids de, arkitekt, topograf, 5.
Thygesen, Juliane Margrethe, se Juliane Margrethe
Hansen.
Trabyco A/S, 110.
Tranberg, Børge, 57; –, Lars Hansen, fisker, 129; –,
Svend, fisker, 78.
Tørnstrøm, Lise Schrøder, 91.
- Vandahl, Eva Elisabeth, se Eva Elisabeth Hansen.
Veidiksen, Veidik, fisker, 36.
Vibe, Karen Marie, 147.
Vilhelmsdatter, Ane Kirstine, 100.
- Winberg, Marie Christine, se Marie Christine Han-
sen; –, Theodor Julius Christian, stenhugger, 151.
Winther, Alma Harriet, 78; –, Anton Chr. Olsen, 78.
- Zahrtmann, H., ingeniør, havnebygger, 7.

AARSDALEVEJ

I BAKKERNE

GADEN

GADEN

MØLLEVEJ

SKARVIGEN

VEDICSTRÆDE

MØLLEVEJ

SKARVIGEN

MØLLEVEJ

SKARVIGEN

GAVLEGADE

BRUGEN

ØREN

Historiske huse i Aarsdale 1980
Oversigtskort 1:2000

- Ældre, bevaringsværdig bebyggelse
- Øvrig bebyggelse i bevaringsområdet

Historiske huse i Aarsdale 1980
Matrikel- og gadenumre 1:2000

Anvendt kildemateriale og litteratur

Til de bygningshistoriske undersøgelser har hovedkilden været brandforsikringsarkivalier og skøder.

Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger blev oprettet i 1792. Brandforsikring var imidlertid en frivillig sag, og i Aarsdale varede det længe, før man fik husene forsikret. Den første ejendom indtegnedes i 1838, inden 1850 var 28 ejendomme forsikret, men det varede endnu nogle årtier inden alle var kommet med.

Ved indtegningen i brandforsikringen blev huset takseret, idet hertil udpegede vurderingsmænd mødte op på stedet og gennemgik ejendommen. Efter denne første vurdering blev huset normalt kun omvurderet på ejerens foranledning, ofte i forbindelse med ombygninger eller ejerskifte. Det er disse brandtaksationer, der først og fremmest ligger til grund for bygningshistorierne.

Brandforsikringsarkivalierne består af to sideløbende protokolrækker, forsikringsprotokoller og taksationsprotokoller. I forsikringsprotokollerne er ejendommene anført efter forsikringsnumre (disse kan for de enkelte ejendomme findes i jævnføringsregisteret s.22) med henvisninger til de kronologisk førte taksationsprotokoller. Det er især de ovennævnte vurderinger fra 1840'erne, der har givet værdifulde oplysninger. I 1857 fandt der nemlig en omlægning af forsikringsvæsenet sted. Herefter blev de fleste taksationer foretaget af særlige sognetaksationsmænd og indført i de såkaldte sogneprotokoller, som for Aarsdales vedkommende imidlertid ikke ses at være afleveret til Landsarkivet.

For perioden efter 1857 haves således næsten udelukkende de meget kortfattede indførelser i forsikringsprotokollen. Undtagelsesvis blev taksationerne indført i branddirektørens protokol, der kendes fra 1857-1894. Endelig har nogle forsikringsarkivalier med vurderinger fra midten af dette århundrede, ligeledes fra Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger, været tilgængelige.

I 1870 fandt der en liberalisering af forsikringsvæsenet sted, således at brandforsikringen for landbygninger, der hidtil havde været et statsligt foretagende, skulle overgå til at være et privat selskab, samtidig med at der åbnedes mulighed for etablering af andre brandforsikringselskaber. Dette har naturligvis bevirket, at en del ejendomme er udmeldt af landbygningernes brandforsikring og overgået til andre selskaber. I Aarsdale har dette dog fortrinsvis fundet sted i perioden efter år 1900, hvor en del ejendomme er overført til Østifternes Brandforsikring, hvis – ganske vist ufuldstændige – arkivmateriale også har været inddraget i undersøgelsen.

Da forsikringsmaterialet er ret ufuldstændigt, og beskrivelserne af bygningerne ikke er særlig detaljerede, har det været nødvendigt at inddrage oplysninger fra skøde- og panteprotokoller i den bygningshistoriske undersøgelse. En del skøder og pantebreve giver en, om end kortfattet, beskrivelse af huset, undertiden kan her endda nævnes opførelsesår eller bygherre. Da dette materiale for de fleste ejendommers vedkommende rækker længere tilbage end brandforsikringsarkivalierne, har dette således været et værdifuldt supplement. Samtidig har skøde- og panteprotokollerne været det grundlag, som ejerlisterne hviler på, se også s. 29 f.

Skøde- og panteprotokollerne er ført kronologisk; hertil findes tre realregistre, ordnet efter henholdsvis husnumre og de i 1893 autoriserede matrikelnumre, se jævnføringsregisteret s. 22.

Derudover er benyttet en på Landsarkivet beroende fortegnelse fra 1833 over alle faste ejendomme i Aarsdale med angivelse af fagantal og ejernavne – i teksten almindeligvis omtalt som herredsfogdens husfortegnelse.

ARKIVALIER

Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm:

Bornholms Branddirektorat, Øster Herred:

Brandforsikringsprotokoller: 1800-1857, 1858-1874.

Brandtaksationsprotokoller: 1800-1857, 1857-1866, 1867-1894.

Bornholms Østerherreds Arkiv:

Skøde- og panteprotokoller: 1713-1906. 32 bd.

Real- og navneregistre til skøde- og panteprotokoller 1835-1906. 2 bd.

Realregister over bygninger og jorder i Aarsdale fiskerleje. 1864.

Realregister for Aarsdale fiskerleje ca. 1900.

Realregister for Ibsker sogn ca. 1860. 1 bd.

Realregister for Ibsker sogn ca. 1900. 2 bd.

Fortegnelse over Gudhjem by og vang, Aarsdale og Listed by og vang.

1 pakke. Uden år. (Herredsfogdens husfortegnelse 1833).

Svaneke Byfogedarkiv:

Skøde- og panteprotokoller: 1907-ca. 1930.

Dommerkontoret i Rønne:

Skødedokumenter ca. 1930-30.5.1979.

Erhvervsarkivet:

Østifternes Brandforsikrings arkiv:

To kasser med vurderingsskemaer. 1906 ff.

Lokalhistorisk arkiv. Centralbiblioteket i Rønne:

Den almindelige Brandforsikring for Landbygninger:

Brandforsikringsprotokoller 1887 ff. 2 bd.

Brandvurderingsskemaer ca. 1950 ff.

Matrikeldirektoratets arkiv:

Sogneprotokol for Aarsdale fiskerleje, Ibsker sogn.

Diverse matrikelkort 1818-1979.

I privat eje:

Aarsdale Vandværks regnskabsprotokol 1911-1949.

Rigsarkivet:

Rentekammeret:

Indberetninger med besvarelser til de af finansråd Oeder stillede spørgsmål angående skibsfarten og fiskeriet i Danmark. (235.18).

Derudover har undertiden været anvendt auktionsprotokoller, skifter, kirkebøger og folketællinger, beroende på Landsarkivet og Rigsarkivet.

FOTOGRAFIER

Det kongelige Biblioteks Billedsamling.

Nationalmuseets antikvariske topografiske arkiv.

Fotografier optaget af Valdemar Myhre. Negativer tilhører Foreningen Svaneke Venner.

Desuden gamle fotografier i privat eje.

Frøndemærken (Kortet N:29)

N:6
Opmaalt
Kort
i Aars
over

Aarsdale Fiskerte

Indskirke Sogn, Øster Herred, paa

Opmaalt 1858 af Jansen, prøvet af
Quinquet 1858 af Söderberg

mellemste Deel
Kortet N:2

247.340 / ad

N:54 a

1 : 2000
1000 Alen

Norremærken (Kort N:28)